BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

REVISTA SF. SINOD

Anul LIII. 1935.

BUCUREȘTI

Noemvrie-Dechemvrie Nr. 11—12.

COMITETUL DE DIRECŢIE

CUPRINSUL

Manuscrisele, cărţile şi periodicele pentru recenzii se trimit pe adresa: P. S. EPISCOP TIT al Hotinului, palatul Sf. Sinod, str. Antim 29, Bucureşti VI, cu menţiunea „pentru Revista *Biserica Ortodoxă Română*".

ABONAMENTUL

PREŢUL

In ţară:		In streinătate:	
Pe an	160 lei	Pe an	300 lei
Un număr	35 lei	Un număr	50 lei

Abonamentele, precum şi toate cele ce privesc administraţia, se trimit pe adresa: CONSILIUL CENTRAL BISERICESC, str. Antim 29, Bucureşti VI, cu menţiunea „pentru Revista *Biserica Ortodoxă Română*".

ENCICLICA PATRIARHILOR ORTODOCŞI DELA 1848

STUDIU INTRODUCTIV

In anul 1848, luna Mai, cei patru patriarhi ortodocşi şi sinoadele lor au semnat şi au trimis ortodocşilor de pretutindeni o lungă enciclică [1], ce constitue unul din cele mai importante documente pentru istoria raporturilor dintre Biserica ortodoxă şi cea romano-catolică în timpurile mai noi.

A trecut de atunci aproape un secol, plin de mari evenimente politice şi bisericeşti, şi multe schimbări au fost aduse de ritmul cel iute al vremii din urmă. Enciclica patriarhală dela 1848 şi faptele de cari este legată sunt azi aproape uitate. Imprejurările politice dela 1848 au făcut ca la noi, pe cât ştiu, enciclica dela Constantinopol să nu se bucure nici atunci de atenţia şi de publicitatea cuvenită unui act atât de important.

Dacă timp destul a trecut, ideile ei rămân totuşi interesante totdeauna pentru Biserica ortodoxă, şi repetate manifestări bisericeşti le-au făcut chiar actuale. Enciclica era pentru ortodocşi şi pentru alţii o necesară şi binevenită lămurire de principii şi de atitudine confesională, o precizare a temeiurilor şi punctelor de vedere ortodoxe. In faţa repetatelor încercări ce se fac mai ales dela un timp, pentru a se ajunge la o apropiere a Bisericilor creştine şi mai ales în faţa acţiunii atât de stăruitoare a Bisericii romano-catolice, de a unifica în jurul Romei toată creştinătatea, începând cu cea ortodoxă ca mai apropiată, în numele şi cu puterea pontifului său, este bine să se mai ştie odată ce credea la 1848 Biserica ortodoxă despre desbinarea creştinilor şi despre posibilitatea şi mijlocul adunării lor laolaltă, pe care şi ea o doreşte nu mai puţin decât oricare dintre episcopii Romei.

---

1. Ἐγκύκλιος τῆς μιᾶς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἁπανταχοῦ ὀρθοδόξους. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τῆς πατριαρχικῆς τοῦ γένους τυπογραφίας, 1848, 8°, 43 + 2 p.

Căci enciclica greacă dela 1848 era un răspuns la enciclica latină adresată de papa Pius IX către Orientali, la 6 Ianuarie acelaşi an[1]. Prin scrisoarea sa, papa invitase pe ortodocşi să se unească cu Roma; în răspunsul lor, patriarhii ortodocşi arată de ce s'au despărţit Bisericile şi cum ar putea să se unească. Ei demască, cu acest prilej, gustul de inovaţie şi de putere al Bisericii romane, ca provocator al shismei, combat inovaţiile ei, protestează contra prozelitismului romano-catolic şi îndeamnă stăruitor pe ortodocşi să nu părăsească dreapta credinţă.

Pentru iluziile lui Pius IX, enciclica ortodoxă era o grea lovitură. Ar fi desigur exagerat să afirmăm, că raporturile dintre cele două Biserici au fost grav influenţate prin manifestările lor dela 1848, pentrucă starea acestor raporturi nu mai era uşor de modificat simţitor prin acte ca acelea, schimbate atunci între papă şi patriarhii ortodocşi. Dar aceste acte au importanţa şi semnificaţia unor atitudini confesionale oficiale şi solemne, cum nu se mai văzuse de mult în istoria bisericească.

Deosebirea de vederi dintre cele două Biserici este astfel pusă din nou în lumină prin documentele dela 1848. Noi nu erau ideile exprimate de o parte şi de alta, dimpotrivă. Dar nu mai era obişnuit de patru secole să se producă o încercare de unire şi totodată era neobişnuit procedeul întrebuinţat. După un lung trecut de ostilităţi confesionale, cari adusese între cele două Biserici un dispreţ şi o indiferenţă, ce puteau fi socotite ca un armistiţiu, cum zice A. de Stourdza, „une *trêve de Dieu*, tacitement acceptée“[2], şi fără niciun motiv din partea ortodocşilor, şeful Bisericii romano-catolice le adresează o senină şi stăruitoare invitaţie la unire, pe un ton afectuos, încrezut şi naiv, de părea că nu se întâmplase între Orient şi Occident o profundă shismă milenară, agravată prin vechi şi neisbutite încercări de unire, prin repetate fricţiuni, prin nenumărate şi supărătoare impietări romano-catolice în Orientul ortodox, agravată chiar prin acuzaţiile şi veleităţile provocatoare, abia mascate de tonul ei părintesc, ci

1 *Literae ad Orientales.* In suprema Petri apostoli sede.

2. A. de Stourdza, *Avertissement,* publicat ca prefaţă la *Lettre encyclique de S. S. le pape Pie IX aux chrétiens d'Orient, et Encyclique responsive des Patriarches et des synodes de l'Eglise d'Orient.* Trad. du grec par le docteur Demétrius Dallas, Paris 1850, p. 5.

doar de o neînţelegere trecătoare, care rămăsese din nepurtare de grijă nerezolvată.

Punând chestiunea pe terenul polemic şi răspunzând energic, cu referire la documente şi la fapte istorice, cari stricau tot efectul apelului papal irenic, patriarhii ortodocşi nu făceau decât să vorbească serios, deschis şi clar, aşa cum era necesar într'o chestiune de importanţa şi de gravitatea unei încercări de unire. Răspunsul lor era făcut prin însăşi natura lucrurilor să trezească din visuri de supremaţie pe prefăcuţii idealişti ai unităţii creştine, porniţi la 1848 în campanie de noi cuceriri.

Explicaţia lui stă chiar în îndrăsneala încercării papale, în vederile ei romane neschimbate, în momentul ales de iniţiativa lui Pius IX ca să amintească ortodocşilor durerile shismei şi binefacerile unirii, în sforţările intensificate ale propagandei latine, împrejurări cari, cu tot apelul dulce al lui Pius IX şi cu atât mai mult, constituiau o provocare, ce nu putea să fie întâmpinată decât cu o punere la punct categorică. Pius IX vorbia despre unire trecând intenţionat peste realităţile protivnice; patriarhii ortodocşi vorbesc despre aceste realităţi, cari stau din nefericire în calea unirii. Era vorba adică despre acelaşi lucru, despre restabilirea unităţii creştine, dar în două concepţii opuse, cari de mult nu se mai precizase atât de oportun.

Indoita manifestare confesională dela 1848 este deaceea unul din momentele mai importante ale istoriei shismei sau — ceeace este tot una—ale încercărilor de unire, şi este cu atât mai important, cu cât face începutul unei noi metode de unire, după o lungă perioadă de tăcere oficială de o parte şi de alta, în care cele două Biserici păreau că îşi păstrează înarmate vechile poziţii, dar fără noi intenţii de atac.

Din nefericire lucrul a fost mai grav. Un papă cu mari aspiraţii pontificale, cari întreceau şi puterile sale şi posibilităţile momentului, a aruncat cu un apel în aparenţă inofensiv şi bine intenţionat, ba chiar îmbietor, o torţă, care în loc să lumineze calea unirii Bisericilor, a aprins în chip firesc un nou foc polemic, care avea să turbure iarăşi liniştea confesională.

Dacă efectul produs în Orient a fost contrariu aştep-

tărilor romane, nu este mai puţin adevărat că documentul papal avea o importanţă deosebită şi că îşi găsia la rândul său explicaţia în situaţia, pe care, privind-o din punctul său de vedere şi după interesele sale, Pius IX o găsia favorabilă unei încercări de a aduce pe ortodocşi la Roma, pe calea cea nouă a unei enciclici.

Pentru a înţelege iniţiativa unionistă dela 1848 s'o privim deci în lumina istoriei ei. Se va vedea astfel şi ce îndreptăţia speranţele papii şi ce justifica riposta ortodoxă; se va vedea ce motiva apelul lui Pius IX, caşi refuzul ortodox, şi se va înţelege de ce unei propuneri de pace dela Roma i s'a răspuns dela Constantinopol cu un adevărat act de acuzaţie.

Se ştie că după consumarea shismei dela 1054 s'au făcut timp de patru secole numeroase şi zadarnice încercări de unire. Pânăla dispariţia imperiului bizantin, împăraţii de Constantinopol erau cei cari de obicei făceau, de câte ori socotiau necesar sau posibil, propuneri pentru restabilirea unităţii bisericeşti. Căderea Constantinopolului la 1453 a pus însă capăt acestor încercări. Tratativele de unire dintre creştinii ortodocşi din imperiul turc şi romano-catolici deveniau de atunci imposibile, pentrucă Turcii le-ar fi interzis sau împiedecat ca pe un act ostil lor. Scopul încercărilor de unire fusese în adevăr mai totdeauna politic. O unire realizată sub regimul turcesc ar fi însemnat deci o ameninţare a stăpânirii musulmane asupra creştinilor, şi Turcii n'au permis-o. Temându-se, din contra, că măcar cucerirea Constantinopolului ar putea să solidarizeze în fine pe creştini împotriva lor, au ţinut să se aleagă numai patriarhi antiunionişti şi au lăsat creştinilor cuceriţi o situaţie la început oarecum suportabilă, în care aceştia să simtă mai puţin nevoia unirii. De altfel, opoziţia violentă cu care fusese întâmpinată de ortodocşi unirea dela Lyon (1274) şi cea dela Ferrara-Florenţa (1438—1439), arătase cât era de inutilă şi de turburătoare o unire cu Latinii.

Practic deci încercările de unire erau imposibile şi chiar periculoase, după căderea Constantinopolului. Impăraţi ortodocşi, cari să urmărească unirea pentru scopuri politice, nu mai erau, iar patriarhii, ştiind că papii înţeleg prin unire supunere Romei, nu puteau s'o ceară sau s'o primească nici pentru interese bisericeşti.

Dacă ortodocşii nu vedeau posibilă unirea, o vedeau încă romano-catolicii. Dar cum de tratative prin delegaţi sau în sinoade nu mai putea să fie vorba, unirea cu ortodocşii devenia pentru ei o *problemă misionară*. Consideraţi teren de propagandă, ca toţi necredincioşii, „shismaticii" sunt de mult încă obiect al preocupărilor prozelitismului roman. Greaua situaţie, în care se găsiau ortodocşii sub Turci sau în ţările catolice, făcea ca papii să lege mari speranţe de propagandă. Aceasta s'a făcut mai ales prin ordine şi prin şcoli.

Papa Grigore XIII (1572—1585) înfiinţa la 1573 o „Congregatio de rebus Graecorum", iar după câţiva ani, între multele (23) colegii naţionale, unul „Pro Graecis ex Graecia et ex aliis provinciis ubi reperiuntur" (1577), alăturându-i şi o biserică, sf. Atanasie [1], precum şi colegii pentru maroniţi şi Armeni [2].

Urmaşii lui Grigore XIII au favorizat colegiile. Urban VIII (1623—1644) a înfiinţat Collegium Urbanum (1627), cu scopul de a pregăti mai ales clerici pentru Orient. Dela 1641 el a pus colegiul sub conducerea congregaţiei De propaganda fide [3]. Mai târziu a fost unit cu el colegiul maronitic. Principiul propagandei era că pentru fiecare ţară „eretică" trebue să existe un colegiu naţional [4].

Colegiile naţionale [5] erau pepiniere romano-catolice, înfiinţate cu scopul de a atrage tineri dornici de şcoală, a-i converti la ideile romane [6] şi a pregăti prin ei clerici pentru Orient [7]. In aceşti preoţi a pus Roma totdeauna mari speranţe de prozelitism printre Orientali şi deaceea i-a format

---

1. L'abbé C. de Clercq, *Les Eglises unies d'Orient* (Bibliothèque catholique des sciences religieuses), Paris 1934. p. 10, 50.

2. Plănuit dar neînfiinţat sub Grigore XIII, v. C. de Clercq. *op. cit.*, p. 99.

3. Grisar, art. *Collegien*, în *Wetzer und Welte's Kirchenlexicon*, ed. 2, t. III (1884), col. 617.

4. Mejer-Friedberg, *Collegia nationalia oder pontificia*, în *Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche*, ed 3, t. IV (1898), p. 230. Pe lângă colegiul grec dela Roma, există un seminar pentru Greci la Palermo (ibidem). După unirea dela Brest-Litovsk s'au rezervat locuri Rutenilor în colegiul grec.

5. v. Mejer-Friedberg în *op. cit.* p. 228—233. Grisar în *op. cit.* col. 609—616.

6. ...diversarum Nationum Collegia, veluti Catholicae Religionis et sincere ad eam institutionis seminaria (Grigore XIII, după Mejer-Friedberg, în *op. cit.* p. 229).

7. Grisar, în *op. cit.*, col. 616, nr. 3.

şi îi formează cu deosebită grijă până astăzi [1]. Raţiunea acestor sforţări şi sacrificii este „întoarcerea Orientului prin orientali“ [2].

Pe lângă propaganda prin colegii la Roma, s'a făcut propagandă prin şcoli, prin scrieri şi prin alte mijloace în ţările ortodoxe. Cu propaganda la Ruşi Grigore XIII însărcina pe iezuitul Possevino. Iezuiţii au fost de altfel agenţii cei mai activi ai propagandei printre ortodocşi şi lor le-a încredinţat Grigore XIII şi conducerea colegiilor naţionale.

La străduinţele de prozelitism ale colegiilor naţionale şi ale propagandei iezuite se adăogau ale diferitelor congregaţii, unele mai vechi, înfiinţate cu scopul de a organiza, a supraveghia şi a susţine opera convertirii Orientului ortodox. Sub numele „De rebus Graecorum“, funcţiona la sfârşitul sec. XVI o comisie de cardinali, care se ocupa în special cu aceşti shismatici. Papa Clement VIII (1592—1605) înfiinţează o alta „Super negotiis fidei et religionis catholicae“, pe care Grigore XV (1621—1623) a transformat-o (1622) în faimoasa *„Sacra congregatio de propaganda fide“* [3], devotată exclusiv misiunii romano-catolice în această „terra missionis“, cum era numit pe lângă ţările protestante, şi Orientul ortodox [4]. In el numai a făcut misiune în primul an congregaţia propagandei [5]. Cu înfiin-

1. „Des prêtres ! voilà ce qu'il importe le plus de donner aux Eglises unies d'Orient pour les mettre en mesure de ramener leurs frères séparés“, zice unul din specialiştii problemelor unirii, pe care-l voi cita adesea în acest studiu : Le P. Michel, *L'Orient et Rome. Etude sur l'union,* ed. 2, St. Amand-Paris, 1895, p. 346—347. Acelaşi, *Les missions latines en Orient.* Extrait de la Revue de l'Orient chrétien, Paris. p. 25.

2. P. Michel, *L'Orient et Rome. Etude sur l'union,* p. 330—345, 350. Acelaşi, *Les missions latines en Orient,* p. 125.

3. P. Michel, *Les missions latines en Orient,* p. 36. Georges Goyau, *Missions et missionnaires* (Bibliothèque catholique des sciences religieuses), Paris 1931, p. 80—89.

4. Cât de scandaloasă este această considerare de „părţi ale necredincioşilor“, cum sunt numite de romano-catolici nu numai ţările necreştine, ci şi cele creştine nelatine, arată şi indignarea unui fost prieten de ocazie al Romei, J. G. Pitzipios, despre ale cărui legături cu Pius IX vom vorbi mai jos : „Este deplorabil că propaganda are îndrăsneala să numească ţări *infidele* nu numai Indiile, China, Japonia, ţările imperiului bizantin, dar chiar şi Rusia, Grecia şi celelalte ţinuturi catolice greceşti, a căror ortodoxie a recunoscut-o ea însăşi oficial, în cartea pe care a publicat-o sub titlul de *„L'Eglise orientale“ (Le Romanisme,* Paris 1860, p. 167 n. 2. Pitzipios arată aci, că Propaganda are jurisdicţie directă asupra tuturor episcopilor şi clerului latin din Orient, Indii, China, Rusia, ţările protestante şi în general din toate ţările pe cari ea le califică „infidele“, p. 167).

5. G. Goyau, *op. cit.* p. 84

ţarea ei, prozelitismul romano-catolic se concentra şi se sistematiza, organizându-se minuţios [1].

Pentrucă atribuţiunea propagandei era misiunea în general, Urban VIII (1623—1644) a înfiinţat congregaţii speciale pentru orientali: „Super dubiis Orientalium" şi „Super correctione Euchologii Graecorum". Pe cea din urmă Clement XI (1700—1721) a organizat-o independent, lărgindu-i atribuţiunile, sub numele „Super correctione librorum Orientalium" [2]. Dintre papii următori au arătat deosebit interes Orientului ortodox Benedict XIV (1740—1758) şi Pius IX însuşi, de care vom vorbi mai jos.

Colegiile [3] şi congregaţiile n'au fost singurele mijloace de unire în ultimele secole. Prin promisiuni şi presiuni politice, prin ameninţări şi prin avantaje, prin specularea situaţiei nenorocite a ortodocşilor din ţările romano-catolice, Roma a reuşit să rupă dela Biserica ortodoxă un număr de credincioşi, ca Ruteni în Polonia prin unirea dela Brest-Litovsk (1595) şi în Ungaria (jum. sec. XVII) şi Români în Transilvania prin politica Habsburgilor (1698—1700). Neputând să atragă cu totul pe ortodocşi la romano-catolicism, papii s'au mulţumit cu compromisul uniaţiei, sperând să câştige restul prin uniţi înşişi, după principiul întoarcerii Orientului prin orientali, şi prin alte mijloace, cum sunt misionarii.

Opera acestora este în adevăr veche şi importantă [4]. Încă înainte de căderea Constantinopolului sub Turci, văzând nereuşita tratativelor de unire, Roma începuse să lucreze în Orient prin misionari [5]. Stăpânirea turcă le-a îngreuiat un timp propaganda, dar n'a făcut-o imposibilă. Dominicanii, franciscanii, capucinii, carmeliţii, augustinii, teatinii şi mai mult decât toţi iezuiţii, aceştia insta-

---

1. Mejer-Sehling, *Propaganda*, în *Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche*, ed. 3, t. XVI (1905), p. 76—78.

2. Menţiune de aceste congregaţii face şi Pius IX în enciclica „*Romani pontifices*" din 6 Ianuarie 1862, în Rohrbacher-J Chantrel-Dom Chamard, *Histoire universelle de l'Eglise catholique*. Annales ecclésiastiques (1846—1866) de *J. Chantrel*, Paris 1900, p. 467—477.

3. Pentru opera lor, vezi P. Michel, *L'Orient et Rome. Etude sur l'union*, p. 346—357.

4. De văzut P. Michel. *Les missions latines en Orient*, după care dăm referinţele ce urmează. Georges Goyau, *op. cit.* Jos. Schmidlin, *Die katholischen Missionen von der Völkerwanderung bis zur Gegenwart* (Sammlung Göschen), Berlin und Leipzig 1925, p. 32—34 (pentru Orient).

5. P. Michel, *Les missions latines en Orient*, p. 7—16.

lați la Constantinopol dela 1583,[1] au desfășurat în Orient o mare activitate propagandistă pentru convertirea shismaticilor, susținută cu grijă de Roma.

Protecția regilor Franței, care se găsia în bune raporturi cu Turcii prin politica inaugurată de François I (1515—1547), aliat cu sultanul Soliman II Magnificul (1520—1566), asigura misionarilor latini, prin ambasadorii țării la Constantinopol, relativa libertate de acțiune necesară[2]. Sub protecția Franței se găsiau în imperiul turc nu numai Francezii, ci toți creștinii romano-catolici, prin capitulațiunea dela 1740[3]. Propaganda și delegații apostolici, precum și supușii statului papal, erau în mod special protejați de Franța[4], ca mandatară a papii[5].

Misiunea în Orient își avea deci asigurat un puternic protectorat politic, pe care din nefericire nicio țară ortodoxă nu putea să-l contrabalanseze. Multă vreme statele romano-catolice și chiar protestante, lipsite de beneficiul capitulațiunilor pentru supușii lor, au trebuit să-i lase sub protecția puternicilor și influenților ambasadori francezi. Abia spre sfârșitul secolului al XVIII-lea revendica Rusia, întărită prin tratatul dela Cuciuc-Cainargi (1774), protecția ortodocșilor[6]. Starea de răsboi, în care Rușii se găsiau adesea cu Turcii, aspirațiunile lor asupra Constantinopolului și opoziția puterilor neortodoxe făceau ca această protecție să nu poată însemna pentru ortodocșii din imperiul turc ceeace însemna protectoratul francez pentru credincioșii papii și pentru propaganda lor.

In favoarea ortodocșilor a trebuit să intervină uneori ambasadori anglicani sau protestanți, ca în secolul al XVII-lea în cazul încercatului patriarh Ciril Lucaris, dar cu atât nu

---

1. J. Schmidlin, *op. cit.* mai sus, p. 33. P. Pisani. *Les compagnies de prêtres du XVI-e au XVIII-e siècle* (Bibliothèque catholique des sciences religieuses), Paris 1928, p. 24. Eusebiu Popovici, *Istoria bisericească universală și Statistica bisericească*. Traducere de Atanasie Mironescu. Cartea a doua (1054—1910), vol. IV (1453—1910), ed. 2, București 1928, p. 295.

2. v. Joseph Aubès, *Le protectorat religieux en Orient* (Science et religion. Etudes pour le temps présent), ed. 2, Paris.

3. Joseph Aubès, *op. cit.* p. 25. De văzut articolele 32—36, în traducere greacă, la Manuil I. Ghedeon, Βραχεία σημείωσις περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡμῶν δικαίων, Constantinopol 1900, p. 85—86.

4. Joseph Aubès, *op. cit.* p. 38.

5. *Ibidem* p. 45.

6. Vezi art. 7, 8, 14, 16, 17 la Manuil I. Ghedeon, *op. cit.* p. 78—80.

se putea stăvili propaganda romano-catolică. Este drept că zelul misionarilor a trebuit să fie temperat câteodată, dar nu pe ortodocşi îi apărau astfel Turcii contra intenţiilor latine. Ortodocşii rămâneau totdeauna expuşi pericolului romano-catolic, caşi celui turcesc, şi chiar greutatea de a converti pe mahomedani făcea pe emisarii papali să-şi îndrepte atenţia exclusiv asupra „creştinilor despărţiţi de scaunul lui Petru“ [1]. Iar când ordinul iezuit a fost alungat din ţările romano-catolice şi — de nevoe — desfiinţat de papa Clement XIV (1773), îi oferiau azil o ţară ortodoxă, Rusia împărătesei Caterina II, şi una protestantă, Prusia lui Friedrich II.

Propaganda romano-catolică în sec. XIX.

In sec. XIX, după stagnarea provocată de desfiinţarea ordinului iezuit şi de revoluţia franceză, activitatea prozelitistă a ordinelor romano-catolice s'a intensificat considerabil. Ordinele misionare se îmmulţesc. Pe lângă iezuiţii reabilitaţi de papa Pius VII la 1814 şi alte ordine amintite, lucrează în Orient assompţioniştii [2], lazariştii, fraţii şcolilor creştine, părinţii misiunilor africane, părinţii albi dela Alger, preoţii Sionului, părinţii „du Sacré-Coeur“, trapiştii, misionarii dela Verona, pasioniştii, resurecţioniştii, călugării oblaţi ai Sf. François de Sales, fraţii marişti şi un mare număr de ordine femeeşti, „soeurs“ şi „dames“ de o complicată nomenclatură şi de o neobosită activitate pentru interesele confesionale ale Romei [3]. Faptul că iezuiţii s'au gândit să pătrundă chiar în citadela monahismului ortodox, la Sf. Munte Atos, şi să înfiinţeze acolo o şcoală monahală, pentru a forma călugări uniţi şi a-i face „apostolii naţiunii lor“, arată până unde a mers îndrăsneala prozelitismului romano-catolic [4].

Inaintaşul lui Pius IX, papa Grigore XVI (1831—1846), a dat misiunilor un atât de mare avânt, încât este numit „marele papă misionar“ [5]. Acest impuls creia şi pentru Pius IX obligaţia de a promova tot mai mult opera misi-

1. Comp. P. Michel, *Les missions latines en Orient*, p. 24—25.
2. Les Augustins de l'Assomption.
3. De văzut P. Michel, *Les missions latines en Orient* p. 26—35.
4. *Ibidem*, p. 155.
5. Georges Goyau, *op. cit.* p. 106—127.

unilor. Pius IX a susținut în adevăr mult misiunea romano-catolică și a arătat un deosebit interes celei din Orientul apropiat [1].

Imprejurările politice din Europa și situația Bisericii ortodoxe i-au fost în mare parte favorabile. Creșterea puterii rusești în timp ce decădea cea turcească, mișcările naționaliste ale popoarelor ortodoxe, revoluția și independența Greciei, făceau pe Turci mai concesivi față de puterile occidentale, ridicate în fața Rusiei ca protectoare ale „omului bolnav" al Europei. Politica de mari ambiții rusești și ortodoxe a țarului Nicolae I Pavlovici (1825—1855) [2], care voia distrugerea imperiului otoman sau cel puțin asigurarea protecției tuturor creștinilor ortodocși, recunoscută Rusiei prin tratatul dela Cuciuc-Cainargi, prin cele dela București (1812) și Adrianopol (1829) [3], provocă rivalitatea Franței și Angliei, cari aveau interesul ca Turcia să dăinuiască în profitul lor [4].

Când, prin tratatul dela Unkiar-Skelessi (Iunie 1833), Rusia obținea, sub forma unei alianțe oferite Turciei, aproape dependența acesteea de ea, emoția celorlalți interesați fu mare. O coaliție se formă apoi contra marelui stat rus și ea duse la *răsboiul Crimeii* (1854—1856), pe care Rusia l-a pierdut. Acest răsboi, în care creștinii occidentali se găsiau aliați cu Turcii contra unei puteri ortodoxe, avea desigur suficiente cauze și scopuri politice. El nu era însă cu totul străin nici de interesele confesionale. Altfel, poate, un cleric romano-catolic nu l-ar fi caracterizat cu satisfacție ca pe „o nouă ridicare de arme a Latinilor contra Grecilor, ca pe timpul cruciadei din secolul al XIII-lea" [5]. Faptul că prin tratatul dela Paris (Februarie-Aprilie 1856), Rusia pierdea între altele dreptul de protecție asupra creștinilor ortodocși, arată că rivalitatea confesională nu lipisa dintre motivele campaniei din Crimeia.

Este oricum destul de curios faptul, că la 1854 gu-

---

1. *Ibidem* p. 128—168.

2. v. Alfred Rambaud, *Histoire de la Russie depuis les origines jusqu'à nos jours*, ed. 7, Paris 19 8, p. 635 670 N. Brian-Chaninov, *Histoire de Russie.* (Les grandes études historiques), ed. 13, Paris 1929 p. 391—407.

3. N. Brian Chaninov, *op. cit.* p. 402, 406; Alfred Rambaud, *op. cit.* p, 644.

4. v. Alfred Rambaud, *op. cit.* p 658—670.

5. R. P. Prélot, în *Etudes*, 20 nov, 1893, la Joseph Aubès, *op. cit.* p. 33.

vernul turc a cerut patriarhului ecumenic ca să declare Rusia shismatică, pentrucă ar fi „introdus în cult inovaţii străine de doctrina Bisericii orientale", ceeace patriarhul a refuzat, afirmând „identitatea desăvârşită în explicarea dogmelor" între cele două Biserici[1]. Se poate ca diplomaţia papală să nu fi fost cu totul străină de această iniţiere a Turcilor în teologia ortodoxă, tocmai în timpul răsboiului din Crimeia.

Ştiut este că romano-catolicii nu s'au sfiit în acel timp să facă uz de intrigi între Greci şi Ruşi[2], voind desigur să slăbească solidaritatea popoarelor ortodoxe. Ştiut mai este faptul grav şi semnificativ, că la „hôtel des monnaies" din Paris se bătuse o medalie cu inscripţia „Dieu protège le catholicisme, le protestantisme et l'islamisme!„[3], care arată că răsboiului contra Rusiei i se da o justificare religioasă-confesională şi că împotriva ortodoxiei se formase o adevărată coaliţie, în care, pentru a fi mai odioasă, se găsia alături de romano-catolicism şi de protestantism *islamismul*.

Franţa şi Anglia convinsese în adevăr pe Turci, că numai protejând romano-catolicismul şi protestantismul şi distrugând cu ajutorul lor ortodoxia, s'ar putea distruge influenţa rusă asupra ortodocşilor din imperiul turc[4]. La gândul că un popor ortodox ar putea să cucerească Constantinopolul, presa franceză scria că „dacă shismaticii ar înfige crucea pe cupola sfintei Sofia, s'ar termina cu catolicismul"[5].

Iată fapte cari arată, că alianţa franco-anglo-turcă contra Rusiei, însemna o mare coaliţie latino-protestanto-mahomedană contra ortodoxiei, că în Orient exista o mare concurenţă confesională în paguba ortodoxiei şi că pentru a-şi asigura avantaje politice Franţa şi Anglia n'au găsit mai bun mijloc ca să le obţină, decât lucrând împreună pentru „distrugerea" ortodoxiei, în care vedeau o piedecă şi romano-catolicii şi protestanţii. De notat că aceştia din urmă se găsise mult timp în situaţie de confesiune fără

1. J. G. Pitzipios, *L'Eglise orientale*, partea II, p. 72.
2. A se vedea interesanta broşură a lui G. A. Maurocordatos, *L'Ultramontanisme démasqué par lui-même ou réponse aux auteurs de la brochure intitulée Hellenisme ou Moscovisme*, Atena 1854.
3. G. A. Maurocordatos, *op. cit.* p. 22.
4. *Ibidem* p. 14.
5. *Ibidem* p. 31 n. 1.

protecţie în imperiul turc. De notat mai ales, că alianţa Franţei, Angliei şi Turciei contra Rusiei nu mai permitea niciun fel de coaliţie creştină contra islamismului [1]. Trecuse deci timpul când exista o conştiinţă a intereselor creştine comune. Acum existau interese naţionale, politice, confesionale. Roma nu găsia probabil nimic de criticat într'o campanie contra unui stat ortodox, ba pare a fi socotit situaţia binevenită pentru scopurile papale, căci la 1855, în timpul răsboiului din Crimeia, tipăreşte şi răspândeşte în scop de propagandă unionistă, cartea *L'Eglise orientale* a unui apostat sgomotos [2].

Suntem cu acestea trecuţi cu câţiva ani peste data enciclicii lui Pius IX către Orientali, dar papa nu aşteptase lovitura dată ortodoxiei în răsboiul contra Rusiei, care voia ca popoarele creştine de sub stăpânirea sau suzeranitatea Turciei să formeze state independente sub protecţia rusă, pentru a încerca să supună pe ortodocşi. Inainte de a ceda Rusia, cedase Turcia în favoarea intereselor romano-catolice, şi Roma profita deopotrivă de strâmtorarea Turcilor, caşi de a ortodocşilor, ca să se întindă în paguba acestora.

Incepând dela 1830, de când influenţa franceză în Turcia era din nou mare [3], se obţine dela Turcî scoaterea uniţilor din imperiul otoman de sub autoritatea civilă a patriarhului de Constantinopol, care era etnarh şi pentru ei, şi organizaţie patriarhală proprie [4]. Armenilor mai întâi, apoi Sirienilor şi Copţilor, li se acordă de către sultanul Mahmud II (1808—1839) autonomia civilă, privilegiu recunoscut definitiv în anul 1848, consfinţit şi lărgit apoi printr'un hatti-humaiun din 18 Februarie 1856, care a fost confirmat de congresul dela Paris (1856) şi întărit de cel dela Berlin (1878) [5].

Pe lângă acest privilegiu, tratatele au recunoscut şi altele, pe cari le-au extins la toţi uniţii şi romano-catolicii din imperiul otoman. In oarecare măsură s'a uşurat în

---

1. J. G. Pitzipios, *Le Romanisme*, Paris 186, p. 395.
2. J. G. Pitzipios.
3. Comp. Eusevie Popovici, *op. cit.* p. 297 Franţa era chiar ameninţătoare faţă de Turci: aceştia făceau de frica ei concesii romano-catolicilor, v. G. A. Maurocordatos, *op. cit.* p. 11.
4. Joseph Aubès, *op. cit.* p. 9, 41—42.
5. P. Michel, *Les missions latines en Orient,* p. 106—107. C. de Clercq, *op. cit.* p. 12, 46, 137.

acelaşi timp, e drept, şi situaţia ortodocşilor, dar pentrucă aceştia erau lipsiţi de o protecţie efectivă din afară şi ameninţau unitatea statului turc prin trezirea sentimentului naţional, dispoziţia stăpânilor faţă de ei era mai puţin binevoitoare.

Cu libertatea acordată Bisericilor unite, începe o fază nouă, mai favorabilă, pentru unirea cu Roma [1]. Pe când protecţia lor era asigurată de state puternice şi temute — atât cât putea să fie asigurată într'un stat ca Turcia —, grija Rusiei pentru ortodocşi făcea pe Turci bănuitori. Ideia că patriarhii de Constantinopol sunt naţionalişti sau oameni ai Rusiei le periclita situaţia, şi unii au fost depuşi pentru aceasta, ca patriarhul Constantios I (1845) [2].

Autoritatea patriarhului ecumenic scădea de altfel prin însuşi faptul trezirii popoarelor ortodoxe. Formarea de state naţionale, cari revendicau autocefalia Bisericii, avea să micşoreze mult domeniul jurisdicţiei patriarhului de Constantinopol, şi începutul l-au făcut chiar Grecii. Acest fenomen ortodox a dat şi dă încă Romei noi speranţe de succes în Orient. Unul din autorii citaţi aci, P. Michel, nu se poate opri de a-l socoti providenţial pentru interesele prozelitismului romano-catolic:

„Distrugând prin noi evenimente politice această putere a patriarhatului de Constantinopol, pe care o politică de diviziune o dăduse ca fundament shismei, Providenţa a îndepărtat unul din cele mai mari obstacole, pe cari cauza unirii le-a văzut ridicându-se în faţa ei. Inainte de această descreştere succesivă a puterii patriarhilor de Constantinopol, unirea nu se putea face fără intermediul lor, şi totul se opunea ca o asemenea dorinţă să fie executată de ei; acum, când această putere de origine curat umană, pe care chiar această origine o făcea ostilă Bisericii catolice, se găseşte în aşa fel micşorată, încât nu mai este decât umbra trecutului, unirea se poate realiza fără ea şi contra ei, cu imensa majoritate a populaţiunilor de rit oriental, sustrase pe viitor influenţei ei, şi chiar cu cele cari îi sunt supuse şi pe cari nimic nu le mai împiedecă de a se despărţi în libertate" [3].

1. Comp. P. Michel, *Les missions latines en Orient*. p. 108
2. Neher, *Griechische Kirche*, în *Wetzer und Welte's Kirchenlexicon*. ed. 2, t, V (1888). col. 1255
3. *Les missions latines en Orient*, p. 111—112.

Procesul dislocării ortodoxe, naționale și autocefale, era la început în timpul papii Pius IX, dar el era un semn bun și sigur pentru propaganda romană, care a căutat să profite[1], și nu era singurul. In același timp adică se transformase, decăzând, și puterea turcă.

Faptul că Turcia nu mai constituia pentru Occident un adversar de temut și că existența și situația ei internațională depindeau tot mai mult de bunăvoința puterilor străine, o făcea mai accesibilă misionarilor latini. Islamul încetase de a fi cuceritor[2], propaganda creștină găsia intrare mai ușoară. Misionari, școli, instituții și opere religioase au invadat teritoriul sultanului, pe care Biserica ortodoxă se găsia în stare de inferioritate și supraveghiată de aproape.

Avântul dat propagandei romano-catolice de Grigore XVI era și pentru Pius IX, cum am spus, un punct important în programul pontifical. Pius IX și urmașii lui au continuat să organizeze și să consolideze misiunile latine, neuitând Orientul apropiat. Interesul lui Pius IX pentru acest Orient este în adevăr caracteristic pentru scopurile lui papale.

Pius IX și Orientul.

Pius IX a fost un papă cu mari idealuri medievale[3]. Bucurându-se de cel mai lung pontificat (1846—1878) cunoscut în istoria papalității — aproape treizeci și doi de ani — inspirat și mânat spre țeluri mari de iezuiți, al căror instrument devenise, împins spre acțiune de nenumărate evenimente politice și bisericești, preocupat să asigure papalității cea mai bună situație în complicațiile timpului său, popular și

---

1. Luptele dintre ortodocși au încurajat propaganda romano-catolică, Euseviu Popovici, *op. cit.* p. 300.

2. Comp. P. Michel, *Les missions latines en Orient*, p. 104—115, 164.

3 Hans von Schubert, *Roms Kampf um die Weltherrschaft. Eine kirchengeschichtliche Studie*, Halle 1888, p. 121, 122, 126. Karl von H se, *Kirchengeschichte auf der Grundlage akademischer Vorlesungen*, III Theil, zweite Abtheilung, zweite Hälfte II, herausgegeben von G. Krüger, Leipzig 1892, p. 740

4 Gustav Krüger, *Das Papsttum. Seine Idee und ihre Träger* (Religionsgeschichtliche Volksbücher), Tübingen 1907, p. 141 (ed. 2 (1932) p 134) Ignace de Döllinger-]. Friedrich, *La Papauté. Son origine au Moyen Age et son developpement jusqu'en 1870*. trad. par A. Giraud-Teulon, Paris 1904, p. 244. Friedrich Nippold, *Handbuch der neuesten Kirchengeschichte*, ed. 3, vol. II : *Geschichte des Katholizismus seit der Restauration des Papsttums*, Elberfeld 1883, p. 107, 110.

sărbătorit cum n'a fost niciun alt papă, Pius IX, pe care unii Evrei l-au numit Mesia[1], iar un biograf l-a socotit „capodopera lui Dumnezeu“ [2], a desfăşurat o activitate bogată şi variată, fără precedent în istoria papalităţii [3]. Intr'o epocă plină de greutăţi succesive, printre valuri, foc şi lacrimi, peste decepţii, ameninţări şi lovituri dureroase, Pius IX a tins spre culmea idealului papal şi într'o anumită privinţă el cel dintâi a ajuns-o: El a dus la sfârşit construcţia dogmatică a sinodului dela Trident (1545—1563) [4], el a atins punctul culminant al evoluţiei papale, prin decretarea dogmelor despre immaculata conceptio (1854) şi mai ales a celei despre infalibilitatea papală (1870) [5]. In timp ce puterea lumească a episcopului Romei dispărea prin unificarea statului italian, puterea spirituală căuta compensaţii în realizarea celei mai îndrăsneţe aspiraţiuni papale, în infalibilitatea dogmatizată a „vicarului lui Iisus Hristos“. Autoritatea papală era suită cu o treaptă mai sus.

Ceeace caracterizează activitatea multilaterală a papii Pius IX este *centralismul bisericesc* [6]. Unificarea creştinătăţii sub o singură conducere, cea a episcopului Romei, era un postulat natural pentru o asemenea tendinţă de a concentra totul în mâna papii. Cu sfetnici ca iezuiţii, privirile papii aveau să se întindă peste tot pământul, care trebuia cucerit pentru Roma pontificală. Drumul care ducea la realizarea idealului propagandei trecea în mod firesc prin Bisericile unite şi apoi prin cele ortodoxe, continuând cu cele protestante. Pentru a fi totul, papa trebuia să aibă totul, să aibă deci sub conducerea sa pe toţi creştinii din

---

1. Fernand Mourret, *Histoire générale de l'Eglise,* t. VIII. *L'Eglise contemporaine.* Première partie (1823—1878), Paris 1922, p. 340

2. Pougeois, *Histoire de Pie IX, son pontificat, son siècle,* (6 vol. Paris 1877—1886), la Joseph Schmidlin, *Papstgeschichte der neuesten Zeit,* t. II. *Pappsttum und Päpste gegenüber den modernen Strömungen. Pius IX. und Leo XIII.* (1846—1903), München 1934, p. XVIII n 64.

3. v. J. Schmidlin, *op. cit.* în nota anterioară p. 6—330. Joseph Kardinal Hergenröther, *Handbuch der allgemeinen Kirchengeschichte.* Neu bearbeitet von Johann Peter Kirsch, ed. 5, t. IV, Freiburg im Breisgau 1917, p. 505—508. L. Marion, *Histoire de l'Eglise,* ed. 9 revue par V. Lacombe, t. IV, Paris 1928, p. 376, J. Max-Franz Pangerl, *Lehrbuch der Kirchengeschichte,* ed. 9, Trier 1929, p. 798. Klemens Löffler, *Papstgeschichte von der französischen Revolution bis zur Gegenwart* (Sammlung Kösel), ed. 2. München-Kempten 1923, p. 99—114.

4. Friedrich Heiler, *Der Katholizismus. Seine Idee und seine Erscheinung,* München 1923, p. 148.

5. Hans von Schubert, *op. cit.* p. 121. Fr. Heiler, *op. cit.* p. 148.

6. Kl. Löffler, *op. cit.* p. 99—100.

lume. Puterea de a voi aceasta nu i-o da abia recunoaşterea infalibilităţii papale în sinodul dela Vatican; după ideia iezuiţilor, Pius IX s'a voit infalibil chiar dela începutul pontificatului [1]. Această îndrăsneaţă veleitate, afirmată contra sentimentului întregii lumi creştine, arată siguranţa şi tenacitatea cu cari, deşi personal Pius IX nu le avea [2], trebuia totuşi, dus de mediu şi de împrejurări, să urmărească ridicarea papalităţii pânăla înălţimea sinodului dela Vatican. Pius IX a năzuit ceeace nu se cutezase niciodată. Şi pentrucă, deşi obişnuită cu toate abuzurile papale posibile, afară de acesta, lumea romano-catolică nu se arăta toată dispusă să-l primească, Pius IX a zis, trecând ca nimeni altul peste tradiţie şi Biserică: „Eu sunt tradiţia!" [3] şi „Eu sunt Biserica!" [4]. Papa se substituia deci tradiţiei milenare şi Bisericii întregi, mergând chiar pânăla a zice ca Mântuitorul Insuşi: „Eu sunt calea, adevărul şi viaţa!" [5]. Despotismul papal nu se putea exprima mai categoric decât aşa [6].

Un papă care vorbeşte astfel vrea să fie ascultat de toată lumea creştină. Nimic mai natural deci, pentru un pontif roman cu program mare, decât să se gândească la supunerea — prin apropiere, prin unire, oricum — a ortodocşilor, a anglicanilor, a protestanţilor, a creştinilor eterodocşi orientali, a tuturor pe cari Roma i-a dispreţuit şi-i

1. In enciclica *Qui pluribus jam* (9 Noembrie 1846), prima a lui Pius IX, către toţi episcopii romano-catolici, la Rohrbacher-Chantrel, *op. cit.* Annales ecclésiastiques (1846—1866), p. 2—5. Fragmente în *Offizielle Aktenstücke zu dem von Sr. Heiligkeit dem Papste Pius IX nach Rom berufenen oekumenischen Concil,* Berlin 1869, p. 91—92 Comp. şi I. Döllinger-J. Friedrich, *op. cit.* p. 219. De văzut şi bula *Quod jam pridem* (25 Sept. 1863), comp. *Offizielle Aktenstücke,* p. 93—94.

2. Comp. G. Mollat, *La question romaine de Pie VI à Pie XI* (Bibliothèque de l'enseignement de l'histoire ecclésiastique). Paris 1932, p. 195—196. Kl. Löffler. *op. cit.* p. 70—71. J. Schmidlin, *Papstgeschichte der neuesten Zeit,* t. II, p. 30.

3. *„La tradizione son io",* v. *Ce qu'on a fait de l'Eglise. Etude d'histoire religieuse,* ed. 11, Paris (F. Alcan) 1912, p. 16, 75.

4. *„Io sono la Chiesa",* v Revue internationale de Théologie, V année, nr. 19 (Juillet-Septembre 1897), Berne, p. 513 (E. Michaud, art. *Résultats de l'ancien-catholicisme).*

5. Citat după *Obs. catholique* 1866, p. 357, de Alfred Rosenberg, *Der Mythus des 20. Jahrhunderts. Eine Wertung der seelisch-geistigen Gestaltenkämpfe unserer Zeit,* ed. 55—56, München 1935, p. 182.

6. Caşi în ordinea religioasă, Pius IX afirma mari veleităţi în cea politică, susţinând pânăla sfârşitul vieţii „că Roma nu mai este Roma Cezarilor, ci a papilor; că nu este Roma Italienilor, ci a catolicilor răspândiţi pe pământ", Baldassare Labanca, *Die Zukunft des Papsttums. Historisch-kritische Studie.* Trad. germană de Maria Sell, Tübingen 1906, p. 19. Pius IX este „un papă regal" *ibidem* p. 67.

dispreţuieşte de altfel ca pe „shismatici" şi „eretici". Ideia că poate să existe mântuire şi în altă Biserică decât cea romană, Pius IX a respins-o şi condamnat-o cu indignare, până şi în scrisoarea către împăratul Germaniei Wilhelm I[1]. Papa şi-a întins deaceea gândul şi grija peste toţi creştinii, revendicându-i pentru conducerea sa, iar pe ortodocşi cu preferinţă, încă dela începutul pontificatului său, cum arată şi enciclica dela 6 Ianuarie 1848 *„către Orientali"*.

Oricât ar părea de curioasă pentru timpul de atunci, această invitaţie la unire nu era un act întâmplător şi izolat. Ea făcea parte dintr'un grandios program unionist, pe care Pius IX l-a urmărit tot timpul şi prin toate mijloacele. Nereuşita încercării dela 1848 nu l-a împiedicat de a continua să lucreze pentru aducerea Orientalilor la staulul său. Le-a arătat din contra tót interesul posibil, după împrejurări, şi mai ales prin grija ce a purtat pentru uniţi, adică pentru „întoarcearea Orientului prin orientali".

Incă din Iulie 1847 papa înfiinţa un patriarhat latin pentru Ierusalim şi Palestina, cu obligaţia ca patriarhul să rezideze acolo, ca pe timpul cruciadelor. Scaunul fu încredinţat unui misionar, preotul genovez Giuseppe Valerga, care dela 1848 reprezenta şi pe papă în imperiul turc[2].

La 1850, Pius IX a înfiinţat pentru Armenii uniţi din Rusia dioceza Artvin, la 1867 aprobă fuziunea celor două Biserici armene unite de Constantinopol şi de Cilicia[3]. La

---

1. La Carl Mirbt, *Quellen zur Geschichte des Papsttums und des römischen Katholizismus*, ed. 4, Tübingen 1924, p. 469—470 De văzut şi alocuţiunea dela 9 Decembrie 1854, în *Collectio Lacensis IV*, 845, citată la Carl Mirbt, *op. cit.* p. 447: „Tenendum quippe ex fide est, extra apostolicam Romanam ecclesiam salvum fieri neminem posse".

2. Rohrbacher - J. Chantrel, *op. cit.* Annales ecclésiastiques (1846—1866) p. 14 (pentru 4 şi 10 Iulie). J.-E. Darras, *Histoire de l'Eglise depuis la création jusqu'au XII-e siècle. Jusqu'au ponficat de Clement* VII par l'abbé J. Bareille, Terminée par Mgr J. Fèvre. t. 41, p. 355. Fernand Mourret, *op. cit.* p. 637—638, J. Schmidlin, *Papstgeschichte der neuesten Zeit*, t. II, p. 232. Ştirea a apărut şi în presa românească dela 1848. *Albina Românească. Gazetă politică şi literară* Iaşi, an. XX, Nr. 36, Joi 6 Mai 1848, p. 144 scrie (transcriem modificând ortografia): „In urmarea măsurilor ce a întreprins Monsinior Ferieri la Divan, a dobândit, ca un delegat apostolic să poată rezidui pe viitorime în Constantinopole. Prelatul însemnat de a ocupa acest post este Monsinior Valerga Patriarhul de Ierusalim. El va fi organul S. S. Papei în interesele religioase catolice lângă Inalta Poartă, şi în împrejurări va putea proteja pe supuşii S. S. Papei". De misiunea arhiepiscopului Ferrieri vom vorbi mai jos. La 3 Martie 1868 a fost numit delegat apostolic vicarul patriarhal de Constantinopol Brunoni, v. J. Schmidlin, *Papstgeschichte der neuesten Zeit*, t. II, p. 230 şi nota 5.

3. C. de Clercq, *op. cit.* p. 94—95.

1853 Pius IX da Românilor uniţi o provincie bisericească proprie, cu un mitropolit de Făgăraş şi Alba-Iulia, înfiinţa episcopia dela Lugoj pentru Banat, pe cea dela Gherla pentru Maramureş[1]. La 1861 a numit un episcop pentru Bulgarii uniţi[2]. La 1875 a înfiinţat un arhiepiscopat latin la Atena, recomandând regelui pentru acest scaun pe delegatul papal Marango[3]. Arhiepiscopul de Lemberg Michael Lewicki şi arhiepiscopul croat de Agram Gheorghe Haulik au fost numiţi cardinali[4], ca atenţie şi ca momeală pentru uniţi. Pius IX s'a interesat deasemenea de aproape de toţi ceilalţi uniţi din Orient[5]. El s'a îngrijit totodată de restabilirea şi consolidarea Bisericii romano-catolice în ţări în cari ea fusese compromisă. Aşa a restabilit ierarhia romano-catolică în Anglia (1850) şi în Olanda (1853), sperând — mai ales în Anglia, în urma curentului creiat de mişcarea dela Oxford — numeroase treceri la romano-catolicism.

In scopul promovării unirii, Pius IX a susţinut şi a intensificat opera propagandistă prin toate mijloacele obişnuite: şcoli, congregaţii, misionari[6]. In timpul lui s'au înfiinţat şi noi organizaţii misionare. La 1856 abatele francez Lavigerie, mai târziu arhiepiscop de Alger şi cardinal, înfiinţă „L'oeuvre d'Orient", cu scopul de a susţine şcolile congregaţiilor misionare din Orient[7]. Mai important este că Pius IX a înfiinţat organizaţiuni speciale pentru convertirea ortodocşilor. Ideia o exprimase şi enciclica dela 1848

---

1. N. Iorga, *Istoria Bisericii româneşti şi a vieţii religioase a Românilor*, ed. 2, vol. II, Bucureşti 1932, p. 277 278 *C. de Clercq*, op. cit. p. 87.

2 J. Schmidlin, *Papstgeschichte der neuesten Zeit*, t. II, p. 232. C. de Clercq. *op. cit.* p. 12, 84.

3. Max, Herzog zu Sachsen, *Das christliche Hellas*, Leipzig 1918 p. 342.

4. J. Hergenroether, *op. cit.* p. 505. J. Schmidlin, *Papstgeschichte der neuesten Zeit*, t II, p 302.

5. Vezi J. Schmidlin, *Papstgeschichte der neuesten Zeit*, t. II, p. 233–238. Otto Mejer, *Die Propaganda, ihre Provinzen und ihr Recht, mit besonderer Rücksicht auf Deutschland dargestellt*, I. Theil, Göttingen 185?, p 398–472 după A. Pichler, *Geschichte der kirchlichen Trennung zwischen dem Orient und Occident von den ersten Anfängen bis zur jüngsten Gegenwart*, t. I, München 1864, p. 532 n 1. J.–E. Darras—J Bareille—J Fèvre, *op. cit.* p. 353—361.

6 v. G. Goyau, *op. cit.* p. 1 8–168.

7. C de Clercq, *op. cit.* p. 26. Despre importanţa acestei opere, vezi raportul prefectului apostolic al misiunii dominicane din Mosul, Duval, publicat în *Bulletin de l'Oeuvre des Ecoles d'Orient*, mai—juin 1894. din care cite ză fragmente P. Michel, *l'Orient et Rome. Etude sur l'union*, p. 360–365.

şi poate tocmai nereuşita acesteea l-a făcut să stărue. Fapt e că această enciclică i-a adus şi concursul neprevăzut al unui aventurier confesional, Iacob Pitzipios (1800—1805), profesor grec dela Constantinopol.

Pius IX şi Pitzipios.

Combătând pe cei cari au scris contra enciclicii lui Pius IX către Orientali[1], Pitzipios trebui, în urma unei neînţelegeri cu patriarhul, să plece din Constantinopol. Deveni de atunci apărător înfocat al unirii, oferi serviciile sale Romei şi desfăşură o curioasă activitate de scriitor în jurul problemei confesionale[2].

Pitzipios a propus papii Pius IX un plan de unire a Bisericilor (1853)[3] şi a conceput ideia unei *„Societăţi creştine orientale"*. Infiinţată de Pitzipios şi aprobată şi patronată de papă (1855), această societate, al cărei preşedinte pe viaţă era însuşi iniţiatorul ei, rezidând la Paris, şi al cărei comitet central era compus din romano-catolici şi ortodocşi unionişti, trebuia să aibă comitete în diferite oraşe orientale şi să lucreze pentru pregătirea terenului în vederea unui sinod ecumenic cu participarea romano-catolicilor, ortodocşilor, protestanţilor, care urma să fie convocat de ţarul Rusiei sau de împăratul Franţei[4]. Dela unirea Bisericilor — şi se vede că era vorba de o unire generală — aştepta Pitzipios şi o soluţie creştină a chestiunii politice orientale. Manualul normativ al Societăţii creştine orientale era cartea lui Pitzipios *„L'Eglise orientale"*[5], tipărită şi răspândită de congregaţia propagandei. In cartea aceasta, el voia să pună de acord doctrina

1. Vezi T. E. E[vanghelidis], art. Πιτσιπιός, Ἰάκωβος, în Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, t. XX, Atena 1932, p. 245. Scrierea în chestiune este Κατὰ τῶν ὀρθοδόξων τῶν γραφάντων κατὰ τῆς ἐγκυκλίου τοῦ πάπα Πίου Θ'.

2. Vezi A. Pichler, *op cit.*, p. 535—538.

3. *Programme de la Société chrétienne orientale*, Paris (12 Oct.) 1853.

4. A. Pichler, *op. cit*, p 536.

5. Rome, Imprimerie de la Propagande. 1855. Cartea are patru părţi, paginate deosebit. Tradusă şi în l. germană de H Schiel, *Die griechische Kirche*, 1857, v. Ferdinand Kattenbusch, *Lehrbuch der vergleichenden Confessionskunde. I. Die orthodoxe anatolische Kirche*, Freiburg im Breisgau 1892, p. 74 n. 1.

Bisericilor ortodoxă şi romano-catolică şi să dovedească posibilitatea unirii lor[1].

Contactul lui Pitzipios cu romano-catolicismul îl edifică însă curând asupra ideilor şi scopurilor papale, dezamăgindu-l. Se schimbă atunci din nou la faţă şi scrise contra „romanismului" o carte[2], pe care o socotia ca un „nou testament politic al creştinismului", şi altele[3].

Apostasia lui Pitzipios făcu pe Pius IX să înfiinţeze o altă organizaţie, care să lucreze pentru unirea Bisericilor. Prin brevele „Romani pontifices" (6 Ianuarie 1862)[4] şi „Amantissimus", papa înfiinţă anume pe lângă congregaţia propagandei o secţie specială pentru chestiunile ritului oriental *(Congregatio de propaganda fide) pro negotiis ritus orientalis)*[5]. „Cum arată şi numele, această congregaţie se ocupă numai cu Bisericile orientale. Ea are ca scop păstrarea şi răspândirea credinţei catolice printre naţiunile creştine, cari urmează diferitele rituri orientale, favorizarea unirii Bisericilor disidente cu cea adevărată, *Biserica Romană*"[6]. Papii următori au menţinut secţiunea „Pro negotiis ritus orientalis". Benedict XV (1914—1922) a transformat-o în congregaţie proprie: *„Congregatio pro*

---

1. Cităm pentru edificare subtitlul cărţii: *Exposé historique de sa séparation et de sa réunion avec celle de Rome. Accord perpetuel de ces deux Eglises dans les dogmes de la Foi La continuation de leur union. L'apostasie du Clergé de Constantinople de l'Eglise de Rome, sa violation des institutions de l'Eglise Orientale, et ses vexations contre les chrétiens de ce rite. Seuls moyens praticables pour rétablir l'ordre dans l'Eglise Orientale, et arriver par là à l'union générale et à la restauration sociale de tous les chrétiens.*

2. *Le Romanisme*, Paris 1860.

3. Vezi Hrysostomos Papadopulos, Arhiepiscop al Atenei şi al întregii Greciï, Τὼ πρωτεῖον τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης. Ἱστορικὴ καὶ κριτικὴ μελέτη, Atena 1930, p. 280-282 A. Diomidis Kyriacos, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ed. 2, t. III, Atena 1898, p. 127—128. A. Pichler, *op. cit.* p. 535—538. Unele din publicaţiile lui Pitzipios au fost tipărite la Bucureşti.

4. La Rohrbacher-J. Chantrel, *op. cit., Annales ecclésiastiques* (1846—1866), p. 467—470.

5. J. Schmidlin *Papstgeschichte der neuesten Zeit,* t II p. 230 (şi n. 4). P Michel, *L'Orient et Rome. Etude sur l'union,* p. 155, 182—183; *Les missions latines en Orient,* p. 36—37; *La question religieuse en Orient et l'union des Eglises,* ed 2, Paris 1893. p. 89. Lucien Choupin, *Valeur des décisions doctrinales et disciplinaires du Saint-Siège,* ed. 2, Paris 19 3, p. 443. F. Kattenbusch, *Unierte Orientalen,* în *Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche,* ed. 3, t. XX (1908) p. 248.

6. Lucien Choupin, *op. cit.* p. 443.

Ecclesia orientali" (1917) sub prezidenţa papii [1]. Opera lui Pius IX era deci durabilă. La 1864, el confirma ordinul assompţioniştilor, care s'a răspândit în Orient susţinând propaganda unionistă prin presă, şcoli şi activitate misionară. Era tocmai activitatea pe care o voia şi papa.

Cu înfiinţarea noii secţiuni a propagandei (Pro negotiis ritus orientalis), Societatea creştină orientală devenia de prisos. Pitzipios protestă în calitate de preşedinte printr'o „enciclică" adresată membrilor [2], în care, în stil de anatemă, declară pe papă înlăturat din societatea sa [3]. Pius IX a continuat să lucreze cu mijloace proprii şi n'a pierdut din vedere Orientul după experienţa neserioasă făcută cu Pitzipios, cum nu l-a pierdut nici după nereuşita dela 1848.

Ca să întrebuinţeze toate mijloacele posibile, papa a recurs şi la cele liturgice: A dispus să se facă rugăciuni pentru unirea Orientului. Incepând dela Pius IX, o campanie de rugăciuni speciale susţine propaganda unionistă [4]. Motivul acestei campanii a fost tot nereuşita enciclicii dela 1848 către Orientali [5]. O serie de apeluri pentru rugăciuni în favoarea unirii se răspândi de atunci la romano-catolici. La 1851 se tipări unul la Bruxelles [6], la 1855 altul la Bourges [7]. In Germania, rugăciunea pentru unire era generalizată prin ordinul episcopilor din anul 1859 [8].

---

1. C. de Çlercq, *op. cit.* p. 12—13, 22.
2. Max Heimbucher, *Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche*, ed 3, t. II, Paderborn 1934, p. 384—386.
3. Ἐγκύκλιος τοῦ γενικοῦ διευθυντοῦ τῆς χριστιανικῆς ἀνατολικῆς Ἑταιρίας πρὸς τὰ μέλη τῆς.ἑταιρίας ταύτης, Bucureşti (A. Ulrich) 1862, 8°, 26 p. Acceaş în limba franceză: *Encyclique du directeur général de la société chrétienne orientale adressée à messieurs les membres de cette société*, Bucureşti, 1862, 8°, 16 p.
4. „Pentru toate aceste motive şi pentru consecinţele lor, declarăm că înlăturăm pe numitul Pius IX din sânul Societăţii creştine orientale, considerându-l străin de toţi membrii ei şi în afară de această singură barcă a mântuirii Bisericii ecumenice, catolice şi apostolice" (ediţia greacă p. 3—4, ediţia franceză p. 4).
5. Abbé Ch. Quénet, *op. cit.* p. 140.
6. *Union de prières pour la conversion de la Russie et l'extinction du schisme chez les peuples slaves*, P. Michel, *L'Orient et Rome Etude sur l'union*, p. 371.
7. *Appel à tous les membres de la pieuse association établie dans la chapelle du catéchisme de persévérance de la métropole de Bourges, pour réclamer le concurs de leurs prières, afin d'obtenir par Marie Immaculée la conversion des Grecs schismatiques*, la P. Michel, *ibidem*, care citează după C. Tondini de Quarenghi. *Le pape de Rome et les papes de l'Eglise orthodoxe d'Orient*, p. 355
8. C. Tondini de Quarenghi, loc cit., la P. Michel, *Ibidem* p. 371

Mare impuls a primit campania de rugăciuni pentru unire dela un Rus unit[1], Şuvaloff, intrat în ordinul barnabiţilor, care a susţinut cu multă căldură necesitatea ei, în faţa papii Pius IX. Şuvaloff a dat ideia, pe care a realizat-o C. Tondini de Quarenghi, de a se constitui o asociaţie permanentă, care să adreseze zilnic sfintei Fecioare o anumită rugăciune pentru a interveni la sf. Duh „en faveur de nos frères égarés les Grecs schismatiques, afin qu'éclairés de sa grâce vivifiante, ils rentrent dans le sein de l'Eglise catholique, sous la conduite infaillible de son premier Pasteur et Docteur, le Souverain Pontife romain" [2].

Pius IX a rezervat favoruri papale acestei rugăciuni speciale. Printr'o scrisoare din 2 Septembrie 1869, el acorda o indulgenţă celor cari făceau rugăciunea barnabită: De 300 zile celor cari o făceau odată, plenară celor cari o rostiau zilnic [3]. Mai mult, cu rugăciunea către sf. Fecioară s'a unit o liturghie săvârşită în cinstea ei la sărbătoarea Imaculatei concepţii (8 Decembrie) şi în prima Sâmbătă a fiecărei luni. La 30 Aprilie 1872, Pius IX acorda o indulgenţă plenară celor cari asistau la această liturghie, săvârşită în bisericile asociaţiei barnabite [4].

Propaganda protestantă.

Se vede din acestea, că papa Pius IX, care a visat ca puţini alţii să unească şi să conducă toată creştinătatea, a făcut pentru unirea cu ortodocşii în special tot ce i-a stat în putinţă, afară bine înţeles de cel mai necesar lucru după rugăciune: Inlăturarea piedecilor romano-catolice, cari stau de fapt în calea unirii.

De observat, că trimiterea enciclicii către Orientali la începutul pontificatului arată că papa proceda chiar cu

---

1. Propaganda romano-catolică se mândreşte a fi „convertit" în secolul trecut câţiva membri din aristrocaţia rusă: Prinţul Galitzin (1840), urmat de mai mulţi membri din familie; contele Grigore Şuvaloff, prinţul Gagarin şi contele Martinoff (1843) — ultimii doi au intrat în ordinul iezuit; principesa Narişklin, rudă a împăratului (1852); mama prinţului Barnatinski, guvernatorul Caucazului (1856); fiica contelui Nesselrode, cancelar de Stat, şi soţia ambasadorului Saxoniei la Paris von Seebach (1866), V. Hergenroether — P. Belet, *Histoire de l'Eglise*, t. VIII, Paris, p. 2.
2. Tondini de Quarenghi, la P. Michel, *ibidem*, p. 373 Ch. Quénet, p. cit. p. 141.
3. P. Michel, *L'Orient et Rome. Etude sur l'union*, p. 373.
4. P. Michel, *ibidem*, p. 374.

oarecare grabă. Propaganda protestantă în Orient îl neliniştia desigur. După 1830 [1] protestanţii şi mai ales anglicanii aveau în Orient şcoli şi agenţi, cari făceau concurenţă periculoasă propagandei romano-catolice [2]. Un interesant raport al proprefectului apostolic al misiunii dominicane în Mosul, Duval [3], arată pentru timpul său, sub urmaşul lui Pius IX, Leon XIII (1878—1903), că şcolile romano-catolice se găsiau în vădită inferioritate de pregătire şi de mijloace faţă de cele protestante [4]. Diplomaţia statelor protestante sprijinia, cum era şi natural, opera şcolilor. Dela 1842 anglicanii şi Germanii aveau un episcopat comun la Ierusalim, încredinţat unui Evreu protestant, care nereuşind să convertească pe conaţionali, şi-a încercat puterea misionară de partea ortodocşilor [5]. Progresele propagandei protestante şi „mania ei de a converti pe creştinii din Orient" preocupau serios Roma papală, preocupare care lua forma unei alarme, cum arată cuvintele unui cunoscător al situaţiei: „Nu e de făcut nicio iluzie: protestantismul câştigă enorm teren în Orient; şi dacă acţiunea lui nu este oprită prin unirea Bisericilor disidente cu Biserica catolică, singura barieră în stare să se opună torentului năvălitor, se poate prevedea, într'un viitor apropiat, ruina completă a acestor biete Biserici, pe cari protestantismul le va fi dat ireligiunii şi morţii" [6]. Şi mai departe: „In mod fatal, populaţiunile orientale supuse acestei acţiuni dizolvante a şcolii protestante timp de câteva generaţii, vor fi încetat de a fi creştine şi vechile Biserici din Orient îşi vor fi trăit viaţa. Nu vor putea să scape de acest dezastru inevitabil decât cele cari se vor fi refugiat sub aripa maternă şi protectoare a Bisericii catolice" [7]. Se poate vedea din aceste cuvinte în

1. Joseph Aubès, *op. cit.* p. 55.

2. Vezi P. Michel, *Les missions latines en Orient.* p. 148–149; *L'Orient et Rome. Etude sur l'union*, 60—84, 358–367.; *La question religieuse en Orient et l'union des Eglises*, p. XVIII. 55–58. Michel arată cu cifre progresele alarmante ale propagandei protestante

3. Publicat în *Bulletin de l'Oeuvre des Ecoles d'Orient*, mai-iunie 1894, citat de P. Michel, *L'Orient et Rome. Etude sur l'union* p. 360–365.

4. Misiunile protestante s'au organizat la începutul sec. XIX și au luat mare avânt până la sfârșitul secolului. Vezi și P. Pisani, *Les missions protestantes à la fin du XIX-e siècle (Science et religion. Etudes pour le temps présent)*, ed. 3, Paris 1908, p. 34—62

5. P. Michel, *La question religieuse en Orient et l'union des Eglises* p, 40–41

6. P. Michel, *La question religieuse en Orient et l'union des Eglises*, p. 54.

7. *Ibidem* p. 55.

ce legătură stă propaganda protestantă cu problema unirii Bisericilor şi se poate înţelege de ce şi Pius IX era în felul său îngrijorat de succesul misiunii protestante în Orientul devenit teren de concurenţă şi de pradă confesională. Propaganda protestantă era considerată ca cea mai mare piedecă în calea unirii Orientului cu Roma, iar unirea ca singurul mijloc de a-l apăra de protestantizare.

De altfel, şi Biserica ortodoxă se temea de răspândirea ideilor protestante [1]. Enciclica semnată de patriarhul de Constantinopol Grigore VI şi de cel de Ierusalim Atanasie la 1836 şi care enumera Bisericile protestante şi unele secte şi îndemna clerul şi poporul ortodox să se ferească de învăţăturile lor [2], arată că Biserica ortodoxă era conştientă de pericolul protestant. Ea era conştientă în acelaşi timp şi de celalt pericol, romano-catolic. Doi ani mai târziu, la 1838, cei doi patriarhi de mai sus, având şi consimţimântul celorlalţi doi, Ierotei al Alexandriei şi Metodie al Antiohiei, dau o enciclică „împotriva inovaţiilor latine" [3]. Ortodoxia îşi afirma deci conştiinţa confesională şi reclama dreptul de a fi lăsată în pace de propagandişti, fie protestanţi, fie romano-catolici [4].

Roma şi Rusia.

Rezistenţa patriarhilor era întărită prin acţiunea Ruşilor. Sub ţarul Nicolae I Pavlovici se afirma un curent panslavist. Panslavism şi panortodoxism sunt noţiuni apropiate. Voinţa ţarului de a lua sub apărarea sa pe toţi ortodocşii în deosebi slavi, cari formau majoritatea, era un indiciu că împăratul celei de a treia Rome tindea la o concentrare

1. Este interesant, în legătură cu aceasta, că chiar un istoric protestant recunoaşte excesul de zel provocator al unor organizaţiuni protestante, v. Friedrich Nippold, *op. cit.*, p. 222, vorbind despre enciclica dela 1836, de care amintim îndată.

2. 'Εγκύκλιος ἐκκλησιαστικὴ καὶ συνοδικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἁπανταχοῦ ὀρθοδόξους εἰς ἀποφυγὴν τῶν ἐπιπολαζουσῶν ἑτεροδιδασκαλιῶν, Constantinopol, Tipografia Patriarhiei, 1836, 4°, 30 p., la Manuil I. Ghedeon, Κανονικαὶ διατάξεις, t. II, Constantinopol 1899, p. 248-280.

3. Κατὰ τῶν λατινικῶν καινοτομιῶν. S'a tipărit la Constantinopol 1839, 23 p., împreună cu a lui Evghenios Vulgaris, Στηλητευτικὴ κατὰ Λατίνων ἐπιστολὴ, 45 p. Manuil I. Ghedeon, *op. cit.* p. 235-248.

4. Comp. Filaretos Vafidis, Mitropolit de Didymotihon, 'Εκκλη σιαστικὴ ἱστορία ἀπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν 'Ιησοῦ Χριστοῦ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, t. III, partea II, (1700—1908), Alexandria 1928, p. 246—247, 250.

a protecţiei ortodoxe în mâna sa de campion al ortodoxiei. Nu numai la Constantinopol, ci şi la locurile sfinte — Ierusalimul era „nodul chestiunii Orientului“ [1] — voia ţarul să i se asculte cuvântul [2].

Amintim aceasta pentru a face înţeles spiritul timpului. Expansiunii romano-catolice i se opunea expansiunea protestantă şi rezistenţa rusă şi ortodoxă. Readucerea forţată la ortodoxie a uniţilor din Rusia (1839), după revoluţia polonă dela 1831 [3], arată că ţarul nu voia să tolereze compromisul uniat şi deci avantgarda romano-catolică pe teritoriul său. Ceva mai mult, se pare că-şi imagina convertirea la ortodoxie a Occidentului [4], idee compatibilă cu panslavismul. In acelaşi timp se întindea stăpânirea sau influenţa rusă în Asia (Persia, China), spre indispunerea politică a Angliei [5] şi desigur religioasă a Romei.

Trecerea ţarului Nicolae I pela Roma în Decembrie 1845, când vizită de două ori pe papa Grigore XVI, fapt care produse senzaţie, puse faţă în faţă pe şeful romano-catolicismului şi pe protectorul ortodoxiei. Din convorbirea lor, în care papa făcu împăratului imputări cu privire la presiunile exercitate asupra romano-catolicilor şi uniţilor din Rusia, ieşi ideia unui concordat, care s'a încheiat în August 1847 sub urmaşul lui Grigore XVI, Pius IX [6]. Acest

1. J. G. Pitzipios, *Le Romanisme*, p. 375.

2. Alfred Rambaud *op. cit.* p. 663, 669. Joseph Aubès, *op. cit.* p. 54—55.

3. Franz Meffert, *Das zarische Russland und die katholische Kirche. Eine apologetische Studie* (Apologetische Tagesfragen, H. 18), M. Gladbach 1918, p. 105—125. Hergenroether-Belet, *Histoire de l'Église* t. VIII Paris, p. 6—13. Alfred Rambaud, *op. cit.* p. 650. N. Brian-Chaninov, *op. cit.* p. 399.

4 Această curioasă mărturie la W Gass, *Symbolik der griechischen Kirche*, Berlin 1872, p. 27: „Kaiser Nicolaus glaubte die Zeit nahe, wo das Abendland die Lostrennung Roms von der orthodoxen Kirche verwünschen und das Christenthum auf's Neue vom Orient oder genauer von Russland, wo der wahre Glaube allein noch vorhanden sei, empfangen werde“.

5. Alfred Rambaud, *op. cit.* p. 647—650. Ruşii bătuse pe Perşi la 1806—1813 (pacea dela Gulistan, Octombrie 1813) şi la 1826—1828 (pacea dela Turcomanciai, Februarie 1828), ibidem, p. 563, 643—644. Ţarul Paul I (1796—1801) pregătise în înţelegere cu Franţa o expediţie in India, care a fost zădărnicită prin asasinarea lui (ibidem p. 521—527). Cuceririle Rusiei în Asia îngrijorau pe romano-catolici, comp. P. Pisani, *op. cit.* p. 4: „... la Russie marchait du Sud au Nord sur un front comprenant toute la largeur du Continent; elle s'est annexé le nord de la Chine et a occupé l'Asie centrale; la Perse a complètement subi sa prépondérance et de Trébizonde à Jérusalem, la propagande moscovite se fait sentir, d'autant plus inquiétante qu'elle est plus insaisissable“.

6. Franz Meffert, *op. cit.* p. 120—124. Hergenroether-Belet, *op. cit.* p. 13—15.

concordat asigura libertatea religioasă credincioşilor papii din cea mai mare ţară ortodoxă. Deşi concordatul nu s'a aplicat serios, Pius IX avea cugetul împăcat că făcuse tot ce se putea pentru a-şi afirma drepturile într'un stat ortodox autoritar şi puternic şi pentru a redeschide totodată romano-catolicismului perspective de noi cuceriri [1].

Pentru un început de pontificat şi într'un stat ca Rusia, succesul, deşi relativ, era mare, dacă nu prin rezultatele sale reale, cel puţin prin semnificaţia sa. Pontiful dela Roma făcuse reproşuri ţarului Rusiei, numit cu răutate de romano catolici „papă ortodox" [2], şi obţinuse dela el un regim convenabil pentru latinism în ţara-i puţin tolerantă. Un fapt ca acesta nu se mai întâmplase niciodată. Pius IX se impusese lui Nicolae I, Roma Moscovei. Mai mult nu era de aşteptat atunci poate nici dela un suveran romano-catolic. Intr'o alocuţiune ţinută în consistoriu secret la 17 Decembrie 1847, papa îşî exprima satisfacţia pentru succesul din Rusia şi din Spania — o tempora! — plângându-se în schimb de situaţia din Elveţia [3].

Pius IX şi Turcii.

După împăratul Rusiei, cel al Turciei. Un alt eveniment senzaţional puse în curând faţă în faţă, dar cu alte dispoziţii, Roma papală şi Constantinopolul mahomedan. La o jumătate de an după alegerea lui Pius IX, în Februarie [2] 1847, ambasadorul turc la Viena, Şekib-Efendi, veni din ordinul suveranului său la Roma şi făcu o vizită papii. Ambasadorul turc îi prezentă felicitări pentru suirea pe scaun, îi aduse o scrisoare dela marele vizir şi asigurări de simpatie dela sultanul Medgid [3].

1. Apropierea dintre Rusia şi Roma făcea în adevăr să crească speranţele de unire, comp. P. Michel, *Les missions latines en Orient.* p. 113—114.

2. Sau ca Rohrbacher-J. Chantrel, *Histoire universelle de l'Eglise catholique,* ed. 9, t XIV, Paris 1900, p. 849—850: papă fotian, sultan rus, sultan moscovit. Nu ştiu, neavând cartea, dacă scrie în acelaşi spirit C. Tondini de Quarenghi, *Le pape de Rome et les papes de l'Eglise orthodoxe d'Orient,* 1876.

3. *Ubi primum,* la Rohrbacher-J. Chantrel, *op. cit. Annales ecclésiastiques* (1846—1866), p. 16—17. Vezi şi alocuţiunea consistorială *Probe noscitis* (3 Iulie 1848) *ibidem* p. 42—44.

4. *Ibidem* p. 6. J. Schmidlin, *Papstgeschichte der neuesten Zeit* t. II, p. 230 şi Fernand Mourret, *op. cit* p. 637 : Ianuarie.

5 Bibliografie la J. Schmidlin, *Papstgeschichte der neuesten Zeit,* t. II, p 230 n. 1.

Şekib-Efendi şi Pius IX au schimbat cu această ocazie scurte cuvântări diplomatice, primul asigurând pe papă că sultanul „doreşte să trăiască în prietenie" cu Sanctitatea Sa, papa arătându-se bucuros de bunele raporturi inaugurate [1]. Pius IX dărui ambasadorului turc portretul său cu diamante [2]. Aceasta era prima luare de contact oficial între un sultan turc şi un papă. O eră nouă începea pentru raporturile dintre ei şi este interesant de reţinut că importanţa momentului era înţeleasă şi în ţările noastre [3].

---

1. Iată cuvântarea lui Şekib-Efendi: „Aşa cum în vechime regina Saba a salutat pe regele Solomon, tot astfel trimisul Sublimei Porţi vine să salute pe Papa Pius IX în numele monarhului său. Faptele minunate şi sublime ale Sanctităţii Sale umplând nu numai Europa de laude, ci răspândindu-se până departe în toate ţinuturile universului, puternicul meu monarh m'a onorat cu misiunea de a prezenta sublimei persoane a Papii felicitările sale cele mai cordiale, pentru suirea sa pe scaunul lui Petru. Cu toate că de secole n'a existat între Constantinopol şi Roma nici un raport amical puternicul meu împărat doreşte să trăiască în prietenie cu Sanctitatea Voastră. El are pentru persoana Sanctităţii Voastre cea mai înaltă stimă şi va şti să protejeze pe creştinii cari locuesc în vastele sale State"

Papa a răspuns „că nu va înceta de a se ruga Celui atotputernic ca să nu părăsească pe fiii săi credincioşi, cari locuesc în Orient, adăugând că şi el deasemenea doreşte să cultive bune raporturi cu Sultanul şi că se va explica mai pe larg în audienţa secretă ce-i va acorda" ambasadorului turc. La Rohrbacher—J. Chantrel, *op. cit. Annales ecclésiastiques* (1846—1866) p. 6 (15 Februarie).

2. J Schmidlin, *Papstgeschichte der neuesten Zeit*, t. II, p, 230, n. 1.

3 Iată ce scria, după Journal des Débats, *Organulu Luminărei. Gazeta Beserecésca, Politica e literaria* (Blaj) nr, III, 18 Ianuarie 1847, p. 10 (la ştiri din Italia):

„Se scrie din Constantinopol, 17 Dec. Legatul de Viena, schekib Efendi va să plece în scurt către postu-şi, şi e decis ca trecând prin Italia să se oprească la Roma spre a felicita pe noul papă din partea sultanului, faptă fără precedente în istoria împărăţiei turceşti. De partea sa şi guvernul pontifical trimise la Constantinopol cu o misiune pe D. Escalon, general-consul al său la Marsilia. Acestea sunt cele dintâi apropieri diplomatice, ce Divanul le va avea cu curtea dela Roma. Aceea e o faptă onorată pentru Catolicism şi care arată din destul, de ce dispoziţiuni liberale sunt însufleţiţi Sultanul şi miniştrii. Urile religioase merg scăzând, o apropiere progresivă se lucra, şi se lua aminte, ca *Gazeta Statului turcesc* lua în columne-şi doi articuli foarte favoritori Sfântului Părinte, ce mai alaltăeri era obiectul urgiilor din partea a tot bunul musulman, şi că-i dă deplin toate aceleaşi titule ce şi celorlalte capete încoronate" (am transcris modificând ortografia),

Despre vizita ambasadorului turc la Pius IX se scrie (în nr X_0 Sâmbătă 8 Martie 1847, p. 47):

Roma, 15 Febr. st. n. Legatul turcesc Schekib Efendi, de carele atinserăm în Nr. III, sosi la Roma, şi în 16 febr. fu presentat înaintea Stinţiei Sale în Palatul Quirinale, unde înaintea S. Sale ce şedea pe tron, descoperi în numele Inălţiei sale unele sentimente ce caracterizează geniul timpului în care trăim, cam într'aceste spresiuni, ce noi le împrumutăm din Diario di Roma. (Se redau ideile din cuvântarea ambasadorului turc, din cari reţinem: „Asociindu-se la mulţumirea universală a toată lumea pentru înălţarea Stinţiei Sale pe tron", sultanul l-a însărcinat să prezinte papii în augustul lui nume cele mai sincere şi „vii urări". Sultanul a „cuprins cu nerăbdare această fericită ocaziune spre a putea intra deadreptul în relaţiune cu gu-

In adevăr, vizita ambasadorului nu era o simplă formalitate diplomatică. Din contra, ea era cu atât mai semnificativă, cu cât părea mai curioasă. Sultanul Medgid (1839—1861) oprise la 1844 persecuţiile religioase în imperiul său. Această măsură nu era luată de dragul creştinilor şi nici n'a fost respectată: La 1860 o persecuţie sângeroasă [1] reaminteşte creştinilor trista lor situaţie în imperiul sultanului. Era o măsură luată mai degrabă în interesul statului turc, căruia îi uşura situaţia în faţa puterilor creştine.

Papa, care era şi suveranul unui stat, însemna atunci încă mult în lumea politică. Protecţia ce-i acorda în Europa şi la Constantinopol Franţa măria prestigiul lui. Unui sultan tânăr [2] şi cu idei noi nu-i era indiferent acest lucru. Poate că mai ales veleităţile ruse, atât de imperios afirmate de ţarul Nicolae I, dau de gândit lui Medgid. Protectoratul asupra creştinilor din imperiul turc era o ameninţare a integrităţii lui, iar trezirea sentimentului naţional la popoarele balcanice da presimţiri de timpuri mai grele. O soluţie a chestiunii creştine se impunea.

Cu Roma o înţelegere era mai uşoară şi mai opor-

---

vernul S. Sale". Sultanul aspiră la preţuirea şi amiciţia papii şi-l asigură de „bunăvoinţa sa faţă de toţi supuşii săi fără alegere de credinţă, ca un părinte care-şi iubeşte fiii fără alegere", sperând să fie preţuită de papă. — De observat că ideile luate din Diario di Roma spun ceva mai mult decât cuvântarea lui Şekib-Efendi, aşa cum am redat-o după Rohrbacher-J. Chantrel. Poate că ele au fost exprimate în conversaţia cu papa. Ar rezulta din ele că iniţiativa apropierii de Vatican a fost luată de sultan. Sunt însă indicii (misiunea lui Escalon şi a abatelui Demaury, de care vom vorbi mai jos), că papa este cel care a voit şi a pregătit intrarea în bune raporturi cu sultanul).

La audienţă a fost de faţă cardinalul Mezzofanti. Ambasadorul turc a prezentat papii pe fiul şi primul său secretar, Arif Bei, şi pe alţii din suita sa. După audienţă a vizitat monumentele mai însemnate ale Romei.

De văzut deasemenea *Vestitorul românesc. Gazetă semi-ofiţială*, Bucureşti, an. XI (1847), n. 22, Marţi 18 Martie, p. 86—87, unde se arată că Şekib-Efendi a sosit la Roma la 15 Februarie 1847. Audienţa la papă a avut loc la 16 Febr. Mare mulţime a alergat să vadă pe ambasadorul turc mergând la papă, să privească „la această extraordinară şi interesantă întâmplare". Se dau în rezumat cuvântările ţinute. Papa exprimă recunoştinţă şi „dulce nădejde de a vedea curând statornicite acele relaţii de prieteşug, care se vor întoarce negreşit în folosul catolicilor ce locuesc în întinsa Impărăţie şi a căror condiţie religioasă îmbunătăţindu-se din zi în zi, mulţumită stăruinţii părinteşti a M. Sale Sultanului, va face să crească preţul ce punem la prieteşugul acestui puternic suveran". După o scurtă „întrevorbire particulară cu papa", Şekib-Efendi s'a arătat „foarte mulţumit pentru primirea ce a avut".

1. v. J. Schmidlin, *Papstgeschichte der neuesten Zeit*, t. II, p. 230 şi nota 3.

2. Abdul-Medgid avea abia 16 ani la moartea tatălui său, sultanul Mahmud II († 2 Iulie 1839), v. J. G. Pitzipios, *Le Romanisme*, p. 372.

tună. Privilegiile acordate creştinilor de către Medgid[1] şi cele speciale acordate credincioşilor Romei de către predecesorul lui, Mahmud II, neteziau drumul pentru curioasa întâlnire şi înţelegere diplomatică între un sultan şi un papă, despoţii a două religii adversare totdeauna. Era un gest de timpuri noi, dar el nu surprindea pe papă. Din contra, fusese pregătit prin trimiterea la Constantinopol din partea papii a consulului general dela Marsilia, Escalon, de care am amintit mai sus[2]. Pe de altă parte, prin abatele Demaury se suggerase marelui vizir Reşid Paşa[3], ca ambasadorul sultanului să se adreseze papii ca unei puteri creştine spirituale[4]. Papa, care se considera între creştini şeful creştinătăţii întregi, ţinea să fie considerat astfel şi de suveranul turc, de şeful islamismului.

Pe cale ocolită, papa se substituia si autorităţii — atât de mult încercate — a patriarhului de Constantinopol. Prin înţelegerea cu sultanul şi prin rezultatele scontate se tindea astfel la uzurparea dreptului de etnarh al patriarhului ecumenic, de sub competenţa civilă a căruia se reuşise la 1839 să fie scoşi uniţii. Turcii nu aveau nimic de pierdut: Sultanul nu da din ale sale. Un protector al creştinilor, care sta departe şi nu avea planuri de cucerire, era mai convenabil decât unul apropiat ca patriarhul, sau cu planuri răsboinice ca ţarul Rusiei. Fapt e că Pius IX voia să ia protectoratul creştinilor din imperiul turc[5].

1. Puterile europene profitase de suirea pe tron a tânărului sultan, ca să reguleze definitiv chestiunea orientală, fiecare după interesele ei şi au căzut de acord asupra publicării faimosului hatti-şerif de Gülhane, sau tanzimat, din 3 Noembrie 1839, *ibidem*. Pentru aplicarea principiilor liberale ale acestui tanzimat, sultanul a numit mai târziu o înaltă comisie, care avea de colindat provinciile europene ale imperiului turc. Secretar general al comisiei a fost numit de sultan Pitzipios, cu misiunea specială de a examina plângerile tuturor creştinilor din imperiul turc şi a le transmite direct cabinetului imperial, *ibidem*, p. 382—383.

2. După *Organulu Luminărei, Gazeta Beserecésca, Politica e literaria*, nr. III, 18 Ianuarie 1847, p. 10.

3. Numit la 28 Sept. 1846, înlocuit la 15 Apr. 1848, v. *Albina Românească. Gazetă politică şi literară*, Iaşi, an. XX, nr. 36, Joi 6 Mai 1848, p. 144.

4. J. Schmidlin, *Papstgeschichte der neuesten Zeit*, t. II, p. 230, n. 1.

5. Comp. P Michel *L'Orient et Rome. Etude sur l'union*, p 122, unde se poate vedea cum ingeniozitatea romano-catolică a găsit o motivare convenabilă şi pentru protectoratul unic al creştinilor: „Turcia însăşi ar avea de câştigat din unire: mecanismul guvernamental al popoarelor creştine din vastul ei Imperiu s'ar simplifica mult; certurile dintre Bisericile unite şi neunite de acelaşi rit ar lua sfârşit; chestiunea Locurilor sfinte ar intra într'o perioadă de pace, care ar reduce lucrul diplomaţiei şi Sublima Poartă,

Putem crede, după mărturia lui Pitzipios [1], că chiar creştinii orientali priviau cu simpatie şi cu interes acţiunea politică a papii, ale cărui reforme liberale din Italia făcuse impresie în toată lumea. Papa acordase în adevăr unele libertăţi religioase şi politice, cari în atmosfera dela 1848 însemnau mult şi-l arătau ca pe un om nou şi mare. Era natural deci ca şi orientalii asupriţi de Turci să se bucure la gândul, că influenţa mult lăudatului papă ar putea să le fie şi lor de vreun folos. Desigur că Pius IX era informat asupra stării de spirit din Orient şi poate o vedea mai propice încercării sale decât era în realitate. Interesant este pentru chestiunea noastră, că socotia timpul potrivit pentru a-şi pregăti pe cale diplomatică protecţia creştinismului subjugat: Papa a căutat să recolteze roadele întrevederii cu Şekib-Efendi.

Pius IX se adresează Orientalilor.

Vizita dela Roma necesita un răspuns. Ca să-l dea, Pius IX a trimis la Constantinopol ca legat papal pe arhiepiscopul de Sida [2], Inocenţiu Ferrieri (Decembrie 1847). Misiunea trimisului papal era întreită: El trebuia să mulţumească sultanului pentru vizita lui Şekib-Efendi, stăruind pentru asigurarea unei mai bune situaţii pentru romano-catolicii şi uniţii din imperiul turc [3], să promoveze misiunea şi — ceeace ne intereseză mai mult — să viziteze şi Bisericile ortodoxe.

Caşi vizita lui Şekib-Efendi la Roma, vizita ambasadorului papal la Constantinopol a avut răsunet şi în presa ţărilor române, în care găsim unele informaţii despre activitatea arhiepiscopului Ferrieri în Orient [4], precum şi cuvântările schimbate între acesta şi sultan [5].

---

care se laudă cu fidelitatea supuşilor ei catolici, n'ar mai avea să se teamă de complicaţiile cari îi ameninţă din timp în timp liniştea internă şi cari pot chiar să provoace incidente internaţionale" (p. 122–123].

1. *Le Romanisme*, p. 381–383.

2. Sida, Saida.

3. Ceeace papa afirmă şi în enciclica „Neminem vestrum" din 8 Februarie 1854 către Armeni, Rohrbacher-J. Chantrel, *op. cit. Annales ecclésiastiques* (1846—1866), p. 158.

4. v. *Albina Românească. Gazetă politică şi literară,* Iaşi, an. XX, nr. 19, Joi 4 Martie 1848, p. 73; Nr. 21, Joi 11 Martie 1848, p. 83; nr. 36, Joi 6 Mai 1848, p. 144. *Vestitorul românesc. Gazetă semi-ofiţială,* Bucureşti, an. XI (1847), n. 99, Marţi 16 Dec., p. 393-394.

5. Arhiepiscopul Ferrieri, „ambasador extraordinar al S. Sale Papei"

Dacă lăsăm la o parte ceeace este simplă curtoazie diplomatică şi ceeace sună fals în aceste cuvântări, reţinem, caşi din cuvântările schimbate la Roma între Şekib-Efendi şi Pius IX, că cele două puteri atât de eterogene, papa şi sultanul, îşi declarau „prietenie şi simpatie" reciprocă, în interesul supuşilor lor. Sultanul da în acest scop asigurări, că se va sili să îmbunătăţească soarta credincioşilor papii din imperiul său, iar papa mărturisia că aseme-

---

(v. *Albina Românească*, an. XX, nr. 19, Ioi 4 Martie 1848, p. 19), a sosit la Constantinopol la 4 Ianuarie 1848 şi a stat aproape patru luni (ibidem, an. XX. nr. 36, Joi 6 Mai 1848, p. 144). Audienţa la sultan a avut loc la 1 Februarie. Iată după foaia de mai sus, an. XX, nr. 20, Duminică 17 Martie 1848, p. 79, cele două cuvântări:

Arhiepiscopul Ferrieri către sultan:

„Sire, urările ce M. Voastră aţi exprimat Papei Piu IX strălucitul meu Domn, la suirea sa pe tron, au trezit în inima S. Sale sentimente de cea mai vie recunoştinţă, şi neffiind mulţemit numai că a esprimat către ambasadorul vostru, Şekib Efendi, şi l-a însărcinat a arăta M. Voastre mulţemirea sa, stântul părinte mi-a încredinţat mie onorabila misiune de a esprima într'un mod mai solenel cât de mult preţ pune întru aceasta, şi cât de vie este bucuria ce i-a produs acest pas măgulitor. Sentimentele Sale sunt esprimate, mai bine decât aş putea face eu, în scrisoarea ce am onoare a o încredinţa în mâinile M. Voastre imperiale. Insoţindu-vă la bucuria generală ce a produs întronarea sfântului părinte, M. Voastră aţi dat o probă strălucită de însuşirile cele mari şi rari ale spiritului Vostru şi de sentimentul cel nobil al inimei Voastre. Eu am onoare a încredinţa pe M. Voastră că sfântul părinte a avut a urma numai îndemnurilor mărinimoase ale celor din jurul Său spre a merita acest act de curtenire prevenitoare, şi că acesta îi va rămâne pentru totdeauna de cea mai frumoasă şi mai plăcută suvenire. Fiindcă relaţiile prieteneşti dintre ambele guverne pot fi numai pentru gloria principilor şi folosul supuşilor lor, de aceea S. S. bucurându-se de propunerile de prietenie ale M. Voastre, Vă înfăţoşează cu deplină sinceritate şi pe ale sale, ca o garanţie sigură de întemeerea şi împuternicirea legăturei încheete cu atâta fericire. Bine facerile guvernului M. Voastre pentru toate clasele supuşilor Voştri, precum şi asiguraţiile ce aţi binevoit a li da, au aprins în inima sfântului părinte cele mai frumoase speranţe. Supuşii catolici din puternicul vostru imperiu, fiii spirituali ai sfântului părinte, aflându-se sub scutul binevoinţei voastre, şi sub apărarea voastră suverană vor binecuvânta tot mai mult blândeţa şi umanitatea inimii voastre, şi vor admira tot mai mult, împreună cu toată lumea, nobleţa şi sublimitatea caracterului vostru. Intru cât se atinge de mine, m'aş ţine norocit dacă aş putea merita bunăvoinţa unui suveran, carele este chemat cu atâta dreptate la înalte destinaţii".

„M. S. Sultanul a răspuns:

„Suirea pe tron a S. Sale Papei a aţâţat o bucurie generală, şi spre a învedera că şi eu iau parte la aceasta am însărcinat pe Şekib Efendi cu o misiune la sfântul scaun. Foarte sunt mulţemitor pentru sentimentul ce mi-ai esprimat D-ta din partea suveranului Papă; ostenelile noastre reciproce, de a îmbunătăţi soarta supuşilor noştri, vor încinge între noi legături de prietenie şi de simpatie, şi mă bucur că aceste relaţii prieteneşti s'au înfiinţat sub guvernul meu"· (Am modificat în parte ortografia timpului).

nea asigurări au aprins în inima lui „cele mai frumoase speranțe".

Intre ambasadorul papal și sultan s'au schimbat nu numai cuvinte prietenești și promițătoare, ci și daruri imperiale [1]. Arhiepiscopul Ferrieri a fost „obiectul celor mai mari îngrijiri din partea sultanului și a miniștrilor săi"[2]. Patriarhul ortodox Antim VI și cel armean din Constantinopol i-au trimis delegați „spre a-i înfățișa ale lor urări, iar marele Rabin evreu i-a făcut în persoană vizită" [3]. Ca prim rezultat al misiunii sale, ambasadorul papii a obținut dela Medgid favoarea, ca papa să aibă la Constantinopol un delegat apostolic, reprezentantul și „organul" său „în interesele religioase catolice pe lângă Inalta Poartă", putând să protejeze „pe supușii papii". Cum am spus și mai sus, acest delegat apostolic a fost patriarhul latin de Ierusalim, Valerga [4].

1. Arhiepiscopul Ferrieri a oferit sultanului din partea papii: o coloană de bronz aurită reprezentând coloana lui Traian; un serviciu de gustare pe trei picioare, a cărui față și picioare sunt lucrate în mozaic; o colecție din cele mai frumoase stampe a halcographiei camerale; trei exemplare de aur, de argint și de bronz din toate medaliile făcute sub pontificatul lui Pius IX și *raiul pământesc* zugrăvit de Peter.

Sultanul a trimis papii: Portretul său împodobit cu diamante; trei tabacheri deasemenea cu diamante; un mangalar focular de argint; șase cai arabi: o harșă [pătura care se pune pe cal, sub șea] de postav carmoaziu cusut cu aur și bătut cu un mare număr de diamanturi, dintre care patru mai cu seamă ce stau pe la capetele lui sunt de o mărime și de o limpezire însămnătoare; un frâu bătut cu diamanturi; 200 bucăți de stofe numite *Selimie* [de mătasă cu aur] și alte 200 bucăți de stofe bogate de Damasc; așa ne informează *Albina Românească. Gazetă politică și literară*, an. XX, nr, 36, Joi 6 Martie 1848, p. 145, vorbind despre „audiența de ziua bună" a ambasadorului papal la sultan.

2. *Ibidem*.

3. *Albina Românească. Gazetă politică și literară*, an XX. nr. 20, Duminică 17 Martie 1848, p 79

4. *Ibidem*, nr. 36, Joi 6 Mai 1848, p. 145. Găsim aci și următoarele reflexii, cari arată interesul și speranțele cu cari și la noi se urmăria evenimentul dela Constantinopol: „Aceste legături de prietenie niciodată visate între Constantinopole și Roma, aceste reciproce prezenturi între un păstor al Bisericii creștine și între capul închinătorilor lui Moamet ce până acum veacurile îi desbinase și uitase unii pe alții, cine știe? Poate vor ajunge ca împreună să zică: mărturisim întru.. fericirea popoarelor!"

Despre misiunea arhiepiscopului Ferrieri și legătura ei cu a patriarhului de Ierusalim Valerga, *Vestitorul românesc. Gazetă semi-ofițială*, București, an XI (1847), n. 99, Marți 16 Dec., p. 383—384, scrie (după informații primite dela Constantinopol, 25 Noembrie):

„Se știe că M. Sa Sultanul a fost însărcinat în cursul acestui an pe Ecs. Sa Șekib-Efendi, ambasadorul său lângă curtea Vienei, ca să meargă pe la Roma spre a complimenta pe S. S. Papa Pius IX pentru suirea pe Sf. Scaun. Sf. Părinte, dorind a-și arăta recunoștința către M. Sa Sultanul, și a-i da dovadă cât de mult prețuiește bunele relații cu Inalta Poartă, a însărcinat pe D. Valența (sic), numindu-l de curând și Patriarh al Ierusali-

Creştinilor din Orient le aducea „ambasadorul extraordinar" al Sanctităţii Sale ca mesaj din partea papii *enciclica Ad Orientales: In suprema Petri sede*, dela 6 Ianuarie 1848 (25 Dec. 1847 stil vechi). Această enciclică ne şi informează asupra misiunii arhiepiscopului de Sidon. Cât priveşte pe ortodocşi, el era instruit de papă ca să-i aducă la sentimentul unirii, cu ajutorul cuvintelor papale ce li se adresau, pline de „grijă" şi de „afecţiune" părintească.

* * *

Am făcut această lungă introducere istorică, pentru a încadra enciclica lui Pius IX către orientali în programul lui pontifical şi în cursul evenimentelor politice şi bisericeşti ale timpului. Privită izolat, această enciclică ar părea o curioasă piesă de arhivă. Intervenţia papii ar părea lipsită de motiv şi de sens. Văzută însă în măreţul program pontifical al lui Pius IX, care voia să asigure romano-catolicismului cea mai mare întindere şi papalităţii, în fine, supunerea ortodocşilor de atât timp visată — şi avea motive să creadă că a sosit vremea s'o obţină, — invitaţia la unire făcută ortodocşilor, după trecere de secole dela încercările de unire, capătă sensul şi importanţa pe cari le are.

Pius IX credea plinită vremea pentru reluarea încercărilor de unire. Ele nu mai erau de aşteptat acum din partea ortodocşilor. Papa socotia însă, că trecând prin faţa acestora, în situaţia în care se găsiau, iluzia unor concesii de ordin confesional şi mirajul anumitor privilegii pentru ierarhie şi a unei stări mai bune pentru toţi creştinii din imperiul turc, ortodocşii se vor lăsa mai uşor atraşi la „staul". Avantajele obţinute pentru credincioşii Romei, cari în urma stabilirii de raporturi diplomatice aşteptau şi altele, aveau să convingă în fine pe ortodocşi să se unească cu Roma, pentru a-şi creia o situaţie mai bună. Unirea li se prezenta ca unica soluţie a grelei probleme, care era existenţa lor în statul turc, ca o condiţie a prosperării lor religioase, po-

mului, ca să meargă la Constantinopol dimpreună cu D. Ferieri, spre a mulţumi M. Sale Sultanului şi a-i face cunoscute sentimentele de prietenie de care Sf. Sa se află însufleţit în privinţa marelui Seignior (sic). După ce îşi va îndeplini această însărcinare, D. Valenţa va lua asupră-şi cârmuirea patriarhatului de Ierusalim".

litice[1] şi culturale[2]. Roma reuşise, iată, să se impună atenţiei puternicului sultan. Creştinii de sub protecţia ei se bucurau în imperiul lui de o situaţie mai bună decât ortodocşii. Aceştia continuau să fie trataţi ca „raià", patriarhii lor puteau fi uşor depuşi sau ucişi, după placul şi interesul stăpânilor lor musulmani. Rusia nu putea să-i salveze, ba panslavismul pravoslaviei ruse da celorlalţi ortodocşi de gândit. Rusia încheiase de altfel un concordat cu Roma. Papa se vedea deci stăpân pe situaţia confesională şi mântuitor al ortodocşilor din imperiul turc.

Unirea acestora cu Roma ar fi fost desigur un succes papal fără precedent. Unirile anterioare dela Lyon şi Florenţa ar fi rămas neinsemnate pe lângă marele câştig din sec. XIX. Situaţia papii, care nu era ideală în Italia, s'ar fi consolidat considerabil, şi romano-catolicismul s'ar fi prezentat în faţa lumii cu puterile unite ale ecumenicităţii refăcute. Sinodul dela Vatican (1869-1870) ar fi găsit pe episcopul Romei în fruntea unei Biserici mult mai mari, iar pierderea statului papal ar fi fost în schimb mult mai puţin simţită, fiind compensată cu anticipaţie de cea mai mare cucerire şi satisfacţie, la care putea să năzuiască papalitatea. Atragerea anglicanilor şi protestanţilor, gândită deasemenea de Pius IX, ar fi desăvârşit eventual opera reconstituirii creştinătăţii. Visul era deci prea frumos, ca să nu ispitească.

Se va zice, poate, că papa nu era atât de naiv, ca să-şi facă aşa de mari iluzii. El a încercat totuşi unirea serios şi a fost greu mâhnit de refuzul ortodocşilor, cum vom arăta mai jos. Enciclica de răspuns a patriarhilor a fost în adevăr o deazmăgire pentru aspiraţiile lui Pius IX. Aşa cum puneau chestiunea ortodocşii, unirea presupunea mai întâi revenirea romano-catolicilor la situaţia dogmatică, canonică şi liturgică anterioară shismei şi o revizuire radicală a concepţiilor şi a sistemului papal, sacrificiu pe care se pare că papalitatea nu-l va face niciodată.

Şi totuşi, refuzul ortodox, atât de drastic exprimat, n'a abătut pe Pius IX dela ideia unirii. Chiar alocuţia consistorială dela 19 Decembrie 1853, în care îşi exprimă dure-

1. Vezi intriga latină pe această chestiune la P. Michel, *L'Orient et Rome. Etude sur l'union*, p. 122.
2. Comp. enciclica „Neminem vestrum latet", *ibidem*, p. 158.

rea ce i-a produs răspunsul ortodox, arată hotărârea lui de a continua să lucreze şi să se roage pentru cauza unirii, deşi, pe de altă parte, dispunea să fie combătută enciclica ortodoxă [1].

Am arătat mai sus cum papa a primit propunerea lui Pitzipios pentru unirea Bisericilor, cum a înfiinţat secţiunea „Pro negotiis ritus orientalis" a propagandei şi cum a încurajat acţiunea ordinelor şi colegiilor în vederea unirii: A continuat prin urmare să creadă în posibilitatea unirii şi a lucrat pentru ea nu numai prin mijloacele obişnuite ale propagandei, ci n'a ezitat să adreseze încă odată cuvântul său ortodocşilor propunându-le unirea.

In momentul cel mai important al pontificatului lui, care este sinodul dela Vatican, papa a făcut o nouă încercare, pe cale de enciclică, de a obţine unirea cu ortodocşii. I-a invitat la sinod prin scrisoarea *Arcano divinae Providentiae consilio* [2], în care nu uită să amintească şi de enciclica dela 1848. Caşi pe ortodocşi, papa invita la sinodul său pe protestanţi înşişi, printr'o scrisoare adresată în general tuturor creştinilor cari nu sunt în comuniune cu scaunul Romei [3]. Asupra anglicanilor papa spera să poată lucra prin Pusey, şeful Oxfordienilor [4].

Papa ştia că ortodocşii ţin ca unirea să se facă printr'un sinod şi credea poate, că invitându-i la Vatican, în termeni de altfel prevenitori [5], le va da o satisfacţie, care-i va îndupleca să se apropie de Roma.

---

1. *In apostolicae sedis fastigio*, la Rohrbacher-J. Chantrel, *op cit.*, *Annales ecclésiastiques* (1846-1866), p. 153—154; v. şi J. Pitzipios, *L'Eglise orientale*, partea I, p. 142—144.

2 *Ad omnes Episcopos Ecclesiarum ritus orientalis communionem cum apostolica Sede non habentes* (8 Septembrie 1868), după hotărârea luată la 22 Martie 1868. La Rohrbacher-J Chantrel, *op. cit. Annales ecclésiastiques* (1867-1868), Paris 1900, p. 181-183 Vezi şi Mgr Eugène Cecconi, *Histoire du Concile du Vatican d'après les documents originaux. Préliminaires du concile.* Ouvrage traduit de l'italien par Jules Bonhomme et D. Duvillard, t. I, Paris 1887, p. 124-127, 387-390. *Offizielle Aktenstücke*, p 72-76, 129-132, Florian Riess und Karl von Weber: *Das oekumenische Concil.* I. *Das Concil und seine Gegner* (Stimmen aus Maria Laach, neue Folge), Freiburg im Breisgau 1869, p. 15-18 J.-E. Darras J. Bareille-Mgr J. Fèvre, *op. cit.*, t. 42, p. 158. J Friedrich, *Geschichte des Vatikanischen Konzils*, Bonn 1877, p. 703-704. 721-727. J. Schmidlin, *Papstgeschichte der neuesten Zeit*, t. II, p. 231, 260-261. Fernand Mourret, *op. cit.* p. 521-523.

3. *Jam vos omnes noveritis* (13 Septembrie 1868), la Rohrbacher-J. Chantrel, *op cit. Annales ecclésiastiques* (1867—1868), p. 183-185.

4. J. Schmidlin, *Papstgeschichte der neuesten Zeit*, t. II, p. 261.

5. De data aceasta se evită cuvântul „shismă" şi chestiunea răspunderilor ei, v. J. Friedrich, *op. cit.* p. 722. Eugène Cecconi, *op. cit.* t. I. p. 125, 127.

Se înţelege dela sine, că nici ortodocşii nici protestanţii nu puteau să primească invitaţia la un sinod, care avea să încoroneze papalitatea cu infalibilitatea, ultima cucerire pe drumul abuzurilor papale, şi să se adâncească şi mai mult shisma, provocând totodată una nouă, cea a *vechilor catolici.* Ar fi însemnat, participând, nu să se unească, ci să consimtă la propria lor osândă. Patriarhul de Constantinopol Grigore VI[1] a refuzat deci invitaţia: Şi pentrucă ea apăruse mai întâi în presă[2] şi pentrucă papa rămânea la ideile enciclicii sale dela 1848, pe care o apăra[3], ceeace patriarhul a imputat abatelui Testa, trimisul papal[4].

Chiar presupunând refuzul, cu care ortodocşii aveau să întâmpine noua invitaţie la unire—ceeace nu era greu — Pius IX nu ar fi ezitat poate să le-o trimită. Politica papală este obişnuită cu încercări şi refuzuri de asemenea natură. Papalitatea nu lucrează numai pentru succese pozitive şi imediate. In chestiuni şi situaţii, în cari ea poate să aibă un profit, îl solicită cu timp şi fără timp, într'un fel sau altul. Ca orice papă, Pius IX socotia nu numai prezentul, ci şi viitorul. In convingerea sa, oricare ar fi fost rezultatul, el îşi îndeplinia o datorie. Un apel la unire era un drept mai mult asupra timpului, aşteptat şi azi la Roma, când ortodocşii vor trebui în fine să cedeze. Enciclicile adresate orientalilor erau deci, de putem zice, o arvună asupra unirii, care se elaborează pe încetul şi cu răbdare. In concepţia papală, ele creiau anumite drepturi asupra Orientului shismatic. Dovada o face faptul că, cu tot refuzul repetat al ortodocşilor faţă de Pius IX, urmaşii lui s'au adresat din nou Orientului, solicitând unirea şi lucrând pentru ea prin toate mijloacele[5].

Enciclica lui Pius IX nu exprima însă numai o speranţă de viitor mai apropiat sau mai depărtat, justificată

1. In a doua păstorie (1867—1871).

2. *Journal de Rome*, v. J.-E. Darras-J. Bareille-Mgr. J. Fèvre, *op cit.* t. 42, p. 158.

3. v. Eugène Cecconi *op. cit.* t. III. *Documents,* Paris 1887, p. 7.

4. Eugène Cecconi, *op. cit.* t. III, p. 5—11. *Offizielle Aktenstücke,* p. 129—132. J.-E. Darras-J. Barreille-Mgr. J. Fèvre *op. cit.* t. 42, p. 158. Florian Riess und Karl von Weber, *op. cit* p. 71—73.

5. Leon XIII, enciclica *Praeclara gratulationis* (20 Iunie 1894). Pentru Benedict XV şi Pius XI, vezi Horatius M. Premoli, *Histoire de l'Eglise contemporaine* (1900—1925). Traduit de l'Italien par le Rév. P. Louis Declercq Turin-Roma 1930. J. Schyrgens, art. *Paroles pontificales,* în revista *Irénikon* t. VI, nr. 1, Janvier-Février 1929, p. 3.

de situaţia ortodocşilor şi de anumite împrejurări favorabile unei încercări de unire. Credem că se poate vedea în această încercare pe cale de enciclică şi un alt semn al timpului: Greutatea de a fi „convertit" Orientul prin celelalte mijloace.

Am arătat cât s'a lucrat pentru câştigarea lui prin propaganda misiunilor şi prin şcoli. Pius IX însuşi a continuat să susţină opera congregaţiei propagandei şi chiar a intensificat-o. Cu toate sforţările şi sacrificiile propagandei, misiunile latine n'au reuşit totuşi să facă mare lucru în Orient. In cartea lui P. Michel, de atâtea ori citată aci, *Les missions latines en Orient,* stă scrisă mărturia unui misionar al unirii, că în Grecia, mai ales după obţinerea independenţei, misiunile latine „au rămas sterile" [1]. Un alt unionist activ, dar moderat, a declarat în congresul dela Lille la 1893: „Cât priveşte convertirile individuale, ele nu pot să favorizeze în chip eficace progresele catolicismului în Orient. Se cheltuesc milioane pentru întreţinerea şcolilor şi institutelor catolice în Orient; dar care este numărul convertirilor individuale? Şi atunci când se realizează nu dau ele loc unei recrudescenţe de ostilităţi, care mai degrabă îndepărtează pe Orientali decât îi apropie de Biserica catolică?" [2]. Deşi constatarea este făcută pe timpul urmaşului lui Pius IX, ea se potriveşte fără îndoială şi pentru timpul lui şi chiar al papilor anteriori. Succesul propagandei era disproporţionat cu zelul desfăşurat şi cu sacrificiile făcute. Convertirile individuale erau puţine şi nu

1. p. 120. De notat aci şi faptul că la 1842 au cerut, în frunte cu episcopul lor Macarie, să fie reprimiţi în Biserica ortodoxă un număr de uniţi dela Amida (Diarbekir), cari o părăsise la 1836. Patriarhul de Constantinopol Antim VI a însărcinat cu primirea lor pe patriarhul de Antiohia Metodie. Macarie a făcut cuvenita mărturisire de credinţă, iar la 1846, mergând la Constantinopol, a fost rehirotonit. La 1847 a trecut la ortodoxie episcopul romano-catolic Atanasie. La 1865, sub patriarhul de Constantinopol Ioachim II au revenit la Biserica ortodoxă cincizeci de mii de melchiţi din Egipt şi din Siria, mai târziu şi alţii, v. Filaretos Vafidis, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία ἀπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μέχρι τῶν καθ'ἡμᾶς χρόνων, t. III, partea II (1700–1908), Alexandria 1928, p. 63–64. Manuil I. Ghedeon, Κανονικαὶ διατάξεις, t. II, Constantinopol 1889, p. 365—373; dă şi mărturisirea de credinţă rostită de uniţii dela Amida la reintrarea lor în Biserica ortodoxă (p. 371–372).

2, *Ibidem* p. 126. Chiar papa Leon XIII a recunoscut neînsemnatele progrese ale misiunii romano-catolice în India, cum se vede în instrucţiunile congregaţiei de propaganda fide către episcopii din India orientală, 19 Martie 1893, la Carl Mirbt, *op. cit.*, p. 488–489.

puteau să satisfacă ambiţiile prozelitismului roman. Deaceea câştigarea massei de ortodocşi era ceeace se doria şi se doreşte la Roma, pentru rezolvarea radicală a chestiunii shismei. Iată această dorinţă exprimată, între alţii, de acelaşi P. Michel:

„Sistemul întoarcerilor în massă ar fi, în adevăr, tot ce poate fi mai expeditiv: S'ar atinge prin el shisma în totalul ei, şi chestiunea ar fi rezolvată. Trebuesc dorite, trebuesc pregătite, făcând să cadă cauzele cari au întreţinut discordia: aceasta nu poate face umbra unei îndoeli, şi acesta este, cel puţin pentru moment, singurul chip de a încerca ceva util în Rusia, de exemplu. Dar pentru populaţiunile din Turcia, din Egipt şi din Persia, acest mod de acţiune este mai puţin practic, pentrucă acolo nu este nicio autoritate destul de puternică, cu care să se poată trata eficace chestiunea unirii în massă. Pentru aceste ţări trebue deci să continuăm — altfel ar însemna să nu facem nimic — a ne ţine de metodele convertirilor individuale, evitând însă ceeace ar putea să provoace susceptibilităţile Orientalilor, mai ales trecerea neo-convertiţilor la ritul latin“ [1].

Trei lucruri sunt de reţinut din această importantă declaraţie: Romano-catolicismul nu se poate considera satisfăcut decât de câştigarea marilor masse; acestea nu pot fi câştigate decât prin constrângere din partea unei autorităţi; şi în fine numai de nevoe, „sous peine de ne rien faire“, se îndărătniceşte Roma ca să menţină misiunile în Orient. Primele două interesează în deosebi şi explică enciclica dela 1848: Pius IX voia să atragă la Roma pe toţi orientalii sau pe cât mai mulţi, şi-şi închipuia că şefii lor, cărora li se promiteau privilegii, vor putea să atragă după ei şi turma, massa.

Papalitatea deci a trebuit să recurgă la alte mijloace, cari să poată duce mai uşor la marele succes dorit, care este unirea în massă. Şi pentrucă tratative ca pe timpul împăraţilor bizantini nu mai erau posibile şi nici n'ar mai conveni Romei să fie duse ca între egali, s'a socotit sosit timpul, ca ortodocşii să fie aduşi la staul prin apeluri părinteşti sub formă de enciclică şi cu promisiunea că papa

---

1. *Ibidem* p. 126—127.

va stărui pentru îmbunătăţirea situaţiei lor politice, va respecta ritul lor şi va lăsa ierarhiei privilegiile de cari se bucură. Aceste asigurări figurează în adevăr şi în enciclica dela 1848 şi au fost trecute pe dinaintea ortodocşilor şi după aceea [1] un număr de privilegii, cari ar asigura patriarhilor orientali „vechile lor prerogative", deşi papa este destul de prudent ca să afirme de mai multe ori, că în aceste „privilegii" puterea patriarhilor este limitată de a papii şi supusă ei.

Aceste privilegii nu însemnează, drept vorbind, mai mult decât că papa va recunoaşte ierarhilor orientali drepturile ce le sunt de fapt şi după canoane recunoscute. Această recunoaştere a lor din partea lui, şef suprem al Bisericii, constitue însă ea însăşi un privilegiu. Asemenea privilegii şi vaga promisiune a altora sunt momeala, cu care ortodocşii aveau să fie prinşi mai uşor în undiţa unirii [2].

Menţinerea ritului oriental, în deosebi, a fost cea mai mare dintre concesiile, cari arătau bunăvoinţa Romei pentru orientali [3]. In adevăr, nici Rutenii, nici Românii, nici alţi uniţi n'ar fi primit să treacă în turma papii fără asigurarea că-şi vor păstra cultul ortodox. Şi pentrucă între romano-catolici au fost unii, cari au criticat această concesie, spunând că păstrarea ritului ortodox face aproape iluzorie unirea, întrucât prin rit se menţine cea mai puternică legătură cu confesiunea dela care au plecat uniţii,

1. Comp. P. Michel, *L'Orient et Rome. Etude sur l'union*, p. 186—188; *La question religieuse en Orient*, p. 91—93.

2. Că privilegiile acordate Bisericilor unite sunt relative şi provizorii, arată între altele faptul, că Pius IX a luat la 1867 uniţilor dreptul de a-şi alege singuri episcopii, revendicându-l pentru papă. Câţiva episcopi uniţi, cari s'au opus consacrării noului uz în sinodul dela Vatican, şi-au atras mânia papii (v. Karl von Hase, *op. cit.*, 954). Pius IX a luat deasemenea Armenilor uniţi independenţa de care se bucurau (prin bula „*Reversurus*", v. Friedrich Nippold, *Handbuch der neuesten Kirchengeschichte*, t. II, p. 171).

3. De văzut pentru importanţa acordată de romano-catolici chestiunii ritului oriental şi pentru grija pe care papii, în deosebi Benedict XIV, (1740—1758), Pius IX şi Leon XIII, au purtat-o pentru păstrarea lui, în interesul unirii: P. Michel, *L'Orient et Rome. Etude sur l'union,* p 131—145, 146—174 (la p. 135—139 preţioase mărturii, cari arată menţinerea ritului oriental ca singurul mijloc de a atrage pe ortodocşi la unire: „Le premier moyen, et le seul efficace pour travailler à l'union, est le rétablissement des rites, surtout du rite grec"... „Car on a beau faire, sans les rites, on ne pourra jamais réussir à ramener les dissidents... car il leur répugne d'abandonner avec leurs erreurs les cérémonies de leur culte", p. 138, citat dintr'o scrisoare dela Smirna, publicată în *Revue des Eglises d'Orient,* août 1892). „Donc, rassurer les Grecs sur la libre pratique de leur rite, leur proposer des prêtres catholiques de leur nation, afin de travailler à les rame-

s'a propus latinizarea lor completă prin impunerea ritului latin sau crearea unui rit oriental pentru toţi uniţii[1].

Satisfacţia dată uniţilor prin recunoaşterea ritului ortodox şi promisă tuturor orientalilor de Pius IX avea ca să mărească — în cazul când ortodocşii n'ar răspunde chiar toţi la apelul papii — acea massă de manevră, care să facă posibilă propagandei latine întoarcerea Orientului prin orientali.

Chiar dacă Pius IX nu aştepta deci un succes deplin, când trimitea orientalilor enciclica „In suprema Petri sede" — şi admitem că nu era atât de naiv — credem că socotia sosit momentul, când, sub presiunea mizeriilor ce aveau încă de îndurat creştinii ortodocşi din imperiul turc şi înainte ca Rusia să le poată asigura o protecţie efectivă, punându-le în faţă privilegiile de cari se bucurau de câtva timp romano-catolicii şi uniţii şi perspectiva de a fi luaţi de acum şi ortodocşii sub aripile protectoare ale papalităţii, intrate în bune raporturi cu Turcia, în urma vizitei lui Şekib-Efendi la Roma şi a misiunii arhiepiscopului de Sidon pe lângă sultan, să poată oferi orientalilor unirea, aşteptând dela un asemenea apel cel puţin o creştere a numărului uniţilor în Orient, sau poate măcar o fierbere provocată de enciclică printre ortodocşi, care să pregătească terenul unui succes de mai târziu.

Faptul că enciclica papală nu era adresată numai ortodocşilor din Orient, ci tuturor creştinilor din Orient, că nu

---

ner au bercail, c'était le seul moyen efficace de préparer des résultats réels nombreux et décisifs", p. 139 (mărturia patriarhului unit Grigore Iussef publicată în *Bulletin de l'Oeuvre des Ecoles d'Orient,* novembre 1884). P Michel, *La question religieuse en Orient et l'union des Eglises*, p. 61—80; *Les missions latines en Orient*, p. 101, 118—120, 127—136. *Offizielle Aktenstücke*, p. 128—129 şi *Lettres apostoliques de Pie IX*, *Grégoire XVI, Pie VII*, p. 96, 98, pentru Pius IX. J. G. Pitzipios, *L'Église orientale,* partea I, p. 138—139. Promisiunea lui Pius IX, că va păstra ritul oriental, o apreciază Pitzipios cu aceste iperbolice elogii: „Niciodată un şef al Bisericii n'a pus atâta putere în argumente, atâta sublimitate în cugetări, atâta pietate în scop atâta indulgenţă părintească în propuneri, în fine atâta moderaţiune, caritate şi spirit conciliant în expresiuni! S'ar putea zice despre Enciclica aceasta, caşi despre epistola sfântului Leon la sinodul dela Calcedon, că *sfântul Duh este cel care vorbeşte prin gura lui Pius IX!* (p. 140). Dupăce Pitzipios şi-a schimbat atitudinea, are cu totul altă părere despre calităţile harismatice ale enciclicii papale dela 1848, găsind-o nelogică şi insultătoare pentru Biserica orientală, iar enciclica dela 11|23 Aprilie 1862 şi mai mult decât atât (v. 'Εγκύκλιος τοῦ γενικοῦ διευθυντοῦ τῆς χριστιανικῆς ἀνατολικῆς Ἑταιρίας, p. 3; ediţia franceză p. 4).

1. P. Michel, *Les missiones latines en Orient,* p. 127—129, 130—144; *L'Orient et Rome. Etude sur l'union,* p. 139.

pomeneşte numele patriarhului de Constantinopol şi că numai printr'un ocol duce la propunerea unirii, mascând astfel scopul principal cu prezentarea unor fapte, care să cruţe oarecum susceptibilitatea papii în caz de nereuşită, arată că Pius IX înţelegea că nu poate să aştepte cu siguranţă rezultate fericite imediate. Actul lui are sensul unei încercări, care, cum am mai spus, era şi un început: Deschidea în istoria unirii Bisericilor o fază nouă, pe care am putea-o numi faza enciclicilor. După Pius IX, încercarea continuă în adevăr sub aceeaşi formă: Adresează enciclici orientarilor sau în chestiuni orientale papii următori, Leon XIII [1], Benedict XV, Pius XI [2], cari au dus mai departe politica unionistă a lui Pius IX, ceeace arată şi mai mult importanţa acesteea.

* * *

Efectul enciclicii către orientali a fost altul decât cel aşteptat, putem zice chiar contrariu cauzei unirii. Răspunsul dat de patriarhii ortodocşi şi de sinoadele patriarhale în Mai 1848 este o respingere categorică a apelului papal. Enciclica ortodoxă enumera inovaţiile latine şi stigmatiza „papismul" fără cruţare. Aşa cum precizau lucrurile patriarhii ortodocşi, unirea presupunea revenirea la situaţia dogmatică, liturgică şi canonică anterioară shismei, o revizuire radicală a concepţiilor şi sistemului papal, sacrificiu pe care papalitatea se pare că nu-l va face niciodată. Pius IX a fost vădit contrariat şi afectat de răspunsul ortodox. In alocuţiunea „In apostolicae sedis fastigio" ţinută în consistoriu secret la 19 Decembrie 1853, papa se plânge de

---

1. Enciclicile „*Praeclara gratulationis*" din 20 Iunie 1894 (Acta sanctae Sedis XXVI, Roma 1894, 705 sq şi „*Orientalium dignitas*" din 30 Noembrie 1894. Celei dintâi i-a răspuns patriarhul de Constantinopol Antim VII prin Πατριαρχικὴ καὶ συνοδικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἱερωτάτους καὶ θεοφιλεστάτους ἐν Χριστῷ ἀδελφοὺς Μητροπολίτας καὶ ἐπισκόπους καὶ τὸν περὶ αὐτοὺς ἱερὸν καὶ εὐαγῆ κλῆρον καὶ ἅπαν τὸ εὐσεβὲς καὶ ὀρθόδοξον πλήρωμα τοῦ ἁγιωτάτου καὶ πατριαρχικοῦ θρόνου Κωνσταντινουπόλεως, din August 1895, publicată în revista Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια (Constantinopol), an XV, nr 31 (29 Septembrie 1895) p. 241–249; însoţită de traducerea românească şi câteva cuvinte introductive, de I. [prof Dragomir Demetrescu], în revista *Biserica Ortodoxă Română*, XIX (1895–1896) p. 597-631: *Epistola enciclică sinodală a Sanctităţei Sale Patriarhului ecumenic de Constantinopol*. Asupra acestei enciclici, v. capitolul *L'encyclique du patriarche Anthyme*, la L. Duchesne, *Autonomies ecclésiastiques. Eglises séparées*, ed. 2, Paris, 1905. p. 59–112

2 Enciclicile „*Mortalium animos*" din 6 Ianuarie 1928 şi „*Rerum orientalium*" din 8 Septembrie 1928.

„fierea învechită", de „animozitatea contra scaunului apostolic", de „erorile" şi de „încăpăţânarea" shismaticilor [1]. Mâhnirea astfel exprimată, la cinci ani şi jumătate după enciclica ortodoxă, arată că Pius IX a fost mai mult şi mai dureros surprins de refuzul ortodox decât s'ar fi aşteptat [2]

Enciclica sa prilejuise în adevăr deslănţuirea polemicii din partea ortodocşilor [3]. Pe lângă răspunsul oficial dat prin enciclica patriarhală şi sinodală din Mai 1848, a combătut enciclica lui Pius IX fostul patriarh de Constantinopol Constantios I Sinaitul [4], predecesorul lui Antim VI. Răspunsul lui, apărut în tipografia patriarhală, poate fi considerat ca având aprobarea patriarhului Antim VI. Acest răspuns se ocupă numai cu chestiunea primatului papal, în zece teze şi zece răspunsuri.

Enciclica papală a fost combătută mai ales de Gheorghios Marcoranos din Corfu şi la 1848 [5] şi la 1854 [6], deci după alocuţiunea papală din consistoriul secret dela 19 Decem-

---

1. Rohrbacher-J. Chantrel, *op. cit. Annales ecclésiastiques* (1846—1866), p. 153—154. A. Pichler, *op. cit.* p. 534 (§ 38). J. G. Pitzipios, *L'Eglise orientale,* partea I, p. 142-143.

2. Comp. J. Fried·ich, *op. cit.* p. 725.

3. De văzut la J D. Mansi-J. B. Martin-L. Petit, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio,* t. 40, Paris 1909, col. 377—378. A. Pichler, *op. cit.* p. 488 (§ 31)-496.

4. Ἀπάντησις τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν ἀρτίως πεμφθεῖσαν πρὸς τοὺς ἀνατολικοὺς ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν τοῦ Μ. Πάπα τῆς Ρώμης Πίου τοῦ ἐννάτου. Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκ τῆς πατριαρχικῆς τοῦ γένους τυπογραφίας, 1848, form. 8°, 39 p., şi în traducere franceză: *Réponse de l'Eglise orthodoxe d'Orient à l'encyclique du pape Pie IX, adressée par S. S. aux chrétiens orth doxes Grecs en Janvier 1848.* Traduit du grec par M. A. P, Paris (Friedrich Klincksieck) 1850, form. 8°, 35 p. (cu un „avertissement", p 3-4).

5 Ἐπιστολιμαία ἀπάντ·σις εἰς τὴν „πρὸς τοὺς ἀνατολικοὺς" ἐπιστολὴν τοῦ Πάπα, ὑπὸ Γεωργίου Μαρκοράνου. Μετὰ ἑπομένου Παραρτήματος ἀνωνύμου τινός. Μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ ἐκ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κερκύρας ὑπ' Ἀριθ. 172-173. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, τύποις I. Λαζαρίδου, 1848, form. 8°, 2 f., 10 p., 1 f. Despre Gh. Marcoranos vezi E. A Δ[εντρινοῦ], art. Μαρκορᾶς Γεώργιος, în Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, t. X, Atena 1931, p. 702. Epistola lui Gh. Marcoranos a fost adresată în limba italiană lui Athanasios Politis la 1/13 Aprilie 1848 şi apoi tradusă şi publicată *(ibidem).*

6. Asupra câtorva pasaje din alocuţiunea lui Pius IX, etc. Observaţiuni de Gheorghios Marcoranos, v. Eugène Cecconi, *op. cit*, t. II, p. 43 nota, unde titlul e dat în limba franceză. In greceşte: Παρατηρήσεις ἐπί τινων χωρίων τῆς ὑπὸ Πίου Θ' ἐν τῷ ἐγκρίτῳ συνεδρίῳ τῇ 19·ῃ Ὀκτωβρίου γενομένης προσλαλιᾶς, v. E. A. Δ., art. cit. în *op. cit.* p. 702.

brie 1853, când polemica s'a reluat. A fost deasemenea combătută de un cleric ortodox[1], de un anonim citat de Maurocordatos[2], de Antonios Moshatos[3] şi de alţii[4].

La rândul lor, romano-catolicii au combătut după trecere de câţiva ani enciclica ortodoxă dela 1848. Indicaţiuni pentru aceasta a dat însuşi papa Pius IX, după cum a anunţat în consistoriul secret dela 19 Decembrie 1853, voind „să arate shismaticilor erorile şi încăpăţânarea lor"[5]. Răspunsul astfel promis a apărut în editura Civiltà cattolica în anul 1854, fiind opera unui mechitarist[6], sub titlul *„Confutazione di Antimo, Patriarca scismatico Constantinopolitano"*[7]. Congregaţia propagandei a tipărit şi o traducere greacă a acestei combateri a enciclicii ortodoxe[8], din care însă s'a înlăturat „tot ce putea să rănească, fie

1. Ἀπάντησις πρὸς τὴν πρὸς τοὺς ἀνατολικοὺς ἐπιστολὴν τοῦ μακαριωτάτου Πίου Θ', ὑπό τινος κληρικοῦ ὀρθοδόξου. Ἐν Σμύρνῃ, 1848, form. 8°, 20 p

2. In Περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, v. A. Pichler, *op. cit.*, p. 488 (§ 31).

3. Ὁ Κουριαλιστὴς ἐν παλινῳδίᾳ ἤτοι Ἀπάντησις εἰς τὸν κατὰ τῆς ἐγκυκλίου τοῦ Ἀνθίμου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως γράψαντα ματαιόσχολον Ἰταλὸν ὑπὸ Ἀντ. Μοσχάτου, Ἀθήνησιν, Τυπογραφεῖον Δ. Ἀθ. Μαυρομμάτη, 1859, form. 8°, ή + 124 p. Scrierea aceasta nu este propriu zis o combatere a enciclicii lui Pius IX, ci a răspunsului dat celei ortodoxe de romano-catolici, după cererea papii, de care vorbim mai jos. Prin „italianul" combătut de Moshatos, se înţelege, cred, mechitaristul care a scris la 1854 din ordinul papii contra enciclicii ortodoxe dela 1848.

4. Fără arătare de autor s'a mai tipărit de către ortodocşi: „Ἀπόκρισις εἰς τὴν ἐγκύκλιον τὴν ὁποίαν ὁ ἔννατος Πῖος Ῥώμης πρὸς τῶν ὀρθοδόξων τὰ τέκνα διεκοινοποίει κατὰ τὸν Ἰανουάριον τῶν 1848, cu traducere italiană: ***Risposta all' enciclica di Sua Santità Papa Pio IX, diretta agli Orientali Ortodossi nel Gennajo MDCCCXLVIII,*** Corfu, form. 8°, 1 f, 3 + 74 p.

5. „..ad redarguendos schismaticorum errores ac pertinaciam", la Eugène Cecconi, *op. cit.*, t. II, p. 42 n. 1. Rohrbacher-J. Chantrel, *op. cit.*, *Annales ecclésiastiques* (1846—1866), p. 153: „Nous! erons du reste réfuter cet écrit pour convaincre les schismatiques de leurs erreurs et mettre fin à leur obstination".

6. A. Pichler, *op. cit.* p. 535 n. 2. Interesant că nu unui romano-catolic occidental, ci unui Armean unit i se încredinţa sarcina de a răspunde enciclicii patriarhilor ortodocşi.

7. Eugène Cecconi, *op. cit.* t. II, p. 42 n. 1. J. E. Darras-J. Bareille-J. Fèvre, *op. cit.* t. 41, p. 351-35?

8. Ἀνασκευὴ τῆς συνοδικῆς ἐγκυκλίου Ἀνθίμου τοῦ σχισματικοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Μετάφρασις ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ Ἐν Ἀθήναις, τύποις Λ. Ψυλλιάκου καὶ Λ. Ρούσσεν, 1855, form. 8°, 256 p.

cât de puţin, susceptibilitatea shismaticilor" [1]. S'a publicat deasemenea o traducere germană la Viena 1854 [2].

Inainte chiar de a se combate enciclica greacă din ordin papal, scrisese contra ei iezuitul Giovanni P. Secchi [3]. Pe Gheorghios Marcoranos l-au combătut misionarul Giovanni Battista Scandella din Corfu şi Civiltà cattolica [4]. Amintim că şi Pitzipios a scris pentru cauza unirii, în sensul enciclicii lui Pius IX, şi apoi contra „romanismului" şi a papii [5]. Retipărirea de către ortodocşi a celor două enciclici, latină şi greacă, în traducere franceză la 1850, a celei ortodoxe din nou la 1863, la cincisprezece ani după trimiterea ei de către patriarhi, arată interesul şi indignarea ce a stârnit între ortodocşi încercarea lui Pius IX. Polemica provocată de enciclica lui arată tot riscul şi inutilitatea noii metode de unire, încercate de Pius IX.

Ceeace scandaliza pe ortodocşi nu era şi nu putea fi desigur apelul la unire, ci era în special îndrăsneala de a li se cere să recunoască primatul papal şi în general acel aer jignitor de superioritate, cu care Pius IX da sfaturi pastorale ierarhiei ortodoxe, de falsă afecţiune cu care el se declara preocupat de binele ortodocşilor şi cu care-i lua sub protecţia sa faţă de Turci, deşi nu-i scutia, cum ar fi fost mai întâi bine, de propaganda supărătoare a misionarilor, cari nu se sfiau să poarte costum preoţesc ortodox, pentru a înşela mai uşor buna credinţă a orientalilor; cu care-i considera pe ortodocşi rătăciţi şi cu care-i invita să intre în staulul lui Hristos, confundat cu Biserica romană; cu care afirma că ortodocşii au introdus în li-

---

1. Eugène Cecconi, *op. cit.* t. II, p. 42—43 nota.

2. *Wiederlegung des Anthimus, Griechisch-nichtunirten Patriarchen von Constantinopel.* Aus dem Italienischen, Wien 1854, v. A. Pichler, *op. cit.* p. 535 n. 2.

3. In partea a cincia a operei sale *La cattedra Alessandrina di san Marco, evangelista e martire, conservata in Venetia entro il tesoro Marciano delle reliquie, riconsciuta e dimonstrata per la scoperta in essa di un' epigrafe aramaica e per suoi ornati istorici e simbolici*, Veneţia 1853 (după Eugène Cecconi, *op. cit.* t. II, p. 43 n.). Comp. şi J.-E. Darras-J. Bareille-J. Fèvre, *op. cit.* t. 41, p 352.

2. Seria II, vol. VI, p. 422—428, v. Eugène Cecconi, *op. cit.* t. II, p, 43 n.

4. v. A. Pichler, *op. cit.* p. 491—496, 536—538 şi notele.

5. A. de Stourdza, *Avertissement*, în *Lettre encyclique de S. S. le pape Pie IX aux chrétiens d'Orient, et encyclique responsive des patriarches et des synodes de l'Eglise d'Orient.* Traduites du grec par le docteur Demétrius Dallas, Paris 1850, p. 7.

turghie după shismă lucruri ce trebuesc scoase şi cu care le acorda binevoitoarea concesie de a le tolera apoi cultul în ceeace nu are contrariu romano-catolicismului; cu care se adresa direct credincioşilor orientali peste capul patriarhilor ortodocşi şi le cerea ca, intrând în unitate, să se pună de acord cu Roma în mărturisirea adevăratei credinţe; acea prefăcută siguranţă de sine, cu care ignora cauzele vechi, profunde şi grave ce despart cele două Biserici şi cu care totuşi făcea ortodocşilor „rătăciţi" o lecţie de unitate a Bisericii, sub supremaţie papală, întemeiată sumar şi fals, deci de prisos, pe sf. Scriptură şi pe sfinţii părinţi.

Un asemenea apel la unire poate fi pentru romano-catolici o „lecţie de caritate şi de adevăr"[1]. Ortodocşii însă, pentru cari el era mai degrabă o provocare, nu-i puteau da decât răspunsul meritat, opunând concepţiei romane despre autoritatea papii pe cea tradiţională şi justă a Bisericii ecumenice. Şi pentrucă enciclica papală trecea uşor peste chestiunile importante, pe cari le deschidea, enciclica ortodoxă a trebuit să stărue asupra lor şi asupra argumentelor aduse, luând forma unui mic tratat, în care se enumeră unele inovaţii latine şi se combate în deosebi primatul papal. Cum nu se dăduse de mult timp un răspuns oficial romano-catolicismului prozelitist şi provocator, enciclica sinodală din Mai 1848, semnată de toţi patriarhii ortodocşi şi de sinoadele respective, este un act de conştiinţă ortodoxă şi totodată — cum am spus dela început — un document important pentru istoria raporturilor dintre cele două Biserici în timpurile mai noi.

In rol şi atitudine de *Biserică ortodoxă*, păstrătoare a tezaurului creştin ecumenic, credincioasă învăţăturii apostolice, sinodale şi patristice, credincioasă spiritului şi organizaţiei Bisericii vechi, ortodoxia — jignită şi provocată prin enciclica lui Pius IX — demască demonul inovaţiei şi iubirea de putere a Bisericii papale ca vinovată de shismă şi aruncă în faţa „papismului" acuzaţia formală de *erezie*. Căci acesta este în fond sensul actului patriarhal şi sinodal dela 1848: *Filioque* este o erezie respinsă chiar de unii papi, inovaţiile latine sunt condamnabile ca străine dreptei credinţe, cei cari le profesează sunt

1. L'abbé Quénet, *op. cit.* p. 151.

eretici, comunitatea lor este eretică. Concluzia: ortodocşii să se ferească de orice legătură spirituală şi religioasă cu ei, în virtutea unei hotărâri de sinod ecumenic, canonul 7 al sinodului al treilea[1]. Apelul papal la unire este o încercare de lup răpitor. Ortodocşii să ia aminte, să-şi iubească Biserica şi să-i rămână fii credincioşi. Unirea cu Roma? O doresc şi ortodocşii, dar ea depinde numai de Roma: *Să redevină adică ortodoxă.*

* * *

Pentru a face mai bine înţeles cuprinsul şi ţinuta enciclicii ortodoxe, dăm întâi un rezumat al celei papale, însoţit de câteva citate, explicaţii şi observaţii[2].

Enciclica lui Pius IX „către Orientali": In suprema Petri sede (6 Ianuarie 1848).

„Ridicat prin bunăvoinţa divină, deşi nevrednic, pe scaunul suprem al apostolului Petru — începe Pius IX — şi însărcinat cu grija tuturor Bisericilor, n'am încetat dela începutul pontificatului nostru a arunca privirile dragostei noastre naţiunilor creştine din Orient şi din ţările vecine, oricare le-ar fi ritul, căci ele par a cere dela noi pentru multe motive o solicitudine cu totul deosebită".

In Orient[3] a venit şi a lucrat la mântuirea oamenilor Fiul lui Dumnezeu; în Orient s'a predicat evanghelia de către Mântuitorul şi apostoli; în Orient au înfiinţat aceştia Biserici strălucite. Timp de secole, Orientul a fost ilustrat de episcopi, martiri, teologi şi sfinţi, printre cari se disting Ignaţiu al Alexandriei[4], Policarp al Smirnei, Grigore al Neocezareii, Grigore de Nisa şi de Nazianz, Atanasie al Alexandriei, Vasile al Cezareii, Ioan Hrisostom, cei doi Cirili de Ierusalim şi de Alexandria, Grigore al Armeniei, Efrem Sirul, Ioan Damaschin, apostolii Slavilor Ciril şi Metodiu, fără a mai vorbi de mulţi alţii, martiri, teologi şi virtuoşi.

In Orient s'au ţinut numeroase sinoade şi mai ales cele ecumenice, în cari, sub prezidenţa episcopului Romei, credinţa catolică a fost apărată de inovaţii şi întărită prin hotărâri oficiale[5].

---

1. De văzut paragraful 5 al enciclicii ortodoxe
2. Neavând textul latin al enciclicii lui Pius IX, o urmărim în traducerile greacă şi franceze, pe cari le indicăm în nota bibliografică dela sfârşitul acestui studiu introductiv, preferind pe cea din Rohrbacher-J. Chantrel, *op. cit. Annales ecclésiastiques* (1846—1866), p 19—23.
3. Despre meritele Orientului creştin vorbeşte papa şi în enciclica *Romani pontifices* (6 Ianuarie 1862), v. Rohrbacher-J. Chantrel, *op. cit. Annales ecclésiastiques* (1846—1866). p. 467.
4. Autorul enciclicii latine face o nepermisă greşală de istorie bisericească, numind pe sf. Ignaţiu al Antiohiei episcop de Alexandria Traducerea franceză din Rohrbacher - J Chantrel, *op. cit. Annales ecclésiastiques* (1846—1866), p 19 o îndreptează (Ignace d'Antioche); celelalte o menţin.
5. ...in quibus romano pontifice praeeunte catholica fides contra illius aetatis novatores vindicata fuit sollemnique judicio roborata, *Acta Pii IX Pontificis Maximi*, vol. I Roma 1854, p. 79, citat după A. Pichler, *op. cit.* p. 532 n. 3.

In timpul din urmă, deşi o mare parte din creştinii din Orient s'au despărţit de comuniunea cu sf. Scaun şi prin aceasta de unitatea Bisericii catolice; deşi popoare străine de religia creştină au subjugat Orientul, mulţi au stăruit „în credinţa cea adevărată şi în unitatea catolică“. Papa laudă pe acei patriarhi, mitropoliţi, arhiepiscopi şi episcopi, cari au purtat de grijă ca să-şi păzească turma „în mărturisirea adevărului catolic“ şi prin a căror grijă Dumnezeu a făcut ca numărul celorce stăruesc în „unitatea catolică“ să fie mare, „după încetarea asprimii timpurilor“.

Pius IX precizează apoi, că enciclica se adresează mai întâi clerului şi credincioşilor „catolici“, cari au stăruit cu tărie în credinţa sfântului Scaun, sau cari s'au întors spre el, recunoscându-şi eroarea. Deşi răspunsese multora din cei cari l-au felicitat pentru suirea pe scaunul pontifical şi deşi se adresase tuturor episcopilor catolici prin enciclica dela 9 Noembrie 1846, avea „scop special“ prin aceste cuvinte adresate în chip particular, ca să-i facă să cunoască toată dragostea şi grija ce le poartă.

Lămureşte apoi că a profitat pentru aceasta de ocazia favorabilă a misiunii arhiepiscopului de Sidon Inocenţiu, trimis la Constantinopol ca să viziteze din partea papii pe prea puternicul împărat al Turcilor şi ca să-i mulţumească pentru ambasadorul, pe care l-a trimis ca să-l felicite. „Am ordonat în chipul cel mai stăruitor acestui venerabil frate, ca să recomande puternicului împărat şi persoana şi interesele Bisericii catolice pe toată întinderea vastului imperiu otoman. Nu ne îndoim că acest împărat, care a şi dat dovezi de bunăvoinţă faţă de voi, vă va fi din ce în ce mai favorabil şi va împiedeca să sufere cineva printre supuşii lui din cauza religiei creştine. Arhiepiscopul de Sidon vă va face şi mai bine cunoscută iubirea noastră pentru voi episcopilor şi primaţilor naţiunilor voastre, cu cari va putea vorbi la Constantinopol. Inainte de a se întoarce la noi, el va parcurge, atât cât vor îngădui timpul şi împrejurările, anumite locuri din Orient, ca să viziteze din partea noastră, aşa cum i-am ordonat, Bisericile catolice de toate riturile stabilite în acele regiuni şi să aducă mărturia afecţiunii noastre şi cuvinte de mângâere în suferinţele lor acelora dintre venerabilii noştri fraţi şi fii iubiţi, pe cari-i va întâlni“.

„Acelaşi arhiepiscop vă va aduce şi va avea grijă să aducă la cunoştinţa tuturor această scrisoare, pe care v'o adresăm ca o mărturie a dragostei noastre pentru naţiunile voastre catolice. Veţi găsi în ea dovada că nimic nu ne stă mai mult la inimă, cât a bine merita în fiecare zi şi dela voi şi dela religia catolică în ţinuturile voastre.

Fiind informat — continuă papa — că în cele bisericeşti ale „naţiunilor“ din Orient unele lucruri lasă de dorit, din cauza timpurilor trecute neprielnice, le va îndrepta cu autoritatea sa apostolică, în conformitate cu canoanele şi cu tradiţia. Şi adaogă: „Vom păstra neatinse liturghiile voastre catolice particulare, căci ele au mare preţ pentru noi, cu toate că în unele lucruri se deosebesc de liturghia latină. Inaintaşii noştri le-au ţinut totdeauna în mare cinste din cauza vechimii lor venerabile, a originii lor, a limbilor întrebuinţate de către apostoli şi părinţi în cari au fost scrise, şi în fine a măreţiei riturilor lor, foarte po-

trivite pentru a înflăcăra pietatea credincioşilor şi a inspira respectul pentru sfintele taine".

Respectul scaunului apostolic pentru liturghiile orientale îl arată diferite hotărâri papale, mai ales a lui Benedict XIV „Allatae sunt" din 26 Iulie 1755 [1]; îl arată deasemenea libertatea acordată preoţilor orientali nu numai de a săvârşi sf. liturghie în bisericile Latinilor, dar şi de a avea în unele locuri, chiar şi la Roma, biserici proprii. Se găsesc deasemenea mănăstiri cu regula orientală, case pentru orientali, gimnazii în cari se instruesc copii de creştini orientali, pregătindu-se pentru preoţie, „dovezi evidente de afecţiunea specială", pe care scaunul apostolic o are pentru creştinii orientali.

Congregaţia pentru propapanda credinţei ajută opera papală cu privire la chestiunile religioase orientale. Sub auspiciile ei, mulţi oameni eminenţi, episcopi şi creştini pioşi, unii de rit oriental, au hotărât să înfiinţeze la Roma „o societate pioasă, al cărei scop este de a colabora în tot felul, cu ajutorul rugăciunilor zilnice şi al contribuţiunilor, la progresul şi desvoltarea religiei catolice printre voi. Indată ce am cunoscut această pioasă dorinţă, am lăudat-o şi aprobat-o, invitând pe autorii ei să se aşeze fără întârziere la lucru" [2].

Adresându-se în special clerului „Bisericii catolice" din Orient, papa îi laudă zelul şi-l îndeamnă să lucreze şi mai mult pentru turma ce i s'a încredinţat, îngrijindu-se în deosebi de instruirea religioasă a copiilor, de hrana spirituală a poporului, de păstrarea unităţii spiritului în legătura păcii, mulţumind lui Dumnezeu că i-a învednicit să rămână statornici „în comuniunea catolică a Bisericii unice a lui Hristos, sau că au intrat în ea, pe când un aşa de mare număr dintre compatrioţii lor rătăcesc încă în afară de unicul staul al lui Hristos, părăsit de fraţii lor de atât de mult timp" [3].

După această introducere şi cu motivarea cuprinsă în ultima frază, Pius IX se adresează orientalilor necatolici în general şi ortodocşilor în special: „Dupăce v'am vorbit vouă, nu ne putem opri de a adresa cuvinte de dragoste şi de pace acelor orientali, cari, deşi se laudă cu numele de creştini, sunt străini de conducerea scaunului lui Petru. Dragostea lui Iisus Hristos ne îndeamnă, şi după sfaturile şi exemplele Lui alergăm după oile rătăcite pe cărări anevoioase şi greu de umblat, silindu-ne să aducem ajutor slăbiciunii lor, pentru ca în fine să intre în staulul turmei Mântuitorului" [4].

---

1 Bulariul lui Benedict XIV, t. IV, nr. 47, după traducerea greacă, p. 5 n. 1, nr. 17, după traducerea franceză a lui Demétrius Dallas, p. 16 n. 1. La Rohrbacher-J. Chantrel, *op. cit.* p. 20, nicio indicaţie.

2. Qua de re cum relatum ad nos fuerit, commendavimus equidem et probavimus pium illorum consilium ac suasores ipsis fuimus, ut ei operi sine mora manum admoveant, *Acta Pii IX* I, 83, după A. Pichler, *op. cit* p. 533 n. 1.

3 Traducerea din Rohrbacher J. Chantrel. *op. cit.* p. 21 (abandonnés par leurs frères depuis un si long temps) este probabil greşită, căci nu are sens, sau poate greşala este numai de tipar; abandonnés în loc de abandonné (le bercail). Traducerea greacă zice „părinţii" (πατέρες), „nu fraţii" (p. 7).

4. Post haec abstinere non possumus, quominus caritatis et pacis

„Ascultaţi cuvântul nostru, o voi toţi cari, în ţinuturile Orientului sau la frontierele lui, vă lăudaţi că purtaţi numele creştin şi cari cu toate acestea nu sunteţi nici decum în comuniune cu sfânta Biserică romană[1]; şi voi mai ales cari, însărcinaţi fiind cu funcţiuni sfinte şi învestiţi cu cele mai înalte demnităţi bisericeşti, aveţi autoritate asupra popoarelor. Gândiţi-vă şi aduceţi-vă aminte de vechea stare a Bisericilor voastre, când erau unite între ele şi cu celelalte Biserici ale universului catolic prin legătura unităţii şi luaţi apoi seama la ce au servit diviziunile cari au urmat şi al căror rezultat a fost că s'a rupt unitatea fie a doctrinei, fie a conducerii bisericeşti, nu numai cu Bisericile occidentale, dar chiar şi între propriile voastre Biserici[2]. Aduceţi-vă aminte de simbolul credinţei, în care mărturisiţi a crede împreună cu noi *într'una, sfântă, catolică şi apostolică Biserică*, şi vedeţi dacă se poate găsi această unitate a Bisericii catolice, sfinte şi apostolice în sânul unei asemenea împărţiri a Bisericilor voastre, când voi refuzaţi să o recunoaşteţi în comuniunea Bisericii romane[3], sub autoritatea căreea un aşa mare număr de Biserici sunt şi au fost todeauna unite în toate părţile lumii".

Pentru a susţine necesitatea unităţii Bisericii, papa citează cuvintele din evanghelia după Ioan XVIII, 11, 20—23, cari cuprind rugăciunea Mântuitorului către Tatăl ca apostolii să fie una. Vorbeşte apoi despre prerogativele sfântului apostol Petru, pe care Mântuitorul a pus temelia Bisericii Sale unice, prerogative ce trec asupra papilor: „Şi aceste prerogative aparţin deasemenea episcopilor romani, urmaşii lui Petru; căci, după moartea lui Petru, Biserica nu poate să fie lipsită de temelia, pe care a fost zidită de Hristos, ea care trebue să dureze pânăla sfârşitul secolelor".

In sprijinul primatului papal, enciclica citează din Sf. Irineu locul: „Ad hanc enim Ecclesiam propter potentiorem[4] principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est eos qui sunt undique fideles,

---

verba his etiam loquamur orientalibus Christum colentibus, qui a communione sanctae hujus Petri sedis alieni sunt Etenim urget nos Christi caritas, ut juxta ejus monita et exemplum dispensas oves sequi per invia quaeque et aspera atque illarum infirmitati succurrere connitamur, ut în septa dominici gregis tandem aliquando regrediantur, *Acta Pii IX* I,84, după A. Pichler, *op cit* p 533 n. 2.

1. Audite igit r sermonem nostrum vos omnes, quotquot în orientalibus ac finitimis plagis christiano quidem nomine gloriamini, sed cum sancta Romana ecclesia communionem minime habetis, *Acta Pii IX*, I,84 după A. Pichler, *op. cit.* p 533 n. 3.

2. Recogitate ac memoria repetite veterem ecclesiarum vestrarum conditionem ... et considerate deinceps, nun quidquam vobis profecerint divisiones, quae postmodum subsecutae sunt, et quibus factum est, ut nedum cum ecclesiis occidentalibus, sed neque inter vos ipsos retinere potueritis antiquam sive doctrinae sive sacri regiminis unitatem, *Acta Pii IX*, I,84 după A. Pichler, *op. cit* p 534 n.

3. Perpendite, num ipsa haec sanctae et apostolicae ecclesiae catholica unitas in tanta illa vestrarum ecclesiarum divisione inveniri possit, dum vos ipsi eam agnoscere abnuitis in communione Romanae ecclesiae, *Acta Pii IX*, I, 85, după A. Pichler *op. cit.* p. 534, n. 1.

4. Codex Claromontanus: *potiorem*, v. C. Kirch, *Enchiridion fontium historiae ecclesiasticae antiquae,* ed. 4, Freiburg im Breisgau 1923, p. 75 nr. 125.

in qua semper ab his, qui sunt undique, conservata est ea quae est ab apostolis traditio"[1].

„Ştim — continuă papa — că voi toţi ţineţi să păstraţi doctrina păzită de strămoşii voştri. Urmaţi deci vechilor episcopi şi vechilor creştini din toate ţinuturile Orientului; nenumărate monumente adeveresc că ei respectau de acord cu occidentalii autoritatea pontifilor romani"[2]. In continuarea mărturiilor orientale favorabile primatului papal, se citează cazul sfântului Atanasie cel Mare[3] şi al sfântului Ioan Hrisostom[4], cari ar fi făcut apel la episcopii Romei, primul la Iuliu I, al doilea la Inocenţiu I, precum şi aprecierea măgulitoare făcută de sinodul al IV-lea ecumenic (451) pus greşit[5] de traducătorul în greceşte al enciclicii papale „ἐν Καρχιδόνι" la Cartagena[6], în loc de „ἐν Χαλκηδόνι" la Calcedon[7], în care s'a strigat după citirea epistolei dogmatice a papii Leon I: „Petru a vorbit astfel prin Leon", şi care după mărturia părinţilor prezenţi ar fi fost prezidat de papă prin delegaţii săi, „aşa cum capul prezidează membrele"[8].

„Şi am putea să citām nu numai actele sinodului dela Calcedon, ci şi pe ale tuturor celorlalte vechi sinoade din Orient, prin cari se dovedeşte că pontifii romani au avut totdeauna primul loc în sinoade, mai ales în sinoadele ecumenice, şi că autoritatea lor a fost invocată şi înainte de ţinerea sinoadelor şi după închiderea lor. De altfel, în afară de sinoade, avem un mare număr de locuri din scrierile părinţilor şi ale vechilor autori din Orient, caşi multe acte din istoria lor, din cari rezultă evident, că autoritatea supremă a pontifilor romani a fost totdeauna în vigoare în tot Orientul, din timpul strămoşilor voştri".

Fiind „prea lung a le cita pe toate", se aminteşte numai de ca-

1. *Adversus haereses* III, 3, 2. Textul grec al acestui loc nu se păstrează, iar traducerea latină este nesigură, cum arată varianta din nota anterioară. Traducătorul în greceşte al enciclicii lui Pius IX îşi permite totuşi să redea fals şi tendenţios cuvintele „propter potentiorem principalitatem" prin „ἕνεκα τοῦ πρωτείου", pentru primat (p. 8).

2. Sequimini igitur veteres antistites et christifideles orientalium omnium regionum, de quibus innumera prope monumenta demonstrant, ipsos cum occidentalibus consensisse in reverenda romanorum pontificum auctoritate, *Acta Pii IX* I, 86, după A. Pichler, *op. cit.* p. 534 n. 2.

3. După Sozomen, *Istoria bisericească* III, 8 şi *Apologia contra arienilor* a sfântului Atanasie.

4. După *epistolele* schimbate între *sf. Ioan Hrisostom şi Inocenţiu I.*

5 La § 15 din enciclica ortodoxă, unde se arată această greşală „ἀπὸ Χαλκηδόνος εἰς Καρχηδόνα", în Mansi, *op. cit.* t. 40, col. 401 n. 1 se adnotează: „Purum mendacium. Habetur enim in epistola pontificia (§ 9): *in Chalcedonensi synodo*". Revolta adnotatorului nu este justificată, pentrucă patriarhii ortodocşi aveau în vedere traducerea greacă a enciclicii latine făcută pentru uzul lor şi al orientalilor în general de un om al Romei, traducere în care confuzia dintre Calcedon şi Cartagena există, şi încă de trei ori (p. 9 r. 18 şi 22 şi p. 10 r. 1). Traducerea italiană a enciclicii ortodoxe, cu care G. Marcoran însoţeşte ediţia de Corfu (1848) a enciclicii ortodoxe, notează că eroarea trebue să se fi făcut la traducerea în greceşte a enciclicii latine, pentrucă în cea italiană se citeşte „Sinodo Calcedonese".

6. Greceşte Καρ ηδών,-όνος (Καρχιδόνι este deci greşit).

7. Greceşte Χαλκηδών,-όνος.

8. Citat de enciclică după Labbé (*Sacrosancta concilia ad regiam editionem exacta*, ediţia N. Coleti, Veneţia 1728-34) t. IV, p. 1235.

zul dela Corint din „secolul apostolilor", când, în urma unor neînţelegeri aduse la cunoştinţa lui Clement Romanul, acesta a trimis Corintenilor „acea vestită epistolă a sfântului pontif şi a Bisericii romane", pe care Corintenii şi orientalii au ţinut-o în mare cinste [1].

Terminând cu aceasta seria argumentelor istorice, papa insistă iarăşi: „Vă îndemnăm deci şi vă conjurăm să nu mai întârziaţi a intra în comuniune cu sfântul Scaun al lui Petru [2], în care este temelia adevăratei Biserici a lui Hristos, cum adeveresc şi tradiţia vechilor părinţi şi înseşi cuvintele Domnului nostru Iisus Hristos cuprinse în sfintele evanghelii şi pe cari le-am citat. Căci nu este şi nici nu va fi niciodată posibil ca să fie în comuniunea Bisericii una, sfântă, catolică şi apostolică aceia cari vor să fie separaţi de tăria pietrei, pe care Biserica a fost în chip divin zidită".

„Niciun motiv nu vă poate scuza de a nu reveni la Biserica cea adevărată şi la comuniunea acestui sfânt Scaun. Ştiţi bine, că în lucrurile privitoare la mărturisirea religiei divine nu este nimic prea aspru, care să nu trebue a fi suportat pentru slava lui Hristos şi pentru răsplata vieţii veşnice. Cât ne priveşte, vă dăm asigurarea, că nimic nu ne-ar fi mai dulce decât să vă vedem revenind la comuniunea noastră. Departe de a căuta să vă întristăm prin vreo prescripţie, care să vă pară aspră, vă vom primi cu o bunăvoinţă cu totul părintească şi cu cea mai afectuoasă dragoste, după obiceiul de totdeauna al sfântului Scaun. Nu vă vom cere decât lucrurile absolut necesare: Reveniţi la unitate; fiţi de acord cu noi în mărturisirea adevăratei credinţe, pe care o ţine şi învaţă Biserica catolică; cu Biserica însăşi, păstraţi comuniunea cu scaunul suprem al lui Petru. Cât priveşte sfintele voastre rituri, nu vor fi de înlăturat decât lucrurile introduse după despărţire [3], cari ar fi contrarii credinţei şi unităţii catolice. [4] După înlăturarea lor, vechile voastre liturghii orientale vor rămâne neatinse. Am şi declarat în prima parte a acestei epistole cât ne sunt de scumpe aceste liturghii şi cât de scumpe au fost totdeauna şi înaintaşilor noştri, pentru vechimea lor şi pentru măreţia ceremoniilor lor, atât de potrivite ca să hrănească pietatea.

„Ceva mai mult, am chibzuit şi am hotărât, cât priveşte slujitorii sfinţiţi, preoţii şi pontifii naţiunilor orientale, cari vor reveni la unitatea catolică, să observăm aceeaşi conduită, pe care au avut-o şi predecesorii noştri în atâtea prilejuri, în timpul imediat precedent celui în care trăim şi în cele anterioare; le vom păstra rangul şi demnităţile şi

---

1. Eusebiu, *Istoria bisericească* III, 17 şi IV, 23 (mărturia lui Dionisie episcop de Corint)

2. Juxta haec hortamur vos atque obtestamur, ut absque ulterior mora redeatis ad communionem sanctae hujus Petri sedis, *Acta Pii IX* I, 89, după A. Pichler, *op. cit.* p. 534 n. 3.

3. Rohrbacher-J. Chantrel, *op cit. Annales ecclésiastiques* (1846—1868) p. 23 col 1, lasă afară aceste cuvinte referitoare la cele „introduse" în cultul ortodox, „după shismă", dându-şi probabil seama de absurditatea pretenţiei papale.

4. Ad vestros sacros ritus quod attinet, rejicienda solummodo erunt, si quae in illos separationis tempore irrepserint, quae fidei et unitati catholicae adversantur, *Acta Pii IX*, I, 89, după A. Pichler. *op. cit.* p. 534 n. 4.

vom pune pe ei nu mai puţin temei decât pe ceilalţi clerici catolici din Orient, pentru menţinerea şi propagarea cultului religiei catolice printre popoarele lor. Vom avea în fine aceeaşi bunăvoinţă şi aceeaşi dragoste pentru ei şi pentru laicii, cari vor reveni la comuniunea noastră, caşi pentru toţi ceilalţi catolici orientali. Ne vom strădui fără preget şi cu cea mai mare grijă ca să bine merităm dela unii şi dela alţii.

„Binevoiască prea bunul Dumnezeu să dea putere eficace cuvântului nostru şi să răspândească binecuvântările Sale asupra acelora dintre fraţii şi fiii noştri, cari împărtăşesc solicitudinea noastră pentru mântuirea sufletelor voastre! O, de ne-ar fi dată mângâerea de a vedea unitatea catolică restabilită printre creştinii din Orient şi de a găsi în această unitate un nou ajutor pentru a propaga din ce în ce mai mult adevărata credinţă a lui Iisus Hristos printre neamurile necredincioase! Nu încetăm a o cere Dumnezeului milelor, Tatălui luminilor, prin unicul Său Fiu, Mântuitorul nostru, prin rugăciunile şi suplicaţiunile cele mai călduroase, invocând protecţia prea Sfintei Fecioare, Maica lui Dumnezeu, a sfinţilor apostoli, a martirilor, a părinţilor, cari prin predica lor, prin sângele lor, prin virtuţile şi prin scrierile lor, au păstrat şi au propagat în Orient adevărata religie a lui Hristos. Plini de bucuria de a vă vedea revenind la staulul Bisericii catolice şi de a vă binecuvânta ca pe fraţii şi fiii noştri, şi în aşteptarea zilei în care ne va fi dată această bucurie, mărturisim din nou afecţiunea şi dragostea noastră catolicilor răspândiţi în ţinuturile Orientului, tuturor patriarhilor, primaţilor, arhiepiscopilor, episcopilor, clericilor şi laicilor şi le trimitem din adâncul inimii binecuvântarea noastră apostolică".

* * *

Cu aceste mari asigurări şi iluzii se termină enciclica lui Pius IX către orientali.

Câteva observaţii asupra cuprinsului ei vor permite să-i prindem mai bine înţelesul şi scopul, să corectăm unele afirmaţii şi să înţelegem impresia ce putea să producă în Orient.

Primele cuvinte ale enciclicii latine — *In suprema Petri sede* — erau ceva „horribile auditu" pentru Orientali[1]. Ele fac dela început atenţi pe ortodocşi asupra primatului papal. Papa este ierarhul suprem al creştinătăţii. Ca urmaş al sf. Petru, cum zice tot dela început, el poartă grija *tuturor* Bisericilor, din *toate* ţările, de *toate* riturile.

Pentru a justifica atenţia sa deosebită faţă de orientali, papa enumeră meritele Orientului în istoria creştinismului, cu scopul vădit de a capta bunăvoinţa lor. Pentru a-i măguli pe toţi, citează nume de sfinţi greci, sirieni, egipteni, armeni, slavi. La loc oportun, papa inserează a-

1. Comp. J. Friedrich, *op. cit.* p. 703. n. 3.

firmaţia tendenţioasă, că sinoadele ecumenice au fost prezidate de către episcopii Romei.

Se ştie însă, că papii n'au participat la sinoadele ecumenice, ci au trimis delegaţi. Acestora li se arăta în adevăr cinstea cuvenită, dar nu ei aveau de regulă prezidenţa sinoadelor. De sinodul I ecumenic se crede numai cu probabilitate că a fost prezidat de Osius al Cordubei şi de legaţii papali[1]. Al doilea sinod ecumenic a fost prezidat de Meletie al Antiohiei, apoi de Grigore de Nazianz. Sinodul al III-lea ecumenic a fost prezidat de Sf. Ciril al Alexandriei, al V-lea de patriarhul de Constantinopol Eutihie. Afirmaţia romano-catolică obişnuită, că aceştia prezidau ,,în numele papii", sau că „se simţiau" prezidând ca „delegaţi" ai papii, este interesată şi neîntemeiată. De fapt, se ştie, sinoadele ecumenice au stat mai presus de papi, s'au putut ţine şi fără voia lor, ca sinodul al V-lea ecumenic, şi au condamnat uneori practici latine, ca sinodul quinisext, sau chiar papi, ca sinodul al VI-lea ecumenic.

Prin afirmaţia, că o mare parte a creştinilor din Orient s'a despărţit de Roma, se insinuiază că Biserica latină a rămas statornic dreptcredincioasă, iar „shismaticii" poartă vina rătăcirii şi a despărţirii. Afirmaţia este falsă şi în expresia „o mare parte", ştiut fiind că tot Orientul s'a găsit despărţit de Roma, şi numai târziu au putut fi atraşi la unire un număr mic de orientali. Acelaşi lucru se poate spune şi despre afirmaţia, că „un foarte mare număr de oameni" au stăruit „în adevărata credinţă şi în unitatea catolică" romană. Aceşti eroi sunt desigur uniţii şi cei cari s'ar mai uni cu Roma; dar dacă ei au constituit foarte marele număr, nu înţelegem ce mai reprezentau numeric ortodocşii orientali. Asemenea exagerări voite sunt desigur formule de ocazie, dar nu adevăruri istorice. Cu ele, papa voia să dea uniţilor sentimentul superiorităţii lor între orientali.

„Popoarele străine de religia creştină", cari au subjugat Orientul nu sunt numite şi nu se face la adresa lor nicio apreciere precisă supărătoare, pentru a nu nemulţumi pe Turci. Numai vag şi în treacăt se menţionează

1. O recunosc chiar istorici romano-catolici, ca F. X. von Funk — Karl Bihlmeyer. *Kirchengeschichte*, ed. 8. Erster Teil : *Das christliche Altertum*, Paderborn 1926, p. 173.

„rele mari“, „pericole dese“, „asprimea timpurilor“, fără a se specifica mai de aproape persecuţiile turceşti. „Incetarea acestor timpuri grele“ este desigur recenta încheere de bune raporturi cu sultanul, din care papa îşi făcea un merit, cu drept la recunoştinţa orientalilor.

Elogiul adus uniţilor, că „recunoscând eroarea“ s'au întors spre sfântul Scaun „cu lăudabilă mărinimie“ [1], era puţin potrivit pentru un apel făcut ortodocşilor.

Asigurarea ce Pius IX dă romano-catolicilor şi uniţilor, că arhiepiscopul Inocenţiu Ferrieri va recomanda foarte stăruitor din partea sa „prea puternicului împărat al Turcilor“ — amabilitate diplomatică — tot ceeace-i priveşte pe ei şi Biserica romano-catolică şi speranţa exprimată că sultanul le va fi binevoitor, arată că în convorbirea cu Şekib-Efendi papa obţinuse în principiu el însuşi asigurări de îmbunătăţire a situaţiei credincioşilor săi din imperiul turc.

Cu speranţa în deosebi, că sultanul nu va mai permite să fie turburaţi supuşii lui de „religie catolică“, papa vrea să dea ortodocşilor asigurarea, că intrând sub protecţia sa, prin unire, se vor bucura şi ei de aceeaşi libertate. Papa oferia adică şi celorlalţi creştini din imperiul turc o protecţie — unică — şi mai sigură decât cea a ambasadorilor pe lângă Poartă sau a statelor străine, aflate unele în raporturi de duşmănie cu Turcia, ca Rusia, pe care numai s'ar fi putut baza ortodocşii.

Insărcinarea dată arhiepiscopului de Sidon de a vedea în numele papii şi reprezentanţi ai statelor creştine, cărora avea să le împărtăşească „afecţiunea“ papală, arată că misiunea lui era şi politică. Legatul papal trebuia desigur să le facă şi lor cunoscut succesul diplomatic al lui Pius IX şi să ceară concursul lor întru asigurarea unei cât mai bune situaţii pentru credincioşii papii din statul turc.

După această primă misiune, legatul papal avea să se înapoieze la Roma şi să raporteze papii rezultatele acţiunii sale în Orient. El avea să meargă şi în „alte câteva părţi din Orient“ şi să viziteze în numele papii „Bisericile catolice de orice rit“, ducându-le cuvinte de prietenie şi de încurajare. Acele alte câteva părţi din Orient nu sunt

1. Comp. traducerea greacă a encicliciі lui Pius IX către Orientali p. 4. r. 18—19: „μὲ σημαντικὸν ἔπαινον μεγαλοψυχίας“.

numite; dar dacă Inocenţiu Ferrieri avea de vizitat în călătoria sa în Orient toate Bisericile catolice de orice rit, însemnează probabil că el trebuia să vadă pe romano-catolici şi pe uniţi în tot imperiul turc şi în statele ortodoxe. Această călătorie îi da prilejul să vină în contact şi cu şefii politici şi bisericeşti ortodocşi, ceeace servia ca introducere şi ca stimulent pentru oferta de unire pregătită. Papa face cunoscut, în adevăr, mai departe, că nimic nu-i stă mai mult la inimă, ca buna stare a credincioşilor lui şi situaţia religiei „catolice" în Orient. Această asigurare ţinteşte desigur indirect şi spre ortodocşi. Promisiunea ce face Pius IX, în continuare, că va respecta sfintele canoane şi va păstra tradiţiile sfinţilor părinţi în cele bisericeşti şi că mai ales va păstra neatinse liturghiile orientale, arată că intenţia sa trece dincolo de romano-catolici şi de uniţi. Respectarea canoanelor, a tradiţiei patristice şi a liturghiilor orientale interesau mai ales pe ortodocşi.

Ştiindu-se că ortodocşii nu renunţă la cultul lor când se unesc cu Roma, li s'a făcut concesia de a se admite să-şi păstreze ritul. Deşi romano-catolicii fac mare caz de respectul lor pentru ritul ortodox, cinstea ce-i arată este impusă de situaţia lucrurilor, şi concesia rituală le este făcută ortodocşilor, caşi orientalilor în general, de nevoe numai, întrucât latinizarea uniţilor prin impunerea ritului occidental n'a reuşit ca metodă misionară.

Latinizarea scandalizează pe orientali şi compromite opera unirii. Deaceea pentru papi a devenit o tradiţie menţinerea riturilor orientale, pentru motive de oportunism prozelitist.

Pe lângă epistola apostolică „*Allatae sunt*" a lui Benedict XIV, se pot cita şi altele: bulele lui „*Etsi pastoralis*" (1742), „*Demandatam coelitus*" (1743), „*Inter plures*" (1744), „*Ex quo primum*" (1744). Şi unii papi anteriori au intervenit în favoarea riturilor orientale: Leon X prin bula „*Accepimus nuper*" (1521), Clement VIII prin bula „*Magnus Dominus*" (1595)[1]. Pius IX a mai acordat

1. v. F Kattenbusch, art. *Unierte Orientalen*, în *op. cit.* p. 247–248. P. Michel, *La question religieuse en Orient et l'union des Eglises*, p 68 - 80; *L'Orient et Rome. Etude sur l'union*, p. 131–145, 146–147; *Les missions latines en Orient*, p. 101, 118–1?0, 127–136. Hiéromoine Pierre, *L'union de l'Orient avec Rome. Une controverse récente. (Orientalia christiana*, vol. XVIII, 1, num. 60) Roma 1930, p. 106–114.

atenţie riturilor orientale şi în epistola apostolică *„Omnem sollicitudinem“* (13 Mai 1874). Urmaşii lui şi în deosebi Leon XIII au continuat această tradiţie, care vine mai de departe: dela sinoadele unioniste [1].

Caşi cultul, mânăstirile de rit oriental sunt o concesie făcută în vederea unirii. Şi Normanzii şi papii au trebuit să lase Grecilor din Sudul Italiei şi din Sicilia ritul şi organizaţia monahică după regulele sfântului Vasile cel Mare. Sinodul dela Bari (1098) le-a impus numai dogma latină şi jurisdicţia papală.

Gimnaziile creiate pentru formarea „copiilor de creştini din Orient“ sunt diferitele şcoli înfiinţate la Roma, începând cu Grigore XIII, pentru pregătirea de clerici, cari să lucreze între conaţionalii ortodocşi. Pius IX face din existenţa lor „o probă evidentă a afecţiunii speciale“, pe care scaunul apostolic o poartă orientalilor uniţi, şi-i îmbie „să se servească“ de aceste şcoli.

Planul de a se înfiinţa o societate de propagandă printre orientali pe lângă congregaţia de propaganda fide arată că ideia intensificării misiunii latine în Orient preocupa pe Pius IX încă dela începutul pontificatului. Ideia a fost realizată prin „Societatea creştină orientală“, organizată de Pitzipios şi apoi, după neînţelegerea cu el, prin secţiunea propagandei numită „Pro negotiis ritus orientalis“ (1862).

Amintind clerului romano-catolic şi unit datoria de a-şi îndeplini cu zel atribuţiunile pastorale, papa accentuiază în chip deosebit pe cea a instruirii religioase a credincioşilor şi mai ales a copiilor, arătând cu aceasta speranţele ce punea în opera misionară a şcolilor înfiinţate de ordinele romano-catolice în Orient.

Trecând la *ortodocşi*, în partea a doua a enciclicii, papa face chiar în fraza de legătură o afirmaţie pontificală semnificativă, constatând că mulţi dintre compatrioţii celor cărora li s'a adresat în prima parte „rătăcesc afară din unicul staul al lui Hristos, din care părinţii lor au ieşit de atât de mult timp“. Având să vorbească ortodocşilor,

---

1 Comp. F Kattenbusch, art. *Unierte Orientalen*, în *op. cit.* p. 247. Hefele-Leclercq, *Histoire des conciles*, t. VI, première partie, Paris 1914, p. 175—176 (pentru sinodul dela Lyon 1274) şi t. VII, deuxième partie, Paris 1916, p. 1008 (pentru sinodul dela Ferrara-Florenţa 1438—1439).

îi consideră deci dintru început rătăciţi, identificând staulul Romei cu staulul unic al lui Iisus Hristos şi socotind pe orientali ca responsabili pentru shismă. La ce mai puteau servi „dragostea", asigurările şi promisiunile papale?

Papa consideră cuvintele adresate ortodocşilor ca o datorie, se înţelege adecă de şef suprem al Bisericii întregi. Indrăsneala de a se compara cu Mântuitorul în căutarea oilor pierdute, cari sunt ortodocşii, o aveau de mult papii. Adrian IV scriind la 1155 arhiepiscopului de Tesalonic, Vasile Ahridanul, se compara cu Fiul lui Dumnezeu, Care S'a coborât din cer ca să găsească drahma cea pierdută, să caute oaia cea rătăcită, să trezească pe Lazăr cel mort: Aceştia erau Grecii.[1]

Prin „toţi locuitorii Orientului şi ai ţărilor limitrofe", cari se laudă cu numele de creştini, dar nu mai sunt în comuniune cu Biserica romană, papa înţelege toată creştinătatea orientală despărţită de Roma. De observat că Pius IX a întins treptat cercul adresanţilor dela romano-catolici şi uniţi la toţi „shismaticii", cari nu sunt numai ortodocşii. Tuturor papa le contestă aproape dreptul de a se numi creştini, pentrucă nu mai sunt în comuniune cu Roma. Cele spuse însă de papă în continuare nu se potrivesc cu formula largă, în care el a cuprins pe toţi cei cu numele de creştini, pentrucă ele se adresează numai ortodocşilor.

Făcând uz de autoritatea sa pontificală — „ascultaţi cuvântul nostru" — Pius IX cere ascultarea datorită, după el, păstorului suprem al Bisericii ortodoxe întregi. Enciclica *„ad Orientales"* nu este numai o dovadă de „grijă" şi de „afecţiune" părintească pentru creştinii din Orient, cum voia s'o prezinte papa; el nu se resemnează a vorbi doar ca un „părinte". Enciclica este şi un act de autoritate papală, în care însă tonul autoritar este foarte reţinut pentru a nu indispune pe cei cărora li se adresa, şi îndulcit cu asigurări şi expresii afectuoase, pentru a-i predispune la ascultare.

Procedeul comparării situaţiei noi grele a creştinilor din Orient cu cea veche mai bună, pentru a-i convinge că shisma le-a adus toate nenorocirile, este vechi, deşi

---

1. Migne *P. G.*, 119, 927 B, 930 A. Comp. şi A. Pichler. *op. cit.* t. I, p. 290–291.

nu corect. Shisma a contribuit în adevăr la slăbirea rezistenţei creştine faţă de mahomedani şi a făcut ca occidentalii să nu dea ajutor Grecilor contra Turcilor. Este însă de imputat Latinilor, că în momente hotărâtoare pentru situaţia Bisericii şi a culturii creştine au condiţionat ajutorarea Orientului ortodox, de unirea bisericească şi că n'au dat sprijinul cerut nici când s'au făcut uniri, ca aceea a lui Ioan V Paleologul (1369) sau cea dela Ferrara-Florenţa. Atitudinea Occidentului romano-catolic în timpul de grea încercare pentru imperiul bizantin, dela începutul secolului al XIV-lea până la jumătatea secolului al XV-lea este mai prejos de critică. Dacă mai amintim şi purtarea lor în timpul cruciadelor, în deosebi a patra (1203—1204), este de mirat că papii, în loc să recunoască vina Occidentului, complice prin nepăsare sau prin slăbiciune la distrugerea treptată a imperiului bizantin, poftit şi de Latini, sau s'o ispăşească prin tăcere, fac ortodocşilor din amintirea nenorocirilor îndurate dela necreştini un pretext de acuzaţie că s'au despărţit de Roma. Această atitudine nu este nici creştineşte nici istoric dreaptă. Shismele orientale — nestoriană, monofizită, monotelită — s'au produs înainte de shisma greco-latină şi nu ele au adus-o pe aceasta. Cu aluzia sa la desbinările dintre creştinii orientali, papa atinge o chestiune dureroasă, dar a spune că ele vin din sustragerea orientalilor de sub autoritatea Romei este o idee fixă, preconcepută, întrucât acele desbinări sunt independente de shisma dela 1054.

Afirmaţia că unitatea Bisericii creştine o asigură numai Biserica romană şi că toate celelalte au existat şi există — formând un corp — numai în Biserica Romei, este pe cât de neadevărată pe atât de provocatoare. Este bine ştiut, că Biserica n'a format niciodată un corp unitar din punct de vedere administrativ, condus dela Roma. Biserica veche s'a compus din Biserici locale, cari se găsiau în strânsă legătură de credinţă şi de dragoste, dar aveau conducere proprie. Roma n'a avut niciodată dreptul conducerii unice şi supreme a Bisericilor creştine. Existau Biserici constituite înainte de înfiinţarea şi organizarea celei romane şi deci independent de ea.

Din „diviziunea" Bisericilor orientale, judecată la lumina articolului 9 din simbolul credinţei, Pius IX face orien-

talilor procesul desbinării lor, ca să argumenteze necesitatea unităţii creştine prin Roma. Cât valorează acest argument arată faptul, că nici shisma din secolul al XI-lea, nici reforma din secolul al XVI-lea, nici despărţirea vechilor catolici nu s'au produs fără vina Romei. Cuvintele papale despre unitatea Bisericii sunt deci frumoase, dar faptele argumentează contra Bisericii romane. Citarea simbolului credinţei şi a cuvintelor din evanghelie privitoare la Biserica una constitue deaceea în enciclica papală o luare în deşert a marelui principiu al unităţii Bisericii.

Ca să pledeze pentru unitatea Bisericii, Pius IX ţine să dovedească „venerabila supremaţie a episcopilor Romei"; o face cu argumentele obişnuite: Primatul lui Petru între apostoli, cuvintele sfântului Irineu despre preeminenţa Bisericii romane, apelul unor episcopi orientali la protecţia episcopului Romei, exclamaţia sinodului al IV-lea ecumenic la adresa papii Leon I, epistola lui Clement Romanul către Corinteni, argumente cari nu reuşesc să dovedească nimic mai mult, decât că episcopii Romei erau ţinuţi în deosebită cinste în Biserica veche, lucru foarte natural, dat fiind că episcopul Romei era episcopul capitalei imperiului, adică a lumii, şi al singurei Biserici apostolice în Occident. Era însă numai un primat onorific, pe care ortodocşii îl recunosc papii până astăzi, aşa că argumentele enciclicii către orientali sunt de prisos, mai ales că nu sunt nici probante.

Sf. Petru nici n'a exercitat un primat efectiv între apostoli sau în conducerea Bisericii, nici n'a fost cel puţin episcop al Romei, pentrucă mai întâi n'a fost episcop, ca să poată lăsa urmaşilor săi privilegiul „venerabilei supremaţii". Cât despre întemeerea Bisericii creştine pe el, despre mandatul de a paşte oile Mântuitorului şi de a întări pe fraţi, despre credinţa lui care nu va şovăi, acestea nu pot servi la documentarea primatului papal, decât văzute printr'o exegeză specifică şi tendenţioasă. Au trebuit să treacă secole până ce episcopii Romei au revendicat privilegiile imaginare şi răstălmăcite ale sfântului Petru. Intre timp, mari ierarhi latini, ca sf. Ciprian şi fericitul Augustin, au arătat că cele spuse de Mântuitorul lui Petru nu pot să constitue un titlu de drept la primatul papal[1]. Nu primatul papal se

---

1. De văzut în deosebi pentru sf. Ciprian studiile lui Hugo Koch, *Cyprian und der römische Primat*. Eine kirchen- und dogmengeschicht-

bazează pe primatul lui Petru, ci primatul lui Petru a fost inventat şi formulat pe măsura afirmării primatului papal, aşa că nu papii datorează lui Petru primatul lor între episcopi, ci Petru datorează papilor primatul său între apostoli, aşa cum el este conceput şi speculat de papalitate.

Locul citat din sf. Irineu nu are valoarea documentară a unei mărturii întregi şi clare, păstrate în original, pentrucă textul lui nu este sigur: Este cunoscut numai în traducerea latină, nu este sigur întreg, nu este clar prin el însuşi. Expresia „propter po[ten]tiorem principalitatem" nu are sensul primatului papal, ci pe al preeminenţei Bisericii romane în Occident în deosebi, unde era singura Biserică apostolică. Se înţelege de altfel din cuvintele sfântului Irineu, că privilegiul Romei este de a păstra tradiţia apostolică (in qua... conservata est ea quae est ab apostolis traditio). Acesta este desigur un mare merit, dar nu Roma da autoritate tradiţiei, ci tradiţia da autoritate Romei, şi Roma nu era singura deţinătoare a tradiţiei apostolice în lumea creştină. Dacă sf. Irineu ar fi avut ideia primatului papal, n'ar fi împiedecat pe episcopul Romei Victor de a-şi impune voinţa Bisericii din Asia, în chestiunea timpului serbării Paştilor. Un fapt sigur dovedeşte contra unui text nesigur.

Faptul că sf. Atanasie şi sf. Ioan Hrisostom au cerut ajutorul episcopului Romei nu dovedeşte primatul papal jurisdicţional. Sinodul şi nu episcopul Romei a recunoscut nevinovăţia şi dreptul sfântului Atanasie la scaunul Alexandriei, iar sf. Ioan Hrisostom, scriind lui Inocenţiu I, nu făcea „apel" la episcopul „suprem" al Bisericii creştine, ci adresa o rugăminte unui confrate întâi stătător în Apus, şi nu numai lui, ci şi altor episcopi occidentali: celui de Aquileia şi celui de Mediolanum. De altfel, nici în cazul sfântului Atanasie, nici în cel al sfântului Ioan Hrisostom, episcopul Romei n'a putut să impună în Orient respectul

liche Studie. (Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur, XXXV, 1), Leipzig, (1910) şi *Cathedra Petri. Neue Untersuchungen über die Anfänge der Primatslehre*, Giessen 1930 (Beiheft zur Zeitschrift für neutest. Wissenschaft 11).

Pentru concepţia fericitului Augustin despre primatul lui Petru, de văzut între alţii Karl Adam, *Causa finita est,* în *Beiträge zur Geschichte des christlichen Altertums und der byzantinischen Literatur.* Festgabe *Albert Ehrhard*, herausgegeben von Albert Michael Koeniger, Bonn - Leipzig 1922, p. 1-23 (în special p. 9-12).

dreptăţii. Din nou faptele dovedesc mai puţin în favoarea Romei decât textele citate, cari nu presupun decât un primat onorific.

Nici exclamaţia sinodului al IV-lea ecumenic: „Petru a vorbit astfel prin gura lui Leon", nu constrânge la admiterea primatului papal. Pe lângă cele spuse pentru aprecierea acestui fapt, în enciclica patriarhală şi sinodală dela 1848, se poate vedea în răspunsul pe care I. P. S. Arhiepiscop al Atenei Hrysostomos Papadopulos l-a dat enciclicii „*Lux Veritatis*" a lui Pius XI [1], la ce examen a fost supusă epistola dogmatică a lui Leon I, pentru a se constata ortodoxia ei. Numai astfel controlată şi acceptată de sinod ea a fost socotită ca un cuvânt al lui Petru rostit prin gura lui Leon. Exclamaţia sinodului este o simplă vorbire la figurat, într'un moment de entuziasm, pentru formula fericită a episcopului Romei. Caşi în cazul citatului din sf. Irineu, nu papa da autoritate formulei, ci conformitatea ei cu tradiţia, iar această conformitate a fost examinată şi constatată de sinod, ca instanţă superioară papii. Exclamaţia sinodului nu se adresează numai acestuia, ci cuprinde şi numele lui Ciril al Alexandriei, ca autoritate pentru sinod. Să o cităm:

„Iată credinţa părinţilor, iată credinţa apostolilor! Noi toţi credem astfel, ortodocşii cred astfel! Anatema cui nu crede astfel! Petru a vorbit aşa prin Leon! Apostolii au învăţat aşa! Leon a învăţat după pietate şi adevăr! Aşa a învăţat Ciril! Veşnică fie amintirea lui Ciril! Leon şi Ciril au învăţat la fel!" [2]

Dupăcum se vede, sinodul aclamă alături de numele papii pe cel al lui Ciril al Alexandriei: pe amândoi ca învăţând după tradiţia apostolică şi patristică. Dacă rolul sfântului Leon este mai eminent decât al sfântului Ciril, cum notează F. Cayré [3], este ceva natural, pentrucă Ciril,

---

1. Ἡ τρίτη οἰκουμενικὴ σύνοδος καὶ τὸ πρωτεῖον τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης. Ἀπάντησις εἰς τὴν ἐγκύκλιον τοῦ Πίου ΙΑ' „Lux veritatis" (extr. din Ἐκκλησία), Atena 1932. (*Sinodul al treilea ecumenic şi primatul episcopului Romei. Răspuns enciclicii lui Pius XI „Lux veritatis"*. Traducere din limba greacă de Teodor M. Popescu, în revista *Biserica ortodoxă română*. an. LI (1933), seria III, nr. 1–2 (Ian.-Febr.), 3-4 (Martie-Apr.), 5-6 (Mai-Iunie), 7–8 (Iulie-Aug.), 9–10 (Sept.–Oct.).

2. Mansi, *op. cit.* t. VI, col. 913, după F. Cayré, *Précis de Patrologie. Histoire et doctrine des Pères et docteurs de l'Eglise*, t. II, Paris—Tournai—Rome, 1930, p. 126, n. 2.

3. *Loc. cit.*

fiind mort atunci, nu mai putea să joace rolul lui Leon. Dar dacă „Leon şi Ciril au învăţat la fel", însemnează tocmai deaceea, că nu Ciril învăţa ca Leon, ci Leon ca Ciril. Inainte de a vorbi prin Leon, tradiţia apostolică vorbise prin Ciril.

Că în general sinoadele au cunoscut autoritatea papilor, este adevărat, dar nu ca autoritate supremă şi infalibilă, cum o concep romano-catolicii, pentrucă în acest caz autoritatea papii ar fi făcut de prisos sinoadele, cum le şi face azi în Biserica romană. Argumentul acesta este însă o armă cu două tăişuri, pentrucă unele sinoade s'au pronunţat în defavoarea episcopilor Romei, condamnându-i chiar, ca sinodul al VI-lea pe Honorius I.

Instituţia sinodală, atât de importantă mai ales în Biserica veche, arată prin însăşi existenţa ei realitatea şi necesitatea unei autorităţi colective mai mari decât orice autoritate individuală în Biserică. Dacă se poate vorbi despre un primat în Biserica creştină, a fost numai cel al sinoadelor şi „mai ales al celor ecumenice", ca să vorbim ca Pius IX.

Epistola lui Clement Romanul către Corinteni este alt argument, bun pentru primatul onorific al episcopului Romei, slab pentru primatul papal jurisdicţional. Clement scria comunităţii dela Corint în numele celei romane; nu scria în virtutea autorităţii sale personale şi exclusive. Dacă, cum place romano-catolicilor să amintească, mai trăia încă atunci sf. Ioan evanghelistul, este imposibil de admis că autoritatea unui episcop, fie chiar al Romei, era mai mare decât a unui apostol, dacă epistola către Corinteni era în adevăr un act de autoritate episcopală [1].

Afirmaţia repetată, că „temelia adevăratei Biserici a lui Iisus Hristos" este „comuniunea cu sfântul Scaun al lui Petru" şi că Biserica a fost zidită pe această piatră solidă, este gratuită şi introduce în teologia creştină o concepţie nouă: Comuniunea cu Roma este temelia pe care stă unitatea Bisericii creştine, pe care stă Biserica însăşi. Eram obişnuiţi să auzim că piatra de temelie a

1. De văzut noi şi interesante vederi, după cari epistola lui Clement Romanul nu este o dovadă a primatului papal, la R. Van Cauwelaert în *Revue d'histoire ecclésiastique* (Louvain), an 36, t. XXXI, n. 2 (Avril) 1935, p. 267-306 şi n. 4 (Octobre) 1935, p. 765-766 (aci răspuns lui J. Zeiller).

Bisericii este persoana lui Petru, şi ştim că în realitate ea este „Hristos Fiul lui Dumnezeu celui viu" mărturisit de Petru, la întrebarea Mântuitorului, în părţile Cezareii lui Filip (Matei XVI, 16). Poate fi susţinută cu sf. Scriptură şi cu sf. Tradiţie pretenţia, că numai comuniunea cu papa Liberius, cu Honorius I sau chiar cu Pius IX, cel dintâi infalibil, asigură existenţa unei Biserici creştine adevărate ?

Papa se face a crede „că nu există niciun motiv", pentru care ortodocşii să nu poată să se „reîntoarcă la „Biserica adevărată" şi la comuniunea cu sf. Scaun. Este unul din artificiile argumentării papale, înfăşurat de altfel într'o contrazicere: Pe de o parte papa recunoaşte că nici doctrina, nici ritul, nici disciplina ortodocşilor nu sunt de reprobat; pe de alta îi socoteşte scoşi din adevărata Biserică, cerându-le totuşi doar, ceva mai jos, ca, reintrând în unitate, „să se pună de acord cu mărturisirea adevăratei credinţe, pe care o ţine şi o învaţă Biserica catolică" şi să ţină comuniunea cu Biserica romană şi cu sf. Scaun al lui Petru. Şi, pentru ca îndrăsneala şi inconsecvenţa papală să fie desăvârşite, orientalii trebue să înlăture din cult „tot ceeace s'a introdus după despărţire şi este în contrazicere cu credinţa şi cu unitatea catolică", după care li se promite totuşi: „Vom lăsa neatinse vechile voastre liturghii din Orient, pe cari le ţinem în mare cinste, după cum am spus"... [1].

Adresându-se uniţilor mai sus, în enciclica sa, papa promitea că va păstra neatinse liturghiile lor, deşi găsia că se deosebesc „în unele lucruri" de liturghia Bisericii latine. De ce voia să schimbe aceleaşi liturghii, înainte de a le lăsa „neatinse", când era vorba de ortodocşi, şi de ce, dacă era vorba de unire, aceştia şi nu Latinii trebuiau să înlăture din liturghii ceeace se introdusese după shismă, nu înţelegem.

Promisiunea că se vor recunoaşte şi păstra clericilor rangurile şi demnităţile lor completează seria de concesii acordate de Pius IX orientalilor în vederea unirii şi cu condiţia ca să lucreze pentru ea printre compatrioţii lor

1. Citat după traducerea greacă, p. 11.

„pentru păstrarea şi întinderea religiei catolice", adică, propriu vorbind, spre mai marea glorie a papalităţii.

„Ajutorul nou" pentru propagarea credinţei creştine în ţările necreştine, pe care unirea l-ar da papii, era desigur îndoit: Pe de o parte s'ar fi intensificat misiunea creştină cu concursul ortodocşilor, pe de alta s'ar fi uşurat predicarea creştinismului la mahomedani în deosebi, cari impută de obicei misionarilor desbinarea confesională din Biserica creştină. S'ar fi dat deci misiunii puteri noi şi s'ar fi luat necreştinilor un argument, pe care-l opun propagandei creştine, acela al lipsei de acord în credinţă şi organizaţie al creştinilor.

Urmărind cu atenţie enciclica către orientali în partea adresată ortodocşilor, se poate observa cum ea procedează printr'o anumită gradaţie: Intâi îi dojeneşte pe ortodocşi cu bunătate, că s'au despărţit de Roma, totodată recunoaşte că mărturisesc acelaşi simbol şi că toată grija lor tinde să vegheze la păstrarea doctrinei strămoşilor lor — unele elogii aduse uniţilor în prima parte a enciclicii se resfrâng indirect şi asupra ortodocşilor —, se sileşte să-i convingă de dreptul „venerabilei supremaţii" papale, le cere apoi să se unească cu Roma şi aproape îi somează în cele din urmă să-şi pună de acord credinţa şi ritul cu cele latine, în care caz papa va recunoaşte clericilor ortodocşi ranguri şi demnităţi, pe cari nu le aveau măcar dela el.

Sigur de autoritatea sa, sporită atunci de împrejurări neaşteptate, Pius IX adresează orientalilor un apel, care devine aproape o poruncă. Amintindu-le nenorocirile produse de shismă şi făcându-i să simtă mai dureros trista situaţie ce aveau în imperiul turc, prin amintirea privilegiilor obţinute dela sultan pentru credincioşii săi, privilegii cari aveau să crească prin încheerea de bune raporturi şi prin acţiunea diplomatică a legatului papal, lăsându-le răspunderea shismei şi argumentându-le, că Biserica creştină „adevărată" însemnează comuniune cu scaunul roman, Pius IX face orientalilor o lecţie de istorie bisericească, a cărei concluzie necesară este primirea primatului papal pentru fericirea lor. Problema unirii era pentru Pius IX, ca pentru toţi papii de după shismă, problema recunoaşterii primatului papal.

Cele câteva concesii aparente ce li se acordă în cazul unirii, sub o formă care să acopere sacrificiile reale cerute orientalilor, fac din enciclica dela 1848 un fel de act de graţie papală. Tonul ei părintesc — studiat de autor mai bine decât istoria bisericească — ,afecţiunea ei convenţională, trebuiau să contribue la înduplecarea orientalilor pentru a primi unirea cu Roma. Când papa nu se adresează direct shismaticilor şi vorbeşte despre ei natural, îi socoteşte un pericol, de care credincioşii Romei trebue să se ferească, aşa ca în enciclica dela 1873. [1] Acolo se găsesc exprimate adevăratele lui sentimente pentru ortodocşi.

* * *

Cum au răspuns ortodocşii?

Venind la *enciclica patriarhală şi sinodală dela 1848*, vom reda mai întâi liber ideile ei principale, pentru a putea urmări mai uşor şirul şi legătura lor cu cele din enciclica latină.

Enciclica ortodoxă are douăzeci şi trei de paragrafe, de întindere inegală. Primele opt formează o introducere generală, al optulea servind ca trecere la subiectul propriu zis, adecă la combaterea enciclicii „Ad Orientales", în care se intră cu paragraful al nouălea. Paragrafele 10-23 sunt rezervate răsturnării afirmaţiilor şi pretenţiilor papale formulate în enciclica lui Pius IX.

Inceputul enciclicii ortodoxe (par. 1) stabileşte un principiu şi un fapt: Invăţătura Bisericii creştine trebue păstrată curată, aşa cum ne-a fost lăsată de Mântuitorul, transmisă de sfinţii apostoli, de părinţi şi de sinoade. Totuşi diavolul a găsit instrumente, cari au turnat otrava ereziei în apa cea limpede a învăţăturii ortodoxe.

Biserica ortodoxă a fost nevoită să combată ereziile, a triumfat şi va triumfa asupra lor (par. 2). Unele au şi dispărut, altele sunt în curs de desvoltare (par. 3). Mai întins a fost cândva arianismul, iar azi este „papismul"; cel din urmă va dispărea caşi cel dintâi (par. 4).

De observat, că aceste idei se aseamănă cu cele dela

1. Enciclică lot către orientali, cf. J.-E. Darras-J. Bareille-J. Fèvre, *op. cit.* t. 41, p. 360.

începutul enciclicii lui Fotie către patriarhii orientali (867)[1] şi al actului sinodului ţinut la Constantinopol la 20 Iulie 1054 sub patriarhul Mihail Cerularie[2]. Dela patriarhul Fotie, înainte mergătorul polemicii antilatine, a rămas deci un fel de formulă-tip, ca introducere preferită la enciclicile contra romano-catolicismului.

Prima „erezie" latină, cu care se ocupă enciclica ortodoxă, este Filioque (par. 5). Chestiunea aceasta nu este pusă de enciclica lui Pius IX, care avea motive s'o evite. Enciclica greacă însă n'o ocoleşte şi angajază polemica întâi cu ea, înainte încă de a se ocupa cu chestiunile puse direct de enciclica latină. Filioque este doctrină blasfematoare, străină de învăţătura Bisericii ortodoxe, ceeace enciclica dovedeşte cu cincisprezece motive.

Pentru a justifica acest prim atac, enciclica arată că Filioque a deschis drumul şi altor inovaţii primite de Biserica apuseană în cursul timpului, cu privire la botez, la sf. Euharistie, la preoţie, inovaţii cari constituesc *„papismul"* : Papii, din interese străine de ale Bisericii, au primit aceste inovaţii, cari le asigurau prerogative şi au căutat să atragă şi pe ceilalţi patriarhi şi să-şi impună voinţa lor Bisericii întregi (par. 6).

Prin sinoade, părinţii ortodocşi au apărat dreapta credinţă, dar occidentalii s'au îndărătnicit în eroare, despărţindu-se de ortodoxie printr'o prăpastie adâncă. Papii au vina de a nu fi voit să primească adevărul şi de a fi întărit erezia prin exemplul lor. Shisma este urmarea acestei atitudini latine şi papale, care a îndreptăţit pe ortodocşi să se resemneze a rămâne despărţiţi de Occidentul neascultător (par. 7). Acest paragraf pune deci chestiunea răspunderii shismei: Prăpastia „au săpat-o cu mâinile lor" Latinii. Desigur cauzele shismei nu sunt numai dogmatice. Pentru ortodocşi însă acestea erau cele mai importante. In enciclica sa, Pius IX socotise shisma ca refuzul orientalilor de a rămâne în comuniune cu Roma, ceeace nu este nici motivat, nici — în forma aceasta — adevărat.

---

1 Paragraful 1 şi 2, Migne *P. G. 102*, 721, 724; vezi în traducerea enciclicii făcută de mine, în *Studii teologice*. Publicaţiune a Facultăţii de Teologie din Bucureşti, an. I (1930), nr. 2, p. 58–60.

2. Migne, *P. G. 120*, 736; în traducerea mea din *Studii teologice*, an. II (1931), nr. 1, p. 54–55.

Paragraful 8 menţionează pericolul propagandei latine pentru ortodocşi şi câteva din învăţăturile greşite, pe cari ea caută să le introducă la ortodocşi, şi protestează cu indignare contra sforţărilor prozelitismului papal. Este un protest al conştiinţei ortodoxe ultragiate, mândră de a fi primit „neatinsă această nepreţuită moştenire“ a părinţilor şi îngrijorată de a o „transmite cu ajutorul lui Dumnezeu, ca pe un tezaur preţios, generaţiilor viitoare pânăla sfârşitul secolelor“. Acest protest arată desgustul ce provoca ortodocşilor propaganda latină.

Venind la enciclica lui Pius IX, enciclica ortodoxă constată cu surprindere, că, dupăce de mult încetase atacurile personale ale papilor la adresa ortodocşilor, noul papă a adresat orientalilor această enciclică răspândită de trimisul lui ca o miasmă în staulul ortodox (par. 9). Aprecierea nu este deloc măgulitoare, dar ea redă impresia neplăcută ce a făcut ortodocşilor încercarea lui Pius IX, a cărui enciclică era considerată ca un act de ostilitate confesională, subversiv, arogant.

Ea nu aduce cuvinte de pace şi de afecţiune, cum pretinde, ci de înşelare şi de absurditate. Enciclica ortodoxă exprimă deaceea convingerea, că ortodocşii nu se vor lăsa înşelaţi de cuvintele papale, demascate ca un fals apel la unire (par. 10); întreprinde totuşi combaterea ei din datoria de a-i întări în ortodoxie, şi trece îndată la respingerea pretenţiilor romane de supremaţie bisericească, precizând că episcopatul lui Petru la Roma este o simplă tradiţie, că Petru n'a fost şeful apostolilor, din contra a fost judecat şi mustrat, că piatra pe care s'a întemeiat Biserica a fost mărturisirea lui despre dumnezeirea lui Iisus Hristos. Enciclica stabileşte că nu există Biserică mai presus de sinoade şi că nu ortodoxia se judecă după scaunul roman, ci scaunul se judecă după ortodoxie. Papii greşesc când deduc ortodoxia lor din preeminenţa scaunului, în loc să procedeze invers (par. 11).

Locurile din evanghelii, citate de romano-catolici în favoarea primatului lui Petru, sunt interpretate ortodox, în continuare (par. 12). Făcând tot aci declaraţia, că este de acord cu papa în zelul pentru unire, cu condiţia de a se păstra neatins şi curat simbolul credinţei, conform cu învăţătura evangheliei, a sinoadelor şi a Bisericii catolice de

totdeauna, „invariabilă în perpetuitatea ei“, pe când papa vede în unire numai un mijloc de a-şi întări şi creşte puterea şi a impune inovaţiile latine, enciclica ortodoxă lămureşte poziţia deosebită a celor două Biserici faţă de problema unirii şi face o justă caracterizare a lor: Biserica ortodoxă ţine să păstreze credinţa nealterată, papalitatea tinde numai la întărirea propriei sale puteri, una este fidelitate tradiţiei, cealaltă doreşte supremaţie.

Discutarea locului din sf. Irineu dă ocazie patriarhilor ortodocşi să arate (par. 12), că Biserica Romei nu mai ţine învăţătura şi practicile creştine apostolice, ca pe timpul sfântului Irineu. Intre altele, ea a transformat preeminenţa sa, care la început era autoritate frăţească şi prerogativă ierarhică, în suveranitate lumească. Irineu s'ar opune azi cel dintâi inovaţiilor şi abuzurilor Romei.

Aluzia papală la lucruri introduse în liturghia orientală după shismă, pe cari le-ar vrea înlăturate, şi care priveşte epiclesa, enciclica greacă o combate cu înseşi cuvintele sfântului Irineu.

Ca să arate că autoritatea papii nu era universală, citează conflictul dintre papa Victor şi Policrat al Efesului, când la intervenţia lui Irineu însuşi, papa a trebuit să cedeze. Sinoadele au declarat că preeminenţa episcopilor Romei este un obicei, şi nu de origine apostolică, ci datorit situaţiei de capitală a oraşului. Vechii papi, ca Grigore cel Mare, recunoşteau autoritatea sinoadelor ecumenice. Ele au consacrat principiul libertăţii Bisericilor (par. 13).

Explicând tot astfel intervenţia lui Clement Romanul la Corint, caşi apelul sfântului Atanasie şi al sfântului Ioan Hrisostom la Roma, enciclica greacă face în paragraful 14 o declaraţie, care a scandalizat pe romano-catolici: Că şi patriarhii orientali recurg la autoritatea celui de Constantinopol, ca patriarh al capitalei imperiului, în cazuri mai grele, iar dacă părerea lui nu-i mulţumeşte, se adresează, după legi, puterii lumeşti. Niciun loc din enciclica ortodoxă n'a fost mai mult subliniat şi comentat decât acesta [1].

---

1. Vezi J. Bapt. Baur, 'Ανασκευὴ τῆς διδασκαλίας τῆς 'Εκκλησίας ἀνατολικῆς δι'ἑαυτῆς τῆς ἰδίας. *Argumenta contra orientalem Ecclesiam ejusque synodicam encyclicam anni MDCCCXCV*, Oeniponte 1897, p. 2. Joseph Kardinal Hergenröther, *Handbuch der allgemeinen Kirchengeschichte*. Neu bearbeitet von Johann Peter Kirsch, ed. 5, t. IV, Freiburg im Breisgau 1917, p. 603 P Michel, *L'Orient et Rome. Etude sur l'union*, p. 100; *Les missions*

Paragraful 15 se ocupă cu exclamaţia sinodului al IV-lea ecumenic la adresa papii Leon I şi arată, că întrucât sinodul a supus unui minuţios examen epistola papii, exclamaţia sinodului nu constitue un argument în favoarea primatului papal. Din contra — par. 16 — zelul papilor Leon I şi Leon III pentru păstrarea învăţăturii nealterate trebuia să fie urmat şi de alţi papi. Dar deşi inovatori sunt Latinii, ei acuză pe ortodocşi de inovaţii în simbol şi în liturghie, caşi cum în Biserica ortodoxă s'ar fi întâmplat ceeace s'a întâmplat în Biserica romană „după papism": S'au alterat sfintele taine prin subtilităţi scolastice. Papa atribue ortodocşilor defectele propriei sale Biserici, uitând istoria bisericească şi învăţătura sfinţilor părinţi.

Paragraful 16 aminteşte şi „dogma infalibilităţii". In adevăr, încă dela început, precum am arătat, Pius IX a afirmat infalibilitatea papală. Cu aceasta, enciclica ortodoxă a încheiat combaterea propriu zisă a afirmaţiilor nejuste din enciclica papală. In paragrafele următoare se trag concluziile.

Este impietate şi act anticanonic a se atinge de dogmele, liturghiile şi ierurgiile ortodoxe, pe cari chiar papii ortodocşi le-au respectat şi socotit inviolabile. Este din contra salutar şi necesar, ca să se înlăture, inovaţiile latine, cari sunt proprii Occidentului şi străine ortodoxiei.

In Biserica ortodoxă nu s'au putut introduce lucruri noi, pentrucă poporul însuşi s'ar fi opus, ţinând ca dogma să nu se schimbe. Declaraţia aceasta că „la noi apărătorul religiei este însuşi corpul Bisericii", a fost atacată şi răstălmăcită de romano-catolici, socotind-o o influenţă protestantă în Biserica ortodoxă [1].

---

latines en Orient, p. 80—81. Rohrbacher—J. Chantrel. *op. cit.*, t. XIV, p. 850-851. Rudolf Söder, *Der Begriff der Katholicität der Kirche und des Glaubens nach seiner geschichtlichen Entwicklung*, Würzburg 1881, p. 177 n. 1. J. Hasemann, *op. cit.* p. 209, col. 2, unde se citează J. G. Pitzipios, *L'Eglise orientale*. (partea I), p. 140.

1. Vezi J. Bapt. Baur, *op. cit.* p. 12, unde se apreciază la fel şi declaraţia enciclicii ortodoxe despre recursul patriarhilor ortodocşi la autoritatea lumească. Ideia rolului poporului în apărarea învăţăturii Bisericii este familiară, se pare, teologilor ruşi, v. Antoni Pawlowski, *Idea Kosciola w ujeciu rosyjskiej theologji i historiozofji (polon.)* (=Ideia de Biserică după concepţiile istoricilor şi istoriografilor ruşi), Varşovia 1935, după recenzia lui L. Serraz în *Echos d'Orient*, Avril-Juin 1935, p. 235. L. Gillet. *Eglise orthodoxe* (chronique) în *Oecumenica*. Revue de Synthèse théologique trimestrielle, Londres-Paris, 1-re année, vol. I, No. 4, Janvier 1935, p. 366, unde ideia este exprimată aproape în cuvintele enciclicii ortodoxe dela 1848.

Fiindcă papa ceruse ortodocşilor sacrificii pentru restabilirea unităţii Bisericii, enciclica patriarhală îl invită să dea el exemplu, şi cu aceasta satisfacţie autorităţii dispreţuite a evangheliei şi a sinoadelor. Până atunci orice apel la unire este suspect şi periculos, cum este şi enciclica adresată orientalilor (par. 17).

Paragrafele următoare (18—23) sunt îndreptate către ortodocşi. Se recomandă ierarhiei să păstreze învăţătura Bisericii şi să se păzească de „lupii răpitori", cari intră în turma ei, ferindu-se să se lase abătută de oricine ar fi şi pentru orice ar fi din calea, pe care au mers părinţii (par. 18). Prin ierarhi, enciclica se adresează apoi clerului întreg şi tuturor credincioşilor ortodocşi, îndemnându-i să reziste încercărilor demonului (par. 19). Se revine astfel la ideile dela începutul enciclicii: Invăţătura ortodoxă trebue păstrată curată, aşa cum ne-a fost lăsată. Invăţătura ortodoxă este superioară, perfectă, neprimitoare nici de reducere, nici de adăogire, nici de schimbare. Cel care ar altera-o ar cădea sub grea anatemă, ca un apostat şi blasfemator împotriva sfântului Duh (par. 20). Ortodoxia prezintă cele mai mari garanţii şi glorii: părinţi, liturghii, sinoade, canoane, ceeace enciclica exprimă cu o căldură, care aminteşte unele accente din prescripţiile aplicate de Tertulian ereticilor: Biserica ortodoxă este în posesiunea permanentă şi legitimă a adevărului; ei sunt străini şi uzurpatori. Din Orient au primit creştinismul toate popoarele, şi cele occidentale" şi Roma chiar (par. 21). Dupăce face apel la dragostea filială a credincioşilor ortodocşi faţă de Biserică şi la solidaritate în jurul ei (par. 22), enciclica se termină cu scurte citate biblice, formule de încheere (par. 23).

Rezultat: Dacă ne întrebăm acum la ce a folosit enciclica „*Ad Orientales*" a papii Pius IX, constatăm doar că a provocat un răspuns energic din partea ortodocşilor, pe cari i-a făcut mai atenţi asupra politicii papale şi a pericolului latin în Orient; a provocat o polemică de aproape două decenii între ortodocşi şi romano-catolici; a înrăutăţit astfel raporturile dintre Biserica ortodoxă şi Roma. Rezultatul a fost deci negativ. Vina nu este a ortodocşilor, cum ar fi vrut Civiltà cattolica [1], ci este a celui care i-a

1. „Bunul patriarh — zice ironic despre Antim VI — a făcut cu scrisoarea sa (enciclica) shismei, fără să ştie, mai mult rău decât bine.

provocat. Răspunzând aşa cum au făcut-o, patriarhii ortodocşi se găsiau în legitimă apărare a ortodoxiei. Dacă însă cauza unirii nu era servită prin aceasta, greşala este a celui care a luat iniţiativa acestei noi turburări a raporturilor confesionale.

De altfel toată politica lui papală, atât cât priveşte celelalte Biserici, a dus la acelaşi rezultat. Prin declararea ca dogme a *imaculatei concepţii* şi a *infalibilităţii papale*, prin formularea primatului jurisdicţional la sinodul dela Vatican, prin încurajarea propagandei latine între ortodocşi, Pius IX a agravat pe de o parte shisma, pe care voia s'o înlăture prin enciclica dela 1848, iar pe de alta a produs una nouă în Apus, provocând despărţirea *vechilor catolici* la 1870. In loc să servească pacea confesională, el a micşorat coheziunea creştină. In loc să aibă în istoria bisericească meritul unui unificator al creştinătăţii, cum a vrut să apară, Pius IX poartă răspunderea unui nou război creştin, pe trei fronturi: ortodox, protestant şi vechi catolic.

Este un record, care nu are nimic consolator; dimpotrivă. Şi este preţul cu care creştinătatea a plătit noua ascensiune papală: cea dela 1870. Infalibilitatea papală a costat atât. Cât va mai costa apoteozarea pontifului roman, ultima cerinţă a primatului papal, dacă Vaticanul va ţine să desăvârşească marea operă a lui Pius IX? [1].

Câteva consideraţiuni asupra celor două enciclici. Intre enciclica ortodoxă şi cea latină dela 1848 este deosebire de întindere, de documentare şi de ton.

Enciclica latină emană dela o persoană, şeful Bisericii romano-catolice, şi poartă semnele unui act de autoritate a lui. Enciclica ortodoxă emană dela autoritatea colec-

---

In loc să combată argumentele Suveranului Pontif, el le confirmă fără să vrea în chipul cel mai strălucit", 2-me série, vol. VI, p. 428, la Eugène Cecconi, *op. cit.* t. II, p. 43 nota.

1. Dupăcum se ştie, sinodul dela 1870 nu este socotit închis, ci numai amânat, trebuind atunci să-şi „suspende" lucrările din cauza războiului franco-german. N'ar fi deci de mirat, dacă un alt Pius IX ar încerca să continue opera sinodului dela Vatican, trăgând consecinţele, cari ar putea duce — nimic iarăşi de mirat — pânăla papolatrie. Resursele teologiei romano-catolice sunt în adevăr nesecate, iar pentru pofta pontifilor romani nimic nu este prea mult. Şi poate că o nouă enciclică va circula în lumea creştină, mărturisind grija şi dragostea suveranului pontif pentru shismatici şi eretici şi invitându-i să i se supună, pentru a se reface astfel „unitatea Bisericii", ca la 1848 şi 1868.

tivă constituită în sinod. Pe lângă cei patru patriarhi, au semnat-o douăzeci şi nouă de ierarhi, reprezentând sinodul patriarhiei de Constantinopol (18), sinodul patriarhiei de Antiohia şi sinodul patriahiei de Ierusalim (7), deci în total treizeci şi trei. Unui act de autoritate individuală Biserica ortodoxă opunea un act de autoritate sinodală.

Enciclica ortodoxă este mult mai lungă decât cea papală[1]. Pe când Pius IX formula afirmaţii şi deziderate, patrarhii ortodocşi trebuiau să combată insinuări şi pretenţii false. Documentarea enciclicii papale este sumară; marele argument al papalităţii nu este istoria sau patristica: Este autoritatea pontificală. Deaceea Pius IX vorbeşte mai scurt şi mai sentenţios. Patriarhii ortodocşi s'au văzut însă nevoiţi să dea un răspuns mai desvoltat, provocaţi de îndrăsneala afirmaţiilor şi pretenţiilor papale.

Nu ştim cine este autorul enciclicii latine. Desigur el nu este papa, ci unul din teologii Vaticanului[2]. Ştiinţa lui teologică lasă de dorit. Faptul că un ierarh aşa de însemnat şi cunoscut, ca sf. Ignaţiu al Antiohiei, martirizat la Roma în zilele lui Traian, este numit „Ignaţiu al Alexandriei", şi că în traducerea greacă a enciclicii latine, traducere care este opera unui greco-latin, se face confuzie între Καρχηδὼν (Cartagena) şi Χαλκηδὼν (Calcedon), arată că nici autorul nici traducătorul enciclicii latine nu excelau prin cunoştinţe teologice. Punând semnătura-i pontificală pe un asemenea document, Pius IX arată că nu era preocupat atât de exactitatea faptelor şi de teologie, cât de diplomaţia unirii.

La 1854 totuşi, indignată că doctorul Gh. Marcoranos făcuse reflexii neplăcute pe seama ştiinţei romano-catolicilor, cari lăsase să treacă cinci ani, până să combată enciclica ortodoxă[3], Civiltà cattolica răspundea neserios prin bravade şi insulte, acuzând de ignoranţă teologică pe doctorul

1. In traducerea franceză a lui Dem. Dallas, enciclica latină are 13 pagini, cea greacă 37 p; ultima este aproape de trei ori mai mare decât cea dintâi

2. Cu compunerea enciclicii prin care ortodocşii erau invitaţi la sinodul dela Vatican la 1868, au fost însărcinaţi trei cardinali: Reisach, Barnabò şi Bilio.

3. La coterie du Vatican s'est sentie si fort troublée (après la réponse du Patriarche), que voici bientôt un lustre qu'elle travaille à une réplique qui n'est pas encore prête", citat după Eugène Cecconi, *op. cit.* t. II p 43 n.

grec[1]. Era un mijloc tot atât de nepotrivit de a contesta valoarea şi dreptatea enciclicii ortodoxe, pentru a găsi calităţi celei latine, caşi acea delicată apreciere a lui Chantrel, că „la invitaţia de bun păstor" a lui Pius IX „les prélats photiens lui répondent par un long hurlement dans lequel on distingue les imprécations de loup ravissant, de blasphémateur, de schisme, d'hérésie, d'anathème"[2].

In polemica, la care au dat naştere cele două enciclici, s'au schimbat între ortodocşi şi romano-catolici aprecieri neplăcute cu privire la ştiinţa teologică a unora şi a altora. Când însă romano-catolicii, de obicei foarte sensibili la acuzaţia de ignoranţă, socoteau enciclica greacă „un pamflet plin de obiecţiuni învechite, cărora le-ar răspunde fără greutate ultimul elev în teologie", pierdeau din vedere că depreciază astfel propria lor ştiinţă, aşa cum o prezentase enciclica „*Ad Orientales*", căreea enciclica ortodoxă îi este incontestabil superioară în cunoaşterea faptelor şi în prezentarea argumentelor.

Această enciclică nu este şi nu putea fi un tratat complet şi desăvârşit[3] asupra inovaţiilor latine şi a pretenţiilor papale. Ea se ocupă cu ele numai în măsura în care este provocată de enciclica latină. Ştiinţa unei enciclici se apreciază în legătură cu întinderea şi cu scopul ce urmăreşte. Nu se poate însă contesta, că pe când enciclica papală repetă argumente obişnuite şi are greşeli regretabile şi în textul latin şi în traducerea greacă, enciclica patriarhală expune fapte mai bine studiate[4] şi ar-

1. *Ibidem*, în legătură cu apariţia cărţii *Confutazione di Antimo, Patriarca scismatico Constantinopolitano* (1854): „Să afle (Marcoranos) că cel care a scris-o, departe de a fi întrebuinţat cinci ani, nu i-a consacrat nici măcar cinci săptămâni, din ziua în care a fost însărcinat cu această lucrare până în momentul când a terminat-o. Şi încă chiar acest timp va părea poate prea lung celor cari ştiu cât de puţin greu era a combate această enciclică. Dl Marcoranos să nu ignoreze, *coteria dela Vatican* este obişnuită de mult să triumfe asupra multor adversari"; „elle ne saurait s'émouvoir d'un pamphlet tout farci d'objections surannées, auxquelles répondrait sans peine le dernier élève en théologie".

2 La Rohrbacher-J. Chantrel, *op. cit.*, t. XIV, p 851.

3 Comp. par 16 al enciclicii, ed. Constantinopol p. 37; ἐπειδὴ ἐνταῦθα οὐ πραγματείαν ἐκτιθέμεθα, deasemenea par. 11, ed. Constantinopol p. 16; enciclica notează în treacăt (ἐν παρόδῳ) şubrezenia raţionamentelor papale.

4. O greşală de istorie bisericească face şi enciclica greacă în par. 5 (ed. Constantinopol p 8), numind pe Paulin episcop de Tesalonic, în loc de Antiohia (v. Mansi, 40, 383 n. i.). La locul respectiv din traducere explicăm în notă această greşală.

gumente mai logice şi mai judicios înlănţuite. Dacă în obiecţiunile ei se poate găsi în adevăr ceva „învechit", ar fi numai din cauză că erau învechite înseşi argumentele, cu cari Pius IX susţinea primatul papal.

Ca *autor* al enciclicii ortodoxe este arătat de Pitzipios [1] a fi „după cum se ştie", *Constantin Iconomos*. Acesta era un învăţat cleric grec, autor a numeroase scrieri teologice, cunoscut şi stimat şi în Rusia, a cărui ştiinţă era apreciabilă în timpul lui [2]. J. Bapt. Baur, pentru a-l discredita, pune la îndoială ortodoxia lui, numindu-l calvinist [3]. Oricine ar fi autorul enciclicii ortodoxe şi mai ales dacă este Constantin Iconomos, patriarhii orientali se puteau mândri cu el mai mult decât Pius IX cu autorul sau autorii enciclicii papale.

Am notat şi mai sus, că între cele două enciclici este şi deosebire de ton. Pe când cea latină înşiră declaraţii afectuoase şi asigurări paşnice pe un ton îndulcit cu grijă şi cu vădită preocupare de a câştiga atenţia şi ascultarea orientalilor, enciclica greacă, fără a fi intenţionat violentă, nu este lipsită de unele ironii şi asprimi meritate la adresa papalităţii. Tonul ei este energic fără a fi totuşi jignitor şi este mai sincer decât al enciclicii lui Pius IX.

Deosebirea aceasta provine din caracterul şi din scopul celor două documente. Enciclica latină este un act de diplomaţie papală, având calităţile şi defectele unui asemenea act. Ea propunea orientalilor pace cofesională — ceece era şi necesar şi frumos — în cuvinte afectate şi echivoce, cari se întindeau peste un trecut nelichidat, fără a reuşi să-l acopere, şi ascundeau, abia enunţându-le, condiţiuni umilitoare şi inacceptabile pentru ortodocşi. O propunere de unire justificată cu acuzaţia, fie şi „părinteşte" formulată, că ortodocşii sunt rătăciţi şi vinovaţi de shismă

---

1. *L'Eglise orientale*. partea II, p. 70.

2. v. D. S. Balanos, art. Οἰκονόμος Κωνσταντῖνος, ὁ ἐξ Οἰκονόμων în Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, t. XVIII, Atena 1932, p. 759-761 Hrysostomos A. Papadopulos, Ἱστορία τῆ; Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τ. Α΄. Ἵδρυσις καὶ ὀργάνωσις τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Atena 1920, p. 145–164, 278–294.

3. „Provoco etiam ad Encyclicam Anthimi IV. Patriarchae Cplani a Calviniano quodam (Constantino Oeconomo ?) uti notum est compositam", *op. cit.* p. 12. Ceeace i se pare sigur lui Baur este calvinismul şi nu numele autorului enciclicii. Patriarhul nu este Antim IV (1840—41; 1848—52), ci Antim VI.

şi că suferă pe drept consecinţele ei, şi cu invitaţia, care exclude chiar tratativele necesare între egali, de a se supune fără cuvânt Romei, ba şi cu ameninţarea că ar putea fi loviţi cu sancţiuni grave, era cum am mai spus, o provocare.

Enciclica ortodoxă este deci răspuns dat unei provocări, pe care o agrava acţiunea misionarilor latini. Enciclica nu putea să vorbească decât limba proprie unui asemenea răspuns. Observaţia făcută în această privinţă de A. de Stourdza este adevărată: „Dacă alocuţiunea Scaunului Romei nu face să se audă decât cuvinte blajine şi nu aduce decât argumente superficiale, aceasta este desigur pentrucă orice agresiune are nevoe să împrumute forme cari îi atenuiază nedreptatea. In schimb, dacă replica colectivă a Episcopatului oriental vădeşte mai multă vehemenţă, o energie mai sinceră, şi dacă dovezile ce aduce contra afirmaţiunilor romane se colorează uneori de indignare, este pentrucă o serie flagrantă de antecedente grave, de atacuri zilnice şi parţiale, imprimă un caracter de ostilitate cuvintelor Encicliciі[1] cele mai inofensive în aparenţă[2].

Ca formă, enciclica greacă are unele defecte. Compoziţia este pe alocuri greoae şi obositoare, fără alineate, cu propoziţiuni eliptice, cu fraze lungi, câteva nu în totul corecte din punct de vedere sintactic[3]. Nu se indică locul nici uniform nici pentru toate citatele biblice[4]. Intrebuinţarea maiusculelor, de cari se face abuz[5], poate pentru solemnitatea actului, nu este uniformă. Ceva mai consecvent este editat textul enciclicii în Mansi, unde maiusculele, punctuaţia şi accentele[6] sunt mai corect întrebuinţate decât in ediţia de Constantinopol şi de Corfu. Reducând întrebuinţarea maiusculelor, ediţia Mansi cade însă în abuzul opus, scriind cu literă mică nume ca θεός, κύριος, σωτήρ, ἅγιον πνεῦμα, τριάς, ἐκκλησία, μακαριότης (ca titlu pentru papă). Ediţia Mansi simplifică scrierea unor cuvinte com-

1. latine.
2. *Avertissement*, în *op. cit.* p. 8.
3. Fraze din propoziţiuni secundare fără propoziţiune principală, ca de ex. în par. 16.
4. Pentru cele libere.
5. Multe substantive comune, adjective şi chiar unele adverbe (Συνοδικῶς) sunt scrise cu literă mare.
6. Pune accent ascuţit în loc de grav, când după cuvânt urmează un semn de punctuaţie.

puse, cari corect ar necesita întrebuinţarea lui iota subscris sau spirite în corpul cuvântului[1]. Ediţia Mansi se deosebeşte deasemenea în scrierea unor forme compuse, pe cari le descompune[2]. Unele deosebiri se observă şi în prezentarea citatelor[3]. Ediţia Mansi scrie uneori mai corect pronumele posesiv αὐτοῦ, când se referă la subiectul propoziţiunii: αὑτοῦ; nu prescurtează însă uniform indicaţiile întrebuinţate în citate[4] şi are unele greşeli de tipar[5].

Ediţii, traduceri.

Enciclica papii Pius IX către orientali (Literae ad Orientales) **a fost publicată în:**

Acta Pii IX Pontificis Maximi **7 vol., Roma 1854 sq), în vol. I (1846—1854), p. 78 sq.**

Jus pontificale **VI, I, 47 sq n. 32 sq (după J. Schmidlin, *Papstgeschichte der neuesten Zeit.* II. Band. *Papsttum und Päpste gegenüber den modernen Strömungen. Pius IX. und Leo XIII. (1846—1903)*, München 1934, p. 230 n. 2).**

In traducere franceză:

L'Ami de la religion, **26 Février 1848 (după Rohrbacher—J. Chantrel, *Histoire universelle de l'Eglise catholique*, ed. 9, t. XIV, Paris 1900, p. 847.**

L'abbé Michon, *Voyage religieux en Orient*, Paris 1853, la sfârşitul cărţii (după *Question religieuse d'Orient et d'Occident*, Moscou 1856 p. 207; titlul cărţii după A. Pichler, *Geschichte der kirchlichen Trennung zwischen dem Orient und Occident von den ersten Anfängen bis zur jüngsten Gegenwart*, t. I, München 1864, p. 491).

Rohrbacher, *Histoire universelle de l'Eglise catholique.* Continuée sous forme d'annales de 1846 à 1868 par J. Chantrel et de 1869 à 1889 par Dom Chamard. *Annales ecclésiastiques* de J. Chantrel (1846—1866), Paris 1900, p. 19—23.

In traducere greacă:

Τοῦ ἁγιωτάτου πατρὸς ἡμῶν Πίου θείᾳ προνοίᾳ πάπα ἐννάτου ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἀνατολικούς, ***1848*** **(fără arătare de loc), form. 4°, 12 pag. Traducerea este făcută în greaca modernă, cu unele arhaisme**

---

1. Κᾀπὶ scris κἀπί, κᾀκεῖνοι = κἀκεῖνοι, κᾄν = κἂν, θρῃσκεία = θρησκεία, προῤῥηθεῖσα = προρρηθεῖσα, θαῤῥῶν = θαρρῶν, πρόῤῥησις = πρόρρησις, παῤῥησία = παρρησία etc.

2. Εἴπερ scris εἴ περ εἴτις = εἴ τις, ὅ, τι = ὅ τι. Totuş scrie ἐνῷ (ἐν ᾧ).

3 Ediţia de Constantinopol şi cea de Corfu le încep de obicei cu literă mică şi le pun între semnele citării; în ediţia Mansi încep cu literă mare şi sunt subliniate prin rărire.

4. Αὐτόθ. (αὐτόθι = ibidem) şi αὐτ. ,βιϐ. şi ϐιϐλ. ,'Ιωαν. şi 'Ιωανν.

5. Αὖτῆς, ταύτῇ, 'Ιννόκεντίου, ἥμας, του, πρεσέχωμεν.

(γάρ, προὐργιαίτερον, atribute puse între articolul şi substantivul de care depind, deasa întrebuinţare a formelor ἡμέτερος, ὑμέτερος, etc.). Unele greşeli, stângăcii, cuvinte improprii, inconsecvenţe în întrebuinţarea formelor şi construcţiilor arată că traducerea nu este făcută de un Grec. Semnalăm între altele: ἁρμόδιον ἀφορμὴν (în loc de ἁρμοδίαν), σταλθέντος, σταλθέντα (σταλέντος, σταλέντα), ἐπισκευθῇ (ἐπισκεφθῇ), ἀμφιβάλομεν (ἀμφιβάλλομεν), toate la pag. 4, r. 25—30; παρείσπεσαν (παρεισέπεσαν), p. 11, r. 11; nesiguranţă în formarea viitorului cu auxiliarul θέλω: θέλει παραχωρέσῃ (p. 4 r. 33, îndoită greşală, în loc de θέλει παραχωρήσει), θέλομεν.. διατηρήσῃ (p. 5 r. 15—16, în loc de θ. διατηρήσει), θέλει διαρκέσῃ (p. 8 r. 19, θ. διαρκέσει), θέλουν μείνειν (p. 11, r. 13, θ. μείνει). Alteori corect: θέλει διακοινώσει (p. 4, r. 34), θέλει παραδώσει (totuşi rândul următor: θέλει φροντίσῃ, p. 5 r. 6 şi 7). Aceeaşi observaţie despre formarea perfectului şi mai-mult-ca-perfectului cu auxiliarul ἔχω: εἶχεν ἀκούσῃ (p. 8 r. 19, în loc de ἀκούσει). Se observă nesiguranţă în întrebuinţarea aoristului, greşeli ca ἀπεδῶσι (p. 6 r. 4, în loc de ἀποδῶσι), ἐπαγκέλεσθε νὰ πιστεύετε (p. 7 r. 24, în loc de ἐπαγγέλλεσθε νὰ πιστεύητε), ἀνήκω (aparţin) cu genitivul în loc de dativ (p. 8 r. 16), ὡς εἴπωμεν (p. 5 r. 7) şi ὡς προΐπωμεν (p. 11 r. 14) în loc de εἴπομεν, προείπομεν) Fraza: Θέλει δὲ πρὸς τούτοις μᾶς εἶναι εὐάρεστον νὰ προσπαθήσωμεν εἰς τὸ νὰ εὖ ποιούμεθα ὑμᾶ. καὶ τὰ ὑμέτερα (p. 11 r. 26—27) nu este grecească; deasemenea expresia ὀφείλουν ν'ἀποριφθῶσι (p. 11, r. 1). Cuvântul ἀρχαιότερον la p. 11 r. 2 nu are sens. Pentru spirite greşite, pentru lipsa uneori a lui iota subscris, pentru greşeli la despărţirea cuvintelor compuse în silabe şi altele, acordăm traducătorului scuza greşelilor de tipar.

După traducerea greacă s'a făcut traducerea franceză publicată împreună cu traducerea enciclicii ortodoxe, sub titlul: *Lettre encyclique de S. S. le pape Pie IX aux chrétiens d'Orient, et Encyclique responsive des patriarches et des synodes de l'Eglise d'Orient.* Traduites du grec par le Docteur Demétrius Dallas, Paris (Librairie de Friedrich Klincksieck) 1850, form. 8°, 67 p. (cu un *avertissement* de A. de Stourdza, p. 5—10).

Traducătorul uzează de oarecare libertate. Frazele lungi ale textului grec le descompune de obicei în propoziţiuni; din propoziţiuni cu două subiecte face uneori două propoziţiuni. Face dese inversiuni. In întrebuinţarea maiusculelor nu urmează textului grec. Alte observaţii le vom face în notele traducerii noastre. Dacă în traducerea lui Dallas este „le tout assez mal rendu en français", cum se apreciază în Rohrbacher-J. Chantrel, *op. cit.*, t. XIV, p. 847, nu înţelegem de ce continuatorii colecţiei Mansi—J. B. Martin şi L. Petit — cunoscători ai ambelor limbi, au preferit tocmai această traducere.

Enciclica patriarhală şi sinodală ortodoxă din Mai 1848:

Ἐγκύκλιος τῆς μιᾶς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐπιστολὴ πρὸ. τοὺς ἁπανταχοῦ ὀρθοδόξους. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ

τῆς πατριαρχικῆς τοῦ γένους τυπογραφίας, 1848, form. 8°, 48+2 p. (=Epistolă enciclică a Bisericii una, sfinte, catolice și apostolice către ortodocșii de pretutindeni).

Retipărită cu o traducere italiană, de Dr. Gh. Marcoranos, la Corfu, cu titlul în ambele limbi: Ἐγκύκλιος τῆς μιᾶς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἁπανταχοῦ ὀρθοδόξους... νατυπωθεῖσα ἐν Κερκύρᾳ, 1848. *Enciclica dell' una santa, cattolica ed apostolica chiesa agli ortodossi di ogni regione...* e tradotta dal Dr. Giorgio Marcoran. Ristampata a Corfù, 1848, form. 8°, 103, t.4 p. (la sfârșit p. 104—107, un articol din ziarul *Telegraful Bosforului* (ὁ Τηλέγραφος τοῦ Βοσπόρου). Constantinopol, 19 Iunie 1848, în care se arată satisfacția ortodocșilor pentru răspunsul ce s'a dat papii și dorința ca să fie tradus și în alte limbi).

Enciclica a fost retipărită cu un adaos și la Constantinopol 1863: Ἐγκύκλιος τῆς μιᾶς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἁπανταχοῦ ὀρθοδόξους. Ἐκδίδεται νῦν τὸ δεύτερον μετὰ Παραρτήματος. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, τύποις Α. Κορομηλᾶ καὶ Π. Πασπάλλη, 1863, form. 8°, 115 p. (enciclica în primele 41 pag.). Despre adaos, Mansi-Martin-Petit, *op. cit.* mai jos, col. 378: „eam excipit προσθήκη quaedam satis ampla, in qua praesertim agitatur quaestio de agendi ratione, quo Romani pontifices cum Photio usi sunt ad tuendam ipsorum iurisdictionem in Bulgaros fidei catholicae recens addictos".

Textul grec însoțit de traducerea franceză în J. D. Mansi-J. B. Martin-L. Petit, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, t. 40, Paris 1909, col. 377—418 (se reproduce textul grec după ediția de Constantinopol 1848 și traducerea franceză a lui Demétrius Dallas, comp. col. 377 C).

In traducerea lui Dallas, enciclica ortodoxă se găsește după a lui Pius IX, la p. 27—67.

Enciclica greacă a fost tradusă și în limba rusă (comp. Jacques G. Pitzipios, *L'Eglise orientale*, Roma 1855, partea II, p. 71).

Rezumate, fragmente, aprecieri se găsesc în:

Offizielle Aktenstücke zu dem von Sr. Heiligkeit dem Papste Pius IX nach Rom berufenen oekumenischen Concil, Berlin 1869, p. 127—128. Mgr. Eugène Cecconi, *Histoire du Concile du Vatican d'après les documents originaux. Préliminaires du concile.* Ouvrage traduit de l'italien par Jules Bonhomme et D. Duvillard, t. II, Paris 1887, p. 42—43. J. E. Darras, *Histoire de l'Eglise depuis la création jusqu'au XII-e siècle.* Jusqu'au pontificat de Clément VII par l'abbé J. Bareille. Terminée par Mgr. J. Fèvre. t. 41, Paris 1888, p. 350—351. A. Pichler, *op. cit.* p. 532—534. Rohrbacher-J. Chantrel, *op. cit.*, t. XIV, p. 847—851.

Bibliografie generală pentru Pius IX și activitatea lui, la: Joseph Schmidlin, *Papstgeschichte der neuesten Zeit. Zweiter Band. Papsttum und Päpste gegenüber den modernen Strömungen. Pius IX. und Leo XIII. (1846—1903)*, München 1934, p. VII—XIX 6—330 (în special notele dela p. 230—231). Joseph Kardinal Hergenroether, *Handbuch der allgemeinen Kirchengeschichte.* Neu bearbeitet von Johann Peter Kirsch, ed. 5, t. IV, Freiburg im Breisgau 1917, p. 494—496. Acelaşi, *Histoire de l'Eglise*, traduite par l'abbé P. Belet, t. VII, Paris—

Lyon, p. 218—450 şi t. VIII. Ludwig Andreas Veit, *Die Kirche im Zeitalter des Individualismus. 1648 bis zur Gegenwart. 2. Hälfte, Im Zeichen des herrschenden Individualismus. 1800 bis zur Gegenwart Kirchengeschichte* hrsg. von Johann Peter Kirsch, IV. Band, 2. Hälfte). Freiburg im Breisgau 1933, p. 140, n. 36. G. Mollat, *La question romaine de Pie VI à Pie XI* (Bibliothèque de l'enseignement de l'histoire ecclésiastique), Paris 1932, p. 191—367. *Lettres apostoliques de Pie IX. Grégoire XVI, Pie VII. Encycliques, brefs, etc.* Paris, p. XV—XVI. De văzut deasemenea articolele despre Pius IX în enciclopediile teologice.

TEODOR M. POPESCU

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΤΗΣ ΜΙΑΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥΣ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ ΕΚ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ, 1848

Πᾶσι τοῖς ἁπανταχοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοῖς καὶ περισπουδάστοις ἡμῖν ἀδελφοῖς ἁγίοις Ἀρχιερεῦσι, τῷ τε περὶ αὐτοὺς εὐλαβεστάτῳ Κλήρῳ, καὶ πᾶσι τοῖς Ὀρθοδόξοις γνησίοις τέκνοις τῆς μιᾶς ἁγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, τὸν ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἀδελφικὸν ἀσπασμόν, καὶ πᾶν ἀγαθὸν παρὰ Θεοῦ καὶ σωτήριον.

§ 1. *Ὤφειλε μὲν τὸ τῆς ἀπολυτρώσεως ἡμῶν εὐαγγελικὸν ἱερὸν καὶ θεῖον κήρυγμα τοιοῦτον ἀκίβδηλον κηρύττεσθαι παρὰ πάντων. καὶ τοιοῦτον ἁγνὸν πιστεύεσθαι αἰωνίως, οἷον ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ὁ ἐπ' αὐτῷ κενώσας ἑαυτόν, μορφὴν δούλου λαβών, καταβὰς ἐκ τῶν Πατρικῶν καὶ θεϊκῶν κόλπων, ἀπεκάλυψεν εἰς τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς Μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ οἷον αὐτοί, μάρτυρες γενόμενοι αὐτήκοοί τε καὶ αὐτόπται, ὡς σάλπιγγες διαπρύσιοι, τορῶς ἤχησαν εἰς πᾶσαν τὴν ὑφήλιον· (ὁ γὰρ φθόγγος αὐτῶν ἐξῆλθεν εἰς πᾶσαν τὴν Γῆν, καὶ τὰ ῥήματα αὐτῶν εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης)· καὶ τέλος, οἷον ἀνεπηρέαστον, τὰς αὐτὰς φωνὰς ἐπαναλαμβάνοντες, οἱ τοσοῦτοι καὶ τη-*
2 *λικοῦτοι θεοφόροι Πατέρες τῆς | *Καθολικῆς Ἐκκλησίας, οἱ ἐκ περάτων Γῆς, μέχρις ἡμῶν Συνοδικῶς τε καὶ ἰδίᾳ διδάσκοντες, πανδήμως παρέδωκαν· ἀλλ' ὁ ἀρχέκακος νοητὸς ἐχθρὸς τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας, ὡς πάλαι καὶ ἐν τῇ Ἐδὲμ, πρόσωπον ὠφελίμου δῆθεν συμβούλου δολίως ἀναλαβών, παραβάτην τῆς θείας ῥητῆς ἐντολῆς ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, οὕτω καὶ ἐν αὐτῇ τῇ νοητῇ Ἐδέμ, τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, πολλοὺς κατὰ καιρὸν ἀπατήσας, καὶ πονηροῖς καὶ ἀντιθέοις λογισμοῖς ἐμβαλών, καὶ ὀργάνοις αὐτοῖς χρώμενος, τὸ δηλητήριον τῆς αἱρέσεως εἰς τὰ διαυγῆ νάματα τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας συγκιρνῶν, ἐν ποτηρίοις περικεχρυσωμένοις τῇ εὐαγγελικῇ δῆθεν χριστολογίᾳ, ποτίζει πολλούς τινας, ἀθώους μέν, ἀπροφυλάκτως δὲ βιοῦντας, καὶ μὴ „προσέχοντας περισσοτέρως τοῖς ἀκουσθεῖσι" (Ἑβρ. β'. 1) καὶ παρὰ τῶν Πατέρων αὐτῶν ἀναγγελθεῖσι (Δευτερ. λβ'. 7) συμφώνως τῷ*

---

*) Numerele puse la marginea textului arată pagina corespunzătoare din ediția de Constantinopol 1848.

Εὐαγγελίῳ, καὶ ὁμοειδῶς τοῖς προτέροις ἀεὶ διδασκάλοις, μηδὲ ἡγουμένους αὐτάρκη εἰς ψυχικὴν αὐτῶν σωτηρίαν τὸν ῥητὸν καὶ γραπτὸν λόγον τοῦ Κυρίου, καὶ τὸ κῦρος τῆς διηνεκοῦς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ νεοχμὸν δυσσέβειαν καὶ καινοτομίας ὡς ἐπὶ ἱματίοις θηρεύοντας, καὶ παντοιοτρόπως τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν κιβδηλευθεῖσαν περιπτυσσομένους.

§ 2. *Ἐντεῦθεν αἱ πολυσχιδεῖς καὶ τερατώδεις αἱρέσεις, ἃς ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία, ἤδη ἐκ τῶν σπαργάνων αὐτῆς, ἀναλαβοῦσα τὴν Πανοπλίαν τοῦ | Θεοῦ καὶ δραξαμένη τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος* 3
„ὅ ἐστι τὸ ῥῆμα τοῦ Θεοῦ" (Ἐφ. ς'. 17) ἠνάγκασται ἵνα καταπολεμήσῃ, καὶ κατὰ πασῶν ἐθριάμβευσέ τε μέχρι τῆς σήμερον, καὶ θριαμβεύσει τροπαιοφόρος εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, λαμπροτέρα ἀείποτε καὶ ἰσχυροτέρα ἀναφαινομένη μετὰ τὴν συμπλοκήν.

§ 3. *Ἀλλὰ τούτων τῶν αἱρέσεων αἱ μὲν ἤδη καὶ πάντῃ ἐξέλιπον, αἱ δὲ φθίνουσι, αἱ δὲ ἀπεμαράνθησαν, αἱ δὲ καὶ θάλλουσι κατά γε τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, ἀκμαῖαι ἄχρι καιροῦ ἀποκαταστάσεως αὐτῶν, καὶ ἄλλαι πάλιν ἀναφύονται, ὅπως διατρέξωσι τὴν ἑαυτὸν περίοδον ἀπὸ γενέσεως μέχρι φθορᾶς· οὖσαι γὰρ δειλαίων ἀνθρώπων δείλαιοι διαλογισμοὶ καὶ ἐπίνοιαι, ὥσπερ κἀκεῖνοι, οὕτω καὶ αὗται ἐμβροντηθεῖσαι τῷ κεραυνῷ τοῦ ἀναθέματος τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἐξίτηλοι γίνονται, κἂν χίλια ἔτη διατηρηθῶσι· μόνη γὰρ ἡ Ὀρθοδοξία τῆς Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐμψυχουμένη παρὰ τοῦ ζῶντος Λόγου τοῦ Θεοῦ, διατελεῖ καὶ αὐτὴ αἰωνία κατὰ τὴν ἀψευδῆ ἐπαγγελίαν τοῦ Κυρίου „Πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς" (Ματθ. ις'. 18), ἤτοι στόματα ἀσεβῶν καὶ αἱρετικῶν (ὡς ἐξηγοῦνται ἡμῖν οἱ θεῖοι Πατέρες) ὅσον δεινά, ὅσον εὔλαλα καὶ πιθανά, ὅσον καταπληκτικὰ καὶ ἂν ὦσιν, οὐ κατισχύσουσι τῆς ἡσύχου καὶ σιγηλῆς ὀρθῆς διδασκαλίας. Ἀλλ' ἆρά γε „τί ὅτι ὁδὸς ἁμαρτωλῶν εὐοδοῦται;" | (Ἱερ. ιβ'. 1)· καὶ οἱ δυσσεβεῖς ἐπαίρονται καὶ ὑψοῦν-* 4
ται ὡς αἱ κέδροι τοῦ Λιβάνου (ψαλμ. λς'.), πειράζοντες τὴν ἥσυχον λατρείαν τοῦ Θεοῦ; ὁ λόγος τούτου ἄῤῥητός ἐστι, καὶ ἡ Ἐκκλησία, καίτοι παρακαλοῦσα καθ' ἑκάστην, ἵνα ἀποστῇ ἀπ' αὐτῆς οὗτος ὁ σκόλοψ, οὗτος ὁ Ἄγγελος Σατᾶν, ἀκούει πάντοτε παρὰ τοῦ Κυρίου „Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται" (Β'. Κορινθ. ιβ'.)· διὸ „ἥδιστα μᾶλλον καυχᾶται ἐν ταῖς ἀσθενείαις αὐτῆς, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' αὐτὴν ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ" καὶ „ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται." (Α'. Κορινθ. ια'. 19).

§ 4 *Τούτων τῶν πλατυνθεισῶν, κρίμασιν οἷς οἶδεν ὁ Κύριος, ἐπὶ μέγα μέρος τῆς οἰκουμένης αἱρέσεων, ἥν ποτε ὁ Ἀρειανισμός, ἔστι δὲ τὴν σήμερον καὶ ὁ Παπισμός, ἀλλὰ καὶ οὗτος, (ὥσπερ κἀκεῖνος ὁ ἤδη παντάπασιν ἐκλελοιπώς), καίτοι ἀκμαῖος τόγε νῦν, οὐκ ἰσχύ-*

σει εἰς τέλος, ἀλλὰ διελεύσεται καὶ καταβληθήσεται, καὶ ἡ οὐράνιος μεγάλη φωνὴ ἠχήσει „κατεβλήθη" (Ἀποκάλ. ιβ'. 10).

§ 5. Ἡ καινοφανὴς δόξα „ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ," ἐναντίον τῆς ῥητῆς ἑρμηνείας τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ἐπ' αὐτῷ ἐμπεριστάτως γενομένης (Ἰωάνν. ιε'. 26) „Ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται" καὶ ἐναντίον τῆς ὁμολογίας συμπάσης τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, καθὰ μαρτυρεῖται ὑπὸ τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων, „τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον"
5 | (Σύμβ. Πίστ.) Α'. Ὡς ἀναιροῦσα τὴν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ μαρτυρουμένην ἐκ μιᾶς αἰτίας ἑνικὴν μέν, ἑτεροειδῆ δὲ πρόοδον τῶν θείων προσώπων τῆς Μακαρίας Τριάδος. Β'. Ὡς ἐπιφέρουσα ἑτεροτελεῖς καὶ ἀνίσους σχέσεις εἰς αὐτὰς τὰς ἰσοδυνάμους καὶ συμπροσκυνουμένας ὑποστάσεις καὶ σύγχυσιν αὐτῶν ἢ συνίζησιν. Γ'. Ὡς ἐλέγχουσα ἀτελῆ δῆθεν, ἢ γοῦν σκοτεινὴν καὶ δύσληπτον πρὸ αὐτῆς τὴν ὁμολογίαν τῆς μιᾶς ἁγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Δ'. Ὡς καθαπτομένη τῶν ἐν Νικαίᾳ τῆς πρώτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, καὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει δευτέρας Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἁγίων Πατέρων, θεολογησάντων δῆθεν ἀτελῶς τὰ περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, ὡς σιγησάντων τηλικαύτην ἰδιότητα τῆς Θεότητος ἑκατέρων τῶν προσώπων, καίτοι οὔσης ἀνάγκης, ἵνα ἑρμηνευθῶσιν ἅπασαι αἱ θεϊκαὶ αὐτῶν ἰδιότητες κατά τε τῶν Ἀρειανῶν καὶ τῶν Μακεδονιανῶν. Ε'. Ὡς ὑβρίζουσα τοὺς Πατέρας τῆς Γ'. Δ'. Ε'. ϛ'. καὶ Ζ'. Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἀνακηρύξαντας εἰς τὴν ὑφήλιον παντέλειον καὶ πάμπληρες τὸ θεῖον Σύμβολον, ὥστε καὶ ἀραῖς φρικταῖς καὶ ἐπιτιμίοις ἀλύτοις ἀπειπεῖν πᾶσαν προσθήκην καὶ ἀφαίρεσιν, ἢ ἀλλοίωσιν, ἢ μετάθεσιν ἔτι καὶ κεραίας αὐτῆς, καὶ εἰς ἑαυτοὺς καὶ εἰς οὑστινασοῦν ἄλλους· τὸ δὲ τάχα ἦν διορθωτέον καὶ αὔξιμον· καὶ ἀκολούθως ἅπασα ἡ θεολογικὴ τῶν Καθολικῶν Πατέρων διδασκαλία ἀλ-
6 λοιωτέα, ὡς ἀνακαλυφθείσης δῆθεν νέας ἰδιότητος | καὶ εἰς τὰ τρία πρόσωπα τῆς Μακαρίας Τριάδος. ϛ'. Ὡς παρεισδύσασα κατ' ἀρχὰς ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Δύσεως· „λῦκος ἐν δέρματι προβάτου" τουτέστιν ὑπὸ σημασίαν οὐ τῆς ἐκπορεύσεως, κατὰ τὴν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ καὶ τὴν ἐν τῷ Συμβόλῳ Ἑλληνικὴν ἐκδοχήν· ἀλλ' ὑπὸ τὴν σημασίαν τῆς ἀποστολῆς, καθὰ ἀπελογεῖτο ὁ Πάπας Μαρτῖνος πρὸς τὸν Ὁμολογητὴν Μάξιμον, καὶ καθὰ ἐξηγεῖτο Ἀναστάσιος ὁ Βιβλιοθηκάριος ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Η'. Ζ'. Ὡς βιάσασα ἰδιωτικῶς τόλμῃ ἀνεικάστῳ, καὶ παραχαράξασα αὐτὸ τὸ Σύμβολον, οὖσαν κοινὴν παρακαταθήκην τοῦ χριστιανισμοῦ. Η'. Ὡς ἐπαγαγοῦσα τηλικαύτας ταραχὰς ἐν τῇ ἡσύχῳ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, καὶ σχίσασα τὰ Ἔθνη. Θ'. Ὡς ἀποκηρυχθεῖσα πανδήμως κατ' αὐτὴν τὴν πρώτην ἐμφάνησιν αὐτῆς ὑπὸ δύω ἀειμνήστων Παπῶν, Λέοντος τοῦ Γ'. καὶ Ἰωάννου τοῦ Η'. ὃς καὶ μετὰ

τοῦ Ἰούδα συνέταξε τοὺς πρώτους εἰσαγαγόντας αὐτὴν εἰς τὸ θεῖον
Σύμβολον, ἐν τῇ πρὸς τὸν ἱερὸν Φώτιον ἐπιστολῇ. Ι'. Ὡς καταδι-
κασθεῖσα ὑπὸ πολλῶν ἱερῶν Συνόδων τῶν τεσσάρων Πατριαρχῶν τῆς
ἑῴας λήξεως. ΙΑ'. Ὡς ἀναθέματι καθυποβληθεῖσα οἷα νεωτερισμὸς
καὶ ἐπαύξησις τοῦ Συμβόλου κατὰ τὴν Η'. Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τὴν
ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθεῖσαν ἐπὶ εἰρήνῃ τῶν Ἀνατολικῶν τε
καὶ Δυτικῶν Ἐκκλησιῶν. ΙΒ'. Ὡς ἅμα εἰσαχθεῖσα ἐν ταῖς κατὰ
τὴν Δύσιν Ἐκκλησίαις, ἤτοι αὐτὴ ἐτεκνοποίησεν | αἴσχιστα γεννήματα, 7
ἢ συμπαρεισήγαγε κατὰ μικρὸν ἑτέρας καινοτομίας, τὰς πλείστας ἐναν-
τιουμένας εἰς τὰς ῥητῶς γεγραμμένας ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ διαταγὰς τοῦ
Σωτῆρος ἡμῶν, διατηρηθείσας ἀκριβῶς μέχρι τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῆς
ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις, εἰς ἃς παρεισήχθη: οἷον ῥάντισμα ἀντὶ βαπτίσμα-
τος· ἀπάρνησιν τοῦ θείου Ποτηρίου εἰς τοὺς Λαϊκούς· καὶ ἄρσιν μὲν
τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἄρτου κλωμένου, χρῆσιν δὲ φολλιδίων, ἄζυ-
μον ἀντὶ ἄρτου, ἀφαίρεσιν ἀπὸ τῶν λειτουργιῶν τῆς εὐλογίας, ἤτοι
τῆς θείας ἐπικλήσεως τοῦ Παναγίου καὶ Τελεταρχικοῦ Πνεύματος, καὶ
καταλυούσας τὰς ἀρχαίας Ἀποστολικὰς τελετὰς τῆς Καθολικῆς Ἐκ-
κλησίας, οἷον τὸ τὰ βαπτιζόμενα βρέφη μήτε χρίεσθαι, μήτε μεταλαμ-
βάνειν τῶν ἀχράντων Μυστηρίων, τοὺς ἐγγάμους μὴ ἱερᾶσθαι, τὸ ἀνα-
μάρτητον καὶ τοποτηρητικὸν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Πάπα
κ.τ.λ. παραγκωνίσασα οὕτως ἅπαντα τὸν ἀρχαῖον Ἀποστολικὸν τύπον,
μικροῦ δεῖν, ἁπάντων τῶν μυστηρίων, καὶ ἁπάσης τῆς διδασκαλίας,
δν κατεῖχεν ἡ ἀρχαία ἁγία καὶ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ῥώμης,
οὖσα τότε μέλος τιμιώτατον τῆς ἁγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς
Ἐκκλησίας. ΙΓ'. Ὡς παρωθήσασα τοὺς Θεολόγους τῆς Δύσεως, ὑ-
περασπιστὰς αὐτῆς γενομένους, διὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτὴν χώραν μηδε-
μίαν μήτε ἐν τῇ Γραφῇ, μήτε ἐν τοῖς Πατράσι, πρὸς εὐπροσωπισμὸν
τῶν ἀπαριθμηθεισῶν ἑτεροδιδασκαλιῶν, οὐ μόνον εἰς τὰς | τῶν Γρα- 8
φῶν παρερμηνείας, οἵας οὐχ ὁρῶμεν εἰς οὐδένα τῶν Πατέρων τῆς Κα-
θολικῆς ἁγίας Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ εἰς παραχαράξεις ἱερῶν καὶ ἀ-
θίκτων κειμένων τῶν τε Ἀνατολικῶν καὶ Δυτικῶν θείων Πατέρων.
ΙΔ'. Ὡς φανεῖσα ξένη, ἀνήκουστος καὶ βλάσφημος ἔτι καὶ εἰς τὰς
δι' ἑτέρους δικαίους λόγους πρὸ τῆς γενέσεως αὐτῆς δι' αἰώνων ἀπο-
κλεισθείσας ἀπὸ τῆς Καθολικῆς Μάνδρας λοιπὰς ὑφισταμένας χριστια-
νικὰς κοινωνίας. ΙΕ'. Ὡς μὴ δυνηθεῖσα εἰσέτι ἀπολογηθῆναι ἐκ τῶν
Γραφῶν κἂν πιθανῶς, ἢ τουλάχιστον ἐλλόγως ἐκ τῶν Πατέρων σὺν
πάσῃ τῇ σπουδῇ καὶ τῷ ἀγῶνι τῶν ὑπερασπιστῶν αὐτῆς, εἰς οὐδε-
μίαν τῶν καταλεχθεισῶν κατηγοριῶν· ἡ τοιαύτη δόξα φέρει ἅπαντα τὰ
χαρακτηριστικὰ τῆς ἑτεροδιδασκαλίας, προϊόντα ἐκ τῆς φύσεως καὶ
τῶν ἰδιωμάτων αὐτῆς· καὶ ἐπειδὴ πᾶσα ἑτεροδιδασκαλία ἁπτομένη αὐ-
τοῦ τοῦ Καθολικοῦ φρονήματος περί τε τῆς Μακαρίας Τριάδος καὶ

τῶν θείων προόδων, καὶ δὴ καὶ αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως τοῦ Παναγίου
Πνεύματος, ἔστι τε καὶ λέγεται αἵρεσις, καὶ οἱ οὕτω φρονοῦντες αἱ-
ρετικοί, κατὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ ἐν ἁγίοις Δαμάσου Πάπα Ῥώμης,
,, εἴ τις περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καλῶς φρονήσει, περὶ δὲ τοῦ
ἁγίου Πνεύματος οὐκ ὀρθῶς ἔχει, αἱρετικός ἐστι'' *(ὁμολ. Καθ. Πιστ.*
ἣν ὁ Πάπας Δάμασος ἀπέστειλε πρὸς Ἐπίσκοπον Παυλῖνον Θεσσαλο-
νίκης) [1] *διὰ τοῦτο ἡ μία ἁγία Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία,*
9 | *ἑπομένη τοῖς ἴχνεσι τῶν ἁγίων Πατέρων, Ἀνατολικῶν τε καὶ Δυ-*
τικῶν, ἐκήρυξέ τε πάλαι ἐπὶ τῶν Πατέρων ἡμῶν, καὶ κηρύττει πάλιν
σήμερον Συνοδικῶς, αὐτὴν μὲν τὴν ῥηθεῖσαν καινοφανῆ δόξαν, ὅτι τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, εἶναι οὐσιωδῶς
αἵρεσιν, καὶ τοὺς ὀπαδοὺς αὐτῆς, οἱοιδήποτε καὶ ἂν ὦσιν, αἱρετικούς,
κατὰ τὴν ῥηθεῖσαν Συνοδικὴν ἀπόφασιν τοῦ Ἁγιωτάτου Πάπα Δα-
μάσου, καὶ τὰς ἐξ αὐτῶν συγκροτουμένας συνάξεις αἱρετικάς, *καὶ πᾶ-*
σαν κοινωνίαν πνευματικὴν καὶ θρησκευτικὴν τῶν ὀρθοδόξων τέκνων
τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς τοιούτους ἄθεσμον. *Μάλιστα τῇ*
δυνάμει τοῦ Ζ'. Κανόνος τῆς Γ'. Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

§ 6. *Αὕτη ἡ αἵρεσις συνημμένους ἔχουσα ἑαυτῇ καὶ παμπόλ-*
λους νεωτερισμούς, ὡς εἴρηται, γνωρισθεῖσα περὶ τὸν ἕβδομον αἰῶνα με-
σοῦντα, ἄγνωστος τὴν ἀρχὴν καὶ ἀνώνυμος, καὶ δὴ καὶ ὑπὸ διαφόρους
σημασίας κατὰ τὰς Δυτικὰς Ἐπαρχίας τῆς Εὐρώπης, ἠρέμα ὑφέρ-
πουσα ἐν διαστήματι τεσσάρων ἢ πέντε αἰώνων, κατισχύσασα τῆς ἀρ-
χαίας Ὀρθοδοξίας ἐκείνων τῶν μερῶν, ἀκηδίᾳ τῶν ἐκεῖ τότε Ποιμέ-
νων, καὶ προστασίᾳ τῶν Ἡγεμόνων, ἀπεπλάνησε κατὰ μικρὸν οὐ μό-
νον τὰς τότε ἔτι ὀρθοδοξούσας Ἐκκλησίας τῶν Ἱσπανιῶν, ἀλλὰ καὶ
τὰς Γερμανικὰς καὶ τὰς Γαλλικάς, καὶ τὰς Ἰταλικὰς αὐτάς, ὧν ἡ ὀρθο-
10 *δοξία κατηγγέλλετό ποτε* | *εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον, καὶ πρὸς ἃς πολλάκις*
ἐκοινολογοῦντο οἱ θειότατοι Πατέρες ἡμῶν, οἷος ὁ Μέγας Ἀθανάσιος,
καὶ ὁ Οὐρανοφάντωρ Βασίλειος, καὶ ὧν ἡ μεθ' ἡμῶν σύμπνοιά τε καὶ
σύμπραξις μέχρι τῆς ἑβδόμης Οἰκουμενικῆς Συνόδου διετήρησεν ἀλώβητον
τὴν διδασκαλίαν τῆς Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλὰ τέως
φθόνῳ τοῦ μισοκάλου οἱ νεωτερισμοὶ αὐτῆς περί τε τὴν ὑγιᾶ καὶ ὀρ-
θόδοξον Θεολογίαν τοῦ Παναγίου Πνεύματος, (οὗ ,,ἡ βλασφημία οὐκ
ἀφεθήσεται (τοῖς ἀνθρώποις) οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλ-
λοντι'' κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀπόφασιν, Ματθ. ιβ'.) καὶ ἀλληλοδιαδόχως
οἱ περὶ τὰ θεῖα μυστήρια, καὶ μάλιστα οἱ περὶ τὸ μυστήριον τοῦ τε

---

1. Mansi 40, 383, n. 1 : Lege : ***ad Paulinum Antiochenum***, ad quem revera Damasus misit *Confessionem fidei*, cuius art. XXIII ita se habet : *Si quis de Patre et Filio bene senserit, de Spiritu autem sancto non recte habuerit, haereticus est.* (Migne, Patr Lat. XIII, 363 *b).* Scilicet : sive de Filio, sive de Spiritu sancto prave sentias, perinde est, quia utraque casu Trinitatem negas. Quid haec ad processionem Spiritus sancti e solo Patre?

κοσμοσωτηρίου Βαπτίσματος καὶ τῆς θείας Κοινωνίας, καὶ τῆς Ἱερωσύνης νεωτερισμοί, οἷα γεννήματα τερατώδη, συμπαρακολουθήσαντες κατεκυρίευσαν καὶ αὐτὴν τὴν Πρεσβυτέραν Ῥώμην, ὁπόθεν ἐνδυθεῖσα ἐπισημότητα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, πρὸς διαστολὴν εἴληχε καὶ προσηγορίαν **Παπισμός.** *Οἱ γὰρ ἐπίσκοποι αὐτῆς* **Πάπαι** *ἐπωνυμούμενοι, εἰ καὶ τὸ κατ' ἀρχάς τινες αὐτῶν Οἰκουμενικῶς ἐκηρύχθησαν κατὰ τοῦ νεωτερισμοῦ, οἷος Λέων ὁ Γ'. καὶ Ἰωάννης ὁ Η'. ὡς προείρηται, καὶ εἰς τὴν ὑφήλιον ἀπεκήρυξαν αὐτήν, ὁ μὲν διὰ τῶν ἀργυρῶν ἐκείνων ἀσπίδων, ὁ δὲ διὰ τῆς εἰς τὴν Η'. Οἰκουμενικὴν Σύνοδον πρὸς τὸν ἱερὸν Φώτιον Ἐπιστολῆς αὐτοῦ, καὶ διὰ τὴν πρὸς Σφενδόπουλχρον*
ὑπὲρ τοῦ | Μεθοδίου Ἐπισκόπου Μοραυΐας, οἱ πλείους μέντοι τῆς 11
μετ' αὐτοὺς διαδοχῆς, δελεασθέντες ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς αἱρέσεως χορηγουμένων αὐτοῖς ἀντισυνοδικῶν προνομίων ἐπὶ καταδυναστείᾳ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ εὑρόντες ἐν αὐτοῖς πολὺ τὸ κοσμικὸν ὄφελος καὶ „τὴν ἐργασίαν πολλὴν" φαντασθέντες μονοκρατορίαν ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ μονοπώλιον τῶν χαρισμάτων τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐ μόνον τὸ κατ' αὐτοὺς ἠλλοίωσαν ἀρχαῖον θρήσκευμα, ἀποσχίσαντες ἑαυτοὺς τοῖς ῥηθεῖσι νεωτερισμοῖς ἀπὸ τοῦ λοιποῦ ἀρχαίου τε καὶ ὑφισταμένου χριστιανικοῦ πολιτεύματος, ἀλλ' ἐσπούδασαν, οὐκ ἄνευ ἀθεμίτων παραπραγματεύσεων, ὡς ἡ ἀληθὴς ἱστορία παρέδωκεν ἡμῖν, ἵνα συναποσπάσωσι καὶ τὰς λοιπὰς τέσσαρας Πατριαρχείας εἰς τὴν αὐτῶν ἀποστασίαν ἀπὸ τῆς Ὀρθοδοξίας, καὶ δουλώσωσιν οὕτω τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς θελήσεις καὶ διαταγὰς ἀνθρώπων.

§ *7. Οἱ τότε ἀοίδιμοι Προκάτοχοί τε καὶ Πατέρες ἡμῶν κοινῷ τῷ πόνῳ καὶ τῷ βουλεύματι, ἰδόντες λὰξ πατουμένην τὴν προγονικὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν, καὶ τὸν ἄνωθεν ὑφαντὸν χιτῶνα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν χερσὶν ἀνοσίοις διαῤῥηγνύμενον, πατρικῷ τε καὶ ἀδελφικῷ φίλτρῳ οἰστρούμενοι, ἔκλαυσαν μὲν τὴν ἀπώλειαν τοσούτων Χριστιανῶν „ὑπὲρ ὧν ὁ Χριστὸς ἀπέθανεν" κατεβάλοντο δὲ πολλὴν τὴν σπουδὴν καὶ φιλοτιμίαν, Συνοδικῶς τε ἅμα καὶ ἰδίᾳ, ἵνα σωζομένης τῆς*
Ὀρθοδόξου διδασκαλίας | τῆς Καθολικῆς ἁγίας Ἐκκλησίας, συῤῥά- 12
ψωσιν, ὁπώσποτε δυνηθῶσι τὸ διεῤῥωγός, καὶ ὡς δόκιμοι ἰατροὶ συνεσκέφθησαν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ πεπονθότος μέλους, πολλὰς ὑπενεγκόντες καὶ θλίψεις καὶ περιφρονήσεις καὶ διωγμούς, μόνον ὅπως μὴ καταμελισθῇ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, μόνον ὅπως μὴ καταπατηθῶσιν οἱ ὅροι τῶν θείων καὶ σεπτῶν Συνόδων. Ἀλλ' ἡ ἀψευδὴς ἱστορία παρέδωκεν εἰς ἡμᾶς τὸ ἄτεγκτον τῆς Δυτικῆς ἐπιμονῆς εἰς τὴν πλάνην· οἱ ἀοίδιμοι οὗτοι ἄνδρες ἐπειράθησαν ἔργῳ καὶ εἰς ταύτην τὴν ὑπόθεσιν τὸ ἀληθὲς τῶν λόγων τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου τοῦ Οὐρανοφάντορος, λέγοντος ἔτι καὶ τότε ἐκ πείρας περὶ τῶν Ἐπισκόπων τῆς Δύσεως, καὶ ἰδίᾳ περὶ τοῦ κατ' αὐτὸν Πάπα, „Οἱ τόγε ἀληθὲς

οὔτε ἴσασιν, οὔτε μαθεῖν ἀνέχονται, πρὸς μὲν τοὺς τὴν ἀλήθειαν αὐτοῖς ἐπαγγέλλοντας φιλονεικήσαντες, τὴν δὲ αἵρεσιν δι' ἑαυτῶν ἐπιβεβαιώσαντες" (πρὸς Εὐσεβ. Σαμοσ.) καὶ οὕτω μετὰ πρώτην καὶ δευτέραν νουθεσίαν ἀδελφικήν, γνόντες τὸ ἀμετανόητον αὐτῶν, „ἀποσεισάμενοι" καὶ „παραιτηθέντες παρέδωκαν αὐτοὺς εἰς τὸν ἀδόκιμον αὐτῶν νοῦν" („κρείττων γὰρ πόλεμος εἰρήνης χωριζούσης Θεοῦ" ὡς εἶπε καὶ ὁ ἐν ἁγίοις Πατὴρ ἡμῶν Γρηγόριος περὶ τῶν 'Αρειανῶν). Ἔκτοτε οὐδεμία κοινωνία πνευματικὴ ἡμῖν τε καὶ αὐτοῖς· βαθὺ γὰρ ὤρυξαν τὸ χάσμα ἰδίαις χερσί, τὸ μεταξὺ αὐτῶν τε καὶ τῆς 'Ορθοδοξίας.

13 § 8. 'Αλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἔπαυσεν ὁ Παπισμὸς ἐπηρεάζων τὴν ἥσυχον 'Εκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἀποστέλλων ἁπανταχοῦ Μισσιοναρίους λεγομένους, ἄνδρας ψυχοκαπήλους, „περιάγει Γῆν καὶ θάλλασσαν, ἵνα ποιήσῃ ἕνα προσήλυτον," ἀπατήσῃ ἕνα τῶν ὀρθοδόξων, διαφθείρῃ τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν διδασκαλίαν, νοθεύσῃ διὰ προσθήκης τὸ θεῖον Σύμβολον τῆς ἱερᾶς ἡμῶν Πίστεως, περιττὸν ἀναδείξῃ τὸ Θεοπαράδοτον Βάπτισμα, ἄχριστον τὴν κοινωνίαν τοῦ Ποτηρίου τῆς Διαθήκης, καὶ μυρία ὅσα ἄλλα ὁ δαίμων τοῦ νεωτερισμοῦ ὑπηγόρευσεν εἰς τοὺς τὰ πάντα τολμήσαντας σχολαστικοὺς τοῦ μεσαίωνος, καὶ εἰς τοὺς τότε τὰ πάντα διὰ τὴν φιλαρχίαν θαῤῥήσαντας 'Επισκόπους τῆς Πρεσβυτέρας 'Ρώμης. Οἱ διὰ τὴν εὐσέβειαν μακαριστοὶ Προκάτοχοι καὶ Πατέρες ἡμῶν, καίτοι πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως ἐπηρεασθέντες καὶ καταδιωχθέντες ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, ἀμέσως τε καὶ ἐμμέσως ὑπὸ τοῦ Παπισμοῦ, „πεποιθότες ἐπὶ Κύριον" ἴσχυσαν ἵνα διασώσωσι καὶ παραδώσωσι σῷαν καὶ εἰς ἡμᾶς ταύτην τὴν ἀνεκτίμητον κληρονομίαν τῶν Πατέρων αὐτῶν, ἣν καὶ ἡμεῖς, Θεοῦ συνάρσει, μετοχετεύσομεν ὡς θησαυρὸν πολύτιμον εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰώνων. 'Αλλ' οὐ διὰ τοῦτο παύουσιν ἕως τῆς σήμερον ἢ παύσουσιν[1] οἱ Παπισταὶ κατὰ τὸ ἔθος αὐτῶν ἐπιτιθέμενοι κατὰ τῆς 'Ορθοδοξίας, ἣν ἔχουσιν ἔλεγχον ζῶντα καθημερινὸν ἐνώπιον τῶν ὀ-
14 φθαλμῶν | αὐτῶν, ὡς ἀποστατήσαντες ἐκ τῆς προγονικῆς αὐτῶν Πίστεως. Εἴθε ἐποίουν τὰς ἐπιθέσεις ταύτας κατὰ τῆς ἐπιδραμούσης τὴν 'Εσπερίαν καὶ κατακυριευσάσης αἱρέσεως. Τίς γὰρ ἀμφιβάλλει ὅτι, εἴπως ἡ εἰς κατάλυσιν τῆς ὀρθοδοξίας σπουδὴ αὐτῶν ἐνησχολεῖτο εἰς κατάλυσιν τῆς αἱρέσεως καὶ τῶν νεωτερισμῶν, κατὰ τὰς θεοφιλεῖς συμβουλὰς Λέοντος τοῦ Γ'. καὶ 'Ιωάννου τοῦ Η'. τῶν ἀοιδίμων ἐκείνων ἐσχάτων ὀρθοδόξων Παπῶν, πάλαι ἂν οὐδὲ ἴχνος ἐμεμενήκει αὐτῆς εἰς τὴν ὑφήλιον, καὶ ἦμεν ἂν νῦν λέγοντες „τὸ αὐτὸ" κατὰ τὴν 'Αποστολικὴν παραγγελίαν; 'Αλλ' ὁ τῶν διαδεξαμένων αὐτοὺς ζῆλος οὐκ ἦν ἐπὶ προφυλακῇ τῆς ὀρθοδόξου Πίστεως, κατὰ τὸν ἀξιομνημόνευτον ζῆλον τοῦ ἐν μακαρίοις Λέοντος τοῦ Γ'.

1. Mansi 40, 387: παύσονται (?)

§ 9. *Καὶ ἄχρι μὲν καιροῦ αἱ ἐπιθέσεις τῶν προγενεστέρων Παπῶν, ὡς ἐκ προσώπου αὐτῶν, ἤδη ἐπεπαύκεισαν*[1] *καὶ μόναι αἱ τῶν κατὰ μέρος Μισσιοναρίων ἐγίνοντο· ἀρτίως δὲ ὁ κατὰ τὸ 1847*[2] *ἀναλαβὼν τὴν Ἐπισκοπὴν τῆς Ῥώμης, καὶ ἀναγορευθεὶς Πάπας Πῖος ἔννατος, ἐξέδωκε κατὰ τὴν 6 Ἰανουαρίου τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους Ἐγκύκλιον ἐπιγραφομένην* Πρὸς τοὺς Ἀνατολικούς, *συνισταμένην εἰς δώδεκα σελίδας ἐν τῇ ἑλληνικῇ μεταφράσει, ἣν ὁ ἀπεσταλμένος αὐτοῦ διεσκόρπισεν, ὡς ἔξωθέν ποθεν ἐρχόμενον μίασμα, ἐντὸς τῆς ἡμετέρας ὀρθοδόξου Ποίμνης. Ἐν ταύτῃ τῇ ἐγκυκλίῳ προσλαλεῖ μὲν τοὺς κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐκ διαφόρων | χριστιανικῶν κοινωνιῶν ἀποστατή-* *15*
σαντας καὶ αὐτομολήσαντας εἰς τὸν Παπισμόν, καὶ ἑπομένως οἰκείους αὐτῷ, ἀποτείνεται δ' ἐκ προθέσεως καὶ εἰς τοὺς ὀρθοδόξους, ἰδίᾳ μὲν ἢ ὀνομαστὶ οὔ, ἀναφέρων δὲ ὀνομαστὶ (σελ. 3, στιχ. 14—18, σελ. 4, στιχ. 19 καὶ σελ. 9, στιχ. 5 καὶ 17 καὶ 23) τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς ἡμῶν Πατέρας, δῆλός ἐστι συκοφαντῶν αὐτούς τε καὶ ἡμᾶς τοὺς διαδόχους, καὶ ἀπογόνους αὐτῶν, ἐκείνους μὲν ὡς τάχα πειθομένους εἰς τὰ παπικὰ ἐντάλματα, καὶ ἀποφάσεις ἀνετάσεως, καὶ ἢ[3] *προερχομένας ἀπὸ τῶν Παπῶν, ὡς τάχα διαιτητῶν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἡμᾶς δὲ ὡς τάχα ἀπειθεῖς εἰς τὰ ἐκείνων παραδείγματα, καὶ ἑπομένως διαβάλλων ἡμᾶς εἰς τὸ Θεόθεν ἡμῖν ἐπιτραπὲν Ποίμνιον, ὡς ἀποσχιζομένους δῆθεν τῶν Πατέρων ἡμῶν αὐτῶν, καὶ ὡς ἀμελοῦντας τῶν ἱερῶν ἡμῖν καθηκόντων, καὶ τῆς ψυχικῆς σωτηρίας τῶν πνευματικῶν ἡμῶν τέκνων. Καὶ δὴ σφετεριζόμενος ὡς ἴδιον κτῆμα τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, διὰ τὸ κατέχειν, ὡς καυχᾶται, τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον τοῦ Μακαρίου Πέτρου, ἀπατᾷν ἐθέλει οὕτω τοὺς ἀφελεστέρους εἰς ἀποστασίαν τῆς Ὀρθοδοξίας, ἐπιλέγων τὰ εἰς πάντα τρόφιμον θεολογικῆς παιδείας παράδοξα ἐκεῖνα ῥήματα (σελ. 10, στιχ. 29) „οὔτε ὑπάρχει λόγος δι' οὗ νὰ προφασισθῆτε ἀπὸ τὴν ἐπάνοδον εἰς* τὴν ἀληθινὴν Ἐκκλησίαν καὶ κοινωνίαν μὲ τὸν ἅγιον τοῦτον θρόνον".

§ 10. *Πάντως ἕκαστος τῶν εὐσεβῶς ἀνατεθραμμένων καὶ πε-* *16*
παιδευμένων ἡμετέρων ἀδελφῶν καὶ τέκνων ἐν Χριστῷ, ἀναγινώσκων ἐπισταμένως, καὶ τῇ θεόθεν αὐτῷ δοθείσῃ σοφίᾳ, διακρίνει, ὅτι οἱ λόγοι καὶ τοῦ νῦν Ἐπισκόπου τῆς Ῥώμης, ὡς καὶ οἱ τῶν ἀπὸ τοῦ σχίσματος προκατόχων αὐτοῦ, οὐκ εἰσὶ ῥήματα εἰρήνης, ὡς λέγει (σελ. 7, στιχ. 8) καὶ φιλοστοργίας, ἀλλὰ ῥήματα ἀπάτης καὶ παραλογισμοῦ, εἰς ἰδιοτέλειαν τείνοντα κατὰ τὸ ἔθος τῶν ἀντισυνοδικῶν αὐτοῦ προκατόχων· διὸ καὶ βέβαιοί ἐσμεν ὅτι, ὡς μέχρι τῆς σήμερον, οὕτω καὶ εἰς τὸ ἑξῆς οἱ ὀρθόδοξοι οὐκ ἀπατηθήσονται· βέβαιος γὰρ ὁ λόγος τοῦ

---

1. Mansi 40, 389: *ἦσαν πεπαυσμένοι.*
2. Mansi 40, 389: 1846.
3. Mansi 40, 389: în loc de *ἢ* are *καθό*.

Κυρίου ἡμῶν (Ἰωάνν. 10, 5) „ἀλλοτρίῳ οὐ μὴ ἀκολουθήσωσι, ἀλλὰ φεύξονται ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι οὐκ οἴδασι τῶν ἀλλοτρίων τὴν φωνήν“.

§ 11. *Σὺν πᾶσι τούτοις ἡμέτερον πατρικόν τε καὶ ἀδελφικὸν χρέος, καὶ ἱερὸν καθῆκον ἡγησάμεθα, ἵνα καὶ διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν εὐχετικοῦ στηρίξωμεν ὑμᾶς, εἰς ἣν κατέχετε ἐκ προγόνων ὀρθοδοξίαν, ἅμα τε τὸ σαθρὸν τῶν συλλογισμῶν τοῦ Ἐπισκόπου τῆς Ῥώμης ἐν παρόδῳ σημάνωμεν, ὅπερ καὶ αὐτὸς δῆλός ἐστι νοῶν· οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς Ἀποστολικῆς αὐτοῦ ὁμολογίας ἐγκαλλωπίζει τὸν θρόνον αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Ἀποστολικοῦ θρόνου προσπαθεῖ συστῆσαι τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ, καὶ ἐκ τοῦ ἀξιώματος τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ· τὸ δ' ἄρα ἔχει ἄλλως· μὴ γὰρ ὅτι ὁ θρόνος τῆς Ῥώμης, ὃς ἐκ μιᾶς τινος ἁπλῆς παραδόσεως νομί-*
17 *ζεται τιμηθεὶς παρὰ τοῦ | μακαρίου Πέτρου, ἀλλ' οὐδὲ ὁ ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς μαρτυρούμενος κύριος θρόνος τοῦ μακαρίου Πέτρου, ἥτις ἐστὶν ἡ Ἀντιόχεια, ἧς ἡ Ἐκκλησία διὰ τοῦτο μεμαρτύρηται ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου (Ἐπιστ. μη'. Ἀθαν. τῷ μεγ.) „ἁπασῶν τῶν κατὰ τὴν Οἰκουμένην Ἐκκλησιῶν* καιριωτάτη“, *καί, ὅπερ μέγιστον, ἡ δευτέρα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος γράφουσα πρὸς τὴν Σύνοδον τῶν Δυτικῶν (Τοῖς κυρίοις τιμιωτάτοις καὶ εὐσεβεστάτοις ἀδελφοῖς καὶ συλλειτουργοῖς Δαμάσῳ, Ἀμβροσίῳ, Βρίττωνι, Οὐαλεριανῷ κ.τ.λ.) μαρτυρεῖ λέγουσα*[1] *„τῆς δὲ Πρεσβυτάτης καὶ ὄντως Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας, ἐν ᾗ πρώτῃ τὸ τίμιον τῶν χριστιανῶν ἐχρημάτισεν ὄνομα·“ οὔτε αὐτή, φαμεν, ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, ἔσχε ποτὲ τὸ δικαίωμα ἵνα μὴ κρίνηται πρός τε τὴν θείαν Γραφήν, καὶ πρὸς τὰς Συνοδικὰς ἀποφάσεις, ὡς ἀληθῶς σεμνυνομένη εἰς τὸν θρόνον τοῦ Πέτρου. Καὶ τί λέγομεν; αὐτὸ τὸ πρόσωπον τοῦ μακαρίου Πέτρου ἐκρίθη κατ' ἐνώπιον πάντων* πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου *(Γαλ. β'.). καί, ὅπερ γραφικὸν μαρτύριον, εὑρέθη εἶναι* „κατεγνωσμένος καὶ οὐκ ὀρθοποδῶν·“ *τί οὖν ὑποληπτέον περὶ τῶν ἐγκαυχωμένων καὶ γαυριώντων μόνον ἐπὶ τῇ κατοχῇ τοῦ καθ' ὑπόληψιν θρόνου αὐτοῦ; καὶ τῷ ὄντι αὐτὸς πάλιν ὁ οὐρανοφάντωρ μέγας Βασίλειος, ὁ Οἰκουμενικὸς οὗτος διδάσκαλος τῆς Ὀρ-*
18 *θοδοξίας ἐν τῇ | Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, εἰς ὅν περ ἀναγκάζονται καὶ οἱ Ἐπίσκοποι τῆς Ῥώμης ἵνα παραπέμπωσιν (σελ. η'. στιχ. 31) ἡμᾶς, τρανῶς καὶ καθαρῶς ἀνωτέρω (§ 7) ἐδήλωσεν ἡμῖν, τίνα ὑπόληψιν ὀφείλομεν ἔχειν περὶ τῶν κρίσεων τοῦ Οὐατικανοῦ ἀδύτου· „οἱ τόγε ἀληθὲς οὔτε ἴσασιν, οὔτε μαθεῖν ἀνέχονται, πρὸς μὲν τοὺς τὴν ἀλήθειαν αὐτοῖς ἐπαγγέλλοντας φιλονεικοῦντες, τὴν δὲ αἵρεσιν δι' ἑαυτῶν ἐπιβεβαιοῦντες·“ ὥστε αὐτοὶ ἐκεῖνοι οἱ ἅγιοι Πατέρες ἡμῶν οὓς θαυμάζουσα ἐπαξίως ὡς φωστῆρας καὶ διδασκάλους καὶ αὐτῆς τῆς Δύ-*

---

1 Mansi 40, 391 n. 1: Apud Migne, Patr. Lat., XIII, 1202 b.

σεως, ἀπαριθμεῖ ἡμῖν ἡ αὐτοῦ Μακαριότης, καὶ συμβουλεύει ἵνα ἀκο-
λουθῶμεν (σελ. αὐτοθ.), διδάσκουσιν ἡμᾶς, ἵνα μὴ τὴν 'Ορθοδοξίαν ἐκ
τοῦ ἁγίου θρόνου, ἀλλὰ τὸν θρόνον αὐτὸν καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου
κρίνωμεν πρὸς τὰς θείας Γραφάς, πρὸς τὰς Συνοδικὰς ἀποφάσεις καὶ
ὅρους, καὶ πρὸς τὴν κεκηρυγμένην πίστιν, ἤτοι πρὸς τὴν 'Ορθοδοξίαν
τῆς διηνεκοῦς διδασκαλίας. Οὕτως ἔκριναν καὶ κατέκριναν Συνοδικῶς
οἱ Πατέρες ἡμῶν καὶ τὸν 'Ονώριον Πάπαν 'Ρώμης, καὶ τὸν Διό-
σκουρον Πάπαν τῆς 'Αλεξανδρείας, καὶ τὸν Μακεδόνιον καὶ Νεστό-
ριον Πατριάρχας Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τὸν Πέτρον Κναφέα Πα-
τριάρχην τῆς 'Αντιοχείας κ.τ.λ. εἴπερ γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ „βδέλυγμα τῆς
ἐρημώσεως ἔστη ἐν τῷ τόπῳ τῷ ἁγίῳ" κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν Γρα-
φῶν (Δαν. θ'. 27 καὶ Ματθ. κδ'. 15) διατὶ μὴ καὶ ἡ καινοτομία
καὶ ἡ αἵρεσις ἐπὶ | θρόνου ἁγίου; Κἀντεῦθεν πορίζεται ἐν συνόψει τὸ 19
χαῦνον καὶ ἀβληχρὸν καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιχειρημάτων (σελ. η. στιχ.
9 καὶ 11 καὶ 14) ὑπὲρ τῆς δεσποτείας τοῦ 'Επισκόπου τῆς 'Ρώμης·
εἰ μὴ γὰρ ἡ 'Εκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐτεθεμελίωτο ἐπὶ τῇ ἀῤῥαγεῖ
πέτρᾳ τῆς ὁμολογίας τοῦ Πέτρου (ἥτις ἦν κοινὴ ἀπόκρισις ἐκ μέρους
τῶν ερωτηθέντων 'Αποστόλων „ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι;" (Ματθ.
ις'. 15) τῆς „σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος" (αὐτοθ.
16) ὡς ἐξηγοῦνται ἡμῖν οἱ θεῖοι Πατέρες 'Ανατολικοί τε καὶ Δυ-
τικοί, ἐπὶ σφαλερῷ ἂν ἐθεμελιοῦτο θεμελίῳ κἀπὶ τῷ Κηφᾷ αὐτῷ, μή-
τοιγε τῷ Πάπᾳ, ὅστις, μετὰ τὸ ἰδιοποιηθῆναι καὶ τὰς κλεῖς τῆς Βασι-
λείας τῶν οὐρανῶν, ποίαν τινὰ διαχείρησιν αὐτῶν ἐποιήσατο πρόδηλον
ἐκ τῆς ἱστορίας. 'Αλλὰ καὶ τὴν τοῦ τριττοῦ „Ποίμαινε τὰ πρόβατά
μου" σημασίαν οἵ τε κοινοὶ Θεῖοι Πατέρες ἡμῶν συμφώνως διδάσκουσιν,
ὅτι οὐκ ἦν προνόμιόν τι ἐπὶ τῶν λοιπῶν 'Αποστόλων τοῦ μακαρίου
Πέτρου, ἥκιστα δὲ καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ἀλλ' ἁπλῆ τις ἀποκατά-
στασις αὐτοῦ εἰς τὴν ἀποστολήν, ἧς ἐκπεπτωκὼς ἦν διὰ τὸ τριττὸν
τῆς ἀρνήσεως· καὶ αὐτὸς δὴ ὁ θεῖος Πέτρος φαίνεται ἐκδεχόμενος
οὕτω τὸν νοῦν τῆς τριττῆς τοῦ Κυρίου ἐρωτήσεως τοῦ, ἀγαπᾷς με,
καὶ τοῦ, πλεῖον καὶ τοῦ, τούτων ('Ιωάνν. κα'. 16)· ἀναμνησθεὶς γὰρ
τοῦ „εἰ καὶ πάντες σκανδαλισθήσονται ἐν σοί, ἐγὼ δὲ | οὐδέποτε σκαν- 20
δαλισθήσομαι" (§ 12), „ἐλυπήθη ὅτι εἶπεν αὐτῷ τὸ τρίτον φιλεῖς με·"
'Αλλ' οἱ διάδοχοι αὐτοῦ σκοπιμωτάτως ἐκδέχονται τὴν ῥῆσιν λίαν ἐπὶ
τὸ εὐθυμότερον.

§ 12. 'Αλλὰ λέγει ἡ αὐτοῦ Μακαριότης (σελ. η'. στιχ. 12) ὅτι
ὁ Κύριος ἡμῶν εἶπεν εἰς τὸν Πέτρον (Λουκ. κβ'. 32) „ἐγὼ δὲ ἐ-
δεήθην περὶ σοῦ ἵνα μὴ ἐκλείπῃ ἡ πίστις σου, καὶ σύ ποτε ἐπιστρέψας
στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου·" ἡ δέησις τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐγένετο
ἐπὶ λόγῳ, ὅτι ὁ μὲν Σατανᾶς ἐξῃτήσατο (αὐτοθ. 31) ἵνα σκανδα-
λίσῃ τὴν πίστιν ἁπάντων τῶν Μαθητῶν, ὁ δὲ Κύριος ἐπέτρεψεν αὐτῷ

μόνον τὸν Πέτρον, δι' αὐτὸ τοῦτο μάλιστα, διότι ἐφθέγγετο λόγους φιλαυτίας, καὶ ἐδικαίου ἑαυτὸν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους (Ματθ. κς'. 33) ,,εἴ καὶ πάντες σκανδαλισθήσονται ἐν σοί, ἐγὼ δὲ οὐδέποτε σκανδαλισθήσομαι.'' 'Αλλ' ἡ ἐπίτρεψις αὕτη ἐγένετο πρόσκαιρος, ,,ἤρξατο καταναθεματίζειν καὶ ὀμνύειν, ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον·'' Οὕτως ἀσθενὴς ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐγκαταλιμπανομένη εἰς ἑαυτήν, τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενὴς'' (Ματθ. κς'. 41), πρόσκαιρός φαμεν, ὅπως, πάλιν ἐλθὼν εἰς ἑαυτὸν διὰ τῆς ἐπιστροφῆς αὐτοῦ ἐν δάκρυσι μετανοίας, στηρίξῃ ἔτι μᾶλλον τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ εἰς δν αὐτοὶ οὔτε ἐπιώρκησαν οὔτε ἠρνήθησαν. Ὢ τῶν σοφῶν κριμάτων τοῦ Κυρίου! ὡς θεία καὶ μυστηριώδης ἦν ἡ ἐπὶ γῆς ἐσχάτη νὺξ τοῦ Σωτῆρος
21 *ἡμῶν. Ὁ δεῖπνος ἐκεῖνος | ὁ ἱερός, αὐτὸς οὗτος πιστεύεται τελεῖσθαι καὶ τὴν σήμερον καθ' ἑκάστην ,,τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν'' (Λουκ. κβ'. 19)· Καί, ,,ὁσάκις ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ'' (Παῦλ. Α'. Κορινθ. ια'. 26). Ἡ οὕτως ἐπιμελῶς παραγγελλομένη ἡμῖν ὑπὸ τοῦ κοινοῦ Διδασκάλου ἀδελφικὴ ἀγάπη, ,,ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις'' ('Ιωάνν. ιγ'. 35), ἧς τὸ χειρόγραφον καὶ τὰς συνθήκας οἱ Πᾶπαι πρῶτοι ἔσχισαν, ὑπερασπιζόμενοι καὶ δεχόμενοι καινοτομίας αἱρετικὰς παρὰ τὰ εὐαγγελισθέντα ἡμῖν καὶ κανονισθέντα ὑπὸ τῶν κοινῶν Διδασκάλων καὶ Πατέρων ἡμῶν, αὐτὴ ταύτη, φαμέν, ἡ ἀγάπη ἐνεργεῖ καὶ τὴν σήμερον εἰς τὰς ψυχὰς τῶν χριστεπωνύμων Λαῶν, καὶ ἰδίως τῶν ἡγουμένων αὐτῶν· ὁμολογοῦμεν γὰρ παῤῥησίᾳ ἐνώπιον Θεοῦ τε καὶ ἀνθρώπων, ὅτι ἡ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν δέησις (σελ. ζ'. στιχ. 33) πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς κοινῆς τῶν χριστιανῶν ἀγάπης καὶ ἑνότητος εἰς μίαν ἁγίαν Καθολικὴν καὶ 'Αποστολικὴν 'Εκκλησίαν, εἰς ἣν καὶ πιστεύομεν, ,,ἵνα ὦσιν ἓν καθὼς καὶ ἡμεῖς ἓν ἐσμὲν'' ('Ιωάνν. ιζ'. 22) ἐνεργεῖ ἐν ἡμῖν, ὡς καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ Μακαριότητι, κἀνταῦθα συναντᾷ ἡ ἀδελφικὴ ἡμετέρα ἔφεσις καὶ σπουδὴ τὴν τῆς αὐτοῦ Μακαριότητος, ταύτῃ μόνῃ τῇ διαφορᾷ, ὅτι*
22 *ἐν ἡμῖν μὲν ἐνεργεῖ ἐπὶ συνθήκῃ | τοῦ διατηρηθῆναι ἀκέραιον καὶ ἄθικτον τὸ θεῖον καὶ ἀμώμητον καὶ παντέλειον Σύμβολον τῆς τῶν χριστιανῶν Πίστεως κατὰ τὴν Εὐαγγελικὴν φωνὴν καὶ κατὰ τοὺς ὅρους τῶν ἑπτὰ ἁγίων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς διηνεκοῦς Καθολικῆς 'Εκκλησίας, ἐν δὲ τῇ αὐτοῦ Μακαριότητι ὑπὲρ τοῦ κραταιωθῆναι καὶ ὑπερισχῦσαι τὸ κῦρος καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν ἐπὶ τοῦ 'Αποστολικοῦ Θρόνου καθεζομένων, καὶ τὸ τῆς καινῆς διδασκαλίας αὐτῶν. 'Ιδοὺ τὸ Κεφάλαιον, ὡς τύπῳ εἰπεῖν, ἁπάσης τῆς ἐμπεσούσης διαφορᾶς καὶ διενέξεως μεταξὺ ἡμῶν τε καὶ ἐκείνων, καὶ τὸ μεσότειχον τοῦ φραγμοῦ· ὅπερ Θεοῦ προλέγοντος ἡμῖν (αὐτοθ. ι'. 16)-*

„καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς Αὐλῆς ταύτης· κἀκεῖνά με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ τῆς φωνῆς μου („ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται") ἀκούσουσι," συμπράξει τῆς περιαδομένης φρονήσεως τῆς αὐτοῦ Μακαριότητος ἐλπίζομεν, ἵνα ἀρθῇ ἐκ μέσου ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτῆς. Ἤδη οὖν εἰρήσθω καὶ τὸ τρίτον· ἂν γὰρ ὑποθῶμεν, κατὰ τοὺς λόγους τῆς αὐτοῦ Μακαριότητος, καὶ αὐτὴν τὴν ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος ἀρνηθῆναι καὶ ἐπιορκῆσαι Πέτρου δέησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ὅτι προσκεκολλημένη καὶ συνημμένη διατελεῖ εἰς τὸν θρόνον τοῦ Πέτρου, καὶ ὅτι ἀναφέρεται ἐνεργείᾳ καὶ εἰς τοὺς κατὰ καιρὸν ἐπικαθημένους, εἰ καί, καθὰ προείρηται (§ 11), οὐδὲν συμβάλλει εἰς κύρωσιν γνώμης (ὡς ἐκ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ τοῦ μακαρίου | Πέτρου γραφικῶς 23
πληροφορούμεθα, ἔτι καὶ μετὰ τὴν κάθοδον τοῦ ἁγίου Πνεύματος), πιστοποιούμεθα ὅμως ἐκ τῶν λόγων τοῦ Κυρίου, ὅτι ἐλεύσεται καιρός, καθ' ὃν ἡ θεία αὕτη, ἡ διὰ τὴν ἄρνησιν τοῦ Πέτρου, δέησις, ὅπως μὴ ἐκλείψῃ εἰς τέλος ἡ Πίστις αὐτοῦ, ἐνεργήσει καὶ εἴς τινα τῶν διαδόχων τοῦ θρόνου αὐτοῦ, ὅστις καὶ κλαύσει, ὡς ἐκεῖνος πικρῶς, καὶ ἐπιστρέψας ποτὲ στηρίξει ἡμᾶς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ ἔτι μᾶλλον, εἰς ἣν κατέχομεν ἐκ προγόνων ὀρθόδοξον ὁμολογίαν· καὶ εἴθε! εἴη ἡ αὐτοῦ Μακαριότης οὗτος ὁ ἀληθὴς διάδοχος τοῦ μακαρίου Πέτρου. Ἀλλ' εἰς ταύτην τὴν ταπεινὴν ἡμῶν εὐχὴν μήτι κωλύει ἵνα προσθῶμεν καὶ τὴν εἰλικρινῆ ἐγκάρδιον ἡμῶν συμβουλὴν ἐν ὀνόματι τῆς Καθολικῆς ἁγίας Ἐκκλησίας; πάντως ἡμεῖς οὐ τολμῶμεν μὲν εἰπεῖν, ὡς εἶπεν (σελ. ι'. στιχ. 22) ἡ αὐτοῦ Μακαριότης, „ἄνευ ἄλλης ἀναβολῆς·" λέγομεν δὲ ἄνευ ἐπισπεύσεως, μετὰ ὥριμον σκέψιν, ἔτι, εἰ δεήσει, καὶ σύσκεψιν μετὰ τῶν σοφωτέρων, τῶν εὐλαβεστέρων τε ἅμα καὶ φιλαληθεστέρων, καὶ δὴ καὶ ἀπροληπτοτέρων Ἐπισκόπων καὶ Θεολόγων καὶ Διδασκάλων, ὧν πᾶν ἔθνος τῆς Δύσεως κατὰ θείαν οἰκονομίαν τὴν σήμερον εὐμοιρεῖ.

§ 13. Λέγει ἡ αὐτοῦ Μακαριότης, ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος Λουγδούνων ἅγιος Εἰρηναῖος γράφει εἰς ἔπαινον τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, „δεῖ συνέρχεσθαι πᾶσαν τὴν Ἐκκλησίαν, δηλονότι τοὺς πανταχόθεν πιστούς, ἕνεκα τοῦ πρωτείου ἐν ταύτῃ τῇ | Ἐκκλησίᾳ, ἐν ᾗ πάντα ὑπὸ 24
τῶν πανταχόθεν πιστῶν διετηρήθη ἡ παρὰ τῶν Ἀποστόλων δοθεῖσα παράδοσις". Καίτοι τοῦ ἁγίου τούτου λέγοντος πάντῃ ἄλλο, ἢ ὅ,τι στοχάζονται οἱ Οὐατικανοί, ἀλλ' ἀφίεται μὲν ἤδη αὐτοῖς καὶ ἡ κατ' ἀρέσκειαν αὐτῶν ἐκδοχὴ καὶ ἑρμηνεία, φαμὲν δὲ τίς ἀρνεῖται, ὅτι ἡ ἀρχαία Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία ἦν Ἀποστολικὴ καὶ ὀρθόδοξος; καὶ οὐδεὶς ἡμῶν ὀκνήσει εἰπεῖν αὐτὴν καὶ ὑπογραμμὸν Ὀρθοδοξίας· μάλισθ' ἡμεῖς εἰς μείζονα ἔπαινον αὐτῆς προσθήσομεν ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ Σοζωμένου (Ἱστορ. Ἐκκλησ. Βιβ. Γ'. κεφ. ιγ'.) καὶ τὸν τρόπον, δι' οὗ ἄχρι καιροῦ ἐδυνήθη διατηρῆσαι τὴν ἣν ἐπαινοῦμεν αὐτῆς Ὀρθοδοξίαν, ὃν

παρέδραμε ἡ αὐτοῦ Μακαριότης· „ὡς ἐπίπαν γὰρ ἡ μὲν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Δύσιν Ἐκκλησία καθαρῶς διὰ τῶν Πατρίων ἰθυνομένη Δογμάτων, ἔριδός τε καὶ τῆς περὶ ταῦτα τερθρείας ἀπήλλακτο" ἢ τίς ἐκ τῶν πατέρων, ἢ ἐξ ἡμῶν αὐτῶν ἠρνήθη τὰ κανονικὰ Πρεσβεῖα αὐτῆς ἐν τῇ τάξει τῆς Ἱεραρχίας, ἕως οὗ καθαρῶς ἰθύνετο διὰ τῶν πατρίων δογμάτων, στοιχοῦσα τῷ ἀλανθάστῳ κανόνι τῆς τε Γραφῆς καὶ τῶν ἱερῶν Συνόδων; Ἀλλὰ τό γε νῦν ἡμεῖς οὐχ εὑρίσκομεν διατετηρημένον ἐν αὐτῇ οὔτε τὸ Δόγμα τῆς Μακαρίας Τριάδος κατὰ τὸ Σύμβολον τῶν ἐν Νικαίᾳ τῆς Α'. καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῆς Β'. συναθροισθέντων
25 θείων Πατέρων, ὅπερ ὡμολόγησαν καὶ ἐκύρωσαν | καὶ εἰς τοσαύτας ἀρὰς τοὺς παραχαράττοντας αὐτὸ μέχρι κεραίας, ὡς καθηρημένους, καθυπέβαλλον αἱ λοιπαὶ πέντε Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, οὔτε τὸν Ἀποστολικὸν τύπον τοῦ θείου Βαπτίσματος, οὔτε τὴν ἐπίκλησιν τοῦ τελεταρχικοῦ Πνεύματος ἐπὶ τῶν Ἁγίων, ἀλλ' ὁρῶμεν ἐν αὐτῇ καὶ τὸ θεῖον Ποτήριον περιττήν, ἄπαγε! πόσιν ὑπολαμβανόμενον, καὶ ἕτερα πάμπολλα, ἄγνωστα οὐ μόνον εἰς τοὺς ἡμετέρους ἁγίους Πατέρας, οἵτινες ἀείποτε ἐχρημάτισαν ὁ καθολικὸς ἀλάνθαστος κανὼν καὶ γνώμων τῆς Ὀρθοδοξίας, καθὰ καὶ ἡ αὐτοῦ Μακαριότης τὴν ἀλήθειαν σεβομένη διδάσκει (σελ. β'.), ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἱεροὺς ἀρχαίους Πατέρας τῆς Δύσεως· καὶ δὴ καὶ αὐτὸ τὸ Πρωτεῖον, ὑπὲρ οὗ νῦν πυκτεύει καὶ ἡ αὐτοῦ Μακαριότης πάσαις δυνάμεσιν, ὡς καὶ οἱ Προκάτοχοι αὐτοῦ, ἐξ ἀδελφικοῦ τύπου καὶ Πρεσβείου Ἱεραρχικοῦ εἰς Κυριαρχικὸν μεταπεπτωκός. Τί οὖν ὑποληπτέον περὶ τῶν ἀγράφων αὐτῆς παραδόσεων, εἴγε τὰ γεγραμμένα τοσαύτην ὑπέστησαν μεταβολὴν καὶ ἀλλοίωσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον; ἢ τίς ποτε οὕτω θαρσαλέος καὶ πίσυνος εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἀποστολικοῦ Θρόνου, ὥστε τολμῆσαι εἰπεῖν, ὅτι, εἴπως ἀνεβίου ὁ ἐν ἁγίοις Πατὴρ ἡμῶν Εἰρηναῖος, ὁρῶν σήμερον αὐτὴν εἰς τηλικαῦτα οὐσιωδέστατα καὶ καθολικὰ ἄρθρα τοῦ χριστιανισμοῦ ἀποσχιζομένην τῆς ἀρχαίας καὶ πρωτογόνου Ἀποστολικῆς διδασκαλίας, οὐκ ἔμελλεν ἀντιπαραταχθῆναι αὐτὸς πρῶτος εἰς
26 τὰς καινοτομίας καὶ αὐτοδοκήτους | διατάξεις αὐτῆς, τῆς τότε δικαίως ὑμνουμένης ὑπ' αὐτοῦ ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ὡς καθαρῶς ἰθυνομένης διὰ τῶν πατρίων Δογμάτων; Παραδείγματος χάριν, ὁρῶν τὴν ῥωμάναν Ἐκκλησίαν οὐ μόνον ἐκ τοῦ ἑαυτῆς λειτουργικοῦ Κανόνος ἀποβαλοῦσαν, καθ' ὑπαγόρευσιν τῶν σχολαστικῶν, τὴν παναρχαιοτάτην καὶ Ἀποστολικὴν ἐπίκλησιν τοῦ τελεταρχικοῦ Πνεύματος, καὶ κολοβώσασαν οἰκτρῶς τὴν Ἱερουργίαν εἰς τὸ οὐσιωδέστατον αὐτῆς μέρος, ἀλλὰ σπουδάζουσαν συντόνως, ἵνα καὶ ἀπὸ τῶν λειτουργιῶν τῶν λοιπῶν χριστιανικῶν κοινωνιῶν ἀποξέσῃ αὐτήν, συκοφαντοῦσα, οὕτως ἀναξίως τοῦ Ἀποστολικοῦ Θρόνου, εἰς ὃν ἐγκαυχᾶται, ὅτι „μετὰ τὴν διαίρεσιν παρεισέπεσε" (σελ. ια'. στιχ. 11), τί οὐκ ἂν εἶπε περὶ τούτου τοῦ νεωτε-

ρισμοῦ οὗτος ὁ θεῖος Πατήρ; ὁ βεβαιῶν ἡμᾶς (Εἰρην. βιβ. δ'. κεφ. 34. ἐκδ. Massuet, *18) „ὅτι ὁ ἀπὸ γῆς ἄρτος, προσλαμβανόμενος τὴν* ἔκκλησιν τοῦ Θεοῦ, *οὐκ ἔτι κοινὸς ἄρτος ἐστί, κ.τ.λ.* ἔκκλησιν *λέγων τὴν* ἐπίκλησιν· *δι' ἧς τελειοῦσθαι τὸ Μυστήριον τῆς ἱερουργίας πιστεύειν τὸν Εἰρηναῖον, καὶ αὐτὸς ὁ ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Ἐλασσόνων λεγομένων Παπικῶν Μοναχῶν Φραγκῖσκος Φευ-Ἀρδέντιος, ὁ κατὰ τὸ 1639, ἐκδοὺς μετὰ σχολίων τὰ συγγράμματα τοῦ αὐτοῦ ἁγίου, ἐσημειώσατο ἰδίως ἐν τῷ 18 κεφ. τοῦ α'. βιβ. σελ. 114:* Panem et calycem commixtum per invocationis verba corpus et sanguinem Christi vere fieri | *„(τὸν Εἰρηναῖον διδάσκειν) τὸν ἄρτον τῆς εὐχαριστίας, καὶ τὸ* 27
κεκραμένον Ποτήριον διὰ τῶν τῆς ἐπικλήσεως *ῥημάτων γίγνεσθαι ἀληθῶς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ;" ἀκούων δὲ τὸ τοποτηρητικὸν τοῦ Πάπα καὶ τὸ διαιτητικόν, τί οὐκ ἂν εἴποι αὐτός, ὅς ἔτι καὶ διὰ μικρὰν καὶ σχεδὸν ἀδιάφορον διένεξιν περὶ τῆς τελετῆς τοῦ Πάσχα (Εὐσεβ. Ἐκκλ. Ἱστορ. Ε'. 24), οὕτω γενναίως καὶ θριαμβευτικῶς ἀντιπαρακελεύων περιέστειλε τὴν τοῦ Πάπα Βίκτορος βίαν ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ; Οὕτως αὐτὸς ὁ ὑπὸ τῆς αὐτοῦ Μακαριότητος προσκαλούμενος μάρτυς τοῦ πρωτείου τῆς ῥωμάνας Ἐκκλησίας, δείκνυσιν, ὅτι τὸ ἀξίωμα αὐτῆς οὐ κυριαρχικόν, οὔτε μὴν διαιτητικόν, ὅπερ οὐδ' αὐτὸς ὁ μακάριος Πέτρος οὐδέποτε ἐκληρώσατο, ἀλλ' ἀδελφικὸν τυγχάνει πρεσβεῖον ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ γέρας ἀπονεμηθὲν τοῖς Πάπαις διὰ τὸ μεγαλώνυμον καὶ πρεσβεῖον τῆς Πόλεως. Ὡς καὶ ἡ Τετάρτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἐπὶ διατηρήσει τῆς ὑπὸ τῆς Τρίτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου κανονισθείσης (Καν. Η'.) ἀνεξαρτησίας τῶν Ἐκκλησιῶν, ἑπομένη τῇ Δευτέρᾳ Οἰκουμενικῇ (Καν. Γ'.) καὶ αὐτῇ πάλιν τῇ Πρώτῃ Οἰκουμενικῇ (Καν. ς'.) τῇ τὴν ἐπὶ Δυσμὰς διαιτητικὴν τοῦ Πάπα Κυριαρχίαν* Ἔθος *ὑποκαλούσῃ, ἀπεφήνατο „Διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν Πόλιν ἐκείνην* οἱ Πατέρες *εἰκότως ἀποδεδώκασι τὰ Πρεσβεῖα" (Καν. ΚΗ'.). μηδὲν εἰποῦσα περὶ τῆς ἐξιδιασμένης* | *Ἀποστολικῆς αὐτῶν ἀποῤῥοίας* 28
ἐκ τοῦ Πέτρου, καὶ ἧττον πάντων περί τε τοῦ τοποτηρητικοῦ τῶν Ἐπισκόπων αὐτῆς καὶ τῆς καθολικῆς Ποιμαντορίας. Ἡ δὲ τοιαύτη βαθεῖα σιγὴ τῶν τηλικούτων προνομίων, οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ ἡ τῆς προτερεύσεως αὐτῶν αἰτιολογία, οὐχὶ διὰ τὸ, „ποίμαινε τὰ πρόβατά μου," οὐδὲ διὰ τό, „ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν·" ἀλλ' ἁπλῶς διὰ τὸ ἔθος *καὶ διὰ* τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην, *καὶ ταῦτα* οὐχ *ὑπὸ τοῦ Κυρίου,* ἀλλ' ὑπὸ τῶν Πατέρων, *τοσοῦτον παράδοξος φανήσεται, πεπείσμεθα, εἰς τὴν αὐτοῦ Μακαριότητα, ἄλλως πως λογιζομένην τὰ Πρεσβεῖα Αὐτῆς (σελ. 8, στιχ. 16), ὅσον Αὐτός τε, ὡς ὀψόμεθα (§ 15) μεγάλως ἐκτιμᾷ τὴν ἣν νομίζει εὑρηκέναι ὑπὲρ τοῦ θρόνου Αὐτοῦ μαρτυρίαν τῆς ῥηθείσης Οἰκου-*

μενικῆς Τετάρτης Συνόδου, καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος ὁ Διάλογος, ὁ καὶ Μέγας ἀκούων, (Βίβ. Α'. 'Επ. 25) εἴθιζε λέγειν τὰς τέσσαρας ταύτας Οἰκουμενικὰς Συνόδους, οἱονεὶ τέσσαρα Εὐαγγέλια καὶ τετραγωνιαῖον λίθον, ἐφ' οὗ ᾠκοδόμηται ἡ Καθολικὴ 'Εκκλησία.

§ 14. Λέγει ἡ αὐτοῦ Μακαριότης (σελ. ι'. στιχ. 12) ὅτι οἱ Κορίνθιοι διενεχθέντες πρὸς ἀλλήλους ἀναφορὰν ἐποιήσαντο εἰς Κλήμεντα τὸν Πάπαν 'Ρώμης, ὃς κρίνας τὴν ὑπόθεσιν ἔγραψε πρὸς αὐτούς· οἱ δὲ οὕτως ἠσπάσαντο τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ, ὥστε καὶ ἐπ' 'Εκκλησίας
.29 ἀνεγίνωσκον αὐτήν. 'Αλλὰ | τοῦτο τὸ συμπεσὸν πολλὰ ἀσθενὲς ἐπιχείρημα τῆς Παπικῆς ἐξουσίας ἐν τῷ Οἴκῳ τοῦ Θεοῦ· τότε γὰρ οὔσης κέντρον τῆς Διοικήσεως, καὶ πρωτευούσης τῆς 'Ρώμης, ἐν ᾗ διητῶντο οἱ Αὐτοκράτορες, ἔδει πᾶσαν ὑπόθεσιν ὁπωσοῦν ἐπίσημον, οἷα ἱστόρηται ἡ τῶν Κορινθίων, ἐκεῖ διακρίνεσθαι, μάλιστα εἴπως ἓν τῶν διαφερομένων μερῶν προσέτρεχεν εἰς ἐξωτερικὴν σύμπραξιν· οὕτω συμβαίνει καὶ μέχρι τῆς σήμερον. Οἱ Πατριάρχαι τῆς 'Αλεξανδρείας, τῆς 'Αντιοχείας, τῶν 'Ιεροσολύμων εἰς τὰ παραδόξως συμπεσόντα, καὶ δυσδιευθέτητα γράφουσιν εἰς τὸν Κωνσταντινουπόλεως, διὰ τὸ εἶναι ἕδραν Αὐτοκρατορικήν, ἔτι δὲ καὶ διὰ τὸ Συνοδικὸν Πρεσβεῖον· καὶ εἰ μὲν ἡ ἀδελφικὴ σύμπραξις διορθώσει τὸ διορθωτέον, εὖ ἔχει· εἰ δὲ μή, ἀναγγέλλεται τὸ πρᾶγμα καὶ εἰς τὴν Διοίκησιν κατὰ τὰ καθεστῶτα. 'Αλλ' αὕτη ἡ ἀδελφικὴ συνδρομή, ἔν γε τῇ χριστιανικῇ πίστει, οὐ πωλεῖται διὰ τῆς ὑποδουλώσεως τῶν 'Εκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα εἰρήσθω καὶ εἰς τὰ ἐκ τῶν ἁγίων 'Αθανασίου τοῦ Μεγάλου καὶ 'Ιωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἀναφερόμενα (σελ. θ'. στιχ. 5, 17) ὑπὸ τῆς αὐτοῦ Μακαριότητος παραδείγματα προστασίας ἀδελφικῆς καὶ πρεπούσης εἰς τὰ πρεσβεῖα τῶν 'Επισκόπων 'Ρώμης 'Ιουλίου τε καὶ 'Ιννοκεντίου, ἧς τὴν ἀπότισιν ἀπαιτοῦσιν ἀφ' ἡμῶν τὴν σήμερον οἱ διάδοχοι ἐκείνων διὰ τῆς νοθεύσεως τοῦ θείου Συμβόλου· καίτοι τοῦ
.30 'Ιουλίου αὐτοῦ ἐν τοῖς τότε ἀγανακτοῦντος | κατά τινων ὅτι „τὰς 'Εκκλησίας ταράσσουσι τῷ μὴ ἐμμένειν τοῖς ἐν Νικαίᾳ δόξασι" *(Σωζ. 'Ιστορ. 'Εκκλ. Βιβ. Γ'. Κεφ. 8) καὶ ἀπειλοῦντος (αὐτόθ.). . . „ἢ τοῦ λοιποῦ οὐκ ἀνέξασθαι,* εἰ μὴ παύσοιντο νεωτερίζοντες". *Ἔτι ἐν τῇ ὑποθέσει τῶν Κορινθίων σημειωτέον καί, τοῦθ' ὅτι, τότε ὄντων τριῶν μόνον τῶν Πατριαρχικῶν θρόνων, ὁ πλησιέστερος τοῖς Κορινθίοις καὶ θεματικώτερος ἦν ὁ 'Ρώμης, πρὸς ὃν καὶ ὤφειλον ἀνενεχθῆναι κανονικῶς. Οὐδὲν οὖν ἐν αὐτοῖς συνορῶμεν τὸ ἔκτακτον καὶ τὸ τὴν τοῦ Πάπα δεσποτείαν σημαῖνον ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ 'Εκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ.*

§ 15. 'Αλλά, τέλος, λέγει (σελ. τῇ αὐτ. στιχ. 20) ἡ αὐτοῦ Μακαριότης, ὅτι ἡ τετάρτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (ἣν κατὰ παραδρομὴν πάντως μεταφέρει ἀπὸ Χαλκηδόνος εἰς Καρχηδόνα)[1] *ἀναγνωσθείσης τῆς*

1. Mansi 40, 401, n. 1: Purum mendacium. Habetur enim in epistola.

Ἐπιστολῆς Πάπα Λέοντος τοῦ Α'. ἐβόησεν· „Ὁ Πέτρος διὰ τοῦ Λέοντος. οὕτως ὡμίλησε·“ τὸ πρᾶγμα ἀληθῶς οὕτως ἔχει. Ἀλλ' ὤφειλε μὲν ἡ αὐτοῦ Μακαριότης μὴ παραδραμεῖν καὶ τὸ πῶς, καὶ μετὰ ποίαν ἐξεργασίαν οἱ Πατέρες ἡμῶν ἐβόησαν τό, ὅπερ ἐβόησαν εἰς ἔπαινον τοῦ Λέοντος. Ἐπειδὴ δὲ ἐκείνη, ἴσως συντομίαν σπουδάζουσα, ἐλλιπὴς φαίνεται εἰς τὸ ἀναγκαιότατον τοῦτο, καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἡλίκον ἀνώτερον εἶναι οὐ μόνον τοῦ Πάπα, ἀλλὰ καὶ τῆς περὶ αὐτὸν Συνόδου πασιδήλως ἐμφαῖνον, φέρε, ἡμεῖς δηλώσωμεν εἰς τὸ κοινὸν τὸ | γεγονός, ὡς ἀληθῶς ἐγένετο. Ἐκ τῶν πλέον ἢ ἑξακοσίων 31ʳ
Πατέρων τῶν ἐν τῇ Συνόδῳ τῆς Χαλκηδόνος συναθροισθέντων, διακόσιοι περίπου οἱ σοφώτεροι αὐτῶν διετάχθησαν ὑπὸ τῆς Συνόδου, ἵνα ἐξετάσωσι καὶ κατὰ γράμμα, καὶ κατὰ νόημα τὴν ῥηθεῖσαν Ἐπιστολὴν τοῦ Λέοντος, οὐ μόνον δέ, ἀλλ' ἵνα ἀναφέρωσι καὶ ἐγγράφως καὶ ἐνυπογράφως τὴν ἰδίαν αὐτῶν κρίσιν ἐπ' αὐτῆς, ἐὰν ὑπάρχῃ ὀρθόδοξος, ἢ μή· αἱ κατὰ μέρος διακόσιαι περίπου ἐπικρίσεις καὶ δοκιμασίαι τῆς Ἐπιστολῆς εὑρίσκονται ἐν τῇ τετάρτῃ μάλιστα Συνελεύσει τῆς ῥηθείσης ἱερᾶς Συνόδου τοιᾷδε τινὶ περιοχῇ. Παρ. χ.[1].

„Μάξιμος Ἀντιοχείας Συρίας εἶπε· Συνᾴδει ἡ Ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου Ἀρχιεπισκόπου τῆς Βασιλευούσης Ῥώμης Λέοντος τοῖς ἐκτεθεῖσι παρὰ τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ ἐν Νικαίᾳ ἁγίων Πατέρων, καὶ τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα τῶν ἐν Κωσταντινουπόλει τῇ νέᾳ Ῥώμῃ, καὶ τῇ ἐν Ἐφέσῳ παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου Ἐπισκόπου Κυρίλλου ἐκτεθείσῃ πίστει· καὶ ὑπεσημηνάμην.“

— Καὶ πάλιν.

„Θεοδώρητος ὁ εὐλαβέστατος Ἐπίσκοπος Κύρου·[2] Συνᾴδει ἡ Ἐπιστολὴ τοῦ ἁγιωτάτου Ἀρχιεπισκόπου τοῦ κυρίου Λέοντος τῇ ἐν Νικαίᾳ ἐκτεθείσῃ πίστει παρὰ τῶν ἁγίων καὶ μακαρίων Πατέρων καὶ τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπαγορευθέντι παρὰ τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα Συμβόλῳ τῆς Πίστεως | καὶ ταῖς Ἐπιστολαῖς τοῦ μακαρίου Κυρίλλου· καὶ 32ʳ
ὑποδεξάμενος τὴν προῤῥηθεῖσαν Ἐπιστολὴν ὑπέγραψα.“

Καὶ οὕτω καθεξῆς ἅπαντες ὁμολογοῦσι· „συνᾴδει ἡ Ἐπιστολή,“ „σύμφωνός ἐστιν ἡ Ἐπιστολή,“ „συμφωνεῖ ἡ Ἐπιστολή, ὅσον τὸ κατ' ἔννοιαν“ κ.τ.λ. μετὰ τοσαύτην καὶ τηλικαύτην ἀκριβῆ ἐξέτασιν ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰς προτέρας ἱερὰς Συνόδους, καὶ πληροφορίαν πλήρη τῆς ὀρθότητος τῶν ἐννοιῶν, καὶ οὐχ ὅτι ἦν ἁπλῶς Ἐπιστολὴ τοῦ Πάπα, ἐβόησαν, μηδαμῶς φθονοῦντες, τοῦτο δὴ τὸ περιβόητον, εἰς ὃ καυχωμένη νῦν σεμνύνεται καὶ ἡ αὐτοῦ Μακαριότης. Ἀλλ' εἴπερ καὶ ἡ αὐ-

---

pontificia (§ 9): *in Chalcedonensi synodo.* — Amintim că enciclica ortodoxă avea în vedere traducerea greacă a enciclicii papale, în care se face în adevăr confuzie între Calcedon şi Cartagena.

1. *Παραδείγματος χάριν.*
2. Mansi 40, 403: *Κύπρου.*

τοῦ Μακαριότης ἔπεμπεν ἡμῖν τὰ ταῖς προτέραις ἁγίαις ἑπτὰ Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις σύμφωνα καὶ συνᾴδοντα, ἀντὶ τοῦ καυχᾶσθαι εἰς τὴν τῶν Προκατόχων αὐτῆς κηρυττομένην ὑπὸ τῶν Προκατόχων καὶ Πατέρων ἡμῶν ἐπὶ Οἰκουμενικῆς Συνόδου εὐσέβειαν, εἶχεν ἂν καυχᾶσθαι δικαίως ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτῆς 'Ορθοδοξίᾳ: ἀντὶ πατραγαθιῶν δηλαδή, ἀνδραγαθίας κηρύττουσα· ὥστε ἐπὶ τῇ αὐτοῦ Μακαριότητι κεῖται καὶ νῦν, ἐὰν ἐπιστείλῃ τοιαῦτα, οἷα διακόσιοι Πατέρες ἐξετάσαντες καὶ συγκρίναντες εὕρωσι σύμφωνα καὶ συνᾴδοντα ταῖς ῥηθείσαις προτέραις Συνόδοις, ἐπ' αὐτῇ, φαμέν, κεῖται ἵνα ἀκούσῃ καὶ παρ' ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν τὴν σήμερον οὐ μόνον τό, „ὁ Πέτρος οὕτως ὡμίλησε,"
33 *καὶ εἴ τι ἕτερον σεμνόν, ἀλλὰ καὶ τό, ἀσπασθήτω ἡ | ἁγία χεὶρ ἡ ἀπομάξασα τὰ δάκρυα τῆς Καθολικῆς 'Εκκλησίας.*

§ 16. *Καὶ πάντως ἐκ τῆς περινοίας τῆς αὐτοῦ Μακαριότητος ἐξῆν ἀπεκδέχεσθαι τηλικοῦτον ἔργον ἄξιον τοῦ γνησίου διαδόχου τοῦ μακαρίου Πέτρου, τῶν Λέοντος τοῦ Α'. καὶ Λέοντος τοῦ Γ'. τοῦ ἐπὶ* προφυλακῇ τῆς ὀρθοδόξου Πίστεως χαράξαντος τὸ θεῖον Σύμβολον ἀκαινοτόμητον *ἐπὶ ἀσπίδων ἀκαταμαχήτων* [1], *ἔργον, ὃ συνάψει τὰς 'Εκκλησίας τῆς Δύσεως τῇ Καθολικῇ ἁγίᾳ 'Εκκλησίᾳ, ἐν ᾗ καὶ ἡ κανονικὴ Πρωτοκαθεδρεία τῆς αὐτοῦ Μακαριότητος, καὶ αἱ Ἕδραι ἁπάντων τῶν 'Επισκόπων τῆς Δύσεως κεναὶ καὶ ἕτοιμαι διατελοῦσιν· ἡ γὰρ Καθολικὴ 'Εκκλησία ἀπεδεκχομένη πάντως τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἀποστατησάντων Ποιμένων μετὰ τῶν Ποιμνίων αὐτῶν, οὐ διορίζει ψιλῷ τῷ ὀνόματι ἐπὶ τῆς τῶν ἄλλων ἐνεργείᾳ κυριότητος παρεισάκτους, καπηλεύουσα τὴν 'Ιερωσύνην. Καὶ δὴ ἀπεξεδεχόμεθα „λόγον παρακλήσεως" καὶ ἠλπίζομεν αὐτόν, ὡς ἔγραφεν ὁ ἅγιος Βασίλειος πρὸς τὸν ἅγιον 'Αμβρόσιον 'Επίσκοπον Μεδιολάνων ('Επιστ. νε'.), „ἀνανεῶσαι τὰ ἀρχαῖα τῶν Πατέρων ἴχνη·" ὅτε οὐκ ἄνευ μεγάλης ἐκπλήξεως ἡμετέρας ἀνέγνωμεν τὴν ῥηθεῖσαν πρὸς τοὺς ἀνατολικοὺς ἐγκύκλιον, ἐν ᾗ ὁρῶμεν πόνῳ ἀπαραμυθήτῳ ψυχῆς καὶ τὴν αὐτοῦ ἐπὶ συνέσει ἐπαινουμένην Μακαριότητα, ὡς καὶ τοὺς ἀπὸ τοῦ σχίσματος Προκατόχους*
34 *αὐτῆς, ῥήματα | λαλοῦσαν νοθεύσεως: ἤτοι παρεγγραφὴν τοῦ ἀμωμήτου ἱεροῦ ἡμῶν Συμβόλου, σφραγισθέντος ἤδη ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων· παραβίασιν τῶν ἱερῶν λειτουργιῶν, ὧν μόνον ἡ οὐρανία ὑφή, καὶ τὰ τῶν συνταξαμένων ὀνόματα, καὶ ὁ Πῖνος τῆς γεραρᾶς ἀρχαιότητος, καὶ τὸ ἀποδοθὲν κῦρος ὑπὸ τῆς ἑβδόμης Οἰκουμενικῆς Συνόδου (Πραξ. ϛ'.) ἀπενάρκωσεν ἂν καὶ παλινδρομῆσαι ἐποίησε καὶ τὴν ῥαπίσασαν τὸν Κύριον τῆς Δόξης ἱερόσυλον καὶ πάντολμον χεῖρα·*

---

1. Mansi 40, 403, n. 1: Inter res a Leone papa III gestas haec in *Libro pontificali* narrantur: *Hic vero pro amore et cautela orthodoxae fidei fecit scutos ex argento II, scriptos ultrosque symbolum.* De quo monumento dicentem adeas virum cl. L. Duchesne, Liber pontificalis, t. II, p. 46, n. 110.

ξὲ ὧν εἰκάσαμεν εἰς ἡλίκον ἀδιεξίτητον λαβύρινθον βλάβης, καὶ ἀδιόρθωτον ἁμαρτάδα ἀνακυκλήσεως, ἐνέβαλεν ὁ Παπισμὸς ἔτι καὶ τοὺς συνετωτέρους καὶ εὐλαβεστέρους Ἐπισκόπους τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ὥστε μὴ δύνασθαι ἄλλως ποιεῖν αὐτοὺς εἰς διατήρησιν τοῦ ἀναμαρτήτου, καὶ ἑπομένως τοῦ σπουδαζομένου τοποτηρητικοῦ ἀξιώματος, καὶ τοῦ Δεσποτικοῦ Πρωτείου μετὰ τῶν ἐπακολούθων αὐτῷ, ἢ κατορχεῖσθαι μὲν καὶ τῶν θειοτάτων καὶ ἀθίκτων, τολμᾷν δὲ κατὰ πάντων ὁμόσε καὶ ταῦτα λόγῳ μὲν ἐπενδυομένους εὐλάβειαν „τῆς ἀξιοσεβάστου ἀρχαιότητος“ (σελ. ια'. στιχ. 16) πράγματι δὲ μένει ἔνδον ὁ νεωτερικὸς θυμὸς ἀμείλικτος κατὰ τῆς Ἁγιότητος ἐν τῷ λέγειν, „ὀφείλουν νὰ ἀποῤῥιφθῶσιν ἀπὸ ταύτας, ὅσα μετὰ τὴν διαίρεσιν!! παρείσπεσαν εἰς αὐτὰς“ κ.τ.λ. (αὐτοθ. στιχ. 11) μιγνύντας οὕτω καὶ μέχρι τοῦ Δεσποτικοῦ Δείπνου τὸν ἰὸν τοῦ νεωτερισμοῦ. Καὶ δοκεῖ ἐκ τῶν λόγων τούτων, ὡς | ἡ αὐτοῦ Μακαριότης ὑπολαμβάνει, ὅτι καὶ ἐν τῇ 35
ὀρθοδόξῳ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ συνέβη ὅ,τι σύνοιδε συμβὰν καὶ εἰς τὴν τῆς Ῥώμης μετὰ τὸν Παπισμόν: ἤτοι ἀλλοίωσις καθάπαξ εἰς ἅπαντα τὰ μυστήρια, καὶ διαφθορὰ ἐπὶ σχολαστικῇ τερθρείᾳ, εἰς ἣν θαῤῥῶν ἀρκεῖται εἰς ὁμοιοπάθειαν καὶ τῶν ἡμετέρων ἱερῶν Λειτουργιῶν καὶ Μυστηρίων καὶ Δογμάτων, πάντοτε ὅμως εὐλαβουμένη „τὴν ἀξιοσέβαστον αὐτῶν ἀρχαιότητα!“ καί, διὰ συγκατάβασιν πάντως Ἀποστολικήν! χωρίς, ὡς λέγει (σελ. ια'. στιχ. 5), „νὰ θλίψῃ ἡμᾶς μὲ σκληράν τινα προγραφήν!“ ἐκ τοιαύτης ἀγνοίας τῶν καθ' ἡμᾶς Ἀποστολικῶν καὶ καθολικῶν διαιτημάτων, προῆλθε πάντως καὶ ἡ ἑτέρα αὐτῆς ἀπόφανσις (σελ. 7, στιχ. 22). „Ἀλλ' οὔτε μεταξὺ ὑμῶν ἠδυνήθη νὰ διατηρηθῇ ἡ τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἱερᾶς Ἐπιστασίας ἑνότης·“ ἀποδιδούσης παραδόξως τὸ οἰκεῖον πάθημα εἰς ἡμᾶς, ὥς ποτε καὶ ὁ Πάπας Λέων ὁ ἔννατος ἔγραφε πρὸς τὸν ἐν μακαρίοις Μιχαὴλ τὸν Κηρουλάριον, ἐγκαλῶν τοὺς Γραικοὺς ὡς μεταβαλόντας τὸ Σύμβολον τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, μηδαμῶς αἰδούμενος μήτε τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ, μήτε τὴν Ἱστορίαν. Ἀλλὰ πεπείσμεθα ὅτι, ἂν ἡ αὐτοῦ Μακαριότης ἀνακαλέσῃ εἰς μνήμην τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἀρχαιολογίαν καὶ ἱστορίαν, τὴν διδασκαλίαν τῶν θείων Πατέρων, καὶ τὰς ἀρχαίας λειτουργίας τῆς Γαλλίας, τῆς Ἱσπανίας, καὶ τὸ Εὐχολόγιον τῆς | ἀρχαίας Ῥω- 36
μαϊκῆς Ἐκκλησίας, ἐν ἐκπλήξει γενήσεται, μανθάνουσα πόσας μὲν ἄλλας τερατώδεις θυγατέρας ἐγέννησεν ἐν τῇ Δύσει ὁ Παπισμός, ἔτι καὶ νῦν ζώσας, ἐνῷ ἡ Ὀρθοδοξία ἐτήρησε τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν ἄφθορον νύμφην τῷ νυμφίῳ αὐτῆς παρ' ἡμῖν, καίτοι μηδεμίαν μὲν ἔχουσιν ἀστυνομίαν κοσμικήν, ἢ ὡς λέγει ἡ αὐτοῦ Μακαριότης (σελ. 7, στιχ. 23) „ἱερὰν ἐπιστασίαν,“ μόνῳ δὲ τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης, καὶ τῷ φίλτρῳ πρὸς τὴν κοινὴν μητέρα συνεχομένοις ἐν ἑνότητι Πίστεως ἐσφραγισμένης, ταῖς ἑπτὰ σφραγῖσι τοῦ Πνεύματος (Ἀποκ. ε'. 1), ἤτοι ταῖς

ἑπτὰ Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις, καὶ ἐν ὑπακοῇ ἀληθείας· πόσα δὲ ,,ὀφείλουν ἀληθῶς νὰ ἀποῤῥιφθῶσιν ἀπὸ τὰ σημερινὰ παπικὰ δόγματά τε καὶ μυστήρια,'' καθὸ ,,ἐντάλματα ἀνθρώπων,'' ὅπως δυνηθῇ καταλλαγῆναι ἡ τὰ πάντα καινοτομήσασα τῆς Δύσεως Ἐκκλησία πρὸς τὴν ἀναλλοίωτον Καθολικὴν ὀρθόδοξον Πίστιν τῶν κοινῶν Πατέρων ἡμῶν, εἰς ἥν, ὡς γνωρίζει, καθὰ λέγει (σελ. 8, στιχ. 30), τὴν ἡμετέραν κοινὴν σπουδήν, ,,τοῦ νὰ προσέχωμεν εἰς τὴν διατηρηθεῖσαν ὑπὸ τῶν προγόνων ἡμῶν διδασκαλίαν,'' οὕτω καλῶς ποιεῖ διδάσκουσα (αὐτοθ. στιχ. 31), ἡμᾶς, ἵνα ,,ἀκολουθῶμεν τοὺς ἀρχαίους Ἱεράρχας καὶ πιστοὺς τῶν Ἀνατολικῶν Ἐπαρχιῶν,'' οἵτινες πῶς ἐνόουν τὸ διδασκαλικὸν ἀξίωμα τῶν Ἀρχιεπισκόπων τῆς Πρεσβυτέρας Ῥώμης, καὶ ποίαν τινὰ
37 *ἰδέαν αὐτῶν ὀφείλομεν ἔχειν ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ | Ἐκκλησίᾳ, καὶ τίνι τρόπῳ δεῖ δέχεσθαι τὰς διδασκαλίας αὐτῶν, Συνοδικῶς τε δεδώκασιν ἡμῖν ὑπογραμμὸν (§ 15), καὶ ὁ οὐρανοφάντωρ Βασίλειος σαφῶς ἡρμήνευσε (§ 11)· πῶς δὲ καὶ τὸ Κυριαρχικόν, ἐπειδὴ ἐνταῦθα οὐ πραγματείαν ἐκτιθέμεθα, αὐτὸς ὁ μέγας Βασίλειος πάλιν ὑποτυπωσάτω ἐν ὀλίγοις,* ,,ἐβουλόμην αὐτῶν ἐπιστεῖλαι τῷ κορυφαίῳ'' *(αυτοθ.).*

§ 17. Ἐκ τούτων ἁπάντων συμπεραίνει καὶ πᾶς μὲν τρόφιμος τῆς ὑγιοῦς Καθολικῆς διδασκαλίας, ἀλλ' ἰδίως ἡ αὐτοῦ Μακαριότης, πόσον ἀνόσιον μὲν καὶ ἀντισυνοδικὸν τὸ κατατολμᾷν ἀλλοίωσιν τῶν ἡμετέρων Δογμάτων τε καὶ λειτουργιῶν καὶ λοιπῶν ἱερουργιῶν γενομένων τε καὶ δὴ καὶ μαρτυρουμένων ὁμηλίκων τῷ χριστιανικῷ κηρύγματι, διὰ τὸ ἀπονεμηθὲν αὐτοῖς ἀείποτε σέβας, καὶ τὸ πιστεύεσθαι ἄθικτα, καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀρχαίων ὀρθοδόξων Παπῶν, οἷς ποτε ταῦτα καὶ ἡμῖν κοινὰ ἐχρημάτισαν. Πόσον δὲ εὐπρεπές τε καὶ ὅσιον ἡ βελτίωσις τῶν καινοτομιῶν, ὧν τὴν κεχρονολογημένην εἰσαγωγὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ῥώμης ἡμεῖς τε καθ' ἕκαστον οἴδαμεν, καὶ οἱ ἀοίδιμοι Πατέρες ἡμῶν διεμαρτυρήθησαν ἐγκαίρως κατὰ τοῦ νεωτερισμοῦ. Εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεροι λόγοι εὐχερείας εἰς τὴν αὐτοῦ Μακαριότητα τῆς τοιαύτης μεταβολῆς. Πρῶτον· ὅτι τὰ μὲν ἡμέτερα ἦσάν ποτε σεβάσμια καὶ εἰς τοὺς Δυτικούς, ὡς τὰς αὐτὰς ἱερουργίας ἔχοντας, καὶ τὸ αὐτὸ
38 *Σύμβολον ὁμολογοῦντας· τὰ δὲ νεωτερικὰ οὔτε | γνωστὰ τοῖς Πατράσιν ἡμῶν, οὔτε δυνάμενα ἀποδειχθῆναι κἂν ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν ὀρθοδόξων Δυτικῶν Πατέρων, οὔτε μὴν σύστασιν φέροντα οὔτε ἐκ τῆς ἀρχαιότητος οὔτε ἐκ τῆς Καθολικότητος. Ἔπειτα· παρ' ἡμῖν οὔτε Πατριάρχαι οὔτε Σύνοδοι ἐδυνήθησάν ποτε εἰσαγαγεῖν νέα· διότι ὁ ὑπερασπιστὴς τῆς θρησκείας ἐστὶν αὐτὸ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας: ἤτοι αὐτὸς ὁ Λαός, ὅς τις ἐθέλει τὸ θρήσκευμα αὐτοῦ αἰωνίως ἀμετάβλητον καὶ ὁμοειδὲς τῷ τῶν Πατέρων αὐτοῦ, ὡς ἔργῳ ἐπειράθησαν καὶ πολλοὶ τῶν ἀπὸ τοῦ σχίσματος Παπῶν τε καὶ Πατριαρχῶν Λατινοφρόνων μηδὲν ἀνύσαντες, ἐν ᾧ ἐν τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡς οἱ κατὰ καιροὺς*

Πάπαι ἢ εὐκόλως ἢ βίᾳ ἐκανόνισαν τὰ νεολογούμενα δι' οἰκονομίαν, καθὰ ἀπελογοῦντο πρὸς τοὺς Πατέρας ἡμῶν, καίτοι καταμελίζοντες τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, οὕτω πάλιν Πάπας διὰ θείαν ὄντως καὶ δικαιοτάτην οἰκονομίαν δύναται, καταρτίζων **οὐ** *δίκτυα, ἀλλ' αὐτὸν τὸν διασχισθέντα χιτῶνα τοῦ Σωτῆρος, ἀντικαταστῆσαι τὰ σεβάσμια ἀρχαῖα, ,,ἱκανὰ νὰ τηρήσωσι τὴν εὐσέβειαν,'' ὡς λέγει καὶ ἡ αὐτοῦ Μακαριότης (σελ. 11, στιχ. 16) ἅπερ καὶ αὐτὸς τιμᾷ, ὡς λέγει (αὐτοθ. στιχ. 14), καὶ οἱ προκάτοχοι αὐτοῦ, ἐπειπὼν τὸν ἀξιομνημόνευτον λόγον τῶν τινος μακαρίων προκατόχων αὐτοῦ (ἔστι δὲ οὗτος Κελεστῖνος ὁ ἐπὶ τῆς Γ'. Οἰκουμενικῆς Συνόδου)* Desinat novitas incessere vetustatem *,,παυσάσθω ἡ καινοτομία μιαίνειν τὴν ἀρχαιότητα.''*

| *Καὶ ἀπολαυέτω κἂν τοῦτο τὸ ὄφελος ἡ Καθολικὴ 'Εκκλησία ἐκ τοῦ* 39
μέχρι τοῦδε ἀναμαρτήτου τῶν ἀποφάνσεων τῶν Παπῶν. Πάντως ὁμολογητέον, ὅτι εἰς τοιαύτην ἐπιχείρησιν, καίτοι τηλικοῦτος ὢν Πῖος ὁ Θ'. καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν εὐλάβειαν καὶ τὸν τῆς χριστιανικῆς ἑνώσεως ἐν τῇ Καθολικῇ 'Εκκλησίᾳ ζῆλον, ὡς λέγει, μέλλει ὅμως ἀπαντῆσαι ἔνδοθέν τε καὶ ἔξωθεν δυσχερείας καὶ κόπους. 'Αλλ' ἐνταῦθα ἡμεῖς μὲν ὀφειλέται ἐσμὲν μάλισθ', ὅπως ὑπενθυμίσωμεν, καὶ ἀπέστω τόλμη! τὴν αὐτοῦ Μακαριότητα, αὐτὸ τοῦτο τὸ θέμα τῆς 'Επιστολῆς αὐτοῦ (σελ. 10, στιχ. 32), ,,ὅτι εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν ὁμολογίαν τῆς θείας θρησκείας οὐδὲν δεινὸν ὑπάρχει, τὸ ὁποῖον καὶ διὰ τὴν Δόξαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τὴν ἀνταπόδοσιν ἐν τῇ αἰωνίᾳ ζωῇ νὰ μὴν ὀφείλῃ τις νὰ ὑπομένῃ.'' Κεῖται δὲ εἰς τὴν αὐτοῦ Μακαριότητα, ἵνα δείξῃ ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ὅτι ὡς συμβουλῆς θεαρέστου ῎Εξαρχος, οὕτω καὶ διεκδικητὴς πρόθυμος τῆς ἀδικουμένης εὐαγγελλικῆς καὶ συνοδικῆς ἀληθείας, ἔτι καὶ τῇ τῶν ἰδίων αὐτοῦ συμφερόντων θυσίᾳ, ὥστε εἶναι κατὰ τὸν Προφήτην ('Ησ. ξ'. 17) ,,῎Αρχων ἐν εἰρήνῃ καὶ 'Επίσκοπος ἐν δικαιοσύνῃ''. Γένοιτο! 'Αλλ' ἕως ἂν γένηται αὕτη ἡ ἐπιθυμητὴ τῶν ἀποστατησασῶν 'Εκκλησιῶν ἐπιστροφὴ εἰς τὸ σῶμα τῆς μιᾶς ἁγίας Καθολικῆς καὶ 'Αποστολικῆς 'Εκκλησίας, ἧς ὁ μὲν ,,Χριστὸς κεφαλὴ'' (Παυλ. 'Εφ. δ'. 15), ἡμεῖς δὲ ἕκαστος ,,μέλη ἐκ μέρους,''

| *πᾶσα συμβουλὴ γιγνομένη ὑπ' αὐτῶν, καὶ πᾶσα παραίνεσις αὐτε-* 40
πάγγελτος, τείνουσα εἰς κατάλυσιν τῆς Πατροπαραδότου ἡμετέρας ἀμωμήτου Πίστεως, οὐ μόνον ὡς ὕποπτος καὶ φευκτέα, ἀλλὰ καὶ ὡς δυσσεβὴς καὶ ψυχώλεθρος δικαίως κατακρίνεται Συνοδικῶς· καὶ εἰς ταύτην τὴν κατηγορίαν ἀνάγεται ἐν πρώτοις καὶ ἡ ῥηθεῖσα πρὸς τοὺς 'Ανατολικοὺς *ἐγκύκλιος τοῦ 'Επισκόπου τῆς Πρεσβυτέρας 'Ρώμης Πάπα Πίου τοῦ Θ'. καὶ τοιαύτην κηρύττομεν αὐτὴν ἐν τῇ Καθολικῇ 'Εκκλησίᾳ.*

§ 18. *Διὰ τοῦτο, ἀγαπητοὶ 'Αδελφοὶ καὶ Συλλειτουργοὶ τῆς ἡμῶν Μετριότητος, ὡς ἀείποτε, οὕτω καὶ νῦν μάλιστα ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τῆς ἐκδόσεως τῆς ῥηθείσης 'Εγκυκλίου, χρέος ἀπαραί*

τητον νομίζομεν ἑαυτοῖς κατὰ τὴν ἡμετέραν Πατριαρχικὴν καὶ Συνοδικὴν ἐνοχήν, ὅπως μὴ ἀπόληται μηδεὶς ἐκ τῆς θείας Μάνδρας τῆς Καθολικῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, τῆς Ἁγιωτάτης Μητρὸς ἁπάντων ἡμῶν, ἵνα ἡμᾶς τε αὐτοὺς καθ' ἑκάστην ἐπενθυμίζωμεν, καὶ ὑμᾶς προτρέπωμεν εἰς αὐτό, ὅπως ὑπενθυμίζοντες ἀλλήλους τοὺς λόγους καὶ προτροπὰς τοῦ μακαρίου Παύλου πρὸς τοὺς ἱεροὺς Προκατόχους ἡμῶν, οὓς αὐτὸς μετεκαλέσατο ἐν τῇ Ἐφέσῳ, ἐπαναλαμβάνωμεν πρὸς ἀλλήλους· ,,Προσέχετε ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ Ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ἡμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο Ἐπισκόπους ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ
41 Θεοῦ, ἣν περιποιήσατο | διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος. Ἐγὼ γὰρ οἶδα τοῦτο, ὅτι εἰσελεύσονται μετὰ τὴν ἄφιξίν μου ,,λύκοι βαρεῖς" εἰς ὑμᾶς μὴ φειδόμενοι τοῦ Ποιμνίου, καὶ ἐξ ὑμῶν αὐτῶν ἀναστήσονται ἄνδρες λαλοῦντες διεστραμμένα τοῦ ἀποσπᾷν τοὺς μαθητὰς ὀπίσω αὐτῶν. Διὸ γρηγορεῖτε" (Πράξ. κ'.). Τότε οἱ Προκάτοχοι καὶ Πατέρες ἡμῶν, ἀκούσαντες τῆς θείας ταύτας παραγγελίας, κλαυθμὸν μέγαν ἐποιήσαντο, καὶ ἐπιπεσόντες εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ κατεφίλουν αὐτόν. Δεῦτε οὖν καὶ ἡμεῖς ἀδελφοί, ἀκούοντες αὐτοῦ νουθετοῦντος ἡμᾶς μετὰ δακρύων, ἐπιπέσωμεν νοερῶς ὀλοφυρόμενοι ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταφιλοῦντες παρηγορήσωμεν αὐτὸν τῇ σταθερᾷ ἡμῶν ὑποσχέσει, ὅτι οὐδεὶς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, οὐδεὶς ἡμᾶς παρακρούσει ἀπὸ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, οὐδεὶς ἡμᾶς ἀποπλανήσει τῆς ἀσφαλοῦς ὁδηγίας τῶν Πατέρων ἡμῶν, ὥσπερ κἀκείνους οὐδεὶς ἠδυνήθη πλανῆσαι σὺν πάσῃ τῇ σπουδῇ, ἣν κατέβαλον κατὰ καιροὺς οἱ ἐπ' αὐτῷ ἐπεγερθέντες ὑπὸ τοῦ πειράζοντος· ὅπως ἀκούσωμεν παρὰ τοῦ Δεσπότου τό, ,,Εὖ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ," κομιζόμενοι τὸ τέλος τῆς Πίστεως, ἤτοι τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν ἡμῶν τε καὶ τοῦ λογικοῦ Ποιμνίου, ἐφ' ὃ κατέστησεν ἡμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον Ποιμένας.

§ 19. Ταύτην τὴν Ἀποστολικὴν παραγγελίαν καὶ προτροπὴν δι' ἡμῶν διαβιβάζομεν καὶ εἰς ἅπαν τὸ ὀρθόδοξον σύστημα, ὅπου
42 ποτὲ γῆς εὑρίσκονται | πολιτευόμενοι, εἰς τοὺς Ἱερεῖς καὶ εἰς τοὺς Ἱερομονάχους, εἰς τοὺς Ἱεροδιακόνους καὶ Μοναχούς, ἑνὶ λόγῳ εἰς ἅπαντα τὸν Κλῆρον καὶ τὸν εὐσεβῆ Λαόν, ἄρχοντάς τε καὶ ἀρχομένους, πλουσίους ἢ πένητας, εἰς τοὺς γονεῖς καὶ εἰς τὰ τέκνα· εἰς τοὺς διδασκάλους καὶ μαθητάς, εἰς τοὺς πεπαιδευμένους καὶ ἀπαιδεύτους, εἰς τοὺς κυρίους καὶ ὑπηρέτας, ὅπως ἅπαντες ἐνισχύοντες καὶ συμβουλεύοντες ἀλλήλους ,,δυνηθῶμεν στῆναι πρὸς τὰς μεθοδίας τοῦ διαβόλου." Οὕτω γὰρ προτρέπει ἡμᾶς ἅπαντας καὶ ὁ μακάριος Πέτρος ὁ Ἀπόστολος (Ἐπιστ. α'.) ,,νήψατε, γρηγορήσατε, ὅτι ὁ ἀντίδικος ἡμῶν διάβολος, ὡς λέων ὠρυόμενος περιπατεῖ ζητῶν τίνα καταπίῃ· ᾧ ἀντίστητε στερεοὶ τῇ Πίστει".

§ 20. Ἡ γὰρ Πίστις ἡμῶν, ἀδελφοί, οὐκ ἐξ ἀνθρώπων οὐδὲ

δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως 'Ιησοῦ Χριστοῦ, ἣν ἐκήρυξαν οἱ θεῖοι 'Απόστολοι, ἐκράτυναν αἱ ἱεραὶ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, παρέδωκαν ἐκ διαδοχῆς οἱ μέγιστοι σοφοὶ Διδάσκαλοι τῆς Οἰκουμένης, καὶ ἐπεκύρωσαν τὰ ἐκχυθέντα αἵματα τῶν ἁγίων Μαρτύρων. ,,Κρατῶμεν τῆς ὁμολογίας," ἣν παρελάβομεν ἄδολον παρὰ τηλικούτων ἀνδρῶν, ἀποστρεφόμενοι πάντα νεωτερισμόν, ὡς ὑπαγόρευμα τοῦ διαβόλου· ὁ δεχόμενος νεωτερισμὸν κατελέγχει ἐλλιπῆ τὴν κεκηρυγμένην ὀρθόδοξον Πίστιν. 'Αλλ' αὕτη πεπληρωμένη ἤδη ἐσφράγισται, μὴ ἐπιδεχομένη μήτε μείωσιν, μήτε αὔξησιν, | μήτε ἀλλοίωσιν ἡντιναοῦν, καὶ ὁ τολμῶν ἢ 43
πρᾶξαι ἢ συμβουλεῦσαι ἢ διανοηθῆναι τοῦτο ἤδη ἠρνήθη τὴν Πίστιν τοῦ Χριστοῦ, ἤδη ἑκουσίως καθυπεβλήθη εἰς τὸ αἰώνιον ἀνάθεμα, διὰ τὸ βλασφημεῖν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς τάχα μὴ ἀρτίως λαλῆσαν ἐν ταῖς Γραφαῖς καὶ διὰ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων· τὸ φρικτὸν τοῦτο ἀνάθεμα, ἀδελφοὶ καὶ τέκνα ἐν Χριστῷ ἀγαπητά, οὐκ ἐκφωνοῦμεν ἡμεῖς σήμερον, ἀλλ' ἐξεφώνησε πρῶτος ὁ Σωτὴρ ἡμῶν (Ματθ. ιβ'. 32) ,,ὃς ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι·" ἐξεφώνησεν ὁ θεῖος Παῦλος (Γαλ. α'. 6) ,,θαυμάζω ὅτι οὕτω ταχέως μετατίθεσθε ἀπὸ τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς ἐν χάριτι Χριστοῦ εἰς ἕτερον εὐαγγέλιον, ὃ οὐκ ἔστιν ἄλλο, εἰ μὴ τινές εἰσιν οἱ ταράσσοντες ἡμᾶς, καὶ θέλοντες μεταστρέψαι τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ· ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς ἢ Ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται ὑμῖν παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν ἀνάθεμα ἔστω·" ἐξεφώνησαν τοῦτο αἱ ἑπτὰ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι καὶ σύμπας ὁ χορὸς τῶν θεοφόρων Πατέρων. Ἅπαντες οὖν οἱ νεωτερίζοντες ἢ αἱρέσει ἢ σχίσματι, ἑκουσίως ἐνεδύθησαν κατὰ τὸν ψαλμῳδὸν (ψαλμ. ρη'. 17) ,,κατάραν ὡς ἱμάτιον," κἂν τε Πάπαι, κἂν τε Πατριάρχαι, κἂν τε Κληρικοί, κἂν τε Λαϊκοὶ ἔτυχον εἶναι, ,,κἂν Ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ, | ἀνάθεμα ἔστω, εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζηται παρ' ὃ παρελάβετε·" 44
Οὕτω φρονοῦντες οἱ Πατέρες ἡμῶν, καὶ ὑπακούοντες εἰς τοὺς ψυχοσωτηρίους λόγους τοῦ Παύλου, ἐστάθησαν σταθεροὶ καὶ ἑδραῖοι εἰς τὴν ἐκ διαδοχῆς παραδοθεῖσαν αὐτοῖς Πίστιν, καὶ διέσωσαν αὐτὴν ἄτρεπτον καὶ ἄχραντον διὰ μέσου τοσούτων αἱρέσεων, καὶ παρέδωκαν αὐτὴν εἰς ἡμᾶς εἰλικρινῆ καὶ ἀνόθευτον, ὡς ἐξῆλθεν ἄδολος ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν πρώτων ὑπηρετῶν τοῦ Λόγου· οὕτω φρονοῦντες καὶ ἡμεῖς, ἄδολον, ὡς παρελάβομεν, μετοχετεύσομεν αὐτὴν εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς μηδὲν παραμείβοντες, ἵνα ὦσι κἀκεῖνοι, ὡς καὶ ἡμεῖς, εὐπαρουσίαστοι καὶ ἀκαταίσχυντοι, λαλοῦντες περὶ τῆς τῶν Προγόνων αὐτῶν Πίστεως.

§ 21. Ὅθεν, ἀδελφοὶ καὶ τέκνα ἐν Κυρίῳ ἡμῶν ἀγαπητά, ,,τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἡγνικότες ἐν ὑπακοῇ τῆς ἀληθείας" κατὰ τὸν 'Απόστολον (Α'. Πετρ. α'. 22), προσέχωμεν ,,τοῖς ἀκουσθεῖσι μήποτε παραρ-

*ῥυῶμεν" (Ἑβρ. β'. 1). Ἡ Πίστις καὶ ἡ ὁμολογία ἣν κατέχομεν
ἀκαταίσχυντός ἐστι, διδασκομένη ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἐκ στόματος τοῦ
Κυρίου ἡμῶν, μεμαρτυρημένη ὑπὸ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ὑπὸ τῶν
ἱερῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων, κεκηρυγμένη εἰς τὴν ὑφήλιον, μαρ-
τυρουμένη καὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς, οἵτινες, πρὶν ἢ ἀποστατή-
σωσιν ἀπὸ τῆς Ὀρθοδοξίας εἰς τὰς αἱρέσεις, αὐτὴν τὴν Πίστιν κατεῖ-
45 χον καὶ αὐτοί, ἢ κἂν οἱ Πατέρες, ἢ | οἱ Προπάτορες αὐτῶν· μαρτυ-
ρεῖται ὑπὸ τῆς διηνεκοῦς ἱστορίας, ὡς θριαμβεύσασα κατὰ πασῶν
τῶν αἱρέσεων, αἵτινες κατεδίωξαν καὶ καταδιώκουσιν αὐτήν, ὡς ὁρᾶτε,
μέχρι τῆς σήμερον. Οἱ ἀλληλοδιάδοχοι ἱεροὶ θεῖοι Πατέρες καὶ Προ-
κάτοχοι ἡμῶν ἀρχόμενοι ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων, καὶ οὓς κατέστησαν οἱ
Ἀπόστολοι διαδόχους μέχρι τῆς σήμερον, μίαν καὶ ἀδιάῤῥηκτον ἅλυσιν
καταρτίζοντες, καὶ χειρὶ χεῖρα συνδέοντες συγκλείουσιν ἱερὸν Περίβολον,
οὗ „θύρα ὁ Χριστός," ἐν ᾧ ἅπαν τὸ ὀρθόδοξον Ποίμνιον ποιμαίνεται
εἰς τὰς ζειδώρους νομὰς τῆς μυστικῆς Ἐδέμ, καὶ οὐχὶ „εἰς ἄνοδα καὶ
τραχέα!" ὡς ὑπολαμβάνει ἡ αὐτοῦ Μακαριότης (σελ. 7, στιχ. 12)·
ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν κατέχει αὐτὰ τὰ ἀδιάπτωτα καὶ ἀνόθευτα κείμενα
τῶν θείων Γραφῶν, τῆς μὲν παλαιᾶς Διαθήκης τὴν ἀληθῆ καὶ ἀρτίαν
μετάφρασιν, τῆς δὲ νέας αὐτὸ τὸ θεῖον Πρωτότυπον· αἱ τελεταὶ τῶν
ἱερῶν Μυστηρίων καὶ ἰδίᾳ αἱ τῆς θείας Λειτουργίας εἰσὶν αὐταὶ
ἐκεῖναι αἱ Ἀποστολοπαράδοτοι λαμπραὶ καὶ κατανυκτικαὶ τελεταί. Οὐ-
δὲν ἔθνος, οὐδεμία κοινωνία Χριστιανικὴ δύναται καυχηθῆναι εἰς τὸν
Ἰάκωβον, εἰς τὸν Βασίλειον, εἰς τὸν Χρυσόστομον· αἱ σεπταὶ Οἰκου-
μενικαὶ Σύνοδοι, οὗτοι οἱ ἑπτὰ στύλοι τοῦ οἴκου τῆς Σοφίας ἐν αὐτῇ
καὶ παρ' ἡμῖν συνεκροτήθησαν· αὐτὴ κατέχει τὰ πρωτότυπα τῶν ἱερῶν
Ὅρων αὐτῶν. Οἱ ἐν αὐτῇ Ποιμένες, καὶ τὸ τίμιον Πρεσβυτέριον, καὶ
46 τὸ Μοναχικὸν | Τάγμα διατηρεῖ αὐτὴν τὴν ἀρχαιοτάτην εὐαγῆ σεμνό-
τητα τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ εἰς τὰς ἀξιώσεις καὶ
εἰς τὸ πολίτευμα, ἔτι καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἁπλοϊκὴν ἀμφίεσιν αὐτῶν. Ναί!
ἀληθῶς, εἰς ταύτην τὴν ἁγίαν Μάνδραν διηνεκῶς ἐπέπεσόν τε καὶ
ἐπιπίπτουσιν, ὡς καὶ ἐφ' ἡμῖν ὁρῶμεν, „Λύκοι βαρεῖς," κατὰ τὴν
πρόῤῥησιν τοῦ Ἀποστόλου, ὅπερ δείκνυσιν, ὅτι τὰ ἀληθῆ ἀρνία τοῦ
Ἀρχιποίμενος ἐν αὐτῇ ἐπαυλίζονται, ἀλλ' αὐτὴ καὶ ἔψαλε καὶ ψαλεῖ
εἰς τὸν αἰῶνα „κυκλώσαντες ἐκύκλωσάν με καὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου
ἠμυνάμην αὐτούς" (ψαλ. 117, 11). Προσθήσομεν δὲ καὶ ἀνάμνησιν
λυπηρὰν μέν, χρήσιμον δὲ εἰς ἀπόδειξιν καὶ πίστωσιν τῆς ἀληθείας
τῶν ἡμετέρων λόγων. Ἅπανθ' ὅσα χριστιανικὰ γένη ὁρῶνται τὴν σή-
μερον σεμνυνόμενα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, μὴ ἐξαιρουμένης μήτε
αὐτῆς τῆς Δύσεως, μηδ' αὐτῆς τῆς Ῥώμης, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ Κατα-
λόγου τῶν πρώτων Παπῶν βεβαιούμεθα, ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἁγίων
Προκατόχων καὶ Πατέρων ἐδιδάχθησαν τὴν ἀληθῆ εἰς Χριστὸν Πίστιν,
κἂν ὕστερον ἄνδρες δολιότητος, ὧν πολλοὶ καὶ Ποιμένες καὶ Ἀρχιποί-*

μενες ὄντες τῶν ῥηθέντων Γενῶν, κατατολμήσαντες δειλαίοις λογισμοῖς καὶ γνώμαις αἱρετικαῖς, ἐμίαναν φεῦ! τὴν ὀρθοδοξίαν τῶν Ἐθνῶν ἐκείνων, ὡς ἡ ἀψευδὴς ἱστορία διδάσκει ἡμᾶς, ὡς προεῖπεν ὁ Παῦλος.

§ 22. *Διὰ τοῦτο ἐπιγνῶμεν, ἀδελφοὶ καὶ τέκνα ἡμῶν πνευματικά, ἡλίκη ἡ χάρις, ἣν ἔδωκεν ὁ | Θεὸς εἰς τὴν ὀρθόδοξον Πίστιν* 47
ἡμῶν, καὶ εἰς τὴν Μίαν Ἁγίαν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Αὐτοῦ Ἐκκλησίαν, ἥτις, οἷα Μήτηρ ἀνύποπτος παρὰ τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς, ἀνατρέφει ἡμᾶς ἀκαταισχύντους καὶ εὐαπολογήτους ἐν εὐγενεῖ παῤῥησίᾳ „περὶ τῆς ἐν ἡμῖν Ἐλπίδος". Ἀλλὰ τί ἀνταποδόσωμεν ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ τῷ Κυρίῳ „περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκεν ἡμῖν;" Ὁ ἀνενδεὴς Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τῷ οἰκείῳ αἵματι ἀνακτησάμενος ἡμᾶς, οὐδὲν ἕτερον ἀπαιτεῖ ἀφ᾽ ἡμῶν, εἰμὴ τὴν ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας ἀφοσίωσιν ἡμῶν εἰς τὴν ἀμώμητον ἱερὰν Πίστιν τῶν Πατέρων ἡμῶν, τὴν ἀγάπην καὶ τὸ φίλτρον εἰς τὴν ἀναγεννήσασαν ἡμᾶς οὐ ῥαντίσματι νεωτερικῷ, ἀλλὰ τῷ θείῳ Λουτρῷ τοῦ Ἀποστολικοῦ Βαπτίσματος ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, τὴν τρέφουσαν ἡμᾶς κατὰ τὴν αἰωνίαν Διαθήκην τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ τιμίῳ Σώματι, καὶ ἀφθόνως, οἷα γνησία Μήτηρ, ποτίζουσαν ἡμᾶς τῷ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ὑπὲρ τῆς τοῦ Κόσμου σωτηρίας ἐκχυθέντι τιμίῳ αὐτοῦ Αἵματι. Περικυκλώσωμεν οὖν αὐτὴν νοερῶς, „ὡς τὰ νοσσία τὴν ὄρνιν," ὅπου ποτὲ γῆς εὑρισκόμεθα, εἰς Ἄρκτον ἢ εἰς Μεσημβρίαν, εἰς Ἀνατολὴν ἢ Δύσιν· ἐξαρτήσωμεν τὰ ὄμματα καὶ τὰς διανοίας ἡμῶν αὐτῶν ἐκ τῆς θειοτάτης αὐτῆς καὶ λαμπροτάτης ὄψεώς τε καὶ καλλονῆς· ἐπιλαβώμεθα ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ τοῦ φωτεινοῦ χιτῶνος αὐτῆς, ὃν περιέβαλεν ἰδίαις ἀχράντοις αὐτοῦ χερσὶν „ὁ νυμφίος ὁ ὡραῖος κάλλει," | ὅτε ἐλυ- 48
τρώσατο αὐτὴν ἐκ τῆς δουλείας τοῦ πλάνου, καὶ ἐστόλισεν αὐτὴν νύμφην ἑαυτῷ αἰωνίαν. Συναισθανθῶμεν εἰς τὰς ψυχὰς ἡμῶν αὐτῶν τὸ ἀμοιβαῖον ἀλγεινὸν αἴσθημα Μητρὸς φιλοτέκνου, καὶ τέκνων φιλομητόρων, ὅταν λυκόφρονες ἄνδρες καὶ ψυχοκάπηλοι σπουδάζωσι καὶ μεθοδεύωνται, ἵνα ἢ ἐκείνην ἀπαγάγωσι δούλην, ἢ αὐτά, ὡς ἀρνία ἐκ τῶν μητέρων αὐτῶν ἀφαρπάσωσιν. Ἐντείνωμεν δὲ τοῦτο τὸ αἴσθημα Κληρικοί τε καὶ Λαϊκοὶ ἤδη μάλιστα, ὅταν ὁ νοητὸς τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐχθρὸς χορηγῶν (σελ. 11, στιχ. 2-25) ἀπατηλὰς εὐκολίας, τηλικαῦτα μεταχειρίζηται ὄργανα, καὶ περιπατῇ ἁπανταχοῦ, κατὰ τὸν μακάριον Πέτρον, „ζητῶν τίνα καταπίῃ," καὶ ὅταν „ἐν ὁδῷ ταύτῃ, ᾗ πορευόμεθα" εἰρηνικῶς τε καὶ ἀκάκως, ἱστᾷ τὰς δολερὰς παγίδας αὐτοῦ.

§ 23. *Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης, „ὁ ἀναγαγὼν ἐκ νεκρῶν τὸν Ποιμένα τῶν προβάτων τὸν Μέγαν," „ὃς οὐ νυστάζει, οὐδὲ ὑπνώσσει φυλάσσων τὸν Ἰσραήλ," „φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν καὶ τὰ νοήματα ὑμῶν," καὶ κατευθυνεῖ τὰς ὁδοὺς ὑμῶν, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν. Ἔῤῥωσθε χαίροντες ἐν Κυρίῳ.*

ˏαωμη'. κατὰ μῆνα Μάϊον.
Ἰνδικτιῶνος ς'.

α'. † Ἄνθιμος *ἐλέῳ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ῥώμης, καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης.*

† Ἱερόθεος *ἐλέῳ Θεοῦ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, καὶ πάσης τῆς Αἰγύπτου, ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης.*

† Μεθόδιος *ἐλέῳ Θεοῦ Πατριάρχης τῆς μεγάλης Θεουπόλεως Ἀντιοχείας, καὶ πάσης Ἀνατολῆς, ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης.*

† Κύριλλος *ἐλέῳ Θεοῦ Πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ πάσης Παλαιστίνης, ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης.*

Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἱερὰ Σύνοδος.

† Ὁ *Καισαρείας* Παΐσιος.
† Ὁ *Ἐφέσου* Ἄνθιμος.
† Ὁ *Ἡρακλείας* Διονύσιος.
† Ὁ *Κυζίκου* Ἰωακείμ.
† Ὁ *Νικομηδείας* Διονύσιος.
† Ὁ *Χαλκηδόνος* Ἱερόθεος.
† Ὁ *Δέρκων* Νεόφυτος.
† Ὁ *Ἀδριανουπόλεως* Γεράσιμος.
β'. † Ὁ *Νεοκαισαρείας* Κύριλλος.
† Ὁ *Βεῤῥοίας* Θεόκλητος.
† Ὁ *Πισσιδείας* Μελέτιος.
† Ὁ *Σμύρνης* Ἀθανάσιος.
† Ὁ *Μελενίκου* Διονύσιος.
† Ὁ *Σοφίας* Παΐσιος.
† Ὁ *Λήμνου* Δανιήλ.
† Ὁ *Δρυϊνουπόλεως* Παντελεήμων.
† Ὁ *Ἐρσεκίου* Ἰωσήφ.
† Ὁ *Βοδενῶν* Ἄνθιμος.

Ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἱερὰ Σύνοδος.

† Ὁ *Ἀρκαδίας* Ζαχαρίας.
† Ὁ *Ἐμέσης* Μεθόδιος.
† Ὁ *Τριπόλεως* Ἰωαννίκιος.
† Ὁ *Λαοδικείας* Ἀρτέμιος.

Ἡ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἱερὰ Σύνοδος.

† Ὁ *Πέτρας* Μελέτιος.
† Ὁ *Βηθλεὲμ* Διονύσιος.
† Ὁ *Γάζης* Φιλήμων.
† Ὁ *Νεαπόλεως* Σ μουήλ.
† Ὁ *Σεβαστείας* Θαδδαῖος.
† Ὁ *Φιλαδελφείας* Ἰωαννίκιος.
† Ὁ *Θαβωρίου* Ἱερόθεος.

EPISTOLĂ ENCICLICĂ[1]

A BISERICII UNA, SFINTE, CATOLICE ŞI APOSTOLICE

CĂTRE

ORTODOCŞII DE PRETUTINDENI[2].

Tuturor celor de pretutindeni, în Duhul sfânt iubiţi şi doriţi fraţi ai noştri, sfinţi Arhierei, prea cucernicului cler din jurul lor şi tuturor ortodocşilor, fii adevăraţi ai Bisericii una, sfinte, catolice şi apostolice, îmbrăţişare frăţească în Duhul sfânt şi toate cele bune şi de mântuire dela Dumnezeu.

Trebuia ca propoveduirea evanghelică, sfântă şi dumnezeiască[3] a răscumpărării noastre să fie vestită de către toţi aşa neschimbată şi să fie crezută în veci aşa de curată, cum a descoperit-o dumnezeeştilor şi sfinţilor Săi Ucenici Mântuitorul nostru, cel Care pentru aceasta S'a deşertat pe Sine, luând chip de rob[4], coborând din sânurile părinteşti şi dumnezeeşti, şi cum aceia, devenind martori văzători şi auzitori, ca nişte trâmbiţe puternice au răsunat în toată lu-

---

1. Traducerea pe care o dăm este literală, ceeace o face greoae, dar mai fidelă. Am preferat-o unei traduceri libere, şi pentru a păstra aerul bisericesc şi arhaic al enciclicii greceşti şi pentru a respecta termeni şi expresii, cari, într'o traducere liberă, se pot răstălmăci. Unele neologisme sunt totuşi inevitabile.

2. Acest titlu a displăcut, fireşte, romano-catolicilor, pentru cari Biserica *una, sfântă, catolică şi apostolică* este cea romană. Un asemenea titlu, crede J. Chantrel, nu arată dela cine emană enciclica; episcopi şi credincioşi „ortodocşi" are Biserica romană în tot Orientul (v. Rohrbacher-J. Chantrel, *Histoire universelle de l'Eglise catholique*, ed. 9, t. XIV, Paris 1900, p. 850). Formula μία, ἁγία, καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία aparţine simbolului credinţei. Cuvântul *catolică* implică dela prima lui întrebuinţare cunoscută (Sf. Ignaţiu al Antiohiei, *ep. Smirneni* VIII, 2) noţiunea de ortodoxie (comp. *Martiriul sfântului Policarp*, adresa şi VIII, 1). Acest atribut se cuvine deaceea de drept Bisericii ortodoxe şi în niciun caz exclusiv celei romane. La Dallas şi Mansi se traduce inconsecvent fie „catholique", fie „universelle". Dallas p. 29 notează; „Cuvântul *Catolic* însemnează literal *Universal*. Acest nume fiind comun Bisericii întregi înainte de secolul al IX-lea, Biserica ortodoxă de Răsărit îl păstrează".

3. θεῖον; Dallas şi Mansi traduc acest adjectiv când *divin*, când *saint*.

4. Ep. Filipeni II, 7.

mea (căci în tot pământul a ieşit graiul lor şi pânăla marginile lumii cuvintele lor)[1]; şi în sfârşit, aşa neatinsă, cum ne-au predat-o de obşte atâţia şi atât de mari de Dumnezeu purtători Părinţi ai Bisericii catolice, cei dela marginile pământului, cari au repetat aceleaşi graiuri şi au învăţat pânăla noi, în sinoade şi fiecare în parte. Dar precum odinioară în Edem, începătorul răutăţii, vrăjmaşul cel înţelegător al mântuirii oamenilor, luând cu viclenie chip de sfetnic folositor, a făcut pe om călcător al poruncii dumnezeeşti celei cunoscute, tot astfel amăgind pe mulţi cu timpul şi în Edemul cel înţelegător, Biserica lui Dumnezeu, şi insuflându-le gânduri rele şi protivnice lui Dumnezeu şi făcându-i uneltele sale, amestecând veninul ereziei în isvoarele cele limpezi ale învăţăturii ortodoxe, adapă pe mulţi, ce sunt nevinovaţi dar vieţuesc fără pază, în pahare aurite aşa zicând cu hristologia evanghelică, şi cari „neluând seama mai mult la cele auzite" (Evrei II, 1) şi vestite de Părinţii lor (Deuteronom [2] XXXII, 7) potrivit Evangheliei şi la fel pururea cu învăţătorii cei de mai înainte, nici socotind îndestulător spre mântuirea lor sufletească cuvântul cel grăit şi scris al Domnului şi autoritatea Bisericii celei de totdeauna, urmăresc nelegiuire nouă şi inovaţii, ca în îmbrăcăminte, şi desfăşură în toate chipurile învăţătura evanghelică cea de ei stricată.

§ 2. De acolo ereziile cele în multe sfâşiate şi îngrozitoare, pe cari Biserica cea catolică, primind chiar din scutecele ei armătura lui Dumnezeu şi apucând cuţitul Duhului, „care este cuvântul lui Dumnezeu" (Efeseni VI, 17), a fost nevoită să le combată, şi împotriva tuturor a triumfat până azi şi va triumfa biruitoare în toţi vecii, înfăţişându-se totdeauna mai strălucită şi mai puternică după luptă.

§ 3. Dar din aceste erezii unele au şi dispărut cu totul, altele se duc, altele s'au veştejit, altele şi înfloresc mai mult sau mai puţin, fiind în putere pânăla timpul restabilirii lor, altele iarăşi reapar, ca să-şi meargă drumul lor dela naştere pânăla distrugere. Căci fiind gânduri şi născociri nenorocite de oameni nenorociţi, trăsnite cu anatema celor şapte Sinoade ecumenice, caşi ei, se nimicesc, chiar de ar mai ţine o mie de ani. Numai Ortodoxia Bisericii catolice şi apostolice, cea însufleţită de Cuvântul cel viu al

1. Psalm XVIII, 5 (citat şi în ep. Romani X, 18).
2. Dallas p. 30, necunoscând probabil cartea citată, traduce : *Second*

lui Dumnezeu, ea dăinueşte veşnic, după făgăduinţa cea nemincinoasă a Domnului: „Porţile iadului nu o vor birui" (Matei XVI, 18), adică gurile nelegiuiţilor şi ereticilor (cum ne tălmăcesc nouă dumnezeeştii Părinţi), oricât de grozave ar fi, oricât de meşteşugite la cuvânt şi de convingătoare, oricât de uimitoare, nu vor birui dreapta învăţătură cea liniştită şi tăcută. Dar oare „ce este că drumul *celor păcătoşi* merge bine?" (Ieremia XII, 1) şi nelegiuţii se semeţesc şi se înalţă ca cedrii Libanului (Psalm XXXVI, 45), turburând adorarea cea liniştită a lui Dumnezeu? Pricina acestui lucru este nespusă, şi Biserica, deşi se roagă zilnic ca să lipsească dela ea boldul acesta, acest înger al lui Satan, aude dela Domnul totdeauna: „Destul îţi este ţie harul Meu; căci puterea mea întru slăbiciune se desăvârşeşte" (II Corinteni XII, 9). Deaceea „mai cu plăcere se laudă întru slăbiciunile sale, ca să sălăşluiască asupra ei puterea lui Hristos" [1] şi „pentru ca cei încercaţi să se vădească" (I Corinteni XI, 19).

§ 4. Dintre aceste erezii răspândite — pentru judecăţi pe cari le ştie Dumnezeu — pe o mare parte a pământului era cândva Arianismul, iar astăzi este şi Papismul [2], dar şi acesta (caşi acela, care a şi dispărut cu totul), deşi este în putere acum, nu va birui pânăla sfârşit, ci va trece şi va fi doborât şi va răsuna marele glas din cer: „Doborâtu-s'a" (Apocalipsa XII, 10).

§ 5. Părerea cea nouă „că Duhul sfânt purcede dela Tatăl şi dela Fiul" este protivnică lămuririi hotărâte a Domnului nostru, dată cu grijă pentru aceasta (Ioan XV, 26): „Care dela Tatăl purcede", şi protivnică mărturisirii întregii Biserici catolice, după cum este încredinţată de către cele şapte Sinoade ecumenice: „Care dela Tatăl purcede" (Simbolul credinţei). I. Pentrucă înlătură progresiunea cea mărturisită de Evanghelie a persoanelor dumnezeeşti ale Fericitei Treimi, progresiune dintr'o singură cauză, unică, dar diferită. II. Pentrucă introduce raporturi diferite şi inegale între ipostasele cele de aceeaşi putere şi împreună mărite, şi confundarea sau amestecarea lor. III. Pentrucă dovedeşte aşa zicând ca fiind imperfectă, ba chiar obscură şi greu de înţeles pânăla ea mărturisirea Bisericii una, sfântă,

1. Comp. II Corinteni XII, 9.
2. Pentru justificarea cuvântului, vezi par. 6.

catolică şi apostolică. IV. Pentrucă atacă pe sfinţii Părinţi din sinodul întâi ecumenic dela Niceia şi din Sinodul al doilea ecumenic dela Constantinopol, caşi cum adică ar fi teologhisit nedesăvârşit despre Fiul şi sfântul Duh şi ar fi trecut sub tăcere o asemenea însuşire a Dumnezeirii fiecăreia din cele două persoane, deşi era nevoe să fie lămurite toate însuşirile lor dumnezeeşti împotriva şi a Arienilor şi a Macedonienilor. V. Pentrucă insultă pe Părinţii Sinodulul al treilea, al patrulea. al cincilea, al şaselea şi al şaptelea ecumenic, cari au vestit în lume desăvârşit şi întreg dumnezeescul Simbol, încât şi cu blesteme înfricoşate şi cu pedepse nedeslegate au oprit orice adaos sau scădere sau schimbare sau mutare fie şi de o cirtă, şi lor înşişi şi oricăror alţii [1]; caşi cum [2] ar trebui să fie îndreptat şi mărit, şi prin urmare toată învăţătura teologică a Părinţilor catolici ar fi de schimbat, descoperindu-se par'că noi însuşiri tuturor celor trei persoane ale Fericitei Treimi. VI. Pentrucă s'a strecurat la început în Bisericile Apusului, ca un „lup în piele de oae", cu însemnarea adecă *nu de purcedere,* după înţelesul grecesc din Evanghelie şi din simbol, ci cu însemnarea de *trimitere* [3], cum se apăra papa Martin [4] faţă de Maxim Mărturisitorul şi cum explica Anastasie Bibliotecarul sub Ioan VIII [5]. VII. Pentrucă forţează în chip deosebit, cu neînchipuită îndrăsneală, şi falsifică Simbolul însuşi, care este depozit comun al creştinismului. VIII. Pentrucă a adus atâtea turburări în Biserica cea liniştită a lui Dumnezeu şi a desbinat neamurile. IX Pentrucă a fost dezaprobată în chip solemn dela prima înfăţişare de către doi papi de veşnică amintire, Leon III şi Ioan VIII, care — acesta — în epistola [6]

---

1. Sinodul III ecum. (Efes 431) a oprit sub pedeapsa excomunicării şi a depunerii întrebuinţarea altui simbol decât cel niceo (-constantinopolitan) sau schimbarea acestuia (canon 7), (v. şi şedinţa VI, la Hefele-Leclercq, *Histoire des conciles,* t. II, partea I, Paris 1908, p. 331). De văzut lunga şi importanta notă din Pidalion Πηδάλιον, ed. 5 (Ioan Nicolaidis Kesisoglu) Atena 1908, p. 176—178).

2. Traducerea franceză Dallas p. 33 şi Mansi 40, col. 382 D, adaogă aci: „d'après la doctrine de Rome".

3. Dallas, p. 33 şi Mansi 40, 382: la mission dans le temps.

4. Martin I (649—653). In Migne P. L. 87 nu se găseşte o epistolă sau scriere adresată lui Maxim Mărturisitorul.

5. Ioan VIII: 872—882.

6. *Epistola 350, ad Photium patriarcham Constantinopolitanum* (anno 879 882). De processione Spiritus sancti, Migne *P. L.* 126, 944—946. Locul citat este la col. 945 C:

„Reverantiae itaque tuae iterum significamus, ut de hac additione in

către sfântul [1] Fotie, a pus în rândul lui Iuda pe cei cari au introdus-o întâi în dumnezeescul Simbol. X. Pentrucă a fost condamnată de multe sfinte Sinoade ale celor patru Patriarhi ai Răsăritului. XI. Pentrucă a fost lovită cu anatemă, ca o inovaţie şi adăogire în Simbol, la Sinodul al optulea ecumenic cel întrunit la Constantinopol pentru pacea Bisericilor răsăritene şi apusene [2]. XII. Pentrucă odată introdusă în Bisericile din Apus, fie a născut făpturi de ruşine, fie a atras după sine în curând alte inovaţii, cele mai multe protivnice poruncilor celor hotărît scrise în Evanghelie ale Mântuitorului nostru şi ţinute cu scumpătate pânăla introducerea ei în Bisericile în cari s'a furişat, ca: stropire în loc de botez, refuzarea sfântului Potir [3] laicilor, ridicarea uneia şi aceleiaşi pâini frânte, dar folosirea de hostii, azimă în loc de pâine, lăsarea din liturghii a binecuvântării, adică a dumnezeeştii chemări a prea sfântului Duh celui Care sfinţeşte

---

Symbolo (et Filio scilicet) tibi satisfacimus, quod non solum hoc non dicimus, sed etiam quod eos qui principio hoc dicere sua insania ausi sunt, quasi transgressores divini verbi condemnamus, sicut theologiae Christi Domini eversores, sanctorum Patrum qui synodice convenientes sanctum Symbolum nobis tradiderunt, et una cum Juda illos collocamus, quod eadem ipsa quae ille patrare non sunt veriti; non quia Dominicum corpus morti tradiderunt, sed quia Dei fideles, qui sunt ejus membra, schismate segrègarunt et invicem diviserunt, et ita aeterno igni illos praecipites dantes, et multo magis seipsos ut fecit praedictus Judas indignus Christi discipulus, suffocarunt".

1. Fotie este pomenit de Biserica greacă la 6 Februarie. Traducerea franceză Dallas, p. 33, Mansi 40, 384: „au vénérable Photius"; cuvântul grec este însă ἱερός.

2. Sinodul ţinut la Constantinopol 879—880 sub patriarhul Fotie, cu participarea delegaţilor papii Ioan VIII, a fost considerat uneori de ortodocşi ca al optulea ecumenic, prin opoziţie la sinodul ţinut la 869—870 sub patriarhul Ignaţiu, cu participarea delegaţilor papii Adrian II, pentru condamnarea lui Fotie, considerat de romano-catolici ca al optulea sinod ecumenic. De regulă însă enciclica socoteşte, cum a rămas statornicit, şapte sinoade ecumenice (par. 12, 13, 15, 16, 20, 21). In sinodul dela 879—880 s'a citit simbolul credinţei în forma ortodoxă (în şedinţa a şasea, Martie 880) şi s'a anatematizat oricine s'ar atinge de simbol, fie lăsând, fie adăogând, fie schimbând, fie falsificând (οὐδὲν ἀφαιροῦντες, οὐδὲν προστιθέντες, οὐδὲν ἀμείβοντες, οὐδὲν κιβδηλεύοντες). Măsura era îndreptată împotriva adaosului latin Filioque şi s'a repetat în şedinţa următoare: Cine se va atinge de simbol să fie anatema. De văzut actele sinodului, pentru şedinţele citate, în Τόμος χαρᾶς. Râmnicu-Vâlcii 1705, p. 96—102 (în deosebi p. 97—98). Hefele-Leclercq, *op. cit.*, t. IV, partea I, p. 603—604, numesc hotărârea sinodului o „enormitate". De fapt, sinodul repeta în cuvinte mai precise hotărîrea sinodului III ecumenic (canon 7).

3 Dallas, p. 34 şi Mansi 40, 384 B traduc „ciboire", iar în Mansi se observă în nota 1: *Calice,* non *ciboire* dicere oportuit. Caeterum translationem hanc vel *xenismis* refertam intactam placuit relinquere.

slujirea [1] şi desfiinţarea vechilor ceremonii apostolice ale Bisericii catolice, oprind de exemplu ungerea cu sfântul Mir şi împărtăşirea cu prea curatele Taine a pruncilor botezaţi; necăsătorirea preoţilor, infalibilitatea şi vicariatul lui Hristos în persoana Papii şi celelalte, înlăturând astfel tot tipul vechi apostolic aproape al tuturor tainelor şi al întregii învăţături, pe care-l ţinea vechea sfântă şi dreptcredincioasă Biserică a Romei, pe atunci mădular prea cinstit al sfintei Biserici catolice şi apostolice. XIII. Pentrucă a îndemnat pe teologii Apusului, apărătorii ei, neavând niciun loc nici în Scriptură, nici în Părinţi, pentru a da chip plăcut greşitelor învăţături enumerate, nu numai la răstălmăcirea Scripturilor, cum nu vedem la niciunul din Părinţii sfintei Biserici catolice, dar şi la falsificarea textelor sfinte şi neatinse ale dumnezeeştilor Părinţi răsăriteni ca şi apuseni. XIV. Pentrucă a apărut ca ceva străin, nemai auzit şi blasfemator chiar şi pentru celelalte comunităţi creştine existente, cari, pentru alte drepte pricini, au fost înlăturate din Staulul catolic [2]. XV. Pentrucă nu se poate încă apăra nici măcar cu probabilitate din Scripturi, sau cel puţin în chip raţional din Părinţi, cu tot zelul şi cu toată lupta apărătorilor ei, în niciuna din acuzaţiile enumerate [3]. O asemenea părere poartă toate caracteristicile învăţăturii greşite, ce provin din firea şi din însuşirile ei. Şi deoarece orice învăţătură greşită, care atinge cugetarea catolică cu privire la Fericita Treime şi la progresiunile [4] dumnezeeşti, şi încă chiar existenţa prea sfântului Duh, este şi se numeşte erezie, şi cei cari cugetă astfel eretici, după hotărârea celui întru sfinţi Damasus Papă al Romei: „Dacă cineva va avea dreaptă părere despre Tatăl şi Fiul, *dar nu va avea despre sfântul Duh, este eretic*" (Mărturisirea credinţei catolice, pe care Papa a trimis-o

---

1. Τελεταρχικόν, care prezidează ceremonia; cuvântul este greu de redat în româneşte. Dallas (p. 34) şi Mansi (40, 384) l-au lăsat netradus. Comp. şi par. 13.

2. Dallas p. 34 şi Mansi 40, 384: du vrai bercail.

3. εἰς οὐδεμίαν τῶν καταλεχθεισῶν κατηγοριῶν. Dallas p. 34–35 şi Mansi 40, 382 formează din aceste cuvinte o propoziţiune fără sens în frază: qui ne sont parvenus à la classer dans aucune des catégories précitées.

3. τῶν θείων προόδων, la Dallas p. 35, Mansi 40, 384: les attributs divins. Cuvântul πρόοδος nu înseamnează atribut, ci este întrebuinţat ca termen general pentru a arăta provenirile din Tatăl: naşterea Fiului şi purcederea sfântului Duh, cum rezultă din punctul I dela începutul paragrafului. Dacă am tradus „progresiunile", este pentru a nu întrebuinţa un cuvânt mai îndepărtat de sensul obişnuit al celui grecesc.

Episcopului Paulin al Tesalonicului[1], deaceea Biserica una, sfântă, catolică şi apostolică, mergând pe urmele sfinţilor Părinţi, răsăriteni caşi apuseni, a declarat odinioară pe timpul Părinţilor şi declară iarăşi astăzi în sinod, că această părere nouă mai sus arătată, că Duhul Sfânt purcede dela Tatăl şi dela Fiul, este în esenţă *erezie*, iar partizanii ei, oricine ar fi, *eretici*, potrivit cu susnumita hotărîre sinodală a Prea Sfinţitului Papă Damasus, şi adunările lor *eretice*, şi orice comuniune duhovnicească şi religioasă a fiilor ortodocşi ai Bisericii catolice cu unii ca aceia *neîngăduită*, mai ales în virtutea canonului 7 al Sinodului al treilea ecumenic[2].

§ 6. Această erezie, care a atras după sine şi foarte multe inovaţii, precum s'a arătat, cunoscută fiind pela jumătatea secolului al şaptelea[3], necunoscută şi anonimă la început, şi încă diferite însemnări având în provinciile apusene ale Europei, furişându-se cu încetul în timp de patru

---

1. In Mansi, 40, 383 nota 1, se arată că este vorba de mărturisirea trimisă de Damasus lui Paulin al Antiohiei (362—388) episcop în timpul shismei meletiene —, în care cuvintele citate se găsesc în art. XXIII. Adnotatorul se miră, fără dreptate, că aceste cuvinte se aplică la Filioque. Iată nota: „Lege: *Ad Paulinum Antiochenum*, ad quem revera Damasus misit *Confessionem fidei*, cuius art. XXIII ita se habet: *Si quis de Patre et Filio bene senserit, de Spiritum autem sancto non recte habuerit, haereticus est.* (Migne, *Patr. Lat.* XIII, 363 b). Scilicet: sive de Filio, sive de Spiritu sancto prave sentias perinde est, quia utroque casu Trinitatem negas. Quid haec ad processionem Spiritus sancti e solo Patre?

Adăogăm că mărturisirea trimisă de Damasus a fost primită de Paulin al Antiohiei la Tesalonic (Hefele—Leclercq, *op. cit.* II, I, p. 58), de unde greşala encíclicii, care socoteşte pe Paulin episcop de Tesalonic. Paulin se înapoia dela sinodul ţinut la Roma la 382.

2. Canonul zice: „Fiind citite acestea [simbolul niceian şi un simbol nestorian], sfântul Sinod a hotărât, că nimănui nu-i este îngăduit să prezinte, să scrie sau să întocmească altă credinţă, decât cea hotărîtă de sfinţii Părinţi cei adunaţi în oraşul Niceia, cu ajutorul sfântului Duh. Iar cei cari ar îndrăsni fie să întocmească altă credinţă, fie chiar să o aducă sau să o prezinte celor cari voesc să se întoarcă la cunoştinţa adevărului, fie din păgânism, fie din iudaism, sau fie din orice erezie, aceştia dacă sunt Episcopi sau Clerici, Episcopii să fie scoşi din Episcopie, iar Clericii din Cler; iar dacă sunt laici, să se anatematizeze".. (In continuare, canonul se referă în special la erezia nestoriană).

1. In realitate, expresia Filioque a fost întrebuinţată întâi în Spania, într'o mărturisire de credinţă compusă de episcopul Pastor pela 450 (F. X. Funk-Karl Bihlmeyer, *Kirchengeschichte* ed. 8, I. *Das christliche Altertum*, Paderborn 1926, p. 182) şi apoi într'un simbol de credinţă aprobat de sinodul dela Toledo 447 (Hefele-Leclercq, *op. cit.* t. II, partea I, p. 483); introdus în simbolul niceo-constantinopolitan de sinodul dela To'edo 589 (Hefele-Leclercq, *op. cit.* t. III, partea I (1909), p. 223—224. Dom H. Leclercq, *L'Espagne chrétienne* (Bibliothèque de l'enseignement de l'historie ecclésiastique), ed. 2, Paris 1906, p. 280—281). In Răsărit Filioque a fost cunoscut mai târziu, prin epistola sinodală a papii Martin I.

sau cinci secole, covârşind vechea Ortodoxie a acelor părţi prin nepăsarea Păstorilor de atunci şi prin protecţia Suveranilor [1] a dus la rătăcire puţin câte puţin nu numai Bisericile atunci ortodoxe încă ale Spaniei, dar şi pe cele germane, galice şi italiene, a căror ortodoxie se vestia odinioară în toată lumea, şi cu cari adeseori comunicau dumnezeeştii noştri Părinţi, ca marele Atanasie şi Vasile cel pânăla cer strălucitor [2], şi a căror împreună bună înţelegere şi lucrare cu noi pânăla Sinodul al şaptelea ecumenic a păstrat neatinsă învăţătura Bisericii catolice şi apostolice. Dar în urmă, prin pisma celui care urăşte binele, inovaţiile ei cu privire la Teologia cea sănătoasă şi ortodoxă a prea sfântului Duh (a Cărui „hulire nu se va ierta oamenilor nici în veacul de acum, nici în celce va să fie", după hotărârea Domnului, Matei XII, 31—32) şi una după alta, inovaţiile privitoare la dumnezeeştile taine şi mai ales la taina cea de-lume-mântuitoare a Botezului şi a dumnezeeştii Impărtăşiri şi a Preoţiei, ca nişte făpturi îngrozitoare urmându-i, au pus stăpânire şi pe Roma cea veche însăşi, de unde luând caracter oficial în Biserică, au [3] primit spre a se deosebi şi numele de *Papism*. Căci episcopii ei supranumindu-se *Papi*, deşi la început unii dintre ei s'au declarat în chip ecumenic împotriva inovaţiei, ca Leon III şi Ioan VIII, precum am spus mai sus, şi au dezaprobat-o în toată lumea, unul prin acele plăci de argint [4], iar celalt prin epistola sa către sfântul Fotie la Sinodul al optulea ecumenic şi prin cea către Sfendopulchros [5] pentru Metodiu episcopul Moraviei, cei mai mulţi dintre urmaşii lor, momiţi de privi-

1. Carol cel Mare a favorizat introducerea lui Filioque în simbol (Hefele-Leclercq, *op. cit.* t. III, partea II (1910), p. 1127, 1129 (Sinodul dela Aix-la-Chapelle (Aachen) 809.

2. Οὐρανοφάντωρ, la Dallas, p. 36 şi Mansi 4o, 386: divin.

3. In textul grec singular (εἴληχε), în dezacord cu subiectul.

4. Se ştie că papa Leon III (795–816) a dezaprobat introducerea lui Filioque în simbol, pentru motivul că sfinţii Părinţi şi sinoadele n'au cunoscut acest cuvânt, ba chiar au oprit orice schimbare în simbol (Hefele-Leclercq, *op. cit.* t. III, partea II, p. 1132). Ceva mai mult, papa a pus să se graveze simbolul niceo-constantinopolitan greceşte şi latineşte fără Filioque pe două mari plăci de argint, cari au fost aşezate în biserica sf Petru.

5. Svatopluc (Swetopluk, Swentopulk) regele Moraviei († 894). Epistola papii, în *Monumenta Germaniae historica*, Epistolae VII, 16o sq (v. despre conflictul dintre Metodiu şi Svatopluc, F. Dvorník, *Les Slaves, Byzance et Rome au IX-e siècle (Travaux publiés par l' Institut d'études slaves, IV)*, Paris 1926, p. 261–27o).

legiile antisinodale ce decurgeau pentru ei din erezie [1], întru apăsarea Bisericilor lui Dumnezeu şi găsind în ele mult folos lumesc şi „câştig mult“, închipuind conducere monarhică în Biserica cea catolică şi monopol al harurilor sfântului Duh, nu numai au schimbat cât îi priveşte religia veche, despărţindu-se prin arătatele inovaţii de cealaltă veche şi existentă încă formă de conducere creştină, ci s'au silit nu fără neîngăduite tratative, cum ne încredinţează istoria cea adevărată, ca să atragă cu ei dela Ortodoxie la apostasia lor şi celelalte patru Patriarhii, şi să robească astfel Biserica cea catolică [2] voilor şi poruncilor oamenilor.

§ 7. Inaintaşii şi Părinţii noştri de fericită amintire de atunci întru osteneală şi sfat în deobşte, văzând călcată în picioare învăţătura strămoşească evanghelică şi sfâşiat cu mâini nelegiuite vestmântul cel de sus ţesut al Mântuitorului nostru, mişcaţi de dragoste părintească şi frăţească, au plâns [3] pierderea atâtor creştini „pentru cari a murit Hristos“ şi au depus mult zel şi iubitoare stăruinţă, şi în sinoade şi în particular, pentru ca, salvând învăţătura ortodoxă a sfintei Biserici catolice, să coasă împreună la loc de vor putea ceeace s'a sfâşiat, şi ca doctori încercaţi au chibzuit laolaltă pentru mântuirea mădularului suferind, îndurând multe supărări şi dispreţ şi prigoniri, numai ca să nu se despartă în bucăţi corpul lui Hristos, numai ca să nu se calce în picioare hotărârile dumnezeeştilor şi venerabilelor Sinoade. Dar istoria cea nemincinoasă ne-a încredinţat de neînduplecata stăruinţă apuseană în rătăcire. Aceşti băr-

---

1) Ar părea poate falsă o asemenea afirmaţie, dacă declaraţiile unor papi nu ne-ar arăta, că episcopii romani şi-au permis să treacă peste hotărârile Părinţilor şi sinoadelor pentru interesul şi plăcerea de a impune voinţa Romei ca normă de credinţă şi de a ridica astfel autoritatea papală. Iată de exemplu declaraţia făcută de papa Ştefan V (885 — 891) Moravilor după moartea lui Metodiu, în ciuda ortodoxiei bizantine a acestuia privitor la purcederea sfântului Duh:

«Si dixerunt: Prohibitum est a sanctis Patribus symbolo addere aliquid vel minuere, dicite: Sancta Romana Ecclesia custos est et confirmatrix sanctorum dogmatum». (Dacă vor zice: Este oprit de către sfinţii Părinţi a adăoga sau a reduce ceva în simbol, răspundeţi: Sfânta Biserică Romană este paznicul şi confirmatoarea sfintelor dogme) la F. Dvorník, *op. cit.* p. 287).

2) De aci înainte, Dallas şi Mansi traduc καθολική mai mult „universelle».

3. Expresie imitată probabil după enciclica dela 867 a patriarhului Fotie, par. 25 şi 26 (Migne P. G. *102*, 732; în traducerea mea, *Studii teologice*. Publicaţie a Facultăţii de Teologie din Bucureşti, an. I (1930) nr. 2 p. 68—69).

baţi de fericită amintire au încercat în faptă şi în această chestiune adevărul cuvintelor celui întru sfinţi Părintelui nostru Vasile cel pânăla cer strălucitor, [1] care zicea şi atunci din experienţă despre Episcopii Apusului şi în deosebi despre Papa însuşi: „Cari nici nu cunosc adevărul, nici nu suferă să-l înveţe, certându-se cu cei cari vor să le anunţe adevărul şi întind prin ei înşişi erezia" [2] (Către Eusebiu al Samosatei) [3] şi astfel cunoscând neîndreptarea lor după prima şi a doua certare frăţească, „lăsându-i în pace" şi „evitându-i i-au lăsat la mintea lor cea neîncercată" („căci mai bun este răsboiul decât o pace care desparte de Dumnezeu", cum a spus şi cel întru sfinţi Părintele nostru Grigore despre Arieni). [4] De atunci nu mai este nicio comuniune duhovnicească între noi şi ei. Căci au săpat cu mâinile lor prăpastie adâncă, cea între ei şi ortodoxie.

§ 8. Dar pentru aceasta Papismul n'a încetat de a turbura Biserica cea liniştită a lui Dumnezeu, ci trimiţând pretutindeni aşa numiţi Misionari, oameni traficanţi de suflete, „înconjoară pământul şi marea, ca să facă un prozelit", să înşele pe vreunul dintre ortodocşi, să strice învăţătura Domnului nostru, să falsifice prin adaos dumnezeescul Simbol al sfintei noastre Credinţe, să arate de prisos Botezul [5] cel lăsat de Dumnezeu, inutilă împărtăşirea cu Potirul Testamentului şi câte altele nenumărate a insuflat demonul inovaţiei scolasticilor, cari au îndrăsnit totul în evul mediu şi Episcopilor Romei celei vechi, cari au cutezat toate pentru iubirea de stăpânie. Fericiţii pentru evlavie înaintaşii şi Părinţii noştri, deşi în multe feluri şi în multe chipuri supăraţi şi prigoniţi dinăuntru

1. Dallas p. 37, Mansi 40, 388: divin (comp. par. 6).

2. Locul nu este citat întreg. Epistola zicea: „Iar dacă va mai ţine mânia lui Dumnezeu, ce ajutor vom avea dela mândria apuseană [sf. Vasile zice figurat: sprinceana apuseană]? Cari nici nu cunosc adevărul, nici nu suferă să-l înveţe, şi prejudecând cu bănueli mincinoase, acelea le fac şi acum, cari (le-au făcut) mai înainte cu Marcel [aluzie desigur la atitudinea Occidentalilor în cazul lui Marcel al Ancyrei, condamnat în Orient ca eretic (336, 338, 339, 343), găsit ortodox la Roma (340 şi Sardica 343)]; certându-se cu cei cari vor să le anunţe adevărul şi întărind erezia prin ei înşişi. Căci eu însumi voiam, fără forma comună, să scriu corifeului lor, nimic despre cele bisericeşti, decât numai cât să fac să înţeleagă, că nici nu ştiu adevărul celor dela noi, nici nu primesc calea pe care să-l afle".

3 *Epistola* 239, în Migne, *P. G. 32*, 889 — 893. Citatul de mai sus, la col. 893 B.

4. In cuvântarea a doua (Ἀπολογητικὸς τῆς εἰς τὸν Πόντον φυγῆς) la Migne *P. G. 35*, 488 C: Κρείττων γὰρ ἐπαινετὸς πόλεμος εἰρήνης χωριζούσης Θεοῦ.

5. Se înţelege botezul prin cufundare, în opoziţie cu cel prin stropire

şi dinafară, direct şi indirect de către Papism, „încrezându-se în Domnul“, au isbutit să păstreze şi să ne predea şi nouă întreagă această nepreţuită moştenire a Părinţilor lor, pe care şi noi, cu ajutorul lui Dumnezeu, o vom trece ca pe un tezaur de mult preţ generaţiilor ce vor veni pânăla sfârşitul veacului. Dar nu încetează până astăzi şi nu vor înceta pentru aceasta Papiştii să atace după obiceiul lor ortodoxia, care le este zilnic mustrare vie înaintea ochilor, ca unor apostaţi dela credinţa lor cea strămoşească. De-ar fi dat Dumnezeu să îndrepte ei aceste atacuri contra ereziei, care a năvălit în Apus şi a pus stăpânire pe el! Cine se îndoeşte, că dacă zelul lor pentru distrugerea Ortodoxiei s'ar fi întrebuinţat cumva pentru distrugerea ereziei şi a inovaţiilor, după sfaturile cele lui Dumnezeu plăcute ale lui Leon al III-lea şi Ioan al VIII-lea, acei ultimi Papi ortodocşi de fericită pomenire, de mult n'ar mai fi rămas nici urmă din ea pe lume şi am putea acum să spunem „acelaşi lucru“,[1] după făgăduinţa apostolică? Dar zelul urmaşilor lor nu era *pentru apărarea Credinţei ortodoxe*, ca zelul vrednicului de amintire întru fericiţi Leon al III-lea.

§ 9. Până în timpul de acum, atacurile personale ale Papilor înaintaşi încetase şi nu mai erau decât cele ale misionarilor; de curând însă Papa Pius al IX-lea, care a primit episcopatul Romei la 1847[2] a dat la 6 Ianuarie acest an o Enciclică intitulată *Către Orientali*, având douăsprezece pagini în traducerea greacă, pe care trimisul său a raspândit-o ca pe o miasmă venită de undeva din afară înăuntrul Turmei noastre ortodoxe. In această enciclică se adresează către cei cari în diferite timpuri şi din diferite comunităţi creştine au apostaziat şi au dezertat la Papism şi prin urmare îi sunt partizani, dar se îndreaptă intenţionat şi către ortodocşi, nu în particular şi numindu-i, dar citând pe nume[3] (pag. 3, r. 14-18, pag. 4, r. 19 şi pag. 9, r. 5, 17 şi 23) pe dumnezeeştii şi sfinţii noştri Părinţi, calomniindu-i adică pe ei şi pe noi moştenitorii şi urmaşii lor; pe ei ca ascultând zice-se de ordinele papale şi de hotărârile venite dela Papi, ca dela arbitrii Bisericii catolice, iar pe noi ca pe nişte neascultători de pildele acelora şi prin urmare

1. Τὸ αὐτό, adică să mărturisim aceeaşi credinţă.
2. Greşit, în loc de 1846.
3 Adică nu specifică Biserica ortodoxă, dar citează părinţi ortodocşi.

calomniindu-ne faţă de Turma noastră cea de Dumnezeu încredinţată, ca pe nişte despărţiţi de Părinţii noştri şi nepurtători de grijă pentru datoriile noastre cele sfinte şi pentru mântuirea sufletească a fiilor noştri duhovniceşti. Şi uzurpând anume ca pe o proprietate a lor Biserica cea catolică a lui Hristos, pentrucă deţin, cum se laudă, scaunul episcopal al Fericitului Petru, voeşte să amăgească astfel pe cei mai simpli cu apostasia dela Ortodoxie, adăogând acele cuvinte surprinzătoare pentru oricine s'a hrănit cu învăţătură teologică (pag. 10, r. 29), „nici nu există motiv să pretextaţi contra întoarcerii *la adevărata Biserică şi comuniune cu acest sfânt scaun*".

§ 10. Desigur că fiecare dintre fraţii şi fiii noştri în Hristos cu educaţie şi instrucţie religioasă, citind cu atenţie şi cu înţelepciunea cea dată lui de Dumnezeu, observă că şi cuvintele Episcopului de acum al Romei, caşi ale înaintaşilor lui dela schismă, nu sunt cuvinte de pace, cum zice (pag. 7, r. 8) şi de iubire, ci cuvinte de amăgire şi absurde, tinzând la interes, după obiceiul înaintaşilor lui antisinodali. Deaceea şi suntem siguri, că aşa cum nu s'au înşelat până azi, ortodocşii nu se vor înşela nici de acum înainte; căci cuvântul Domnului nostru este sigur (Ioan X, 5): „Nu vor urma pe cel străin, ci vor fugi dela el, pentrucă nu cunosc glasul celor străini".

§ 11. Cu toate acestea, am socotit de datoria noastră părintească şi frăţească şi ca o obligaţie sfântă, ca să vă întărim prin prezenta rugăminte [1] în ortodoxia pe care o ţineţi din strămoşi şi să arătăm totodată în treacăt netemeinicia celor gândite de Episcopul Romei şi ce este vădit că el cugetă. Căci nu cu mărturisirea sa apostolică îşi împodobeşte scaunul, ci cu tronul apostolic se sileşte să-şi stabilească autoritatea, şi cu autoritatea mărturisirea sa. Dar lucrul nu stă aşa. Căci nu numai că scaunul Romei se socoteşte a fi cinstit cumva de către fericitul Petru dintr'o simplă tradiţie, dar nici scaunul domnesc al fericitului Petru, mărturisit de sfânta Scriptură, adică Antiohia, a cărei Biserică este deaceea mărturisită de sfântul Vasile (Epist. 48 către Atanasie cel Mare) [2] ca „cea mai însemnată dintre Bisericile

1. Dallas p. 41, Mansi 40, 390: par cette Lettre pastorale.
2. In Migne *P. G.* 32, 424–425: *epistola 66* (din anul 371).

din lume"[1], şi, ceeace este şi mai mult, Sinodul al doilea ecumenic scriind către Sinodul Apusenilor[2] (prea cinstiţilor şi cucernicilor fraţi şi împreună-liturghisitori Damasus[3], Ambrozie[4], Britton[5], Valerian[6] şi ceilalţi)[7] mărturiseşte zicând[8] „Biserica cea prea veche şi în adevăr apostolică din Antiohia Siriei, în care pentru prima dată s'a întrebuinţat cinstitul nume al creştinilor[9], nici aceasta, zicem, Biserica apostolică din Antiohia, n'a avut vreodată dreptul de a nu fi judecată cu sfânta Scriptură şi cu hotărârile sinodale, ca una care în adevăr se poate mândri cu scaunul lui Petru. Dar ce zicem? Insăşi persoana fericitului Petru a fost judecată înaintea tuturor *după adevărul Evangheliei* (Galateni II) şi a fost găsit după mărturie scripturistică *„vinovat şi nu drept mergând"*[10]. Ce trebue atunci crezut despre cei cari se laudă şi se semeţesc numai cu ocuparea scaunului lui? Şi în adevăr însuşi marele Vasile, cel pânăla cer strălucitor,[11] acest didascal ecumenic al Ortodoxiei în Biserica cea catolică, la care şi Episcopii Romei sunt nevoiţi să trimită (pag. 8, r. 31)[12], lămurit şi curat ne-a arătat mai sus[13] ce consideraţie trebue să avem pentru judecăţile nepătrun-

---

1. „Că trebue început cu grija celor mai importante, după cei mai înţelepţi dintre medici, ştii mai bine ca oricine. Şi care poate fi mai importantă dintre Bisericile lumii decât cea a Antiohiei? (*ibidem*, col. 425 B).
2. La Teodoret de Cyr, *Ist. bis.*, V, IX, în Migne, *P. G.* 82, 1212–1218 (v. şi Hefele-Leclercq, *op. cit.*, t. II, partea I, p. 54–55).
3. Episcopul Romei, 366—384.
4. Episcopul de Mediolanum (Milan), 374–397.
5. Poate episcopul de Treveri (Trier), 373—386 (menţiune la Hefele-Leclercq, *ibidem*, p. 58; Ulysse Chevalier. *Répertoire des sources historiques du moyen âge. Bio-bibliographie*, nouvelle édition, vol. I, Paris 1905, col. 704, s1 *Briton*).
6. Episcop de Aquileia, 369–381 (menţiune la Hefele-Leclercq, *op. cit.* p. 50); Ulysse Chevalier, *op. cit.* vol. II, (1907), col. 4622.
7. După Valerian, adresa epistolei are: Asholios, Anemios, Vasilios şi celorlalţi sfinţi episcopi, adunaţi în marele oraş Roma... (col. 1218 B).
8. La Mansi 40, 391, nota 1: Apud Migne, Patr. Lat. XIII, 1202 b.
9. Comp. Faptele Apost. XI, 26. Epistola explică alegerea lui Flavian pentru scaunul Antiohiei: „Pe prea venerabilul şi de Dumnezeu iubitorul episcop Flavian al prea vechii şi în adevăr apostolicei Biserici din Antiohia Siriei, în care pentru prima dată s'a întrebuinţat cinstitul nume al creştinilor, conlucrând cei ai provinciei şi ai diocezei Orientului l-au hirotonit canonic"... (col. 1217 B).
10. Comp. *Galateni II,* 14.
11. Iarăşi οὐρανοφάντωρ (v. par. 6 şi 7); aci netradus la Dallas p 42 şi Mansi 40, 392.
12. Nu este numit sf. Vasile, ci „vechii ierarhi şi credincioşi ai provinciilor orientale", r. 31–32.
13. Par. 7.

sului Vatican [1]: „Cari nu cunosc adevărul nici nu suferă să-l învețe, certându-se cu cei cari le vestesc adevărul și întărind prin ei înșiși erezia". Așa că înșiși acei sfinți Părinți ai noștri, pe cari admirându-i pe drept, ca pe niște luminători și învățători chiar ai Apusului, ni-i enumeră Fericirea Sa și ne sfătuește să-i urmăm (aceeași pagină), ne învață să nu judecăm Ortodoxia după sfântul scaun, ci scaunul însuși și pe cel de pe scaun să-l judecăm după dumnezeeștile Scripturi și hotărârile și regulile sinodale și după credința cea propoveduită, adică după Ortodoxia învățăturii celei de totdeauna. Așa au judecat și au condamnat în Sinod Părinții noștri și pe Honorius Papă al Romei [2] și pe Dioscur Papă al Alexandriei [3] și pe Macedonie [4] și pe Nestorie [5] Patriarhi de Constantinopol și pe Petru Knafevs [6] Patriarhul Antiohiei [7] și pe ceilalți. Căci dacă și „urâciunea pustiirii a stat în locul cel sfânt", după mărturia Scripturilor (Daniil IX, 27 și Matei XXIV, 15), de ce n'ar fi și inovația și erezia pe scaun sfânt? Și de aci se arată dintr'o privire zădărnicia și slăbiciunea și a celorlalte argumente (pag. 8, r. 9, 11, 14) în favoarea puterii despotice a Episcopului Romei. Căci dacă Biserica lui Hristos nu s'ar fi întemeiat pe *piatra* cea neclintită a mărturisirii lui Petru (care era răspuns comun din partea apostolilor întrebați „Voi cine ziceți că sunt?" Matei XVI, 15): „Tu ești Hristosul Fiul Dumnezeului celui viu" (ibidem 16), cum ne tălmăcesc nouă dumnezeeștii Părinți răsăriteni și apuseni, s'ar fi întemeiat pe temelie greșită chiar pe însuși Petru, dar încă pe Papa, care, dupăce și-a însușit și cheile Impărăției cerurilor, ce fel de întrebuințare a făcut de ele se vădește din istorie. Dar și însemnarea întreitului „Paște oile mele" dumnezeeștii noștri Părinți comuni de acord învață, că nu era un privi-

1. „τοῦ Οὐατικανοῦ ἀδύτου", sanctuarului dela Vatican. Dallas p. 42, Mansi 40, 392 lasă netradus cuvântul ἄδυτον, care ca adjectiv însemnează inaccesibil, impenetrabil, sacru. Ca substantiv neutru, cum e aci, însemnează sanctuar.

2. La sinodul VI ecumenic, Constantinopol, 680—681, în ședința XIII (28 Martie 681), v. Hefele—Leclercq, *op. cit.* t. III, partea I (1909), p. 501—502.

3. Depus și caterisit la sinodul IV ecum., Calcedon 451.

4. La sinodul II ecum., Constantinopol 381.

5. La sinodul III ecum., Efes 431.

6. Κναφεὺς sau Γναφεύς, piuar (lat. Fullo, franț. Foulon). La Dallas p. 42, Mansi 40, 392 lăsat afară.

7. Monofizit, uzurpator al scaunului pela 470, exilat de împăratul Leon I.

legiu al fericitului Petru asupra celorlalţi Apostoli, şi cu atât mai puţin şi al urmaşilor lui, ci o simplă restabilire a lui în apostolat, din care căzuse prin *întreită lepădare*. Dumnezeescul Petru însuşi se arată a primi astfel înţelesul întreitei întrebări a Domnului *„Mă iubeşti?“* şi *„mai mult“* şi *„decât aceştia“* (Ioan XXI, 16). Căci aducându-şi aminte de *„chiar dacă toţi“* s'ar scandaliza de tine, *eu* nu mă voi scandaliza *niciodată* (par. 12), „s'a întristat că i-a zis *a treia oară* mă iubeşti“. Dar urmaşii lui iau zicerea în chip oportun în înţelesul cel foarte plăcut lor.[1].

§ 12. Dar zice Fericirea Sa (pag. 8, r. 12), că Domnul nostru a spus lui Petru (Luca XXII, 32): „Eu M'am rugat pentru tine, ca să nu lipsească credinţa ta, iar tu întorcându-te oarecând întăreşte pe fraţii tăi“. Rugăciunea Domnului nostru s'a făcut pentru cuvântul, că Satan încercase (ibidem 31) să scandalizeze credinţa tuturor Ucenicilor, dar Domnul i-a îngăduit numai pentru Petru, şi tocmai deaceea anume, pentrucă grăia cuvinte de iubire de sine şi se îndreptăţia pe sine mai presus decât ceilalţi (Matei XXVI, 33): „Chiar dacă toţi s'ar scandaliza de Tine, eu nu mă voi scandaliza niciodată“. Dar această îngăduinţă a fost trecătoare, „a început să blesteme şi să jure, că nu cunosc pe acest om“. Atât de slabă este firea omenească lăsată la puterea ei însăşi, „duhul este osârduitor, iar trupul neputincios“ (Matei XXVI, 41), trecătoare, am zis, pentru ca iarăşi venindu-şi în sine, prin întoarcerea sa întru lacrimi de pocăinţă, să întărească şi mai mult pe fraţii săi întru Acela pentru Care ei nici n'au jurat greşit, nici nu s'au lepădat. O, înţeleptele judecăţi ale lui Dumnezeu! Cât de dumnezeiască şi tainică era cea din urmă noapte pe pământ a Mântuitorului nostru! Cina aceea sfântă, aceasta este crezută a fi săvârşită şi astăzi în fiecare zi „aceasta să faceţi întru pomenirea mea“ (Luca XXII, 19). Şi „ori de câte ori veţi mânca pâinea aceasta şi veţi bea paharul acesta, vestiţi moartea Domnului până ce va veni“ (I Corinteni XI, 26). Dragostea frăţească cea cu atâta grijă vestită nouă de către Invăţătorul nostru comun, „întru aceasta vor cunoaşte toţi că sunteţi ucenicii mei, daca veţi avea dragoste între voi“ (Ioan XIII, 35), ale cărei zapis

1. Probă de traducere liberă la Dallas p. 45, Mansi 40, 394 B: Or, ses successeurs n'ont voulu voir dans cette parole du Sauveur que la plus haute bienveillance pour Pierre, parce que cela convenait à leur but.

şi condiţii Papii le-au sfâşiat întâi, apărând şi primind inovaţii eretice împotriva celor evanghelizate nouă şi rânduite de către Invăţătorii şi Părinţii noştri comuni, însăşi această dragoste, zicem, lucrează şi astăzi în sufletul popoarelor creştine şi în deosebi al celor cari le conduc [1]. Căci mărturisim cu tărie în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor, că rugăciunea Mântuitorului nostru (pag. 7, r. 33) către Dumnezeu şi Tatăl Său pentru dragostea comună a creştinilor şi pentru unitatea întru una sfântă catolică şi apostolică Biserică, în care şi credem, „ca să fie una precum şi noi una suntem" (Ioan XVII, 22), lucrează în noi, caşi în Fericirea Sa, şi aici dorinţa şi zelul nostru frăţesc întâlnesc pe ale Fericirii Sale, cu această singură deosebire, că în noi lucrează cu condiţia de a se păstra întreg şi neatins dumnezeescul Simbol cel neprihănit şi desăvârşit al Credinţei creştinilor după glasul evanghelic şi după hotărârile celor şapte sfinte Sinoade ecumenice şi învăţătura Bisericii catolice celei de totdeauna, iar în Fericirea Sa pentru întărirea şi predominarea autorităţii şi funcţiunii celor cari stau pe Scaunul apostolic şi cea a noii lor învăţături. Iată pe scurt capitolul întregii deosebiri şi neînţelegeri dintre noi şi aceia şi zidul cel din mijloc al despărţirii, care, după cum ne-a prezis Dumnezeu (ibidem X, 16), „şi alte oi am, cari nu sunt din acest staul. Şi acelea Mi se cade să le aduc şi vor asculta de glasul Meu" („care dela Tatăl purcede"), nădăjduim că, cu împreuna-lucrare a vestitei înţelepciuni a Fericirii Sale, se va ridica din mijloc în zilele noastre. Fie spusă acum şi cea de a treia. Căci dacă socotim după cuvintele Fericirii Sale, că rugăciunea Domnului nostru pentru Petru, care avea să se lapede şi să-şi calce jurământul, rămâne legată şi unită cu scaunul lui Petru şi că se referă virtual şi la cei cari stau în timp pe el, deşi, cum s'a spus mai sus (par. 11), cu nimic nu contribue la întărirea părerii (după cum din exemplul fericitului Petru însuşi din Scriptură aflăm, încă şi după pogorârea sfântului Duh), încredinţăm totuşi din cuvintele Domnului, că va veni timpul, când această dumnezeiască [2] rugăciune, cea pentru

1. Dallas p. 45, Mansi 40, 396 A : qui agit jusqu'à ce jour sur les âmes des peuples restés fidèles à l'enseignement du Christ, et plus particulièrement sur les âmes de leurs pasteurs.
2. Dallas p. 46 şi Mansi 40, 396, netradus.

lepădarea lui Petru, ca să nu lipsească întru sfârşit credinţa lui, va lucra şi asupra vreunuia dintre urmaşii scaunului [1] lui, care va şi plânge amar ca el şi întorcându-se oarecând ne va întări şi mai mult pe noi fraţii lui în mărturisirea ortodoxă pe care o ţinem din strămoşi. Şi dea Dumnezeu ca acest urmaş al lui Petru să fie Fericirea Sa! Dar la această umilă rugăminte a noastră oare ce împiedecă să adaogăm şi sincerul nostru sfat cordial în numele sfintei Biserici catolice? Noi nu îndrăsnim nici decum să zicem, cum a zis (pag. 10, r. 22) Fericirea Sa, „fără altă întârziere". Zicem însă fără grabă, cu matură chibzuinţă, şi încă, de va trebui, cu sfatul Episcopilor şi teologilor şi învăţaţilor celor mai înţelepţi, mai evlavioşi şi totdeauna mai iubitori de adevăr şi nepărtinitori, de cari destui au astăzi, după dumnezeiască iconomie, toate popoarele din Apus.

§ 13. Zice Fericirea Sa, că Episcopul de Lugdunum [2] sfântul Irineu scrie întru lauda Bisericii romane: „Toată Biserica, adică credincioşii de pretutindeni, trebue să fie de acord, pentru întâetatea ei, cu această Biserică, în care totdeauna s'a ţinut în totul de către credincioşii de pretutindeni tradiţia cea dată de Apostoli" [3]. Deşi acest sfânt spune cu totul altceva, decât ceeace cred cei dela Vatican, le lăsăm înţelesul şi explicarea lor cea după bunul plac şi zicem: Cine tăgădueşte că vechea Biserică romană era apostolică şi ortodoxă? Şi nimeni dintre noi nu va pregeta să o numească şi pildă a Ortodoxiei [4]. Noi mai ales vom adăoga spre marea ei laudă, după istoricul Sozomen (Istoria bis., cartea III, cap. 13) şi chipul în care, pânăla un timp, a putut să păstreze Ortodoxia ce-i lăudăm şi pe care Fericirea Sa l-a părăsit: „Pentrucă în general Biserica cea din tot Apusul, conducându-se curat de dogmele Părinţilor, a fost scutită de ceartă şi de rătăcirile ei" [5]. Oare

---

1. Dallas p. 46 şi Mansi 4o, 396, netradus.

2. Λουγδούνων; forma obişnuită este singularul Λούγδουνον sau Λούγδουνος (comp. Eusebiu, *Istoria bisericească* V, I, 1 şi 3).

3. Dallas p. 47, Mansi 40, 396—398: „Il faut que toute l'Eglise se rallie, c'est-à-dire, tous les fidèles de partout, à cause de la prééminence de cette Eglise qui a fidèlement conservé l'enseignement transmis par les Apôtres sur tout ce que croient tous les fidèles de l'univers".

4. Frază netradusă la Dallas p. 47 şi Mansi 4o, 398 A.

5. Dallas p. 47, Mansi 40, 398: „En général, l'Eglise de tout l'Occident, *se gouvernant strictement d'après la teneur des dogmes transmis par nos Pères,* s'est maintenue exempte de toute scission et de toute aberration, dans les questions religieuses". Locul se găseşte în Migne, *P. G. 67*, 1065 C.

cine dintre Părinţi sau dintre noi înşine a tăgăduit întâetatea [1] ei canonică în ordinea Ierarhiei, *atât timp cât s'a condus curat de dogmele Părinţilor*, alăturându-se regulii infalibile a Scripturii şi a sfintelor Sinoade? Dar acum nu găsim păstrată în ea nici dogma Fericitei [2] Treimi după simbolul dumnezeeştilor [3] Părinţi adunaţi la sinodul I dela Niceia şi la al doilea dela Constantinopol, pe care l-au mărturisit şi l-au întărit, şi sub atâtea blesteme au pus ca pe nişte caterisiţi pe cei ce-l vor schimba, fie şi cu o cirtă, celelalte cinci sinoade ecumenice, nici forma cea apostolică a dumnezeescului [4] Botez, nici invocarea Duhului celui de taină săvârşitor [5] asupra celor Sfinte, ci vedem în ea şi dumnezeescul Potir socotit — fie departe de noi [6] — ca o băutură de prisos, şi foarte multe altele, necunoscute nu numai sfinţilor noştri Părinţi, cari au fost totdeauna canon şi dreptar catolic infalibil [7] al Ortodoxiei, precum şi Fericirea Sa învaţă cu respectul adevărului (pag. 2), dar şi vechilor sfinţi Părinţi ai Apusului. Dar încă şi acest Primat, pentru care combate din toate puterile Fericirea Sa, caşi înaintaşii săi, a decăzut dela un semn frăţesc şi privilegiu ierarhic la supremaţie [8]. Ce trebue deci să credem despre tradiţiile ei nescrise, dacă cele scrise au suferit aşa transformare şi schimbare în rău? Sau cine este atât de îndrăsneţ şi de încrezut în autoritatea Scaunului apostolic, încât să cuteze a spune, că dacă ar trăi din nou cel întru sfinţi Părintele nostru Irineu şi ar vedea-o astăzi ruptă de vechea şi originara învăţătură apostolică în atât de esenţiale şi catolice articole ale creştinismului, nu s'ar împotrivi el cel dintâi la inovaţiile şi la dispoziţiile arbritare ale Bisericii romane celei pe drept lăudate atunci, ca una *ce se conducea curat după Dogmele părinteşti?* Vă-

1. Πρεσβεῖα arată drepturile sau privilegiile celui mai mare în vârstă sau celui mai vechi, nu o supremaţie propriu zisă; prin urmare este vorba de o întâetate onorifică.

2. Dallas p. 47, Mansi 40, 398: sainte.

3. Dallas p. 47, Mansi 40, 398: saints.

4. Dallas p. 47, Mansi 40, 398: saint.

5. τοῦ τελεταρχικοῦ Πνεύματος. Dallas p. 47—48 şi Mansi 40, 398: du Saint-Esprit. Comp. şi par. 5.

6. La Dallas p. 48, Mansi 40, 398, lăsate afară.

7. Dallas p. 48, Mansi 40, 398: „la règle universelle et les guides infaillibles“.

8. ἐξ ἀδελφικοῦ τύπου καὶ πρεσβείου Ἱεραρχικοῦ εἰς Κυριαρχικὸν μεταπεπτωκός. Dallas p. 48, Mansi 40, 398: suprématie transformée en souveraineté temporelle, d'autorité fraternelle et de prérogative hiérarchique qu'elle était d'abord.

zând, de pildă, că Biserica romană nu numai înlătură din canonul ei liturgic după inspiraţia scolasticilor [1] străvechea şi apostolica invocare [2] a Duhului celui de taină sfinţitor, şi că mutilează Ierurgia [3] în chip deplorabil în partea ei cea mai esenţială, dar se şi sileşte cu hotărâre ca să o scoată şi din liturghia celorlalte comunităţi creştine, calomniind în chip atât de nedemn Scaunul apostolic cu care se laudă, că „s'au strecurat după shismă" (pag. 11, r. 11) [4], ce n'ar zice despre această inovaţie acest dumnezeesc Părinte? El care ne asigură (cartea IV, cap. 34, ed. Massuet [5], 18) „că pâinea cea din pământ, primind şi *evocarea* [6] *lui Dumnezeu*, nu mai este pâine comună" etc., numind *evocare invocarea* [7]. Că prin ea crede Irineu că se săvârşeşte Misterul jertfei, a notat în chip deosebit şi François Feuardent [8] din ordinul numiţilor călugări minori papali [9], care a editat la 1639 scrierile sfântului cu sholii, la cap. 18 al primei cărţi, pag. 114: „Panem et calycem commixtum per invocationis verba corpus et sanguinem Christi vere fieri", că Irineu învaţă „pâinea euharistiei şi Paharul amestecat [10] prin cuvintele *invocării* [11] devin adevărat corp şi sânge al lui Hristos" [12]. Iar dacă ar auzi despre vicariatul şi arbitrariul lui [13], ce ar zice el, care şi

1. Dallas p. 48, Mansi 40, 398: par l'instigation de quelques faux docteurs.
2. Se înţelege epicleza (ἐπίκλησις).
3. Dallas p. 48, Mansi 40, 398: le service divin.
4. Se referă la locul din enciclica papală, unde se spune: „Cât pentru cele privitoare la sfintele voastre rituri, trebuesc înlăturate din ele cele ce s'au introdus după despărţire şi se opun credinţei şi unităţii catolice".
5. Ediţia benedictinului R. Massuet s'a tipărit la Paris 1710 şi retipărit la Veneţia 1734. Este reprodusă în Migne, P G. 7 (1857).
6. ἔκκλησις.
7. ἔκκλησιν λέγων τὴν ἐπίκλησιν, lăsat afară la Dallas p. 49 şi Mansi 40,400.
8. Sancti Irenaei Lugdunensis episcopi adversus Valentini et similium haereticorum haereses libri quinque, Paris 1576 (reeditat Colonia 1596, cu adaose. şi după moartea lui (1 Ian. 1610) la 1639).
9. Dallas p. 49, Mansi 40, 400: de l'ordre des moines latins appelés frères Mineurs.
10. Dallas p. 49 Mansi 40, 400: Le pain de l'Eucharistie et le vin mêlé d'eau.
11. τῆς ἐπικλήσεως.
12. Nota este reprodusă în Migne *P. G. 7*, 1492 C: Eucharistiae panem, et calicem commistum, per invocationis verba corpus et sanguinem Christi, vere fieri, et utrumque per Christi ordinationem toto mundo, velut novi testamenti sacrificium, idque super altare per manus sacerdotum offerri, constanter frequenterque praedicat et prophetarum apostolorumque disertis verbis confirmat, lib. IV, c. 32, 33, 34, 45 et lib. V, c. 2.
13. Dallas p. 49, Mansi 40, 400: du vicariat terrestre et de l'arbitrage universel que s'arrogent les Papes.

pentru o mică și aproape indiferentă dispută despre serbarea Paștilor (Eusebiu, Ist. bis. V, 24) a reținut violența Papii Victor în Biserica liberă a lui Hristos, sfătuindu-l tocmai contrariul cu atât curaj și succes? Astfel că chiar martorul invocat de Fericirea Sa pentru primatul Bisericii romane arată că autoritatea ei nu este suverană nici arbitrală, cum n'a avut-o niciodată nici însuși fericitul Petru, ci un privilegiu frățesc în Biserica cea catolică și o distincție acordată Papilor pentru faima și pentru privilegiul Orașului [1]. Așa cum și Sinodul al IV-lea ecumenic, pentru a menține independența Bisericilor cea hotărâtă de Sinodul al III-lea ecumenic (can. 8) [2], urmând Sinodului al II-lea ecumenic (can. 3) [3] și însuși Sinodului I ecumenic (can. 6) [4], care numind supremația arbitrară a Papii peste Apus *Obicei*, a decis: Pentrucă Orașul acela este capitală, *Părinții* i-au acordat pe drept τὰ Πρεσβεῖα [5] (can. 28), nespunând nimic despre emanația apostolică dela Petru cea însușită de ei și mai puțin decât orice despre vicariatul Episcopilor ei și despre Păstoria catolică [6]. Iar o asemenea tăcere profundă asupra unor atât de mari privilegii, și nu numai aceasta, dar și motivarea întâietății lor nu cu „paște oile Mele", nici cu „pe această piatră voi zidi Biserica Mea", ci pur și simplu cu *obiceiul* și cu *calitatea de oraș-capitală*, și aceasta *nu* dela Domnul *ci dela Părinți*, va părea cu atât mai paradoxală — suntem convinși — Fericirii Sale, care gândește altfel despre întâetatea sa [7] (pag. 8, r. 16) [8], cu cât Ea însăși, cum vom vedea (par. 15), ține în mare stimă mărturia ce crede a fi găsit în favoarea scaunului Său apostolic a Sinodului al IV-lea ecumenic amintit, și cu cât sfântul Grigore Dialogul, numit și cel Mare (cartea I, ep. 25), obișnuia să numească aceste patru Sinoade ecumenice ca patru Evan-

1. Dallas p 49, Mansi 40, 400: par égard pour l'ancienneté et l'illustration de la Cité reine.
2. Stabilește principiul libertății bisericești, în legătură cu situația Ciprului, declarat autocefal față de Antiohia. Lipsește din colecțiile romano-catolice, cași can. 7, care oprește orice schimbare în simbolul credinței.
3. Recunoaște episcopului de Constantinopol rang de cinste după cel al Romei, fiind episcopul Romei celei noi.
4. Stabilește privilegiile patriarhale ale episcopilor de Alexandria și Antiohia, după exemplul celui al Romei.
5. Adică privilegiul întâietății onorifice, cuvenite orașului.
6. Dallas p. 50, Mansi 40, 400: du droit d'être le Pasteur universel.
7. Iarăși τὰ Πρεσβεῖα.
8. Unde se afirmă transmiterea privilegiului lui Petru asupra urmașilor lui, episcopii Romei, întrucât Biserica nu poate să rămână fără temelie.

ghelii şi piatră în patru colţuri, pe care s'a zidit Biserica cea catolică [1].

§ 14. Zice Fericirea Sa (pag. 10, r. 12), certându-se între ei Corintenii au făcut arătare [2] către Clement Papa al Romei, care judecând cazul le-a scris, iar ei atât de mult au îmbrăţişat hotărârea lui, încât o citiau şi în Biserică [3]. Dar acesta este un argument foarte slab al autorităţii papale în Casa lui Dumnezeu. Căci atunci fiind Roma centru al conducerii şi capitală, în care rezidau împăraţii, trebuia ca orice chestiune de oarecare importanţă, cum este cea istorisită a Corintenilor, să se hotărască acolo, mai ales dacă una din părţile ce erau în neînţelegere recurgea la ajutor dinafară, cum se întâmplă şi până astăzi. Patriarhii Alexandriei, Antiohiei, Ierusalimului, în cazuri extraordinare şi greu de rezolvat scriu patriarhului de Constantinopol, pentrucă este în reşedinţă imperială şi încă pentru întâetatea lui sinodală [4]. Şi dacă colaborarea frăţească va îndrepta ceeace este de îndreptat, bine! Dar dacă nu, se anunţă lucrul şi Conducerii după rânduială [5]. Dar acest concurs frăţesc întru credinţa creştină nu se vinde prin robirea Bi-

1. Epistola *Ad Ioannem episcopum Constantinopolitanum et caeteros patriarchas*, în Migne *P. L. 77*, 468-479. Locul citat este: „Praeterea", quia corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem, sicut sancti Evangelii quattuor libros, sic quattuor concilia suscipere et venerari me fateor... quia in his velut in quadrato lapide, sanctae fidei structura consurgit, et cujuslibet vitae atque actionis existat, quisquis eorum soliditatem non tenet, etiam si lapis esse cernitur, tamen extra aedificium jacet" (col. 478 A, B).

2. Nu Corintenii s'au adresat lui Clement Romanul, ci acesta a aflat din auzite, caşi alţii, cele întâmplate la Corint şi a scris în numele comunităţii. Prin urmare nu se poate vorbi de un apel la episcopul Romei, cum se credea mai înainte şi cum crede încă F. Cayré, *Précis de Patrologie. Histoire et doctrine des Pères et docteurs de l'Eglise*, t. I. Paris — Tournai-Rome, 1927, p. 59. Vezi Otto Bardenhewer, *Geschichte der altkirchlichen Literatur*, t. I, ed. 2, Freiburg im Breisgau 1913, p. 124; J. Tixeront, *Précis de Patrologie*, ed. 6, Paris 1923, p. 16; G. Rauschen — B. Altaner, *Patrologie*, ed. 10—11, Freiburg im Breisgau 1931, p. 58 (G. Rauschen, *Grundriss der Patrologie*, ed. 8—9 (1926). p. 67).

3. 'επ' 'Εκκλησίας, tradus de Dallas p. 50, Mansi 40, 400 : dans les Eglises. Pentru motive sintactice şi istorice trebue preferat însă singularul.

4. Dallas p. 51, Mansi 40, 402: parce que cette ville est le siége de l'Empire et à cause de la préséance de ce siége dans les Synodes.

5. Εἰ δὲ μή, ἀναγγέλλεται τὸ πρᾶγμα καὶ εἰς τὴν Διοίκησιν κατὰ τὰ καθεστῶτα. Amintesc că locul acesta a fost mult criticat de romano-catolici, ca arătând dependenţa Bisericii ortodoxe faţă de stat. De observat însă, că enciclica zice : lucrul se aduce şi la cunoştinţa conducerii statului; nu se spune că aceasta rezolvă chestiunea singură, ca supremă instanţă, ci că de nevoe şi în mod excepţional i se face cunoscut cazul, după ordinea de lucruri stabilită, impusă Bisericii ortodoxe din imperiul turc de situaţia ei.

sericilor lui Dumnezeu. Acestea fiind zise şi despre exemplele citate de Fericirea Sa din sfinţii Atanasie cel Mare şi Ioan Hrisostom (p. 9, r. 5, 17) despre protecţia frăţească şi cuvenită întâetăţii [1] Episcopilor Romei Iuliu şi Inocenţiu, a cărei datorinţă o cer dela noi astăzi urmaşii acelora prin falsificarea dumnezeescului Simbol, deşi Iuliu însuşi s'a indignat atunci contra unora, că „turbură Bisericile *nestăruind în învăţătura dela Niceia*“ (Sozomen, [2] Istoria bisericească, cartea III, cap. 7) şi a ameninţat (ibidem)... „sau în viitor nu vor fi toleraţi, *de nu vor înceta cu inovaţiile*“. [3] De notat încă, în cazul Corintenilor, că atunci fiind numai trei scaune patriarhale, [4] cel mai aproape şi cel mai indicat ca loc [5] pentru Corinteni era al Romei, către care şi trebuiau să se îndrepte canonic. Nu vedem deci în acestea nimic extraordinar, care să arate supremaţia [6] Papii în Biserica liberă a lui Dumnezeu.

§ 15. Dar zice, în fine, Fericirea Sa (aceeaşi pagină, r. 20), că Sinodul al IV-lea ecumenic (pe care din greşală desigur îl mută dela Calcedon la Cartagena [7]), a strigat după citirea epistolei Papii Leon I: „Petru a vorbit astfel prin Leon“. Lucrul este adevărat. Dar nu trebuia să treacă cu

---

1. τά πρεσβεῖα. Dallas p. 51, Mansi 40, 402 : de l'autorité fraternelle due aux prérogatives.

2. Mansi 40, 402 B citează *Soc*, greşală care ar putea face să se creadă că este vorba de istoricul bisericesc Socrate.

3. Migne *P. G. 67*, primul citat la col. 1052 D : Καὶ τοῖς ἀνὰ τὴν ἕω 'επισκόποις ἔγραψε, μεμφόμενος ὡς οὐκ ὀρθῶς βουλευσαμένοις περὶ τοὺς ἄνδρας, καὶ τὰς 'Εκκλησίας ταράττουσι, τῷ μὴ ἐμμένειν τοῖς ἐν Νικαίᾳ δόξασιν. Al doilea, în continuare, col. 1052 D-1053 A : 'Ολίγους δὲ ἐκ πάντων εἰς ῥητὴν ἡμέραν παρεῖναι ἐκέλευσε, διελέγξοντας δικαίαν ἐπ' αὐτῆς ἐνηνοχέναι τὴν ψῆφον· ἢ τοῦ λοιποῦ οὐκ ἀνέξασθαι ἠπείλησεν, εἰ μὴ παύσοιντο νεωτερίζοντες.

4. Inţelege Roma, Alexandria şi Antiohia, cari nu erau încă scaune patriarhale, dar erau centrele bisericeşti cele mai de seamă.

5. Dallas, p. 51, Mansi 40, 402: et le plus convenable d'après la division de l'Empire en provinces, — explicând astfel pe θεματικώτερος.

6. ἡ δεσποτεία, cuvânt care arată şi natura supremaţiei papale.

7. Am arătat în studiul introductiv, că este vorba de o greşală a traducătorului în greceşte al encicilcii latine, care confundă Calcedon (Χαλκηδῶν) cu Cartagena (Καρχηδών). Am citat şi nota fără motiv aspră din Mansi 4o, 4o1 (n. 1), care numeşte observaţia din enciclica ortodoxă „purum mendacium". De notat însă că în Mansi 40, 402 se primeşte neîndreptată traducerea franceză a lui Dallas p. 52 care zicând „de Chalcédoine à Carhedon" se mulţumeşte să transcrie cuvântul Καρχηδὼν fără a traduce, neştiind poate că este vorba de Cartagena (Carthage).

vederea Fericirea Sa şi cum şi dupăce fel de lucrare au strigat Părinţii noştri ceeace au strigat întru lauda lui Leon. Pentrucă aceea[1] poate din preocuparea de a fi concisă pare necompletă în acest punct foarte necesar, care arată cu evidenţă cu cât stă mai presus autoritatea Sinodului ecumenic nu numai decât a Papii, dar şi decât a Sinodului[2] lui, iată vom arăta noi în public faptul, aşa cum a fost Din cei peste şase sute de Părinţi adunaţi la Sinodul dela Calcedon, aproape două sute, cei mai învăţaţi dintre ei, au fost însărcinaţi de Sinod ca să cerceteze şi după literă şi după sens amintita Epistolă a lui Leon[3], şi nu numai atât, ci să raporteze şi în scris şi sub semnătură părerea lor asupra ei, dacă este sau nu ortodoxă. Cele aproape două sute de aprobări şi cercetări parţiale ale Epistolei se găsesc în deosebi în şedinţa a patra a numitului sfânt Sinod, cu acest fel de cuprins, de exemplu:

„Maximos al Antiohiei Siriei a zis: Epistola sfântului Arhiepiscop Leon al Romei celei împărăteşti este de acord cu cele expuse de către cei trei sute optsprezece sfinţi Părinţi dela Niceia şi cei o sută cincizeci dela Constantinopol noua Romă şi cu credinţa expusă la Efes de prea sfinţitul Episcop Ciril. Şi am subscris".

Şi iarăşi:

„Teodoret prea cucernicul[4] Episcop al Cirului: Epistola prea sfinţitului Arhiepiscop domnul[5] Leon este de acord cu credinţa expusă la Niceia de către sfinţii şi fericiţii[6] Părinţi şi *cu Simbolul Credinţei cel întocmit la Constantinopol de către cei o sută cincizeci* şi cu *Epistolele* fericitului[7] Ciril. Şi acceptând sus numita Epistolă, am subscris".

---

1. Enciclica latină.
2. Dallas p. 52, Mansi 40, 402: à son collége.
3. Epistola dogmatică a lui Leon I s'a citit în şedinţa a doua (10 Oct. 451), în traducere greacă. Deşi episcopul Romei a fost aclamat în sinod, epistola lui n'a satisfăcut o parte din epsicopi (pe cei din Iliria şi Palestina), cari au exprimat bănueli asupra a trei locuri şi n'au aderat decât în şedinţa a patra (17 Oct.), după explicaţiile date de legaţii papii, v. Hefele-Leclercq, *op. cit.* t. II, partea II (1908), p. 687—690, 701—702, unde totuşi nu se vorbeşte despre examenul la care sinodul a supus epistola lui Leon I. De văzut în schimb alte aclamaţii analoage cu cele adresate acestuia, aşa că erau un lucru obişnuit în sinoade. La un răspuns al împăratului Marcian, care lăsa în competenţa sinodului IV ecum. o chestiune în care era întrebat, părinţii au strigat: „Aceasta este opera lui Dumnezeu" (*ibidem*, p. 703).
4. ὁ εὐλαβέστατος, netradus la Dallas p. 52, Mansi 40, 404.
5. κυρίου, netradus *ibidem*.
6. Dallas p. 52, Mansi 40, 404: par les vénérables.
7. du vénérable, *ibidem*.

Şi aşa mai departe, toţi mărturisesc: „Epistola concordă", „Epistola este conformă", „Epistola este conformă cât priveşte sensul" etc., după atât de multă şi aşa de riguroasă cercetare făcută alături cu sfintele Sinoade de mai înainte [1] şi după deplină informare asupra ortodoxiei [2] ideilor, şi nu pentrucă era pur şi simplu Epistolă a Papii, au scos, fără nicio pismă, această exclamaţie faimoasă, cu care şi Fericirea Sa acum lăudându-se se mândreşte. Dar dacă şi Fericirea Sa ne-ar fi comunicat lucruri conforme şi de acord cu sfintele şapte Sinoade ecumenice de mai înainte, în loc să se laude cu pietatea înaintaşilor săi cea vestită de înaintaşii şi Părinţii noştri într'un Sinod ecumenic, s'ar putea lăuda pe drept cu propria sa Ortodoxie, vestind adică în loc de onoruri strămoşeşti virtuţi proprii. Aşa că depinde şi acum de Fericirea Sa, ca scriindu-ne de acelea, de cari, cercetându-le şi comparându-le cei două sute de Părinţi să le găsească de acord şi conforme cu Sinoadele mai sus pomenite [3], de Ea — zicem — depinde ca să audă şi dela noi păcătoşii astăzi nu numai „Petru a vorbit aşa" [4], şi orice alt se mai cuvine [5], dar şi: Fie sărutată sfânta mână, care a şters lacrimile Bisericii catolice.

§ 16. Şi este permis întru totul să aşteptăm dela înţelegerea Fericirii Sale un lucru atât de mare, vrednic de adevăratul urmaş al fericitului Petru, al lui Leon I şi Leon III, cel care *pentru paza Credinţei ortodoxe a gravat pe table inexpugnabile dumnezeescul Simbol fără inovaţie* [6], lucru care va reuni Bisericile Apusului cu Biserica sfântă catolică, în care sunt încă vacante şi gata de primire şi scaunul de întâi-stătător canonic [7] al Fericirii Sale şi celelalte scaune

---

1. ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰς προτέρας ἱερὰς. Συνόδους, Dallas p. 53, Mansi 40, 404: en la comparant aux dogmes des saints Conciles antérieurs.

2. ὀρθότης, justeţă.

3. Dallas p. 53, Mansi 40, 404 : si Elle nous envoie des pensées telles que, deux cents Pères, après les avoir examineés et comparées, les trouvent en accord parfait avec les premiers Conciles.

4. Dallas p. 53, Mansi 40, 404 : „Pierre lui-même a parlé par sa bouche".

5. Dallas p. 53, Mansi 40, 404 : et d'autres louanges semblables.

6. Dallas p. 53—54, Mansi 40, 404 : pour conserver intacte lat Foi orthodoxe, fit graver le divin symbole sur des tables à l'épreuve de toute atteinte.

7. ἡ κανονικὴ Πρωτοκαθεδρεία.

ale tutu-or episcopilor Apusului. Căci Biserica cea catolică, aşteptând în tot cazul întoarcerea Păstorilor ce au apostaziat, împreună cu Turmele lor, nu numeşte nominal [1] intruşi la locul de conducere al celor în funcţiune, traficând cu Preoţia [2]. Şi am aşteptat „cuvânt de mângâere" şi-l nădăjduiam, cum scria sfântul Vasile către sfântul Ambrozie, Episcop de Mediolanum (Epist. 55) [3], „să se reînoiască vechile urme ale Părinţilor", când nu fără mare surprindere am citit numita enciclică adresată răsăritenilor, în care cu nemângâiată durere de suflet vedem şi pe Fericirea Sa cea lăudată pentru înţelepciune, caşi pe înaintaşii ei de după schismă [4], vorbind cuvinte de falsificare [5], adică de falsă înscriere în sfântul nostru Simbol cel fără defect [6], pecetluit de cele şapte Sinoade ecumenice [7]; de călcare a sfintelor liturghii, a căror numai cerească ţesătură şi numele celor cari le-au întocmit şi aerul de venerabilă antichitate şi autoritatea ce le-a fost dată de Sinodul al şaptelea ecumenic (actul VI) ar fi amorţit şi ar fi făcut să se abţină chiar mâna nelegiuită şi a toate cutezătoare, care a pălmuit pe Domnul Slavei [8]. Din acestea am presupus în ce labirint

---

1. Alăturare de cuvinte inevitabilă (οὐ διορίζει ψιλῷ τῷ ὀνόματι); vezi nota următoare.

2. Enciclica vrea să spună, că deşi papa şi episcopii romano-catolici au căzut în erezie, Biserica ortodoxă nu-şi permite să facă numiri de titulari la scaunele lor, pe cari le-ar putea considera vacante, pe când *din contra* papa, trecând peste canoane şi jignind grav Biserica ortodoxă, numeşte episcopi ca simpli titulari la scaune din Orient, deci depe teritoriu ortodox, pe cari le consideră astfel lipsite de păstori canonici, dând însă titularilor alte însărcinări, în legătură cu misiunea printre ortodocşi. (Un asemenea episcop titular (de Ilion) este şi Mgr. d'Herbigny, cunoscutul emisar al romano-catolicismului printre ortodocşi, în special în Rusia). Această practică scandaloasă a Bisericii papale are la bază concepţia de care am vorbit în studiul introductiv, că Orientul ortodox este o simplă „terra missionis", rezervată pentru episcopi „in partibus infidelium". (De văzut şi importanta notă din G. A Maurocordatos, *L'ultramontanisme démasqué par lui-même ou réponse aux auteurs de la brochure intitulée Hellénisme ou Moscovisme*, Atena 1854, p. 22—26; pag. 25, par. 4: ...„mais jamais les Patriarches d'Orient ne se sont avisés d'impiéter sur la juridiction de l'Eglise de Rome, et de nomer *partes infidelium* des pays habités par des chrétiens qui, quoiqu' appartenant à une communion différente de la notre, sont néanmoins et se nomment chrétiens".

3. In Migne *P. G. 32*, 709—714: Epistola 197 (din anul 375; locul citat este: ..ἀνανεῶσαι τὰ ἀρχαῖα τῶν Πατέρων ἴχνη, καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης ὃν κατεβάλου θεμέλιον ἐποικοδομεῖν σπούδαζε τῇ συνεχείᾳ τῶν προσρήσεων. Οὕτω γὰρ δυνησόμεθα ἐγγὺς ἀλλήλων εἶναι τῷ πνεύματι, εἰ καὶ τῇ οἰκήσει τῇ ἐπὶ τῆς γῆς παμπληθὲς ἀπῳκίσμεθα (col. 712 A).

4. Dallas p 54, Mansi 40, 404: Sa Sainteté si vantée pour sa sagesse, suivre l'exemple de ses prédecésseurs depuis la séparation.

5. *Ibidem*: le langage de l'innovation.

6. ἀμώμητος, ireproşabil.

7. Dallas p. 54, Mansi 40, 406: déjà irrévocablement fixé par les Conciles oecuméniques.

8. *Ibidem*: qui frappa le Seigneur au visage.

de vătămare fără ieşire şi în ce ireparabilă greşală de răsturnare [1] a dus Papismul chiar şi pe cei mai înţelepţi şi mai evlavioşi Episcopi ai Bisericii romane, încât să nu mai poată face altfel pentru menţinerea infalibilei şi prin urmare invidiatei autorităţi vicariale şi a primatului de stăpânire [2] cu celece decurg din el, decât să-şi bată joc şi de cele mai sfinte şi intangibile lucruri, şi să îndrăsnească împotriva tuturor, şi aceasta îmbrăcaţi în cuvânt cu evlavia „*antichităţii* venerabile" (pag. 11, r. 16), în realitate însă mânia inovatoare rămâne înăuntru neînduplecată împotriva *Sfinţeniei*, zicând „trebue să fie înlăturate din acestea [3] cele introduse în ele după despărţire"!! etc. (ibidem, r. 11), amestecând astfel până şi în Cina Domnului [4] veninul inovaţiei. Şi se pare din aceste cuvinte [5], după cum crede Fericirea Sa, că s'a întâmplat şi în Biserica ortodoxă catolică ceeace vede că s'a întâmplat în a Romei după Papism: adică schimbare dintr'odată în toate tainele şi stricare după vorbăria scolastică [6], în care încrezându-se, se mulţumeşte cu gândul că şi sfintele noastre Liturghii şi Taine şi Dogme au suferit la fel, respectuoasă totuşi totdeauna cu „antichitatea lor venerabilă!" şi din condescendenţă orişicum apostolică! fără — cum zice (pag. 11, r. 5) — „să ne întristeze cu vreo prescripţie aspră!" — dintr'o asemenea necunoaştere a rânduelilor noastre apostolice şi catolice a provenit în tot cazul şi cealaltă declaraţie a sa (pag. 7, r. 22): „Dar nici între voi nu s'a putut menţine unitatea învăţăturii şi a sfintei Supravegheri" [7], atribuindu-ne în chip curios nouă propria lor suferinţă, cum oarecând şi Papa Leon al noulea scria celui întru fericiţi Mihail Cerularie, acuzând pe Greci că au schimbat Simbolul Bisericii catolice [8], neruşinându-se nici

1. *Ibidem* : dans quel inextricable labyrinthe d'erreurs, dans quel cercle vicieux.

2. τοῦ Δεσποτικοῦ Πρωτείου, Dallas p. 54, Mansi 40, 406: la primauté absolue.

3 Dallas, p. 55, Mansi 40, 406 : des liturgies.

4. *Ibidem* : jusque sur la célébration de la sainte Cène.

5. *Ibidem* : d'après les paroles de Sa Sainteté.

6. σχολαστικὴ τερθρεία, cuvinte întâlnite şi mai sus ; τερθρεία= vorbărie înşelătoare, subtilă

7. Dallas p. 55, Mansi 40, 406: „Vous n'avez pu conserver parmi vous l'unité de l'enseignement sacré et du gouvernement ecclésiastique".

8 Amintim că este vorba de sentinţa de excomunicare depusă de cardinalul Humbert pe sf. masă în biserica sf. Sofia la 16 Iulie 1054, în care erau acuzaţi Grecii între altele că au tăiat pe Filioque din Simbol (Sicut Pneumatomachi vel Theumachi absciderunt a symbolo Spiritus sancti processionem a Filio, Migne, P. L. 143, 1003 B. v. traducerea mea în *Studii teologice*. Publicaţie a Facultăţii de Teologie din Bucureşti, an. II (1931), No. 2, p. 44). De notat că şi la sinodul dela Ferrara, în şedinţa dela 16 Octom-

decum nici de demnitatea sa, nici de istorie. Dar suntem încredinţaţi, că dacă Fericirea Sa şi-ar aduce aminte de arheologia şi de istoria bisericească, de învăţătura dumnezeeştilor Părinţi şi de vechile liturghii a Galiei, a Spaniei şi de evhologhiul vechii Biserici romane, va afla cu surprindere câte alte fiice monstruoase a născut Papismul în Apus, cari şi acum trăesc, pe când Ortodoxia a păstrat la noi Biserica cea catolică mireasă curată pentru mirele ei, deşi fără să aibă nicio poliţie lumească, sau, cum zice Fericirea Sa (pag. 7, r. 23) „supraveghere sfântă", ci legată numai prin legătura dragostei şi prin afecţiunea pentru mama comună în unitatea Credinţei pecetluite cu cele şapte peceţi ale Duhului (Apoc. V, 1), adică cu cele şapte Sinoade ecumenice, şi 'în ascultarea adevărului. Pentru câte „trebuesc în adevăr să fie înlăturate din dogmele şi tainele papale de astăzi", întrucât sunt „porunci omeneşti", pentru ca să se poată reîmpăca Biserica cea întru toate inovatoare a Apusului cu Credinţa catolică ortodoxă cea neschimbată a Părinţilor noştri comuni, spre care, precum cunoaşte după celece zice (pag. 8, r. 30), este zelul nostru comun „de a lua seama la învăţătura cea păstrată de către strămoşii noştri", bine face învăţându-ne (ibidem r. 31) să „urmăm vechilor Ierarhi şi credincioşi ai provinciilor orientale" cari, de felul cum înţelegeau autoritatea învăţătorească [1] a Arhiepiscopilor Romei celei vechi şi ce idee despre ei trebue să avem în Biserica ortodoxă şi în ce fel trebue să primim învăţăturile lor, ne-au lăsat nouă pildă prin sinoade (§ 15) şi ne-a lămurit clar Vasile cel pânăla cer strălucitorul [2] (§ 17). Şi cum trebue să înţelegem şi supremaţia, acelaşi mare Vasile formulează [3] în puţine cuvinte „voiam să scriu corifeului *lor*" (ibidem), deoarece noi nu facem aci un tratat [4].

§ 17. Din toate acestea conchide orice om instruit în învăţătura catolică cea sănătoasă, dar în deosebi Fericirea Sa,

---

brie 1438, Latinii au pretins pe baza unui manuscris grec falsificat, că sinodul VII ecum. (787) a întrebuinţat simbolul cu adaosul καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, pe care apoi Grecii l'au înlăturat. Invăţatului Ghemist Pleton nu i-a fost greu să vădească neseriozitatea acestei afirmaţii, v. Hefele-Leclercq, *op. cit.* t. III, partea II (1910), p. 772, n. 3.

1. Dallas p. 56, Mansi 40, 408 : magistrale.

2. οὐρανοφάντωρ, tradus „le divin" *(ibidem)*, caşi mai înainte.

3. In text imperativ (ὑποτυπωσάτω).

4. ἐπειδὴ ἐνταῦθα οὐ πραγματείαν ἐκτιθέμεθα, tradus la Dallas p. 56, Mansi 40, 408 : pour ne pas entrer ici dans une dissertation inopportune.

cât este de nepios și antisinodal [1] a se cuteza să se schimbe dogmele și liturghiile noastre și celelalte ierurgii, [2] săvârșite și încă și mărturisite ca fiind de aceeași vârstă cu propovăduirea creștină, pentru respectul ce li s'a acordat totdeauna, și crezute intangibile chiar și de vechii Papi ortodocși, cărora altădată erau comune cași nouă acestea. Și se înțelege cât este de cuviincioasă și sfântă [3] îndreptarea inovațiilor, a căror introducere în Biserica Romei noi știm în ce timp s'a făcut [4], și fericiții noștri Părinți au protestat la timp împotriva inovației. Dar sunt pentru Fericirea Sa și alte motive pentru ușurința acestei schimbări [5]. Intâi, că ale noastre au fost altădată respectabile și pentru Apuseni, cari aveau aceleași ierurgii și mărturisiau același Simbol. Iar cele inovate [6] nici nu erau cunoscute Părinților noștri, nici nu pot fi dovedite fie măcar și din scrierile Părinților ortodocși apuseni, nici nu sunt recomandate fie prin vechimea, fie prin catolicitatea lor. Apoi, la noi n'au putut niciodată nici patriarhi, nici sinoade să introducă lucruri noi, pentrucă apărătorul religiei este însuși corpul Bisericii, adică Poporul însuși [7], care vrea ca religia să-i fie veșnic neschimbată și la fel cu a Părinților săi, cum au experimentat în faptă și mulți dintre Papii de după 'shismă și dintre Patriarhii lati-

1. Contraires aux décrets des Conciles, *ibidem*.
2. Dallas p. 57, Mansi 40, 408 : pratiques sacrées.
3. salutaire et conforme à la religion, *ibidem*.
4. dont la date dans les annales de l'Eglise romaine nous est parfaitement connue, *ibidem*.
5. Dallas p. 57, Mansi 40, 408: Il existe encore d'autres raisons qui militent en faveur des réformes indiquées et les présentent à Sa Sainteté comme très-admissibles.
6. Ibidem : les dogmes nouveaux (τὰ δὲ νεωτερικά).
7. διότι ὁ ὑπερασπιστὴς τῆς θρησκείας ἐστὶν αὐτὸ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας: ἤτοι αὐτὸς ὁ Λαός, Dallas 57, Mansi 40, 408: car chez nous la sauvegarde de la religion réside dans le corps entier de l'Eglise. Am arătat în studiul introductiv, că această afirmație a scandalizat pe romano-catolici, ca un indiciu de protestantism în Biserica ortodoxă. Enciclica nu vrea însă să spună, că paza credinței o are poporul, ci că acesta ține atât de mult la religia strămoșilor, încât tradiționalismul lui vine în apărarea ei, chiar dacă ierarhia ar vrea să introducă inovații. Poporul nu legiferează în materie religioasă, dar se opune la inovații, ceeace este firesc și adevărat. De altfel, dacă romano-catolicilor le place să înțeleagă acest loc în sensul că poporul se impune ierarhiei, nu trebue să uite că aceasta se întâmplă nu la ortodocși, ci la ei înșiși. *Filioque* a fost o cerință populară; papalitatea l-a admis dupăce l-a admis poporul *Immaculata conceptio* deasemenea: „Conștiința creștină este gata să o primească și chiar o solicită cu strigăte (à grand cris). La 8 Decembrie 1854, Pius IX îi va da satisfacție", zice E. Vacandard, *Etudes de critique et d'histoire religieuse,* troisième série, Paris 1912, p. 309. De notat: Este vorba de o dogmă nouă, solicitată chiar lui Pius IX!

nizanţi [1], cari n'au isbutit nimic, pe când în Biserica apuseană, cum au făcut în diferite timpuri Papii, au decretat cele noi fie uşor, fie prin constrângere, pentru iconomie, după cum se justificau către Părinţii noştri, deşi împărţiau corpul lui Hristos, tot astfel Papa poate, pentru dumnezeiască în adevăr şi foarte îndreptăţită iconomie [2], refăcând nu mreajă, ci însăşi haina cea sfâşiată a Mântuitorului să reconstitue cele vechi şi respectabile „în stare să păstreze pietatea", precum zice şi Fericirea Sa (pag. 11, r. 16), pe cari şi el însuşi le cinsteşte, cum zice (ibidem r. 14), şi înaintaşii săi, adăogând cuvântul memorabil al unuia dintre fericiţii săi înaintaşi (acesta este Celestin, în timpul Sinodului al III-lea ecumenic): *Desinat novitas incessere vetustatem*, „să înceteze noutatea de a ataca vechimea". Şi bucure-se măcar de acest câştig Biserica cea catolică din infalibilitatea de până acum [3] a declaraţiilor Papilor. In tot cazul trebue să mărturisim, că pentru o asemenea întreprindere, deşi Pius IX este atât de mare şi ca înţelepciune şi ca pietate şi ca zel pentru unirea creştină în *Biserica* cea *catolică*, precum zice, va *întâmpina totuşi greutăţi şi osteneli şi* dinăuntru şi dinafară. Dar noi suntem *întru aceasta datori*, mai ales, să amintim Fericirii Sale—şi fie cu iertare această îndrăsneală! — însăşi tema Epistolei sale (pag. 8, r. 32), „că în cele privitoare la mărturisirea dumnezeeştii religii, nu există nimic atât de grozav, care să nu trebuiască îndurat şi pentru slava lui Hristos şi pentru răsplata din viaţa veşnică". Revine Fericirii Sale ca să arate înaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor că, aşa cum este începător al unui sfat plăcut lui Dumnezeu, tot astfel este şi cel care de bunăvoe apără adevărul evanghelic şi sinodal, încă şi cu sacrificiul propriilor sale interese, ca să fie cum zice profetul (Isaia LX, 17 [4]): „Prinţ *în pace* şi episcop, *în dreptate*" [5]. Fie! Dar până să se întâmple această întoarcere dorită a Bisericilor apostate la corpul Bisericii una, sfântă, catolică şi apostolică, al cărei „cap Hristos" este (Pavel, ep. Efeseni

1. Πατριαρχῶν Λατινοφρόνων: quelques Patriarches sectateurs de la Papauté, Dallas p. 57, Mansi 40, 408.

2. de même encore un Pape, cette fois par une mesure véritablement juste de *ménagement divin, ibidem.*

3. ἐκ τοῦ μέχρι τοῦδε, netradus la Dallas p. 58, Mansi 40, 408; în schimb: de l'infaillibilité présumée.

4. Această indicaţie de loc lipseşte din Dallas p. 58, Mansi 40, 410, poate pentrucă în textul grec este greşită (Isaia XL, 17).

5. Ἄρχων ἐν εἰρήνῃ καὶ Ἐπίσκοπος ἐν δικαιοσύνῃ: Souverain dans la paix et Pontife dans la justice, *ibidem.*

IV, 15), iar noi fiecare „membre în parte“, orice sfat venit dela ei şi orice îndemn din oficiu [1], tinzând la distrugerea credinţei noastre celei fără pată păstrate dela Părinţi, este nu numai suspectă şi trebue evitată, dar se şi condamnă sinodal pe drept, ca nelegiuit şi pierzător de suflet. Şi în această categorie intră în primul rând şi numita enciclică a Episcopului Romei celei vechi, Papa Pius IX, *către Orientali,* şi ca atare o declarăm în Biserica cea catolică.

§ 18. Pentru aceea, iubiţi fraţi şi împreună-liturghisitori ai Smereniei noastre [2], ca totdeauna, aşa şi acum, mai ales în această împrejurare a publicării numitei Enciclice, socotim pentru noi ca o datorie de neînlăturat după obligaţia noastră patriarhală şi sinodală [3], ca să nu se piardă nimeni din sfântul Staul al Bisericii catolice ortodoxe, Mama cea prea sfântă a noastră a tuturor, să ne amintim în fiecare zi şi să vă îndemnăm şi pe voi întru aceasta, pentru ca amintindu-vă unii altora cuvintele şi îndemnurile fericitului Pavel către sfinţii noştri înaintaşi, pe cari el i-a chemat dela [4] Efes, să repetăm unii către alţii: „Luaţi seama la voi şi la toată turma, în care Duhul sfânt v'a pus pe voi Episcopi ca să păstoriţi Biserica lui Dumnezeu, pe care a câştigat-o cu sângele Său. Căci ştiu aceasta, că vor veni după plecarea [5] mea „lupi grei“ la voi, cari nu vor cruţa turma, şi dintre voi înşivă se vor ridica bărbaţi vorbind lucruri stricate [6], pentru a smulge ucenici în urma lor. Deaceea privegheaţi (Faptele Apostolilor XX) [7]. Atunci înaintaşii şi Părinţii noştri, auzind aceste sfinte porunci [8], au făcut plângere mare şi căzând pe grumazul lui îl sărutau [9]. Deaceea dar şi noi, fraţilor, auzindu-l sfătuindu-ne cu lacrimi [10], să cădem cu gândul pe grumazul lui şi sărutându-l să-l mângâiem cu statornica noastră făgăduinţă [11], că nimeni nu ne va despărţi de dragostea lui Hristos, nimeni nu ne va îndepărta dela învăţătura evanghelică, nimeni nu ne va rătăci dela călăuza

---

1. αὐτεπάγγελτος lăsat afară de Dallas p. 58, Mansi, 40, 410.
2. Dallas p. 59, Mansi 40, 410: coopérateurs de notre médiocrité.
3. sous peine de responsabilité patriarcale et collective, *ibidem.*
4. Textul şi traducerea zic greşit: la Efes 'εν τῇ 'Εφέσῳ, à Ephèse (Dallas p. 59, Mansi 40, 410); adunarea a avut loc la Milet, comp. F. Apost. XX, 17.
5. Tradus după înţeles, căci cuvântul întrebuinţat este ἄφιξις=sosire.
6. διεστραμμένα, falsificate, denaturate.
7. vers. 28—30.
8. Dallas p. 59, Mansi 40, 410: célestes admonitions.
9 Dallas p. 59, Mansi 40, 410 adaogă: à plusieurs réprises.
10. *Ibidem:* dociles aux conseils de l'Apôtre sanctifiés par ses larmes.
11. *Ibidem:* par la promesse formelle.

cea sigură a Părinţilor noştri[1], aşa cum nici pe ei nimeni n'a putut să-i amăgească, cu toată silinţa ce şi-au dat în diferite timpuri cei ridicaţi asupra lor de către ispititorul, ca să auzim dela Stăpânul[2]: „Bine slugă bună şi credincioasă", înfăptuind scopul Credinţei[3], adică mântuirea sufletelor noastre şi a Turmei celei cugetătoare, căreea ne-a pus Duhul sfânt Păstori.

§ 19. Această poruncă şi îndemnare apostolică o transmitem prin voi şi întregii adunări[4] ortodoxe, în orice parte a pământului s'ar găsi, Preoţilor şi Ieromonahilor, Ierodiaconilor şi Monahilor, într'un cuvânt întregului Cler şi Poporului evlavios, conducători şi conduşi, bogaţi sau săraci, părinţilor şi copiilor, învăţătorilor şi şcolarilor, celor învăţaţi şi celor neînvăţaţi, stăpânilor şi servilor, pentru ca toţi întărindu-ne şi sfătuindu-ne unii pe alţii „să putem rezista la meşteşugirile diavolului". Căci aşa ne îndeamnă pe toţi şi fericitul Petru Apostolul[5]: „Fiţi cumpătaţi, priveghiaţi, că protivnicul nostru diavolul ca un leu care răcneşte umblă, căutând pe cine să înghită. Căruia rezistaţi-i *tari în credinţă*".

§ 20. Căci credinţa noastră, fraţilor, nu este dela oameni şi prin om, ci prin descoperirea lui Iisus Hristos, pe care au vestit-o dumnezeeştii Apostoli, au întărit-o sfintele Sinoade ecumenice, au transmis-o prin succesiune prea marii Dascăli înţelepţi ai lumii[6] şi a confirmat-o sângele vărsat al sfinţilor Martiri. „Să ţinem mărturisirea" pe care am primit-o curată dela atâţia bărbaţi[7], evitând orice inovaţie, ca pe o insuflare a diavolului; cel care primeşte inovaţie vădeşte nedesăvârşită[8] Credinţa ortodoxă cea propoveduită[9]. Dar aceasta este pecetluită ca desăvârşită, nesuferind nici micşorare, nici adăogire, nici vreo schimbare oarecare, şi cel care îndrăzneşte să facă sau să sfătuiască sau să cugete la aceasta[10], a şi tăgăduit credinţa lui Hristos, s'a şi supus de bună voe anatemei veşnice, pentru blasfem împotriva Duhului sfânt, caşi

1. Dallas p. 60, Mansi 40, 410: de la voie tracée par nos Pères.
2. *Ibidem:* C'est ainsi que nous mériterons d'entendre de notre Maître ces paroles.
3 *Ibidem:* recevant le salaire de la Foi.
4. σύστημα, tradus la Dallas p. 60, Mansi 40, 410: société.
5. Epistola I, cap. V, 8–9
6. Dallas p. 61, Mansi 40, 412: les doctes et grands Précepteurs de l'univers.
7. *Ibidem:* d'aussi grands hommes.
8. ἐλλιπής, incompletă, defectuoasă, insuficientă.
9. Dallas p. 61, Mansi 40, 412: la Foi proclamée orthodoxe.
10. *Ibidem:* ou préméditer un pareil acte.

cum adică n'ar fi vorbit drept în Scripturi și prin Sinoadele ecumenice [1]. Această înfricoșată anatemă, frați și fii iubiți în Hristos, nu o rostim noi astăzi, ci a rostit-o cel dintâi Mântuitorul nostru (Matei XII, 32): „Celui care va vorbi împotriva Duhului sfânt nu i se va ierta nici în veacul de acum, nici în cel viitor"; a rostit-o dumnezeescul Pavel (Galateni I, 6): „Mă mir că așa de iute ați trecut dela Hristos Celce v'a chemat în har la altă evanghelie, care nu este altceva, decât că sunt unii dintre voi, cari vă turbură și voesc să schimbe Evanghelia lui Hristos; dar chiar dacă noi sau Inger din cer va vesti vouă altceva decât v'am vestit, anatema să fie", au rostit-o cele șapte Sinoade ecumenice și toată ceata de-Dumnezeu-purtătorilor [2] Părinți. Deaceea toți cei cari inovează sau prin erezie sau prin shismă, de bună voia lor s'au îmbrăcat, după psalmist (psalm CVIII, 17) „cu blestemul cași cu o haină", fie că ar fi fost Papi, fie Patriarhi, fie clerici, fie laici. „Chiar Inger din cer, anatema să fie, *dacă cineva vestește vouă altceva decât ați primit*". Așa cugetând Părinții noștri și ascultând de cuvintele cele de suflet mântuitoare ale lui Pavel, au stat statornici și neclintiți în credința cea prin succesiune încredințată lor și au păstrat-o neschimbată și neîntinată printre atâtea erezii și ne-au transmis-o nouă curată și nefalsificată, cum curată a ieșit din gura celor dintâi slujitori ai Cuvântului. Așa cugetând și noi, o vom transmite curată, cum am primit-o, generațiilor viitoare, nimic schimbând, ca să se poată înfățișa și aceia, ca noi, neavând a se rușina [3], când vorbesc despre credința strămoșească.

§ 21. Deaceea, frați și fii ai noștri iubiți întru Domnul, „curățindu-ne sufletele cu ascultarea adevărului", după cuvântul Apostolului (I Petru I, 22), să luăm seama la cele auzite, ca nu cumva să trecem pe lângă ele [4] (Evrei II, 1). Credința și mărturisirea pe care o ținem nu are a se rușina [5], fiind învățată în Evanghelie din gura Domnului nostru, mărturisită de sfinții Apostoli, de către sfintele șapte Sinoade ecumenice, propoveduită în toată lumea, mărturisită și de vrăjmașii ei, cari, înainte de a apostazia dela Ortodoxie la

---

1. *Ibidem:* qu'il suppose avoir dogmatisé d'une manière incomplète dans les Ecritures et par le ministère des Conciles oecuméniques.
2. *Ibidem:* divins (grecește: τῶν θεοφόρων).
3. *Ibidem:* le front haut et sans honte.
4. μήποτε παραῤῥυῶμεν (παραῤῥέω = a curge (trece) pe alături); Dallas p. 62, Mansi 40, 414: de peur que nous ne les laissions écouler.
5. ἀκαταίσχυντός ἐστι, tradus irrépréhensible *(ibidem)*.

erezii, ţineau această Credinţă şi ei, sau măcar părinţii sau strămoşii lor. Este mărturisită de întreaga istorie, ca aceea care a triumfat împotriva tuturor ereziilor, ce au prigonit-o şi o prigonesc, precum vedeţi, până astăzi. Unii după alţii, sfinţii dumnezeeşti Părinţi [1] şi înaintaşi ai noştri, începând dela Apostoli, şi cei pe cari Apostolii i-au pus urmaşi până astăzi, constituind un singur şi neîntrerupt lanţ [2] şi ţinându-se de mână, închid împreună o sfântă Incintă, a cărei „uşă este Hristos" şi în care toată Turma ortodoxă este păstorită în păşunile cele roditoare ale Edemului tainic, şi nu „pe cărări prăpăstioase şi aspre!", cum crede Fericirea Sa (pag. 7, r. 12). Biserica noastră deţine înseşi textele sigure şi nefalsificate ale dumnezeeştilor Scripturi, traducerea cea adevărată şi dreaptă a Vechiului Testament, iar pentru cel nou însuşi originalul; ceremoniile sfintelor Taine [3] şi în deosebi cele ale dumnezeeştii Liturghii sunt înseşi acele strălucite şi mişcătoare ceremonii transmise dela Apostoli. Niciun neam, nicio comunitate creştină nu poate să se laude [4] cu Iacob, cu Vasile, cu Hrisostom; venerabilele Sinoade ecumenice, aceşti şapte stâlpi ai casei Inţelepciunii, în aceasta şi la noi s'au ţinut [5]. Aceasta posedă originalele sfintelor lor hotărâri [6]. Păstorii ei şi cinstitul Presbiteriu şi Tagma monahală păstrează însăşi demnitatea cea prea veche şi curată a primelor secole ale creştinismului, şi în vredniciile şi în viaţă, încă şi în însăşi îmbrăcămintea lor cea simplă [7]. Da, în adevăr, în acest sfânt Staul continuu au sărit şi sar, precum vedem şi în timpul nostru, „lupi grei" [8], după prezicerea Apostolului, ceeace arată, că adevăraţii miei ai Arhipăstorului în el sunt adăpostiţi, dar el a cântat şi va cânta în veac „înconjurând m'au înconjurat şi în numele Domnului m'am apărat de ei" (psalm CXVII, 11). Să adăogăm şi o amintire tristă [9], dar

1. Οἱ ἀλληλοδιάδοχοι ἱεροὶ θεῖοι Πατέρες: La longue succession de nos saints Pères *(ibidem)*.
2. Dallas p. 63, Mansi 40, 414: faisant une chaîne indissoluble.
3. *Ibidem:* les rites de la célébration des saints Mystères.
4. In traducerea franceză *(ibidem)* se adaogă: d'avoir pour maîtres.
5. *Ibidem:* ont pris naissance dans notre Foi et dans nos pays.
6. *Ibidem:* canons, pentru ὅροι, care însă înseamnează nu canoane, ci hotărârile sinodale privitoare la erezii.
7. *Ibidem:* conservent cette antique et pure gravité des premiers siècles du Christianisme, et dans la graduation de leurs dignités, et dans leur existence collective, et jusque dans la simplicité de leurs vêtements.
8. *Ibidem:* ravissants (pentru βαρεῖς).
9. *Ibidem:* pénible.

necesară pentru dovedirea şi încredinţarea adevărului cuvintelor noastre: Toate neamurile creştine, câte se văd astăzi cinstind numele lui Hristos, neexceptând nici chiar Apusul şi nici Roma însăşi, cum ne încredinţăm şi din lista primilor Papi, au fost învăţate credinţa cea adevărată în Hristos de către sfinţii noştri înaintaşi şi Părinţi, deşi mai târziu bărbaţi vicleni, dintre cari mulţi Păstori şi Arhipăstori ai numitelor neamuri, cutezând cu gânduri ticăloase şi cu păreri eretice, au întinat, vai, ortodoxia acelor neamuri, precum ne învaţă istoria cea nemincinoasă, precum a prezis Pavel.

§ 22. Pentru aceea, fraţi şi fii ai noştri duhovniceşti, să cunoaştem bine cât de mare este harul, pe care Dumnezeu l-a dat Credinţei noastre ortodoxe şi Bisericii Lui una, sfinte, catolice şi apostolice, care, ca o Mamă credincioasă soţului ei, ne creşte pe noi întru a nu fi de ruşine şi a ne apăra bine, cu curaj demn [1] „pentru nădejdea cea din noi". Dar ce vom răsplăti Domnului noi păcătoşii „pentru toate celece a dat nouă ?" Domnul şi Dumnezeul nostru cel fără de trebuinţă, cel Care ne-a câştigat pe noi cu însuşi sângele Său, nimic altceva nu cere dela noi, decât numai devotament din tot sufletul şi din toată inima faţă de sfânta [2] şi nepătata Credinţă a Părinţilor noştri; iubirea şi afecţiunea pentru Biserica ortodoxă cea care ne-a renăscut [3] pe noi nu prin stropire inovatoare [4], ci prin dumnezeiasca bae [5] a Botezului apostolic; cea care ne hrăneşte pe noi după Testamentul cel veşnic al Mântuitorului nostru cu însuşi cinstitul Lui Corp şi ne adapă din destul, ca o adevărată mamă, cu cinstitul Lui Sânge vărsat pentru mântuirea noastră şi a lumii [6]. Să o înconjurăm dar cu gândul „ca puii pe cloşcă", în orice parte a pământului ne-am găsi, la Miazănoapte sau la Miazăzi, la Răsărit sau la Apus. Să ţintim privirile şi cugetele noastre la dumnezeiasca şi prea strălucita ei faţă şi frumuseţe [7]. Să cuprindem cu amândouă mâinile haina ei cea luminoasă, cu care a îmbrăcat-o cu neprihănitele Sale mâini „mirele cel frumos la vedere" [8], când a răscum-

---

1. Dallas p. 64, Mansi 40, 416: nous élève prêts à répondre sans rougir et avec une noble assurance.
2. Lăsat afară, *ibidem*.
3. *Ibidem:* qui nous a purifiés
4. *Ibidem:* non par une aspersion nouvellement inventée.
5. *Ibidem:* mais par la divine immersion.
6. *Ibidem:* de l'Univers.
7. Dallas p. 65, Mansi 40, 416: attachons nos yeux et nos esprits sur sa vue divine, sur sa beauté resplendissante.
8. *Ibidem:* „l'Epoux d'une beauté accomplie".

părat-o din robia celui viclean [1] şi şi-a împodobit-o ca pe o mireasă veşnică. Să simţim în sufletele noastre înseşi acel reciproc sentiment de durere de mamă iubitoare de copii şi de copii iubitori de mamă [2], când oameni cu gânduri [3] de lupi şi traficanţi de suflete se silesc şi meşteşugesc [4], fie s'o ia pe ea roabă, fie să-i smulgă pe ei, ca pe nişte miei, dela mamele lor. Să întărim acest sentiment clerici şi laici, acum mai ales, când vrăjmaşul cel cugetător al mântuirii noastre, oferind înlesniri înşelătoare (pag. 11, r. 2, 25) [5], întrebuinţează asemenea instrumente şi umblă pretutindeni, cum zice fericitul [6] Petru „căutând pe cine să înghită", şi când „în calea aceasta, pe care mergem", în pace şi fără răutate, pune cursele lui cele înşelătoare.

§ 23. Iar Dumnezeul păcii, „cel Care a ridicat din morţi pe Păstorul oilor cel Mare", „Care nu dormitează şi nu se dă somnului păzind pe Israil", va păzi inimile şi cugetele voastre" şi va îndrepta căile voastre spre tot lucrul cel bun. Fiţi sănătoşi bucurându-vă în Domnul.

1848, luna Mai, indiction VI [7].

† *Antim* [8] cu mila lui Dumnezeu Arhiepiscop al Constantinopolului, Roma cea nouă, şi Patriarh ecumenic, frate iubit în Hristos Dumnezeu şi rugător [9].

† *Ierotei* cu mila lui Dumnezeu Patriarh al Alexandriei şi al întregului Egipt, frate iubit în Hristos Dumnezeu şi rugător.

† *Metodie* cu mila lui Dumnezeu Patriarh al marelui oraş al lui Dumnezeu[10] Antiohia şi al întregului Orient, frate iubit în Hristos Dumnezeu şi rugător.

† *Ciril* cu mila lui Dumnezeu Patriarh al Ierusalimului şi al întregii Palestine, frate iubit în Hristos Dumnezeu şi rugător.

---

1. *Ibidem:* de l'esclavage de l'erreur.
2. *Ibidem:* d'une mère tendre et de tendres enfants.
3. *Ibidem:* aux coeurs.
4. *Ibidem:* s'ingénient (pentru ambele verbe).
5. Unde enciclica papală asigură pe orientali, că îi va primi cu bunăvoinţă părintească, în loc să-i lovească cu vreo prescripţie aspră!
6. *Ibidem:* saint.
7 Inaintea semnăturilor, traducerea Dallas, p. 66 adaogă; *Ont signé l'original.*
8. Antim al VI-lea a fost patriarh de trei ori: 1845—48, 1853—55, 1871—73.
9. La Dallas p. 66, Mansi 40, 416: frère en Jésus-Christ, fără cuvântul εὐχέτης la toate cele patru semnături patriarhale.
10. θεούπολις, nume dat Antiohiei după refacerea ei de către Iustinian, în urma cutremurelor şi incendiilor catastrofale dela 526 si 528, după sfatul lui Simeon Stilitul cel nou (J. Card. Hergenroether, *Antiochien I,* în *Wetzer und Welte's Kirchenlexicon,* ed. 2, t. I. (1882), col. 944).

Sfântul Sinod din Constantinopol:

† Paisie [1] al Cezareii.
† Antim al Efesului.
† Dionisie al Iracliei.
† Ioachim al Cizicului.
† Dionisie al Nicomidiei.
† Ierotei al Calcedonului.
† Neofit de Dercos.
† Gherasim al Adrianopolului.
† Ciril al Neocezareii.
† Teoclit al Veriei.
† Meletie al Pisidiei.
† Atanasie al Smirnei.
† Dionisie de Melenic.
† Paisie al Sofiei [2].
† Daniil de Limnos.
† Panteleimon [3] de Dryinopolis.
† Iosif de Ersekion.
† Antim de Vodena.

Sfântul Sinod din Antiohia:

† Zaharia al Arcadiei.
† Metodie al Emesei.
† Ioanichie de Tripolis.
† Artemie al Laodiceii.

Sfântul Sinod dela Ierusalim:

† Meletie al Petrei [4].
† Dionisie al Betleemului.
† Filimon al Gazei.
† Samuil de Neapolis [5].
† Tadeu al Sevastiei.
† Ioanichie al Filadelfiei.
† Ierotei al Taborului [6].

Tradus de Teodor M. Popescu,
profesor la Facultatea de Teologie
din București.

---

1. Dallas p. 66—67, Mansi 40, 416, adaogă după fiecare nume: évêque de.
2. Dallas p. 66: Sophie (în loc de Sophia sau Scfia).
3. Dallas p. 66, Mansi 40, 418: Pantéléon (citind probabil greșit numele prescurtat: Παντελεημ).
4. Dallas p. 67, Mansi 40, 418: Petra en Arabie.
5 *Ibidem*: Naplouse.
6. *Ibidem*: Mont-Thabor.

Résumé.

L'encyclique *In suprema Petri sede*, que le pape Pie IX envoya aux Orientaux le 6 janvier 1848, pour „les exhorter et supplier de retourner dans la communion du Saint-Siège de Pierre", reçut de la part des patriarches orthodoxes, en mai 1848, une réponse négative, énergique et significative. Dans une encyclique adressée à tous les orthodoxes, ils dénonçaient les innovations latines, repoussaient la primauté juridictionnelle du pape, protestaient contre la propagande des missionnaires de Rome parmi les orthodoxes et mettaient ceux-ci en garde contre le prosélytisme de ceux-là.

L'encyclique papale touchait aux susceptibilités orthodoxes les plus légitimes et renouvelait de la sorte, après un „armistice" de quatre siècles, les dissensions confessionnelles, que la polémique de deux parts envenima encore plus. Au lieu d'être un appel à l'union, elle était une provocation, à laquelle les orthodoxes répondirent promptement. Pie IX en fut vivement affecté.

Poussé par les jésuites à élever le pouvoir papal au plus haut degré et à conquérir pour Rome le monde chrétien, Pie IX travailla durant son long pontificat (1846—1878) à réaliser par tous les moyens l'unité de l'Eglise sous la direction de Rome. C'étaient d'abord les orthodoxes, qu'il pensait pouvoir convaincre à se soumettre. Leur situation à la moitié du XIX-e siècle lui permettait en effet d'espérer des succès du côté de l'Orient.

Tandis que les catholiques de l'empire ottoman jouissaient de la protection française et des privilèges que les sultans Mahmoud II (1809—1839) et Abdul-Medjid (1839—1861) leur avaient accordés, les orthodoxes se trouvaient toujours sous la pression d'un régime arbitraire et violent et en même temps sous la double menace de la propagande des Latins et des protestants. Les uns et les autres mettaient au profit de leur Eglise ou de leurs états la situation malheureuse des chrétiens orientaux, à qui aucune

grande puissance étrangère ne pouvait assurer alors une protection effective.

Les efforts que la Russie faisait dès le règne de Catherine II (traité de Koutchouk-Kaïnardji 1774), pour parvenir à exercer sa protection sur les orthodoxes de l'empire turc, étaient suspects pour la Turquie et contrecarrés par la politique de la France et de l'Angleterre. Une coalition franco-anglo-turque réussit même à vaincre la grande puissance orthodoxe dans la guerre de Crimée (1854-1856).

D'autres circonstances encore favorisaient le plan de Pie IX en Orient. Les peuples orthodoxes des Balkans tendaient à l'indépendance nationale et à l'autocéphalie ecclésiastique, ce qui allait réduire de beaucoup le territoire et l'autorité du patriarcat oecuménique, ainsi que la solidarité et la résistance orthodoxes contre l'action de Rome.

Celle-ci, encouragée par la protection française et par la faiblesse progressive des Turcs, inquiétée en même temps par le succès des protestants en Orient, redoublait d'efforts. Successeur d'un grand pape missionnaire (Grégoire XVI), Pie IX intensifia l'oeuvre de la propagande latine en Orient. Cependant les résultats des missions romaines ne correspondaient pas aux efforts et aux sacrifices de Rome. Les conversions individuelles ne contentaient pas un pape comme Pie IX, qui caressait de grands idéals médiévaux de suprématie papale. C'était l'union en masse qui pouvait satisfaire ses ambitions pontificales.

Un fait survint qui fit sensation et lui donna l'occasion de tenter la soumission des Orientaux. En février 1847, Pie IX reçut au Quirinal la visite de l'ambassadeurt turc à Vienne Chékib-Effendi, que le sultan Medjid avait chargé de lui exprimer de sa part „les plus cordiales félicitations pour son exaltation sur le siège de Pierre". L'ambassadeur turc assura le pape en outre, que le sultan „désire vivre en amitié" avec Sa Sainteté, qu'il a „pour la personne de Sa Sainteté, la plus haute estime" et qu' „il saura protéger les chrétiens qui habitent ses vastes Etats".

C'était la première fois qu'un sultan turc témoignait de l'amitié pour un pape et lui promettait de protéger les

chrétiens de l'empire turc. Pie IX crut devoir ne plus attendre. Il envoya à Constantinople l'archevêque de Sidon Innocent Ferrieri, chargé de rendre visite au sultan, de le remercier pour la visite de Chékib- Effendi à Rome et de lui solliciter une situation meilleure pour les catholiques de l'empire turc.

Le pape saisit l'occasion pour adresser aux Orientaux l'encyclique *In suprema Petri sede*. C'était le message de Rome pour les Eglises dissidentes, que le pape invitait en termes aussi onctueux que pressants à s'unir avec l'Eglise latine, en faisant espérer aux Orientaux la situation privilégiée des catholiques: C'était le leurre qui pouvait les attirer plus facilement vers Rome.

Dans son encyclique, Pie IX faisait aux orthodoxes des remontrances au sujet du schisme et de leur situation religieuse, protestait de son amour et de son soin pour eux, plaidait la cause de la primauté romaine et leur promettait son appui, s'ils acceptaient l'union.

L'effet de l'encyclique papale ne justifia pas les espoirs de Pie IX. Elle contenait nombre d'affirmations tendancieuses ou fausses, offensantes même, qui allaient jusqu' à contester aux Orientaux ce qu' ils ont de plus cher, *l'orthodoxie*.

La réponse des patriarches fut une *„Lettre encyclique de la sainte Eglise une, catholique et apostolique aux chrétiens orthodoxes de tout pays“*. Elle met en évidence l'esprit d'innovation et le goût pour la domination, qui caractérisent l'Eglise de Rome et qui provoquèrent le schisme, réfute les allégations fausses de l'encyclique papale, prouve que les Latins se sont écartés de la foi orthodoxe, stigmatise „le papisme“ en le qualifiant d'hérésie à cause de Filioque et insiste surtout sur la primauté du pape, qui n'est pas connue à l'Eglise ancienne.

La riposte orthodoxe fut assez dure pour Pie IX, qui chargea un mékhitariste de la combattre. Cependant le pape ne perdit pas tout espoir. Il prescrivit des prières pour l'union des Eglises et se laissa entraîner par J. G. Pitzipios dans l'aventure d'une „Société chrétienne orientale“, qui travaillait pour la convocation d'un concile général et dont le pape fut exclu par Pitzipios même, désabusé et retourné à ses convictions orthodoxes. A 1862

Pie IX fonda une section spéciale de la congrégation de Propaganda fide, „pro negotiis ritus orientalis", à 1868 il s'adressa aux orthodoxes encore une fois — aux protestants aussi—en les invitant au concile du Vatican. Les patriarches repoussèrent de nouveau les propos du pape.

Le concile du Vatican allait justifier leur méfiance et les édifier complétement sur les visées du pontife romain. Ce n'était pas l'union des Eglises comme telle, en esprit de charité, de fraternité et de sincérité chrétiennes qu'il poursuivait, mais la plus grande gloire de la papauté. Le beau rêve de Pie IX et la couronne de son long pontificat fut l'infaillibilité. Elle fut aussi la cause d'une nouvelle dissidence chrétienne, celle des vieux-catholiques.

La soumission des orthodoxes devait contribuer par avance au grand succés de Pie IX et des jésuites. Leur refus prouva une fois de plus que la conscience orthodoxe est vive. L'encyclique patriarcale de 1848 en est une belle manifestation.

Nous reproduisons le texte grec de l'édition de Constantinople 1848 et donnons une traduction roumaine accompagnée de quelques observations. A la fin de l'étude préliminaire, nous faisons maintes remarques sur le texte de la collection de Mansi-Martin-Petit (t. 40, 377-418) et, dans une note bibliographique, d'autres sur la traduction française de l'encyclique orthodoxe faite par Demétrius Dallas et sur la traduction grecque de l'encyclique de Pie IX aux Orientaux.

Quant à la valeur théologique de ces documents, l'encyclique orthodoxe l'emporte de beaucoup sur l'encyclique latine. L'auteur de la première, qu'on croit être Constantin Oekonomos, était sans doute un théologien mieux averti que l'auteur inconnu de la lettre de Pie IX „ad Orientales", qui ouvrait aux tentatives d'union une voie nouvelle : celle des encycliques Leon XIII la suivit sans réussir à aller plus loin que Pie IX.

INDICE LA REVISTA „BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ"

ANUL LIII (1935) [1]

INDICE DE NUME.

1. Acest indice priveşte *articolele*, *cronica* şi *recenziile* iar din *note bibliografice* numai numele autorilor. *Partea oficială*, care are paginaţia proprie nu-i cuprinsă în acest indice.

2. —, linioara aşezată după nume propriu, înseamnă repetarea cuvintelor rândului anterior culese cu petit drept sau cursiv.

INDICE DE MATERIE

Dimitrie I. Balaur.

TIPOGRAFIA CĂRȚILOR BISERICEȘTI
BUCUREȘTI
1935